

Szentemberek

SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR
BIBLIOTHECA REGIONIS POPULARIS SZEGEDIENSIS

SZEGEDI VALLÁSI NÉPRAJZI KÖNYVTÁR
BIBLIOTHECA RELIGIONIS POPULARIS SZEGEDIENSIS

1.

SZERKESZTI/REDIGIT: BARNA GÁBOR

SZENTEMBEREK – A VALLÁSOS ÉLET SZERVEZŐ EGYÉNISÉGEI

E 163278

Szentemberek – a vallásos élet szervező egyéniségei

SZERKESZTETTE:

Barna Gábor

Néprajzi Tanszék, Szeged
Magyar Néprajzi Társaság, Budapest
1998

MEGJELENT A HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ÉS A DEVOTIO HUNGARORUM
ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL

A szerkesztésben közreműködtek:

Gergely Katalin
és
Pusztai Bertalan

© A szerzők, 1998

B163278

ISSN 1419-1288
ISBN 963 482 315 7

Néprajzi Tanszék, Szeged,
Felelős kiadó: Barna Gábor

Készítette az
EFo KIADÓ ÉS NYOMDA
Felelős vezető: Fonyódi Ottó

TARTALOM

Lectori salutem (Barna Gábor)	7
-------------------------------------	---

EGYÉNISÉGGKUTATÁS – KUTATÁSTÖRTÉNET

† Gunda Béla: Az egyéniség- és személyiségkutatás kibontakozása a néprajztudományban	13
Barna Gábor: Egyéniségkutatás a magyar vallási néprajzban – Bálint Sándor „Egy magyar szentember”-e	26
Cserbák András: Népi vallásosság – komplementer vallásosság	37

A VALLÁSOS ÉLET SZERVEZŐ EGYÉNISÉGEI ÉS JELES ALAKJAI

Tanulmányok

Lugossy Ilona: Varga Lajos jázsági búcsúvezető, a Verses Szentírás alkotója (1855-1909)	51
H. Bathó Edit: Egy ferences fráter a Jázság vallásos életében	68
Petánovics Katalin: „Aki megélt az imádságból”	77
† Molnár Ágnes: Koldusok a falu társadalmában	90
Szacsvay Éva: Egyházi és világi szerepek összekapcsolódása a századvég református gyülekezeti életében	105
Molnár Ambrus: Egy református „énekdiktáló” Nagydobronyban ..	117
Pusztai Bertalan: Egy kárpátaljai szentképfestő, Smajda István	125
L. Imre Mária: Szűz Mária dajkája	149
Limbacher Gábor: „Magyarországnak egy külön védőszentje” – Szurdokpüspökiből	160
Lengyel Ágnes: Halottlátó Lőrinciben	188
Dobó Márta: Anomáliák egy református gyülekezetben	205
Voigt Vilmos: A vallásos mese mesélője	211
Járolí József: Paulik István, a gyulai Mária múzeum alapítója	217

Közlések

Varró Ágnes: Horváth György (1908-1991), Székesfehérvár búcsúvezetője	227
Józsa László: Kunszentmárton múlt századi szentembere: Ökrös József	233
ifj. Lele József: Tápei búcsúvezetők és szentemberek	245
Faragó Jánosné: Búcsú és búcsúvezetők Jászárokszálláson	264
Csókás Ferenc: A népi vallásos élet és vezető személyei Bényben	275
Polner Zoltán: Népi imádságok a szegedi nemzet ajkán	281

TÁRSULATI ÉLET

Gergely Katalin: Rózsafüzér társulatok Gyergyószentmiklóson ...	297
Gál Irma: A Rózsafüzér Társulat szerepe Gyergyóalfalu vallásos népéletében	334
Beszédes Valéria: A doroszlói Rózsafüzér Társulat	366
Bitó Józsefné: Régi imaházak Szeged-Felsőközpont környékén	374

EGYHÁZZENEI ÁHÍTAT

Jáki Sándor Teodóz: Szempontok az egyházzenei áhítat programjának kialakításában	383
Holy Men – Organizers in the Folk Religiosity (Contents)	394

LECTORI SALUTEM!

Köszöntöm az Olvasót!

Sok évi vajúdás után lát végre napvilágot a Magyar Néprajzi Társasággal közös kiadásban rég elkészült tanulmánykötetünk, amellyel a szegedi egyetem Néprajzi Tanszéke új kiadványsorozatát, a *Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár*at indítja útjára. A sorozat biztosítja az 1992 óta kétévenként nemzetközi keretben megrendezett tematikus tudományos (interdiszciplináris) vallási néprajzi konferenciák tanulmánygyűjteményeinek előadásait és közléseinek, valamint más különböző tematikus feldolgozásoknak, monográfiáknak a megjelenését. Elsősorban az európai keresztény (katolikus és protestáns alapú) népi vallásosság múltbeli és jelenkori állapotának, társadalmi szerepének, megnyilvánulási formáinak sokszempontú elemzését és értelmezését tartjuk feladatunknak. A *Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár* kiegészíti tehát Tanszékünknek a *Devotio Hungarorum* vallási néprajzi forráskiadvány sorozatát, amely a források közlése mellett csupán rövid elemzéseknek biztosíthat teret. A sorozatban magyar és idegen nyelvű kiadványok egyaránt helyet kapnak.

A *Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár* első kötete a „Szentemberek - a vallásos népelet szervező egyéniségei és jeles alakjai” címmel 1992 októberében megrendezett 1. *Szegedi Vallási Néprajzi Konferencia* számos tudományágat (történettudomány, irodalomtörténet, egyháztörténet, szociológia, néprajz) érintő előadásainak majdnem teljes sorát. Néhány előadónk sajnos nem adta le kéziratát. A kiadásra való hosszú várakozás pedig - érthetően - többeket arra ösztönzött, hogy lehetőségük nyilván, másutt jelentessék meg írásait. Másodközlésre viszont nem vállalkoztunk. Ezért nem szerepel tanulmánykötetünkben *Sárai János*: Kései licenciátusok, szentemberek, *Silling István*: Szent Miska, avagy a kordát viselők vallási mozgalma a Bácskában, *Tánczos Vilmos*: „Deákok” (parasztkántorok) moldvai magyar falvakban, valamint *Sajó Tamás* - *Templom Katalin*: Mire tartjuk a remetét? című írása. Közlési helyüket azonban megadjuk, hiszen gondolataik megfogalmazására a konferencia inspirálta őket, s írásaikkal együtt válik teljessé, kerekké az első szegedi vallási néprajzi konferencia szellemisége. Külön öröm számunkra, hogy - mégha jelentős késéssel is - közölhetjük *Gunda Béla* akadémikus előadását, s annak elején a konferenciát üdvözlő szavait. Elmondhatjuk, hogy más alkalommal is támogatta Tanszékünk tudományos törekvéseit. Halála előtti egyik utolsó tudományos előadását is Szegeden tartotta a *Hősök és hőstípusok a magyar történeti mondákban* című, *Ferenczi Imre* tudós kollegánkra emlékező folklorisztikai konferencián, 1994 májusában.

Mint minden konferenciát 1992 óta, az első összeövetelünket is *Gyulay Endre* Szeged-Csanádi megyéspüspök üdvözölte. Részvétele, valamint sok kiváló teológus, egyháztörténész és keresztény ikonográfiával, egyházzenével foglalkozó szakember aktív közreműködése azt jelzi, hogy a népi vallásosság sokszempontú tudományos vizsgálatát, s kulturális vetületének elemzését az Egyház fontosnak tartja.

Konferencia sorozatunk tematikusan rendezett. Egy-egy téma több tudományág oldaláról való megközelítése konferencia köteteinket hasznos kézikönyvvé teheti. Célunk is az, hogy kiadványainkat oktatási segédanyagként egyetemeken és főiskolákon haszonnal forgathassák.

Reméljük azonban, hogy a kedves Olvasó is gazdagodhat tanulmánykötetünk írásaiból!

Szeged, 1998. Havi Boldogasszony ünnepén

Barna Gábor

LECTORI SALUTEM!

Greetings to the Readers!

With this old Latin greeting formula let me allow to salute all the Readers of this book. After many years delay we could start with the new publication series *Bibliotheca Religionis Popularis Szegediensis* (Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár – Szeged Library for Folk Religion) which publishes in Hungarian and in foreign languages analysis, monographs, essays of paper of thematic conferences organized in every second year in Szeged. So it completes the series *Devotio Hungarorum* of our Department which publishes source material only with short analytical essays.

The very first volume of the new series brings the papers of the 1st Conference in Folk Religion (1992) on the roles and functions of the holy men and organizing figures of the folk religion. It was an interdisciplinary conference with participation of representation of many sciences (theology, church history, sociology, ethnology, iconography etc.). So we hope that this volume excites great interest, in many fields of different sciences.

Szeged, August 5th 1998

Gábor Barna

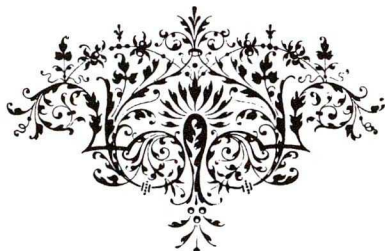
A Szentemberek - a vallásos élet szervező egyéniségei című konferencia (1992) másutt megjelent előadásai:

Sávai János: Kései licenciátusok, szentemberek. In: Sávai János - Grynaeus Tamás: *Tüdő Vince betegei*. Devotio Hungarorum 1. Szerkeszti Barna Gábor. Szeged, 1994. 13-22.

Silling István: Szent Miska, avagy a kordát viselők vallási mozgalma a Bácskában. In: Silling István: *Templomok, szentek, imádságok*. A Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság Kiskönyvtára, Néprajz, Folklor, Népköltészet 5. Újvidék - Tóthfalu, 1994. 23-34.

Tánczos Vilmos: „Deákok” (parasztkántorok) moldvai magyar falvakban. In: Tánczos Vilmos: *Keletnek megnyílt kapuja*. Néprajzi esszék. Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 1996. 190-222. 256-260. Ariadne Könyvek

Sajó Tamás - *Templom Katalin*: Habemus eremitam. 2000 Irodalmi és társadalmi havilap. Ötödik évfolyam kilencedik szám, 1993. szeptember 47-55.

EGYÉNISÉGKUTATÁS – KUTATÁSTÖRTÉNET

†Gunda Béla

AZ EGYÉNISÉG ÉS SZEMÉLYISÉGGUTATÁS KIBONTAKOZÁSA A NÉPRAJZTUDOMÁNYBAN

*Tisztelt Konferencia!
Főtisztelendő Püspök Úr!
Hölgyeim és Uraim!*

Kérem, engedjék meg, hogy mindenekelőtt megköszönjem a konferenciára való meghívást s átadjam a Magyar Tudományos Akadémia Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya, Németh G. Béla osztályelnök úr nagyrabecsülést kifejező üdvözlését, s kívánjak az Ő, valamint az Osztály nevében a konferencia munkájához sok sikert. Az akadémiai eszményeket is követve tanácskozásunk gazdagítsa a magyar néprajztudományt!

A MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya elismeréssel kíséri figyelemmel a magyar vallási néprajzi kutatásokat, a római katolikus egyház és intézményei égisze alatt folyó tudományos munkát. Az Osztály tudatában van annak, hogy a római katolikus egyház és a protestáns egyházak sok évszázados tevékenysége a magyar művelődést, tudományt, magyarságunk kibontakozását, fennmaradását is szolgálta. Az egyházak bölcsessége jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy bekapcsolódhattunk az európai vérkeringésbe. A MTA életében egyedülálló, hogy éppen a Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya legutóbbi ülését (1992. június 22.) a magyar szellemi élet és művelődés egyik legrégebbi bölcsőjében, Pannonhalmán tarthatta meg, ahol Várszegi Asztrik főapát-püspök úr és rendtársai vendégszeretét élvezhettük.

Amikor ez a konferencia a vallásos népéleti megnyilatkozások, hagyományok szervezőit és egyéb jeles alakjait állítja a tanácskozás előterébe – lényegében a kiemelkedő személyiségekről, egyéniségekről tanácskozik. Ezek a személyiségek magatartásukkal, tehetségükkel, tudásukkal, alkotásaikkal, szervezőképességükkel mozgatják a közösséget, kifejezik és kielégítik vágyaikat, törekvéseiket. Megformálnak, részben írásba foglalnak eszméket és gondolatokat. Cselekvéseik mindig egyensúlyban vannak a közösség mindenkori hagyományaival. Vannak közöttük olyanok, akik a népművészet, a poézis területén tevékenykednek, mások varázsolnak, gyógyítanak, kiemelkedő specialistái a hétköznapi munkák valamelyikének, vezető szerepet töltenek be a lakodalomtól, a temetésből kezdve a magasabb értékeket kifejező szakrális életig a közösség organizálásában.

Ezekről szeretnék szólni nagyon tömören, összefoglalóan. Lehetőleg olyan megnyilatkozásokat, eseteket, eredményeket is említve, amelyekről a magyar néprajzban még nem esett szó.

***

A személyiség, az egyéniség (a kettő nem ugyanaz) tevékenységének, szerepének megfigyelése századunk eleje óta a néprajztudomány előterében áll.

Amikor 1906-ban – tudományunk kiemelkedő alakja – Peter Wilhelm Schmidt az *Anthropos*-ban megírta a kultúrtörténeti etnológia ragyogó programértekezését, többek között arra figyelmeztet, hogy „.... az etnológia nem tekinthet el az egyéniség pszichológiai megalapozott kutatásától (SCHMIDT 1906:972). Később ismételten visszatér Schmidt W. a kérdésre s felhívja a figyelmet arra, hogy minden individuum egyszeri s éppen ezért az elmúlt időkben tevékenységüket megragadni lehetetlenség. A mitológia kódében vesznek el s ősatyák, kultúrhéroszok képében testesülnek meg. Számolnunk kell velük, mint a kultúra sajátos hordozóival, akiknek nagy szerepük van a kultúrjavak megformálása, közvetítése során (SCHMIDT 1937:99. 100.209).

Schmidt W. századeleji figyelmeztetésével majdnem egyidőben látott napvilágot Vierkandt A. tanulmánya a természeti népek vezető individuumairól. Hangsúlyozza a főnökök és varázslók szerepét, akik mellett számtalan olyan egyéniséget is ismerünk, akik szerepet játszanak a társadalmi organizációban, a divat újításában, a különböző szokások, eszközök, művészeti stílusok bevezetésében. Vierkandt A. hivatkozik arra, hogy a Titicacató közelében egy buzgó katolikus indián, akinek legcsekélyebb ismerete sem volt az írásról és olvasásról szimbolikus jeleket talált ki, amelyekkel vallási ismereteit papírra, bőrre festette s erre az írásra oktatta bennszülött társait.¹ Arról is ír Vierkandt A., hogy a dél-ausztráliai törzseknél a táncok, énekek „költők” alkotásai, akik nagy tekintélynek örvendenek. Nevük a szomszédos törzseknél is ismert, énekeik törzsről-törzsre vándorolnak s közben alakulnak, átformálódnak, ismételten más és más „költőkhöz” kerülnek s így eredeti értelmük lassan feledésbe merül. Hasonló tapasztalatai vannak a kutatóknak a művészkedés, a festett, faragott ornamentika terén. Nem egyszer találkozunk tömegeket megmozgató próféták feltűnésével. Természetesen az egyének tevékenysége eltérő mechanizmusok útján gyökeresedik meg a közösségben (VIERKANDT 1906:542-553. 623-639).

---

¹ A helyi írások kezdeményezőit jól ismerjük. Afrikában ilyen a nubák sajátos írása, a mbum-írás és mások (VAN BULCK 1931:127).

Schmidt W. és Vierkandt A. figyelmeztetései visszhangtalan maradtak. Danzel Th.-W. még 1924-ben is azon a véleményen van, hogy a primitív csoport, közösség individuuma teljesen feloldódik közösségének életében. A primitív gondolkodás és magatartás „kollektív”. A mítosz, a művészet a természeti népeknél nem annyira az individuális élet kifejeződése, mint a közösségé. A primitíveknél hiányzik az „intellektuális erő” (DANZEL 1924:4.5). Még határozottabban fogalmaz Winthuis J., amikor azt mondja, hogy a primitív ember semmi esetre sem individuum, hanem kollektív ember, saját élményeire és tapasztalataira épült világnézet nélkül (WINTHUIS 1931:15).

Az európai etnológiában bizonyos fenntartással nyilatkozik az egyéniségről Erixon S., amikor a következőket írja: a néprajz az ember szellemi, kulturális életének csak azokat az oldalait világíthatja meg, amelyek túlterjednek az egyes egyénen és amelyek „következésképp öröklött hagyományoktól és a társas gondolkodásmódtól függenek... Az egyéniség oldala csak nehezen megragadható epizód, amíg nem hasonul a hagyományhoz vagy nem képes maga hagyományt teremteni... az igazi egyéniségben való hit téves. Még a tanult európai is erős hatása alatt áll a kollektív gondolkodásnak és cselekvésnek” (ERIXON 1944:4).

Ne értsük azonban félre Erixon S. véleményét, amely visszatükrözi azt a gondolatot is, hogy a népi közösségben az egyén a közösség gondolkodása, felfogása, szemlélete szerint cselekszik. Más nem is tehet, mert akkor a közösség elhatárolja magát cselekedeteitől, alkotásait nem fogadja be. Az egyéniség csak azt tudja, variálja, amit közössége óhajt, aminek szükségét érzi s arra épít. Az egyéniség vezet, irányít s a folyamatosan változó hagyományhoz, közössége magatartásához, igényéhez alkalmazkodva alkot. Természetesen az egyes esetek ennél a megfogalmazásnál bonyolultabbak és vissza nem térők.

Emlékeztetve még Schmidt W. gondolatára, annak továbbformálását említem meg, hogy t. i. a természeti népeknél a történeti eseményeket mítikus személyekkel hozzák kapcsolatba és fordítva, mítikus elképzeléseket egy történeti személyhez fűznek, akinek az egyénisége, neve elhalványul, a mítoszok birodalmába kerül (VAN BULCK 1931:128). Az utóbbi felismerés vonatkozik a magyar *táltos*, *tudós*, *tudós kocsis* és hasonló alakjára is, akik egyéniségek, személyiségek, valamint mondáink, történeti személyeink jelentőse részére.

A rendelkezésemre álló időn belül kénytelen vagyok a kutatások széles területét szinte mesebeli csizmában átlépni. Összefogottan annyit mondani, hogy századunk első felének egyéniségkutatása két irányban alakult. Az egyiket lélektani iránynak nevezem, amely a *személyiséget* hangsúlyozza, a másik a szorosabban vett néprajzi, amely az *egyéniiséget*. A lélektani irány – gyakran beleépítve a néprajzba – a különböző lelkialkatú egyének-

nek, még a szkizofrén, paranoid személyeknek is a kultúrában való szerepét vizsgálja. Az USA-etnológusok (Hallowell I. A., Mead M., Wallace A. F. C. és mások) szerint a kultúra elképzelhető, mint intézményesített organizmus a társadalmi rendszerben és mint belülről vizsgált organizmus a személyiségek rendszerében. A személyiség pedig az individuumokra vonatkoztatott pszichikai folyamatok organizált együttese (Linton 1945:46-55; Wallace 1964). A személyiségek élménystruktúrákat képviselnek, amelyek az életrajzokból ismerhetők meg. Éppen ezért az USA-ban századunk elejétől mindinkább nagyobb jelentőségre tettek szert az önéletrajzok, de ezek bizonyos korlátokat is jelentettek a kutatás számára. Nem minden közösség tagjai jutottak el az írásbeliség fokára, vagy ha el is jutott egy-egy személyiség, már ki is lépett közösségéből. Az autobiografiák szükségszerűen szubjektív elemeket is hordoznak. Az egyéniség problémáit feltárhatják, de a kultúra rendszerezésénél már kevés szerepet játszanak, illetve a néprajz sajátos kategóriájába tartoznak.² A természeti népek köréből kikerült önéletrajzok szele elérte Magyarországot is. Századunk közepén egy néger önéletrajz, Lobagola munkája magyar fordításban is megjelent (LOBAGOLA 1936). Nem feledkezhetünk meg arról, hogy személyiségvizsgálaton nyugszik a pszichoanalitikus etnológia, amely területén Róheim Géza alkotott maradandót.

A szorosabban vett néprajzi irány, amit Európa képvisel az egyéniségeknek nem a lelkiakata felé fordítja a figyelmet, hanem az alkotásai irányába³ s azt keresi, hogy az alkotók és alkotások miképpen törnek elő a nép 'szellemi termőtalajából'. Nem valami osztályt, különálló csoportot alkotnak. Megmaradnak falujuk közössége tagjának, akiknél az egyéniség és közösség egymással nem ellentétes. Mindennapi életük nem különbözik a többiekétől. Kapcsolataik korlátozottak. Bach A. foglalta először össze, hogy az egyéniségek – változó szereppel – a népi kultúra minden területén megjelennek; a népmese, a népdal, a tánc terén éppenúgy, mint a házépítésnél. Organizátorok a vallási életben. Ház- és sírfeliratokat fogalmaznak meg (BACH 1937:315-325).⁴ Ugyanezt igazolja a román Vlăduțiu I. újab-

² E téren már korábban iránymutató összefoglalást nyújtott Mühlmann W. 1938:153-154. Nélkülözhetetlenek Kroeber A. L. írásai: KROEBER 1945:108-112. A magyar parasztletrajzok, krónikák egy részének összefoglaló bemutatásai: HOPPÁL-KÜLLÖS 1972:284-292.

³ Ezt annak ellenére tette, hogy Weiser-Aall L. már 1937-ben megírta ragyogó könyvét (Volkskunde und Psychologie. Berlin-Leipzig 1937). Tanulságos lenne egyszer a magyar nyomokon is végighaladni (l. Farkas G., Tomori V. és mások tanulmányait). Nem beszélve az angol-amerikai törekvésekről.

⁴ Bach A., Haberlandt idevonatkozó munkái elkerülték kutatóink figyelmét. Haberlandt M. már 1924-ben azt írta, hogy vonzó feladata lenne az osztrák néprajznak a népi műveltség minden szférájában a név szerint ismert egyéniségekre felfigyelni.

ban megjelent tartalmas könyve is (VLADUTIU 1973.).⁵ Ne felejtsük el arról sem, hogy a délszláv hősínek fennmaradását a kiemelkedő egyéniségeknek köszönhetjük. Dobrowolski K. figyelmeztetése nyomán irányító személyiségeknek tekinthetjük a falu véneit, akik a személyes tekintélyt képviselik. „Írott tudomány híján a dolog természeténél fogva ők voltak a munkára, a világra, az életre vonatkozó ismeretek legfőbb forrása, amelyből a fiatalabb generációk meríthettek” (DOBROWOLSKI 1972:11).

A magyar személyiségkutatás, helyesebben az egyéniségek tevékenységének felfedezése sok tekintetben megelőzte a szorosabban vett néprajzi érdeklődést. Gondolok arra, hogy a parasztpoétákról már a múlt század közepén a közlemények hosszú sora látott napvilágot. Tömörkény István is éles szemmel vette észre ezeket a tanyai verselő parasztokat (TÖMÖRKÉNY 1898:1-3.) Eötvös Károly már szélesebb látókörbe helyezve így jellemzi őket: „Falusi parasztköltők egész serege sorba szed s megénekel évenként minden nagy és kis esetet. A költeményeket egymásnak elszavalják, házról-házra viszik; – ha megtetszik, sokan maguknak leírják vagy leíratják, a szép részeket pedig emlékezetükben, fiúról-fiúra szállítják. Száz meg száz készül évenként. Átok és áldások, köszönések, üdvözlések, felköszöntések, szóbeli képek és elmésségek, vidám beleszólások ezer változatban. Csak össze kell gyűjteni valahára” (EÖTVÖS 1909:207-208).

Néhány ilyen poétát – egy terjedelmesebb tanulmányomból kiemelve – megemlítek.

Béres János fóti parasztköltő (1814-1875) elégedetlen volt faluja hagyományos népdalaival, a nászversekkel, köszöntőkkel. Maga kezdett ilyeneket írni s felolvasta lakodalmakban, keresztelőkön. Vörösmarty Mihály Fóti dalához „utánpótlást” szedett ríme. Versei átmentek a Fót környéki népjárára (OMPOLYI 1878:59-63). Péter András maroszéki parasztköltő borvízzel járta Erdély és Románia tájait s terjedelmes versekben számolt be úti élményeiről. Nyomtatásban is megjelentette *Utazás a föld körül, a pokolban és mennysorszámban...* c. szerzeményét (1882, GERGELY 1867:84-85). Ismerjük a kibédi Domokos Ferencet, akit a nép „verscsinálónak” nevez s „nem adná sokért, hogy olyan jóízűen meg tudja őket ríkatni” – írja költészetének ismertetője (HARMATH 1891: 2600-2661). Konferenciánk jelleget figyelembe véve nem hagyhatom említés nélkül az Ung megyei Jakab Ferenc földművest, aki mély vallásos érzéssel írta verseit, húsvéti köszöntőit, halotti énekeit. Versbe foglalta életrajzát is (BERETI 1880:143-148).

⁵ Vladutiu I. munkájának számomra legtanulságosabb része az, amelyben arról ír, hogy a máramarosi Szaplanczán egy versfaragó, humoros román férfi a falu temetőjének hagyományos képét teljesen átalakította. Magam is láttam ezt a temetőt. A sírkoszorú felírata az elhunytak rövid jellemrajza.

Janó Ákos és Nagy Czirok László munkájából tudjuk, hogy Kiskunhalason a múlt század végén több parasztköltő élt. Közülük kiemelkedik Gózon István, aki frissen írt verseit csizmaszárába tűzve tartotta s ismerőseinek, tanyasi szomszédaiknak felolvasta. A költők írtak a politikai mozgalmakról. Külön hangsúllyal említem, hogy versben leveleztek egymással. Műveiket lakodalmakon, keresztelőkön felolvasták, megbírálták, javígtatták. Szinte irodalmi kört alkottak. Nem egy költeményük a legszebb magyar versek antológiájába kívánczik. Tehetségükkel magasan felülemelkedtek a „hírversírók” alkotásain. Nem egyszer Arany János-i tisztaságú verssoraira bukkanunk. Nagy Czirok László, a Kiskunság jeles kutatója fiatal korában körükben élt s tevékenységükről itt-ott rövid megemlékezés olvasható (JANÓ-NAGY CZIROK é. n.).

A kiemelkedő egyéniségek sorába tartoznak a gazdasági feljegyzések, a falukrónikák, az önéletrajzok írói.

Velük, írásaik révén a parasztság önmaga etnográfusa lett. A legtöbbjüknél, hasonlóan, mint a parasztköltőknél még nincs meg az igény ahhoz, hogy írásuk nyomtatásban megjelenjék. De ennek az ellenkezőjét is ismerjük. Kardos János hajdúböszörményi pásztor Csikós élet címmel 1933-ban jelentette meg életrajzát, amelyből valamiféle pásztorbüszkeség árad. Jól ismerete Petőfi költeményeit s a napi politikai eseményeket. Vagyonos ember lévén meg akarta csináltatni lovas szobrát s felállítani családi kriptája tetejére. Más jellegű Vankóné Dudás Juli Falum Galgamácsa (Studia Comitatus 4., Szentendre 1976) c. munkája, amely a honismereti feldolgozások közé sorolható. Szerzője ismert a néprajzi kutatók, a falujárók előtt. Tőlük irányítást kapott, ami visszatükröződik ebben a kétségkívül értékes falurajzban. Ismeretes, hogy V. Dudás Juli életszerű, forrásértékű rajzokon is bemutatta Galgamácsa mindennapi életét. Első rajzait az 1930-as évek elején Gönyey Sándor hozta be a Néprajzi Múzeumba, amelyek nagy része gyűjtőkhöz, képereskedőkhöz került. Nem egy önéletrajz már bele-torkollik az irodalmi jellegű feldolgozások medrébe. Ilyen Sinka István A feketebojtár vallomásai c. lírai részletekben s tárgyi megfigyelésekben gazdag munkája. Örökség ez a könyv a századforduló pásztorvilágából.⁶

Természetesen nehéz határvonalat húzni a parasztfestők, írók, faragók, fazekasok és mások művészkedése s már nem a paraszti világban élő, de népiségüket őrző alkotók művészete között.

⁶ Nem hagyhatom említés nélkül, hogy a parasztönéletrajzokról már 1929-ben megjelent egy figyelmet érdemlő tanulmány, amely az ilyen kéziratok gyűjtésének fontosságát hangsúlyozza (Jurgin N., Chudozestvennij folklor, Moszkva 1929. 4-5. sz. 128-140). A szerző szól valóságábrázolásukról, szubjektívizmusukról, torzításairól, a szerzők érdeklődési körének határaitól.

Az író, költő paraszti egyéniségek kérdése, egyik-másik felfedezése szo-rosan összefügg a népköltészetről alkotott felfogásunkkal.⁷

A magyar folklórban – jórészt a német romantikusok hatására – sokáig uralkodott az a nézet, hogy a népköltészet műfajait, a dalokat, a balladákat a „nép” költi, a tulajdonképpen költő a nép. Ez a felfogás lassan kiszöbölődik ki az irodalomból. Katona Lajos és Vikár Béla felhívták a figyelmet arra, hogy a népköltészet termékei is egy-egy emberi elme kohójában születnek, de a népköltészet termékeinél nem állapíthatjuk meg a szerzőt, a keletkezés helyét. Vikár Béla határozottan kimondta, hogy nem az „egész nép” költi, hanem az egyes arra termett egyéniségek alkotják a népdalokat. Katona Lajos, Vikár Béla felfogása ismert a folkloristák körében. De elfelejtkeztek Babits Mihály állásfoglalásáról. Babits rávilágított arra, hogy a népköltészetről vallott felfogásunk tele van mitológiával. Egy költemény (népdal) másképpen nem állhat elő, minthogy egy költő megalkotja. Később esetleg mások megváltoztatják, variálják, rontanak rajta, de ami a költemény lényege, lelke az olyan egyvalami, „hogy csakis egy lélekből sarjadhatott elő” (BABITS 1922:195). Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül annak a kollektív szellemi mechanizmusnak a működését, amely révén az egyéni alkotás a közösségben gyökereket ereszt.

Az ilyen figyelmeztetések, vélemények nyomán gondos filológiai munkával sikerült néhány költemény szerzőjét, keletkezési idejét, helyét megállapítani. Tanulságos példája ennek Szűcs Marcsa balladája, amelyet a múlt század első felében Új Péter mezőcsáti kerékgyártó szedett rímekbe s a századfordulón már a Dunántúltól a Székelyföldre ismerték különböző variánsait (VIKÁR 1905:273-290). Természetesen semmi remény nincs arra, hogy XVI-XVII. századi balladáink első versbefoglalóit megismerjük s reménytelen óhaj az is, hogy ismert legyen az a személyiség, fonóról-fonóra járó *beckó*, aki valamelyik tündérmesénket elmondotta. Reménytelen a szokások versbefoglalt mondanivalójának, a falucsúfolóknak és – sorolónak a számtalan más népköltészeti műfajnak a szerzője után kutatni.

Szóljak röviden a mesemondó egyéniségekről, de előbb átadnám a stafétabotot Péter László Egyéniség a népkultúrában (Szeged 1947) c. tanulmányának, amelyben a szerző emelkedett szemlélettel összefoglalja az ide tartozó eredményeket, szempontokat.

Természetesen Kálmány Lajos, Ortutay Gyula nyomán 1947 óta további tartalmas kötetek láttak napvilágot a mesemondók repertoárjáról. Gondoljunk csak Faragó József, Erdész Sándor, Dobos Ilona, Nagy Olga és mások köteteire, tanulmányaira. Péter László szinte élére állítja a magyar me-

⁷ Ide kívánczik, hogy a kérdés történetéről elmondjam: az egyéniségek szerepét Bátky Zsigmond is észrevette, amikor felhívta a figyelmet Tamás Kata kalotaszegi nótafára (BÁTKY 1900:26-28).

sekutatók idevonatkozó célkitűzéseit s találóan idézi Ortutay Gyula szavait, hogy t. i. elsődleges feladat, hogy „mennyiben fejtheti ki alkotó erőit az egyéniség a közösség megszentelte hagyományokon keresztül s a nemzedékről-nemzedékre hagyományozott epikus anyag alakulását mennyiben befolyásolja az egyéniség és a tehetség” (PÉTER 1947:5). Ennek az elvi megfogalmazásnak a szellemében a korábbi és későbbi kötetekből kiderül, hogy a mesemondók honnan merítik tudásukat, milyen mesetípusokhoz vonzódnak s a meseelemeket, motívumokat miképpen variálják s helyezik át egyik meséből a másikba. Miképpen ‘építkeznek’. Egészítsem ki ezt azzal, hogy ez a motívummozgás, motívumcserelődés jellemzi – többek között – a pásztorművészetet is. A művészet sohasem stabil. Lear király sokféleképpen alakítható, de mindig megmarad Lear királynak. Motívumok, mozdulatok, jelenetek kerülnek át egyik pásztorbotról a másikra, a zalai spanyolozott holmiról a somogyira, de mindig megőrzik a pásztorvilág hangulatát, szemléletét. Geográfiailag, történetileg és társadalmilag jól körülhatárolók. Sajátságos televényből nőnek ki készítőjükkal együtt.

A népmesék vizsgálata során előtérbe lép művészi megformálásuk kérdése, ami a mesemondó tehetségétől függ. Foglalkoztatja kutatóinkat a mesemondók szubjektív beleélése a mesébe, a realista felfogású és a fantasztiumot előtérbe helyező mesemondó. Mélyreható személyiségvizsgálatot is említenek, de az ilyen feladat előtt eddig megbotlott a magyar mesekutatás. Ez derül ki Dégh Linda igyekezetéből is (DÉGH 1960:29-42). A személyiség megismerése nyomán mondhatom, hogy Győri Klára Boccaccio novelláit átforgató meséibe az olasz kalandok helyébe azért kerülhettek a falu, Szék megtörtént szerelmi kalandjai, mert ő maga szexuális neurózisban szenved. Eredménnyel járt a mese világához alkalmazkodó egyéni gesztusok, a vizuális és motorikus előadók megfigyelése (SÁNDOR 1964:523-556).

Magam, a cigány mesemondással foglalkozva úgy látom, hogy a kiemelkedő mesemondók a Jung-i extravertált lelkialkatú személyiségek sorába tartoznak, akik kifelé tekintenek, állandó kapcsolatot tartanak környezetükkel, kitűnő megfigyelők, kalandokra vágyók (GUNDA 1963:95-107).

Az alkotás folyamata a faragóknál hasonló a mesemondók alkotási folyamatához. Mint már említettem az ő motívumaik is vándorolnak faragványról faragványra, amint a mesemondók tehetségének, a mesemondás alkalmának s több más körülménynek megfelelően a mesemotívumok, meseelemek sem stabilan ötvöződnek be egy-egy mesében. Minden mese, faragvány, az elméletileg feltételezhető archetípushoz viszonyítva (ha egyáltalán létezett ilyen archetípus) variáns. A kiskunsági parasztköltőket, a Gózon Istvánokat megragadta a betyárvilág, a csárdák élete. Ugyanezt a világot ábrázolják szarukészítményeiken, a borotvatokokon, tükrökösökön a pásztorművészet egyéniségei, a Király Zsigák, a Kapoly

Antalok, a Hoffer Jánosok. A betyárélet balladái s faragványai stílusban, felfogásban, időben, funkcióban szinkronban vannak egymással. Mindezek színpadja a csárda, a pásztortűz s primadonnája a csárdásné, aki körül virágzik a szerelem.

Tanulságos összevetni pásztorművészeink „történeti botját” azzal a szemlélettel, amely a parasztköltők elbeszélő költészetéből táruelénk. Meggyőződhetünk a két csoport történeti szemléletének azonosságáról. A ki-tűnő faragók munkáin szinkronban jelenik meg a diszitmény és valami-lyen szöveg. De még szembetűnőbb ez a fazekasmunkák, a székelykapuk esetében (GUNDA 1988.182). A díszes faragványnak és készítőjének, az egyéniségnek közösségi funkcióját igen jól jellemzi Malonyay Dezső, amikor azt írja, hogy Kalotaszegen a század elején egy öreg molnár, Barta Sámuel faragta a szerelmi ajándékokat: „jó félszázad óta nem fakadt szerelem azon a környéken, hogy ne az ő munkája révén történt volna a szerelmi vallomás” (MALONYAY 1907:28).

A kiemelkedő faragóegyéniségekről tartalmas könyvet írt Művészkedő magyar pásztorok (Budapest 1935) címen Madarassy László. Munkája a hazai egyéniségkutatás úttörő könyve, amelynek jelentőségét néprajztudományunk nem igen ismerte fel.⁸ Ebből a munkából is tudjuk, hogy pásztorművészeink körében jelentősek a vallásos jellegű készítmények. Gyakran hitélei kiadványok képes ábrázolásait utánozzák faragványaikon. Somogyban, Zalában az ilyen könyveket leginkább az egyik horvátországi faluból hozták, ahová az idős pásztorok évenként búcsúba jártak. A szentéletű pásztorok (akadtak közöttük Mária-látók is) készítményeiken a betyárábrázolásoktól tartózkodtak.

Ezekről a Mária-látókról, mint egyéniségekről, a hit megerősítőiről részletesebben kellene szólnom. Ír róluk többször Tömörkény István, Móra Ferenc és mások. A búcsúkat bemutató s látomás-irodalmunk is szerte-ágazóan ismerteti a Mária-látásokat (BARNA 1990; VAJKAI 1940:50-58; TÜSKÉS-KNAPP 1989; 41-57). Kiterjedt irodalma van Csépe Klára hasznosi paraszttasszony Mária-látomásainak, amelyeket a pszichológus s a vallási néprajz kutatója együttesen vizsgált. Mindketten figyelembe vették azokat a pszichikus folyamatokat, amelyek a vizsgált személy társadalmi körülményei között bizonyosságnak tekinthetők. „A hasznosi asszony hagyományképző erő” – s ezt nemcsak a népelet kutatójának, hanem az egyháznak, a társadalom organizátorainak is figyelembe kell venni (JÁDI-TÜSKÉS 1986:516-517, 549). Röviden említek még egy újabban közölt megfigyelést. A palócoknál Mária-látó az olyan személy, aki látja Szűz Máriát.

⁸ A hallgatás mélységéből Banó István emelte ki (Baranyai népmesék. Budapest 1941. 11). Úgy tűnik ez lesz a sorsa Manga János munkájának (Egy dunántúli faragó pásztor. Budapest 1954) s egyéb jeles publikációknak is.

„Amikor a Nemes-hegyen a libapásztor lánykáknak megjelent *Márijácska* hirtelenében sok Mária-látó lett a faluban” (TÓTH 198787:181). *Márijácska* bizonyos értelemben tabu-név lett, mert a Máriákat becézik Mari, Mariska, Maris, Marika néven de szentségtörés lenne *Máriácska* néven illetni.

Emlékezzünk az újfelhértői Mária-látomásra. A faluban 1905-ben egy 17 éves parasztlány bodzafa alatt látta meg Szűz Máriát, aki megparancsolta, hogy hetenként négy napon át böjtöljön és reggelenként a bodzafánál imádkozzon (E. J. 1905-318). Ősi hagyományok ötvöződnek itt össze a népi vallással. A bodzafát ugyanis Európa népei, így a magyar hagyományőrök is megszemélyesítik; kéri, hogy bizonyos betegségektől mentse meg őket, sőt a dánoknál a bodzafában a *Hyllefrao*, *Hyldemoer* lakik (HDA. IV. 262-276).

A Mária-látók rövid megemlékezésével, a halottlátók személyiségéről nem szólva⁹ elérkeztem ennek a konferenciának a témavilágához. Emlékeztükbe idézek azonban még két egyéniséget: a szegedi tanyavilág Engi Tüdő Vincéjét és az ősi javasembert. Az előbbiről Gryneaus Tamás, az utóbbiról Vajkai Aurél írt (GRYNEAUS 1974:155-183; VAJKAI 1938:346-373). Tanulmányaikból kiderül, hogy a paraszti életből kiemelkedő egyéniségek mennyire sokoldalúan képviselik a népi hitéletet s vallási magatartással a hit, a bizalom, a reménység szférájába emelik azokat, akiknek a Lélek segítségére van szükségük. Az említett egyéniségek esetében „a tömeg, a közösség, a beteg ember belső ereje verődik vissza egyetlen személyről...” (VAJKAI 1938:369).

Ez utóbbi gondolatokat zárógondolatnak is szánom. Azzal, hogy nálunk mindeddig eredményes egyéniségekutatás folyt s a személyiségekutatói törekvések csak megcsillannak. A kettő nem ugyanaz. Az utóbbi a lelkiakat, a pszichikai funkciók feltárásával közelíti meg azt az individuumot, aki akár költői alkotásaival, faragványaival, jóslásaival, varázslataival, látomásaival és sok más egyéb megnyilatkozással kiemelkedik abból a repedezett, barázdákkal szeldelt szellemi termőtalajból, amely a népi műveltség talaja. Ez a talaj történelmünk folyamán sokrétűvé lett. A régi, hagyományokat őrző rétegek mindig mélyebbre kerültek. Ebből a rétegből a tudomány ásjával eltérő arculatokat hozhatunk felszínre. Az egyik arculaton Arany János-i vonásokat vehetünk észre, a másikon Babits Mihályit. Ez a föld sokféle magyart takar és sokféle magyar tapossa ma is a földjét. Az utóbbiak egyike-másika belegázol a zöldülő vetésekbe is.

Előadásomat nem szükséges valamiféle összefoglalással befejeznem, mert az maga is összefoglalás volt. Amit még – többek között – a „szent emberekről” kellett volna mondanom, azt a következő előadásból tudhatjuk meg.

⁹ A kérdés összefoglalása BARNÁ GÁBOR: Totenseher im ungarischen Volksglauben. Műveltség és Hagyomány XX. Debrecen 1981. 177-189; CZÖVEK J., Halottlátók a magyar néphagyományban. Debrecen 1987.

IRODALOM

- BABITS Mihály
1992 Gondolat és írás. Budapest
- BACH A.
1937 Deutsche Völk Kunde. Ihre Wege. Ergebnisse und Aufgaben.
Leipzig
- BARNA Gábor
1990 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. Budapest
- BÁTKY Zsigmond
1900 Tamás Kata, a bánffyhungyadi nótafa. Néprajzi Múzeum Értesítője I. Budapest, 26-28.
- BERETI J.
1880 Jakab Ferenc, a földműves költő. Figyelő IX. Budapest, 143-148.
- VAN BULCK G.
1931 Beiträge zur Methodik der Völkerkunde. Wiener Beiträge zur Kulturgeschichte und Linguistik. Jhg. II. Wien
- DANZEL Th.-W.
1924 Kultur und Religion des primitiven Menschen. Stuttgart
- DÉGH Linda
1960 Az egyéniségvizsgálat perspektívái. Ethnographia LXXI. 28-44.
- DOBROWOLSKI Kazimierz
1972 A hagyományos paraszti kultúra. Ethnographia LXXXIII. 1-28. Kny. 11.
- E. J.
1905 Az újfelhértői csoda. Ethnographia XVI. 318.
- EÖTVÖS Károly
1909 A balatoni utazás vége. Budapest
- ERIXON Sigurd
1944 Európai ethnologia. Ethnographia LV. 1-17. Kny.
- GERGELY L.
1867 Egy székely népköltő – Nagy M. Magyarország képekben, II. k. Pest, 84-85.
- GRYNAEUS Tamás
1974 Engi Tüdő Vincze: a legenda és a valóság. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1972/73. Szeged, 155-183.
- GUNDA Béla
1963 Die Funktion des Märchens in der Gemeinschaft der Zigeuner. Fabula Bd. 6. Berlin, 95-107.
1989 A rostaforogató asszony. Budapest

HARMATH L.

1891 A székely városok verscsinálója. Fővárosi Lapok XXVIII. 2260-2261.

HDA = HOFFMANN KRAYER, E.-BÄCHTOLD-STÄUBLI, H.

Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens IV.

HOPPÁL Mihály-KÜLLŐS Imola

1972 Parasztonéletrajzok – paraszti írásbeliség. Ethnographia LXXXIII., 284-294.

LINTON Ralf

1945 The Cultural Background of Personality. New York

JANÓ Ákos-NAGY Czirok László

é. n. Mint én, földműves költő... Budapest

JÁDI Ferenc-TÜSKÉS Gábor

1986 A népi vallásosság pszichopatológiája. – Tüskés Gábor (szerk). „Mert ezt Isten hagyta...” Budapest, 516-556.

KROEBER, A. L.

1945 A Yurok War Reminiscence: The Use of Autobiographical Evidence. Southwestern Journal of Anthropology. Vol. 3. Nr. 2. Albuquerque 108-113.

LOBAGOLA (Bata Kindaia Amgoza Ibn)

1936 Egy afrikai vadember önéletrajza. Ford. Pásztor Árpád. Budapest

MALONYAY Dezső

1907 A magyar nép művészete, I. A kalotaszegi magyar nép művészete. Budapest

MÜHLMANN Wilhelm

1938 Methodik der Völkerkunde. Stuttgart

OMPOLYI M. E.

1878 Béres János, a falu poétája. Figyelő V. Budapest, 59-63.

PÉTER László

1947 Egyéniség a népkulturában. A Kálmány Lajos Kör Füzetei, 2. Szeged

SÁNDOR István

1964 A mesemondás dramaturgiája. Ethnographia, LXXV. 523-556.

SCHMIDT Wilhelm

1906 Die moderne Ethnologie. Anthropos I. Wien, 143 skk.

1937 Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie. Münster/Westf.

TÓTH I.

1987 Ipoly menti palóc tájszótár. Budapest

VLADUȚIU Ion

1973 Etnografia românească. București

DEVELOPMENT IN THE ETHNOLOGICAL RESEARCH
OF INDIVIDUALITY AND PERSONALITY

BÉLA GUNDA

The paper based on the introductory lecture of the conference gives a sketch of the development of individuality and personality research in ethnology from the turn of the century. The author presents the ethnological debate on the role of the individual. He describes the two different research trends in the first half of the century: the psychological and the ethnological trend. After introducing the international scholarship he discusses the research of individuality in Hungary. At the end of his paper the author shortly deals with the researches on the organisers of religiosity.

BÁLINT SÁNDOR „EGY MAGYAR
SZENTEMBER”-E
(EGYÉNISÉGGUTATÁS A MAGYAR VALLÁSI
NÉPRAJZBAN)

Bálint Sándor *„Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza”* című munkájának pontosan ötven évvel ezelőtti, majd pedig tavalyi ismételt kiadása¹ a folklorisztikai egyéniségkutatás egyik fontos területén, a vallási néprajzban irányította újra a figyelmet a néprajztudomány egyik fontos alapkérdésére: az *egyén és a közösség viszonyának* újragondolására a népi kultúrában, szűkebben a vallásos életben.

A néprajzi kutatások általában kisebb-nagyobb közösségeket, kisebb-nagyobb közösségek kultúráját vizsgálták és vizsgálják. A hangsúly a közösségi jellegen van. Az egyén szerepét csupán bizonyos területeken és témakörökben elemezték. Főleg az előadóművészettel kapcsolatos műfajoknál (ének, mese, hangszeres zene stb.), valamint a tárgyalkotó népművészet, a díszítőművészet különböző ágainál (pl. fazekasság), beleértve bizonyos kézműves mesterségeket (fazekasság stb.). Az egyén szerepe ezekben az esetekben nyilvánvaló. Foglalkoztak a kutatások az egyéni és a közösségi sajátos viszonyával ezekben az alkotásfolyamatokban. Elmondhatjuk, hogy mindezek az alkotások (mese, ének, fejfá, díszes cseréptál, tulipános láda stb.) *a közösség különböző tehetséggel, adottsággal, készséggel és képességgel megáldott egyéneinek a kollektív szellemi, nyelvi, műfaji hagyományok által, a közösségi preventív cenzúrával meghatározott kulturális megnyilvánulásai.*²

Mi az egyén szerepe ebben az összefüggésben? Tömören összefoglalva az, hogy a kollektív hagyományokat a közösség értékrendjében és normáinak megfelelően életre keltse, megvalósítsa. Ezért ezek az alkotások mindig *egyediek*, s a közösségi normák megengedte *tűréshatárok* között *változatokként* léteznek.³ E tűréshatárok között nyilvánulhat meg az *egyén*, az individuum szubjektív *adottságai*. Az egyénnek, az egyéni adottságoknak szerepe ugyanolyan hangsúlyos lehet az újraalkotási folyamatban. Különösen a rituális cselekményekben, közösségi szokásokban tapasztalható egy évről-évre ismétlődés a népi kultúrában, egyfajta ciklikusság, amely

¹ BÁLINT 1942., BÁLINT 1991.

² DÉGH 1960., VOIGT 1972a. 178-179., VOIGT 1972b. 148-152.

³ VOIGT 1972b. 159-210.

lehetőséget teremt nemcsak a megújulásra, megújításra, azaz a reprodukcióra, hanem az alkotásra, a produkcióra, sőt az újításra, az innovációra is. Más szóval azt lehet mondani, hogy az aktualizálásra.

Az itt elmondottak vonatkoznak az élet, a kultúra minden területére. Az egyén és a közösség viszonyának problematikája azonban leginkább vizsgált és kidolgozott a népköltészet, a zenefolklor és a hangszeres zene, valamint a szokáskutatás területén. Foglalkozott a kutatás a népszokások, a dramatikus játékok vonatkozásában a szokásszervezők, az aktív és passzív szereplők⁴ jelentőségével, utalva arra, hogy épp a szokásszervező egyének (esetleg a népi közösségeken kívül álló, vagy azok peremén lévő egyének) révén honosodhatnak meg újítások a szokásrendben a normák adta keretek között. Az újítás itt egyet jelent a befogadással, *nem népi tartalmak* (egyházi, iskolai stb.) átvételével és folklorizálódásával.⁵

A népi vallásosságról szólva általában annak közösségi jellegét szokta hangsúlyozni a kutatás.⁶ A jellemző közösségi keretek között azonban mindig fontos szerep jutott és jut a sajátos adottságokkal rendelkező személyiségeknek, akik a vallásgyakorlás nem egy fontos alkalmát, eseményét szervezik, formáját kialakítják és lefolyását irányítják. Esetenként az egyén szerepe különösen megnőhet, amikor bizonyos közvitató szerepet tölt be a hivatalos és a népi vallásosság között. Ez újabb általános kérdést is felvet: az elit és a népi kultúra, az elit és a nép kapcsolatának kérdéskörét.⁷

Egyes történeti korszakokban, hosszabb-rövidebb periódusokban az egyéni szerepvállalások jelentősége a vallásos népeletben megnőhet. Ilyen időszakot élünk jelenleg, amikor az 1989/1990-es politikai fordulatnak megfelelően idehaza és a szomszédos országokban megnyílt a lehetősége a sokáig tiltott vallási közösségei keretek újraszervezésének, a közösségi hagyomány életrekeltésének. A megfigyelő, a kutató számára is nagyon tanulságos a felújítás működési mechanizmusának követése, egy hagyomány közvetítette modell életrekeltésének rögzítése. E folyamatban a klérus, a papság mellett nagy szerep jut a népi közösségekben a vallásos élet szervező egyéniségeinek, „szentembereinek”.⁸

Az egyén és a közösség kapcsolatában egy másik fontos alapkérdést sem lehet kikerülnünk, ez pedig a szóbeliség és az írásbeliség⁹ szerepe, egy-

⁴ UJVÁRY 1980. 56-58.

⁵ A folklorizálódásról: BOGATYREV - JAKOBSON 1969.

⁶ BÁLINT 1942. 9. 15-16.

⁷ BÁLINT 1942. 8. Lásd még: VOIGT 1972. 156-157., BURKE 1991. 39-45.

⁸ Tanulságos példája ennek 41 év kényszerű szünet után a csíksomlyói búcsú újbóli megszervezése. A csíksomlyói pünkösdi búcsút 1980 óta figyelem.

⁹ Az írásbeliség és szóbeliség kapcsolata a folklorisztikai kutatások egyik alapkérdése. Esetünkben, a vallásos énekköltészetnél és énekköltőknél jelentősége fokozott. V.ö.: TAKÁCS 1958., POGÁNY 1959., VOIGT 1972a. 232-233.

máshoz való viszonya. Történetileg egy nagy korszakot tekintve, napjainkhoz közeledve mindinkább az szóbeliség háttérbe szorulását, s az írásbeliség előtérbe kerülését tapasztalhatjuk. Ez a folyamat együtt járt az íráskultúra szekularizálódásával, főleg a XVIII-XIX. századi iskolatörvények következményeként. Jórészt ennek, valamint a múlt századtól kezdve a nyomdák megszapорodásának tulajdonítható a parasztköltők, népi írók, népi verselők színrelépése. E folyamatot és összetevőit vizsgálta már a néprajzkutatás,¹⁰ s benne a népköltészet és a félnépi költészet jellemzőit, nagyon sok tisztázásra váró kérdés maradt még. Talán egyfajta kronológiai sorrendet is mutat a verse levél, a feliratköltészet (kapu, butélia, fejfa stb.), az ünnepi és alkalmi köszöntők és végül a parasztonéletrajak sora. Emögött az íráskultúra szekularizálódásával párhuzamosan egy erős társadalmi tudatosulás, az egyén öntudatosodása áll.¹¹ (A népi írók ezért jelentkeznek a XIX-XX. század fordulóján, századunk elején. Sinka István, Erdélyi József, Veres Péter és még sokan mások, s a sort természetesen lehet folytatni - s figyelemre méltó, hogy az említettek mind protestánsok.)

Ebbe a szélesen értelmezett, nagy vonulatba sorolható a jászladányi Orosz István is, akinek önéletrajzában, a saját sorsában is szépen követhető az egyén öntudatosodásának előbb említett folyamata. A vallásos népköltészet művelői közül - akiknek jelentkezése szintén a múlt században, e században hangsúlyos -, egyedül Orosz István vállalkozott önéletrajza megírására, amelynek közreadását is tervezte.¹² Csupán egy másik jászai társát lehet vele párhuzamba állítani, a Verses Szentírásáról ismert Varga Lajost. Így lett Orosz István a vallásos népelet szervező egyéniségei között *a szentember tipikus példája*.¹³

Maga a „szentember” kifejezés Bálint Sándor 1942-ben megjelent könyve után honosodott meg a vallási néprajz terminusaként, jöllehet régebbi, s egyaránt felbukkan katolikus és református közösségek szóhasználatában is.¹⁴ A kifejezést a népnyelvből vette át Bálint Sándor, ahol elég általános, de nem kizárólagos a használata a vallásos élet jeles alakjaira. Sok közösségben nem a szentember megjelölét használják, hanem e szervező egyéniségek funkcióit jelölik meg: énekes emberek, búcsúvezetők, funérátor stb. A megjelölés mögött a vallási néprajz, a vallásos népelet egyik, még alaposabb elemzésre váró problémája is meghúzódhat: a szent fogalmának értelmezése, a szent és a profán egymáshoz való viszonyának tisztá-

¹⁰ PÉTER 1947., POGÁNY 1959.

¹¹ BÁLINT 1942.

¹² Varga Lajos önéletrajzi vonatkozású énekeket írt. V.ö.: LUGOSSY Ilona írását e kötetben!

¹³ BÁLINT 1981.

¹⁴ MOLNÁR 1985.

zása.¹⁵ (Az általam ismert külföldi szakirodalom tanúsága alapján azt mondhatom, hogy másutt a „szentember” megjelölést egyáltalán nem ismerik, a konkrét közösségi szerepvállalásra utaló nevet használják.)

Orosz István önéletrajzához írott elemző bevezető tanulmányában Bálint Sándor a szentember típusáról beszél, amiben több készség és hagyomány ötvöződik: orvosi gyakorlat, licenciátusi hagyomány és a remeteélet számos jellemzője; költői adottság; a szentember a „közösség szószólója, ünnepek szertartásmestere”, évszázados kultikus hyakorlat ismerője.¹⁶ A közösségi kultúra teljességének őrizője¹⁷, de - hozzátehetjük - egyúttal innovátora, folytonos megújítója is.

Bálint Sándor értelmezésében és elemzésében a szentember típusában különösen fontos a *licenciátusi hagyomány*.¹⁸ Az általa név szerint is említett XVIII., de méginkább XIX. és XX. századi szentemberek gyökerei mind ide nyúlnak vissza. A XVI-XVII., de részben még a XVIII. században is a reformáció és a török hódoltság miatt kevés volt a katolikus pap a hódoltsági területen, s általában is, s kevés volt a hódoltsági misszióban is. Ezért a pap nélküli világban a katolikus hívek lelki gondozása a nagyon kevés felszentelt pap - főleg ferences szerzetes és jezsuita - mellett nagyobb részt a püspöki engedéllyel (licencia = engedély, innen származik a nevük) működő, keresztelő, eskető, temető, ígét hirdető, prédikáló, valamennyire írástudó emberekre hárult. Ők a *félpapok*, *szárazpapok*, akik - főleg a hódoltsági területeken - nemcsak a közösség vallásos életének, hanem nagyon gyakran a társadalmi életnek is vezetői voltak.

A licenciátus tehát vezetője egy szakrális önellátásra berendezkedett sajátos katolikus világnak. Ennek a világnak a jellemzője az elszigeteltségből fakadó spontaneitás, az orális hagyományőrzés, a szóbeliség. Jellemzője még a vallásos élet vonatkozásában egy erős hagyományőrzés, éppen a herezis, az eretnekségtől való félelem miatt. E vallásgyakorlásban tehát nagyon erősek az archaikus vonások.

A tridenti zsinat utáni időkben, nálunk a török hódoltság alóli felszabadulás, valamint a katolikus egyházi élet újjászervezése után ezért - mondhatni - kettős világ alakult ki: egyfelől a hivatalos egyház és gyakorlata, másfelől a templomon (liturgián) kívüli, erősen konzervatív, s a licenciátusi hagyományokra támaszkodó népi katolicizmus. Az előbb említett szakrális önállátásban - minden konzervativizmusa és archaizmus ellenére - benne van egy erős önállóság, nagykorúság őrzése a hitben, s ez újabb konfliktusok forrása volt a hivatalos egyházi és népi gyakorlat, felfogás

¹⁵ MILES 1988., OTTO 1991., ELIADE é.n.

¹⁶ BÁLINT 1942. 15-16.

¹⁷ BÁLINT 1942. 16.

¹⁸ BÁLINT 1942. 26-29.

között. Különösen szembetűnő volt ez a felvilágosodás és a XIX. századi racionalizmus idején, de számos jelét lehet látni napjainkban is.

E licenciátusi hagyomány földrajzilag átfogja a Királyi Magyarországon kívüli területeket: az Alföldet, a Délkelet-Dunántúlt, Erdélyt és Moldvát. Legtovább az Alföldön kívül talán Moldvában őrződtek meg, ők a deákok - *gyákok*, akiknek szerepéről történeti adatok mellett recens gyűjtések is szólnak.¹⁹

Bálint Sándor az Orosz István önéletrajzához írott bevezető tanulmányában a szentemberek különböző típusait mutatta be: az énekszerzőt, az énekvezért, a gyógyítót és a halottlátót. Legtipikusabb, legismertebb „szentember” az énekszerző, a diktáló, a vallásos ponyvák kiadója, a búcsúvezető.²⁰ Ilyen volt Orosz István is (1838-1922), aki éppen egy átmeneti kor gyermeke. Tíz éves a szabadságharc idején, fiatal- és felnőttkora a kibontakozó magyar kapitalizmus, az ipari civilizáció és a nagy társadalmi átrendeződések korszaka. Ennek során átalakult a paraszti társadalom is, átalakult érték- és normarendszere, az a hagyományokban gyökerező normarendszer amely egyrészt elrendezi az egyén helyét, s amelyhez az egyén másrészt igazodik. Ezt a változást maga Orosz István is érzékelte, részben tudott is alkalmazkodni hozzá, de a folyamatok mintegy mellette, fölötte zajlanak. Legpontosabban a szekularizálódást érzékeli, s ennek egyfajta jelzőjeként a vallásosság megváltozásában azt, hogy öregkorára a vallásos élet szervezése szülőfalujában főleg asszonyok kezébe került. Férfiak már nem vállalták ezt a szerepet.²¹

A „szentember” szerepre Orosz Istvánt alkalmassá teszi jó hangja, írói vénája és jó szervezőkészsége. Élete végére kicsit konzervatívnak, anakronisztikusnak hat a - Bálint Sándor szavaival élve - szublogikus ihletettséggű, a lélek hevületében élő, erősen Istenre hagyatkozó, s ezért a természetes okokat elhanyagoló, de ugyanakkor erős valóságérzéssel, s gyakorlati érzéssel megáldott Orosz István.²²

Életrajza inkább lélekrajz, epizódok laza füzére, mintsem kronológikus, vagy oksági rendbe szedett önéletírás. Ezek az epizódok, élménytörténetek példázatként is felfoghatók. Vázuk azonos: az időpont, a hely és a szereplők ismertetése után leírja az eseményt, majd levonja az erkölcsi tanulságot, s egy elmaradhatatlan záradékban hálát ad Istennek, illetőleg az Isten kegyelmét közvetítő Szűz Máriának, vagy a közbenjáró szenteknek. E történetekből bontakozik ki Orosz István tradicionálisnak mondható, moralizálásra hajlamos fatalista világképe. Ebben a vallásos világképben a

---

¹⁹ DOMOKOS 1931., BENDA 1989., IGNÁCZ 1940. 247-304. és passim

²⁰ BÁLINT 1942. 29- 37.

²¹ BÁLINT 1942. 196.

²² BÁLINT 1942. 10-12.

menyországi és a földi élet összefolyik. Közepontban a mindenható és segítő Isten áll, aki szentjein és angyalain keresztül részese a mindennapok eseményeinek. Orosz István együtt él velük, a látomás, az álom, a csoda tehát része mindennapjai realitásainak. A lélek fölénye nem ellenkezik a az élet anyagi javainak és tényeinek elismerésével. Orosz István nagyon is realista. Önmaga és mások cselekedeteit a vallásos világképe belül értékeli. Az emberi lét korlátait (betegség, halál, veszteség) belátja és isteni végzésként elfogadja.

Úrtisztelő magyar paraszt, de nincs jó véleménye az úri osztályról. Tekintélytisztelő, amíg az enm ellenkezik hite parancsaival.²³ A betegségben szenvedő emberben, az elesettben és szenvedőben Krisztust látja, ezért elfogadja.²⁴ Megszenteli az időt és az őt körülvevő teret gyakori imádsággal, istentiszteletek látogatásával, szent helyek felkeresésével. Ezek az alkalmi és színterei búcsúvezetői és énekszerzői, énekvezetői tevékenységének. Szép hangjára, énekszerzői képességére nagyon büszke, önmaga jelentőségét kissé túl is becsüli.²⁵ A szerzői jogot nem ismeri, szabadon merít egy tradicionális közösségi költészetből, hagyományból, ilyennek tartva és ilyenként használva a korában már mindenapossá vált szerzői névvel ellátott, nyomtatott ének- és imafüzeteket is.²⁶ Életében az alkotókészség, a hagyomány és a konvenció, valamint az újítás egysége figyelhető meg.

Orosz István önéletrajzának kiadásakor, elemző tanulmánya megírásakor Bálint Sándor nem sok kutatásra, előzményre támaszkodhatott. Ortutay Gyula mesekötete mellett²⁷ felhasználta még Vajkai Aurél tanulmányát az ősi-i javasemberről,²⁸ jórészt saját kutatásaiból idéz Engi Tüdő Vincére vonatkozóan²⁹, akiről később Grynaeus Tamás írt tanulmányt³⁰, s elsősorban ponyvagyűjteményére alapozva számos más énekszerzőt és -kiadót is megemlít az ország különböző részeiből. Hangsúlyosan utalt Varga Lajos és Szécsi Ignác tevékenységére.³¹

Kutatástörténetileg mindenképp Bálint Sándor elődei közé sorolhatók Kálmány Lajos, akitől az egyéniségkutatás végső soron elindult, s az a Juhász Kálmán³², aki köyvben foglalkozott a licenciátusokkal, valamint a

²³ BÁLINT 1942. 15.

²⁴ BÁLINT 1942. 25-26.

²⁵ BÁLINT 1942. 13.

²⁶ BÁLINT 1944. 129-165., BÁLINT 1981.53-67.

²⁷ ORTUTAY 1940.

²⁸ VAJKAI 1938.

²⁹ BÁLINT 1942. 19.

³⁰ GRYNÆUS 1972.

³¹ BÁLINT 1942. 32-35.

³² JUHÁSZ 1921.

csanádi egyházmegye történetével. Szeged jeles írói, Tömörkény István és Móra Ferenc is több írásukban mutatnak be „szentembereket”.³³ A legtöbbet és sokféle szempontból talán a halottlátókról tudjuk, hiszen a rájuk vonatkozó irodalom máig gyarapszik³⁴, jöllehet a Bálint Sándor jelezte kutatási irányba - keresztény látomások, víziók - kevesebb elemző tanulmány kutat.³⁵ Fontos viszont, hogy protestáns oldalról is megindult a látomások elemzése.³⁶

Legtöbb tanulmány, adalék azonban az énekes emberek alakjáról készült, részben a búcsújárással foglalkozó közleményekben, részben a halottkultusszal foglalkozó írásokban, valamint a népének és zenekutatók tollából.³⁷ A búcsújárással foglalkozó, s viszonylag gazdag szakirodalmi termés majd mindegyikében értékes megállapítások, adatok olvashatók a zárandoklatok szervezését, lebonyolítását végző búcsúvezetőkéről, akiknek szinte még a XVII-XVIII. századig visszanyúló „reguláit” a Kisalföldön Erdélyi Zsuzsanna meg is találta. A tanulmányok szerteágazó körének fel említése helyett³⁸ csupán egy máig kéziratban lévő tanulmányt szeretnék kiemelni és megemlíteni: Hetény János soproni plébános dolgozatát, amely a karancshegyi nagyboldogasszonyi búcsú, Mária temetésének részletes és pontos leírása, megfigyelése, dokumantálása, benne a szervező Boroznaki Pál énekesember szerepének részletes ismertetésével.³⁹

A mai helyzetről remélhetőleg képet kapunk a konferencia előadásai- ból, az érdeklődés előterébe került témákról, problémákról, s beszédesek lehetnek a tematikai irányok is.

Egyértelműen eredménynek mondható, hogy sokasodnak azok a törté- neti forráskiadványok, amelyek a szentemberek elmúlt századokbeli sze- repéhez sok fontos adalékot szolgáltathatnak. Ezek oklevéltárak (pl. mold- vai magyar okmánytár), útirajzok és memoírok, nem kis részben éppen szegedi kutatói műhelyek munkájának eredményei. Jónéhány város- és falumonográfiát is megemlíthetünk, amelyek történeti vagy néprajzi feje- zeteiben hasonló kérdésekről szó esik. Példának csupán Gyöngyös város monográfiájára hivatkozom. Az utóbbi évtized vagy csak néhány év ered- ménye az is, hogy megindult a protestáns szentemberek kutatása is. Ennek eredménye a funérátor⁴⁰, a diktáló⁴¹, az énekesember, a parasztproféta, a

³³ TÖMÖRKÉNY 1911., MÓRA 1978.

³⁴ BARNÁ 1982a., KUNT 1987., CZÖVEK 1987.

³⁵ GRYNÆUS 1972.

³⁶ MOLNÁR - SZIGETI 1984.

³⁷ VOLLY 1948., ANTAL 1983., BARNÁ 1984., CZÖVEK 1990.

³⁸ NÁDASI 1981., BÁRTH 1980., BARNÁ 1988.

³⁹ Kiadásra előkészületben a Devotio Hungarorum sorozat újabb köteteként.

⁴⁰ DANKÓ 1987.

⁴¹ BÁRTH 1981.

gyülekezetalapító „szentember” alakjának megismerése⁴², s szeretném megemlíteni a református vallásos népélet ritka szép, hiteles megfigyeléseken alapuló szépirodalmi ábrázolását - Látos Sándor: *Parasztok imádkoznak* című regényét.⁴³

Ezek mellett az egyéniségek mellett, gyakran vagy legtöbbször személyükhöz kapcsolódva a vallásos népéletnek fontos szervezői a különböző kisközösségek, amelyek a felekezeti kereteken belül maradvá általában annak leginkább vallásos magját jelentik. Az egyházból kiválva ők alkotják a szektákat, mai szóval a kisegyházakat. Ez a jelenség mindegyik történeti egyházon belül megfigyelhető, tehát nemcsak katolikus, hanem a református, az evangélikus, sőt a régebbi, a nagyobb múlttal rendelkező kisegyházi keretek között is. Oka a kisközösségek képződésének - egy másik szinten a szektásodásnak - a hivatalos egyházi és gyülekezeti élet, valamint a népi vallásgyakorlás igényei közötti eltérés. E kisközösségek a helyi társadalom legvallásososabb egyéneit, rétegét tömörítik. Céljuk önmaguk sajátos lelki igényeinek kielégítése, a közösség igényeinek szolgálata. Egyfajta alternatívaként szemben a hivatalos vallásossággal.

Létrejöttüket is általában ez inspirálja: valamilyen konkrét cél megvalósítására, konkrét igény kielégítésére alakulnak: rózsafüzér társulatok, ol-táregyletek, fáklyás társulatok⁴⁴, énekes társulatok, temetkezései egyletek, búcsús társulatok, vagy protestáns egyházaknál az ún. parasztekkléziolák. Bár ezek a kisközösségek, mozgalmak felekezeti kereteken belül maradnak, a hivatalos egyház általában gyanakvással figyelte és figyelő tevékenységüket - a tévtanítások, a vallási rajongás és a szektásodás veszélyét sejtve, érezve bennük. Tegyük hozzá, nem egyszer joggal.

Ezek a kisközösségek ugyanis, bármennyire is tagjai maradtak a gyülekezetnek, az egyházközségnek, közösséggé szerveződve attól valamennyire mégiscsak elkülönültek, elkülönülnek. Ők azok, akiknek szervezésében imaházak, házi ájtatosságok működnek, s ennek keretében bizonyos paraliturgikus, templomon kívüli szokások (Szent Család járás, kánai menyegző, keresztjáró napok stb.) illetőleg újabb ájtatossági formák (lourdesi kilenced, fatimai kilenced, szeretetláng stb.) a vallásos életben megjelenhetnek.⁴⁵ Vegyes nemzetiségű helyeken ezek a részben anyanyelvi alapon szerveződött kisközösségek a vallásosság mellett a magyarságtudat ápolói, szimbolikus kifejezői is. Némely helyen és meghatározott történeti körülmények között ezek a társulatok szerepet kaphatnak a nyilvános vallási életben, főleg a körmenetekben, ahol meghatározott szerepük volt, de a világi

⁴² MOLNÁR - SZIGETI 1984., KÜLLŐS 1991.

⁴³ LÁTOS é.n.

⁴⁴ BARNA 1985a.

⁴⁵ BARNA 1985b.

életben is: bálak, mulatságok, bankettek, műkedvelő szindarabok előadásában, azaz a közösségek művelődési igényeinek kielégítésében.

E vallásos kisközösségek hasonló szerepet töltenek be a vallásos életben, mint a „szentemberek”, mint a szervező egyéniségek. Kutatások, megismerésük, működésük megfigyelése, dokumentálása és értelmezése a népi vallásosság legfontosabb törvényszerűségeinek megragadását jelentheti. Konferenciánk előadásai ezt a célt szolgálják.

IRODALOM

ANTAL József

1983 A Mezey kántorok énekei. (Kézirat)

BÁLINT Sándor

1942 Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Budapest é.n. (1944) Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései. Orosz István válogatott énekei. In: *Sacra Hungaria*, Kassa, (1944) 129-165.

1981 Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései. Orosz István válogatott énekei. In: *A hagyomány szolgálatában*. Budapest, 53-67.

1991 Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Reprint kiadás. Utószót írta Barna Gábor. Szolnok

BARNA Gábor

1982a Halottlátók a magyar néphitben. *Előmunkálatok a magyarság néprajzához* 10. Budapest, 199-212.

1982b Mészáros Mihály, a csépai halottlátó. In: Barna Gábor (szerk.) *Csépa - tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népeletéből*. II. Eger - Szolnok, 335-365.

1984 Katolikus egyházi népének, énekszerzők és a folklorizáció. *Folklor és Tradíció* 1. Budapest, 123-133.

1985a A Fáklyás Társulat Hegyalján. *Borsodi Művelődés* X. évf. 3. szám 31-33.

1985b Jeles napok szokásai a Tápió mentén. In: Ikvai Nándor (szerk.) *A Tápió mente néprajza*. Szentendre, 737-825.

1988 Bettler an ungarischen Wallfahrtsorten. *Műveltség és Hagyomány* XXIII-XXIV. 231-238.

BÁRTH János

1980 Az illancsi tanyák népének hajósi búcsújárása. *Népi kultúra - népi társadalom* XI-XII. Budapest, 59-117.

BENDA Kálmán (szerk.)

1989 Moldvai csángó-magyar okmánytár 1467-1709 I-II. Budapest

BOGATYREV, P.G. - JAKOBSON, R.

1969 A folklór sajátos alkotásmódja. In: *Hang, jel, vers*. Budapest, 329-346.

CZÖVEK Judit

1987 Halottlátók a magyar néphagyományban. Debrecen

CZÖVEK Judit

1990 Vallási kisközösségek összetartó ereje a Nyitra-vidéki magyar szórványban. In: *Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon*. Szerk. Lovik Sándor és Horváth Pál. Budapest, 138-149.

DANKÓ Imre

1987 A funerátor. Vallási néprajz 3. Budapest, 325-340.

DÉGH Linda

1960 Az egyéniségkutatás perspektívái. Ethnographia LXXI. 28-44.

ELIADE, Mircea

é.n. A szent és a profán. A vallási lényegről. Szeged

GRYNAEUS Tamás

1972/1973 Engi Tüdő Vince - legenda és valóság. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged, 155-184.

IGNÁCZ Rózsa

1940 Született Moldovában. Budapest

KÜLLŐS Imola

1991 Borku Mariska, egy parasztproféta tevékenysége és hatása a Kárpátalján. Vallási néprajz 5. Budapest, 339-362.

LÁTOS Sándor

é.n. Parasztok imádkoznak. Szerző kiadása. H. és é.n.

MILES, Margaret R.

1988 The Image and Practice of Holiness. A Critique of the Classic Manuals of Devotions. SCM Press Ltd. London

MOLNÁR Ambrus

1985 „Szent Asszonyok” és „Szent Emberek Társasága” a hajdúságban a XIX. században. Vallási néprajz 2. Budapest, 129-159.

MOLNÁR Ambrus - SZIGETI Jenő

1984 Református népi látomásirodalom a XVIII. században. Budapest, Theológiai Tanulmányok Új Folyam 19.

MÓRA Ferenc

1978 Ének a búzamezőkről. Budapest

NÁDASI Éva

1981 A búcsújárás szokásai Mogyoróskán. In Szabadfalvi József (szerk.) *Néprajzi tanulmányok a Zempléni hegyvidékről*. Miskolc, 319-334.

OTTO, Rudolf

1991 Das Heilige. Über das Irrationale der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen. München

PÉTER László

1947 Egyéniség a népkultúrában. Szeged

POGÁNY Péter

1959 Folklór és irodalom kölcsönhatása. Budapest

TAKÁCS Lajos

1958 Históriaok, históriák. Budapest

TÖMÖRKÉNY István

1911 Mária-látás. In: *Ne engedjük a madarat*. Budapest, 51-70.

UJVÁRY Zoltán

1980 Az egyén szerepe a népszokásokban. In: *Népszokás és népköltészet*. Debrecen, 33-59.

VOIGT Vilmos

1972a A folklór esztétikájához. Budapest

1972b A folklór alkotások elemzése. Budapest

VOLLY István

1948 101 Mária ének. Népi Magyarság 1. Szerk. Bálint Sándor. Szeged

„A HOLY MAN. AUTOBIOGRAPHY OF ISTVÁN OROSZ”
PUBLISHED BY SÁNDOR BÁLINT
(STUDY OF THE ROLES OF INDIVIDUALS IN THE
FOLK RELIGIOSITY)

GÁBOR BARNA

In the folk religiosity which has a communal character, people who were organizing the religious events and life had a great importance. They often play a mediating role between the official and folk religiosity. One of these organising figures, István Orosz wrote his biography which is an excellent source to study the role and activity of such kind of people. This biography was published by Sándor Bálint in 1942 with an important study analyzing these types of individuals (holy men) in the religious life.

Sometimes they were medicine-men in the community and priests at the same time. With bishopric licence, especially in the 17th-19th centuries they were leading the religious life of communities living without priests. In these situations they became preservers of a traditional religiosity, but at the same time renewers and revitalizers of it.

These men were precantors, writers and publishers of religious songs, pilgrim leaders, organizers of pious societies, confraternities. They were experts of liturgy and century-old cultic practice. They were very self-conscious.

The article gives a short survey about the researches on the organizing figures of the Christian folk religiosity in Hungary since the 1940s.

NÉPI VALLÁSOSSÁG – KOMPLEMENTER VALLÁSOSSÁG

A „népi vallásosság” művelésében két alapvető tisztázatlanság tükröződik a megjelent publikációkban és az elméleti alapvetésre vállalkozó kézikönyvekben¹:

1) – Az egyik tisztázatlan terület a „hivatalos vallásosság” és a „népi vallásosság” egymáshoz való viszonyának tükröződése a gyűjtő és a feldolgozó munkában. A publikációkban gyakran jelen van a kétféle vallásosság néha burkolt, néha nyílt szembeállításaként is értelmezhető megkülönböztetése, amiben szakmai-módszertani megfontolásokon túl sajátos ideológiai megfontolások hatnak ahelyett, hogy a jelenséget elhelyeznék a maga saját összefüggésrendszerében. A „semper reformanda” egyházak életében a szemünk előtt játszódnak le olyan folyamatok, amelyek arra utalnak, hogy a „hivatalos” és a „népi” vallásosság egységes, élő rendszer, aminek a folyamatai élőben gyűjthetők és tanulmányozhatók. A keleti egyház teológiájából vett hasonlattal szeretném megvilágítani ezt a mozgást: a Karácsony azt tanítja, hogy minden istenivé azaz magasabbrendűvé válik a „Theandrosz”-ban, ami emberi, a Vízkereszt meg azt tanítja, hogy a vízbe, a kozmosz egyik alkotóelemébe való alámerüléssel Krisztus az egész kozmoszt egy magasabb szintre emelte, ahogy vulgárisan fogalmazzuk, megszentelte. A keleti egyház szertartáskönyvében többszáz áldás és szentelmény van, amelyek a tehéneléstől a kútásásig átfogják az emberi tevékenység minden körét. Ez a teljességre törekvés ontológikus emberi igény. Ha az egyház nem fedi le a kozmosz megszentelésének vagy az emberi élet megszentelésének a teljességét, megteszi azt az ember a maga „népi vallásos” módján, s ehhez fölhasználja a legkülönbözőbb elemeket (néphit, szokás, vallás). Ugyanez történik, ha az egyház kivonul valamilyen területről (pl. liturgikus reformokat kísérő jelenség, hogy paraliturgiák születnek).

2) – Az előbbivel szorosan összefügg a tisztázatlanságoknak egy másik területe. A magyar néprajz nem végezte el azt a szintézist, amely arra lett volna hivatott, hogy a népi vallásosságot, a néphitet, s a szokások egyes típusait vagy bizonyos elemeit a vallásetnológiai komplex rendszerében

¹ BALASSA-ORTUTAY: 1979; 632-654.; ORTUTAY (szerk.) Magyar néprajzi lexikon „népi vallásosság” szócikke Budapest, 1977-1982.; DÖMÖTÖR (főszerk.) Magyar Néprajz VII. kötet.

helyezze el. Gyakori jelenség, hogy amikor az ember a valóság egy területét a „hivatalos vallásosságtól” valamilyen okból függetlenül akarja értelmezni vagy befolyásolni, a „népi vallásosság” adott gyakorlatát szinkretista módon alakítja ki. Felhasználja a történelmi egyházak vallásgyakorlatának az elemeit, szokáselemeket és a magyar ősvallásról árulkodó elemeket. A konkrét paraliturgikus gyakorlat a „népi vallásosság” új, önálló jelensége lehet, s a gyűjtő-feldolgozó tudománynak egységes, önálló, új jelenséggént, és egymástól lényegesen eltérő építőelemeiben is tudni kell kezelni. Az európai néprajz belső fejlődése afelé mutat, hogy egy-egy ilyen jelenség a maga komplexitásában a vallásetnológia tárgya, míg egyes elemeiben a szokáskutatás, a néphit vagy a népi vallásosság tárgya. Ennek a tudományelméleti és módszertani folyamatnak a külső, formai tükröződése, hogy az IVB (Internationale Volkskundliche Bibliografie) szakrendjében a néphit és a népi vallásosság helyett megjelenik a vallásetnológia. Számunkra mégiscsak egy jelzés, hogy a publikációinkat a nemzetközi néprajz egyik legtekintélyesebb információs eszközében a vallásetnológia átfogó, fenomenológiai szemléletű rendszerében kell elhelyezni. A „Magyar néprajz” 7.3. kötetének az előszavában, az 5. oldalon a következő olvasható: „A népszokásoknak általában ismeretes volt a hiedelem hátterük, és a hiedelmek gyakran szokások elvégzését írják elő – ezért is indokolt a kulturális tények e két nagy területének együttes tárgyalása, legalábbis egy kötet keretein belül”. Tisztelettel fűzöm hozzá, hogy ha egy „kulturális tényben” ilyen lényegi kapcsolat van a szokás és a néphit, vagy uram bocsá a szokás-néphit-vallásosság között, akkor az együttes tárgyalás nem „ezért is”, hanem parancsolóan „ezért” indokolt, s a szakmai szintézisnek magasabb szintjére lenne szükség, mint egy kötetnek a fizikai egysége. Az elmondottakat a saját egyházam, a magyar görög katolikus egyház jelenkori, élő vallási gyakorlatból a következőkkel szeretném a teljesség igénye nélkül, s részleteiben is csak jelzésszerűen illusztrálni:

- 1) – liturgia-paraliturgia migráció
- 2) – a vallási élet hivatásos és világi vezetőire alkalmazott értékrend
- 3) – a vallási élet hivatásos és világi vezető egyéniségeinek a tekintélye

1) A jelenkori magyar görög katolikus egyház uniója után lejátsszódott egy „latinizálás”-ként számontartott liturgikus folyamat. A katolikus egyházhoz való tartozás érzésének az erősítéseként és demonstrációjaként a keleti egyház évezredes liturgikus gyakorlatától teljesen idegen ájtatosságokat vezettek be az unió hívei. Ekkor konstruálták meg liturgikus szakemberek a rózsafüzér, a szentségimádás, a lourdesi ájtatosság, a litánia, a nagykilenced, a szállást keres a szentcsalád, a Jézus Szíve tisztelet görög katolikus változatát. A II. Vatikáni Zsinattal párhuzamosan lejátsszódott

ennek a folyamatnak az ellentéte, s a magyar görög katolikus egyház liturgikus gyakorlata átért egy „keleti reneszánszot”. A hivatalos egyház a parókusok beállítottságától függően akár az összes említett ájtatosságot elhagyta vagy egyszerre, vagy fokozatosan. Kisvárdán volt alkalmam személyesen megismerni részleteiben is a folyamatot és a következményeit is. Mivel a keleti egyház minden szertartása énekelt, közösségi liturgia, a híveinek együtt, énekelve bármilyen szertartást el tudnak és el is végeznek pap nélkül is, tehát könnyen tudják magukat függetleníteni az egyház hivatalos liturgikus gyakorlatától. A konkrét esetben is ez történt. Amíg a parókus nem tiltotta meg, a templomban végezték pap nélkül a megszentelt ájtatosságokat, s amikor a parókus nem éppen bölcsen megtiltotta ezt a gyakorlatot, attól kezdve ezeket az ájtatosságokat házaknál végezték, a hivatalos egyház számára titokban, s az ájtatosságok elindultak a paraliturgiává fejlődés illetve változás útján. A közösségek belső törvényszerűségei alapján kiválasztódtak az ájtatosságok vezetői, az egyház liturgikus felügyeletének a megszűnése után maguk változtatták a szövegeket és a szertartások menetét is. Ahol a paraliturgiához szükséges liturgikus teret kialakították, azokhoz a családokhoz a papot nem hívták meg, s ha mégis meglátogatta őket, vagy nem engedték be a lakásba, vagy csak a lakás adott helyiségekbe. Ezekre a helyekre hordták be ugyanis a lourdesi Mária, Rózsafüzér Királynéja, Jézus Szíve, Szt. Antal templomból kitiltott vagy családnál búcsúi emlékként meglévő szobrait és képeit, s egy asztalból kialakított oltáron berendezték a saját hierarchiájukat kifejező mennyországukat, amihez fogható csak az indián-keresztény szinkretista paraliturgiákon láthat a kutató. A templomokban először gyanakvással és a külső szemlélő számára szokatlan élességgel megfogalmazott kritikával nézték, hogy újra felépítik a korábban elbontott ikonosztáziót, s a liturgikus gyakorlatban közel kétszáz éve kihalt vagy csak elemeiben meglévő rend szerveződik újjá. A parókusok emberismeretétől függően, kisebb-nagyobb krízisek árán összezsugorodott napjainkra a keleti hivatalos liturgikus és a latinos paraliturgikus szertartásrend, mint élő, funkcionáló egységes rendszer. Ma a kisvárdai görög katolikusok közé kevés valószínűséggel megy kutatni egy olyan magyar néprajzos, aki csak a szakrális néprajz szégyenlősen tartózkodó magyar eredményeivel van fölverte, mert az előbbieken vázolt folyamat messze meghaladja a magyar néprajz szakmai illetékességét (görög katolikus liturgiátörténet, egyháztörténet), s a kutató a tabunak olyan változatával találja szembe magát, a vallási tabuval, amihez fogható komolyságút csak a törzsi társadalmak terepmunkása ismer, de a kisvárdai népi vallásosságot kutató magyar néprajzosnak ilyen terepmunkai tapasztalatok megszerzésére nem igen van lehetősége. Nem tudom, hogy van-e olyan szakrális néprajzra specializálódott magyar néprajzos, aki bármely felekezet tekintetében posztgraduális képzésként kielégítő jártasságot szerez a választott felekezet teológiájában. Ezt

nem fogalmaznám meg általános követeményként, de egy speciális területen iskolát teremtő munkásságú kutató esetében természetes követelménnyé kell válnia.

2) A vallási közösségeknek szigorú, saját belső értékrendjük van, amivel elbírálják a vezető egyéniségek kiválasztódását és kifejezik a közösséghez és egymáshoz viszonyított rangjukat. Feltétlenül fontos egyrészt még egyébként elismert és rátermett személy esetében is a hitelesség és egy nehezen megfogalmazható érzékeny, kifinomult vagy természetes empátiás készségekkel rendelkező személyiség. Ebben az értékrendben a tanultság, a rang és a természetes intelligencia vagy a képesség merőben különböző kritériumok. Számomra rendkívül tanulságos volt az a tapasztalat, hogy a bizalom egy fokának megszerzésével, a paraliturgikus közösségekbe való befogadás után megismerhettem a véleményüket az egyházmegye papságának egy tekintélyes részéről. A véleményüket a helyettesítések, templombúcsúk, a máriapócsi búcsúk és az esperesi kerületi gyűlések alkalmával megismert, az egyházi hierarchia legkülönbözőbb fokain elhelyezkedő papok liturgikus szereplése alapján fogalmazták meg. Tanulságos az is, hogy a saját értékrendjükben a különböző felekezetek papjai nem felekezetektől függően rangsorolódnak. Ahogy a népi vallásosság vezető egyéniségei között, úgy a papok között is vannak „hívő” vagy „igazi” papok, akiknek „foganatos” a liturgikus szolgálata, s vannak a „papok”, akiknek a papságát, tehát a közösségen belüli funkcióját különféle fokon teljesített kenyérkereső hivatásnak tekintik, de ha választani lehet, nem velük végeztetnek általuk fontosnak ítélt szertartásokat (az átmeneti rítusok hivatalos egyházi szertartásai, szándékra végzett mise, különféle áldások és szentelmények). Ezzel az értékítélettel a liturgikus szolgálat tényét vagy „érvényességét” nem vonják kétségbe, de a hatékonyságát rangsorolják, s szélsőséges esetekben kétségbe is vonják. Ez az értékítélet nem marad meg az elvi vallási kötelezettségek teljesítése miatt, míg az általuk „foganatosnak” tartotthoz nagy távolságra, áldozatot vállalva is elmennek vagy vendéggént megpróbálják elhívni temetni, esketni vagy haldoklóhoz. Tehát világegyház híveként is megvan a közösségekben az a képesség, amivel az egyházak hivatalos papjai között is megkülönböztetik a tanult hivatást és a legkülönbözőbb módon megfogalmazott veleszületett képességet, ami a papságon túl méginkább elfogadott vezetőegyénséggé avat egyeseket. Ezt a különbséget őrizte meg minden olyan vallás, ahol az intézményes papság mellett megvan a próféta, a remete, a messze földön ismert szerzetes, a lélek kiválasztott emberének az „intézménye”: (prófeta, lelkivezető, csodarabi, sztarec, remete).

3) E bevezető gondolatok után térjünk rá annak a jelenségnek a többszemponútú vizsgálatára, ami tulajdonképpen jelen munkám tárgyát képezi. A munkácsi görög katolikus egyházmegye területén élő rutén, román,

magyar nemzetiségű görög katolikusság leghíresebb sztarcének, szent-életű „látó” szerzetesének az egyéniségét és szerepét próbálom rekonstruálni a rendelkezésre álló források alapján.

Pászthory Árkád, a „Kegyesatya”, saját korának, a vele egyidőben élőknek is megfejtethetlen rejtély, titokzatos személyiség volt. Valószínűleg 1844. október 17-én született a Máramaros vármegyei Kislónkán. Megnyugtató, minden kétségen felüli hiteles keresztlevelet soha nem tudott felmutatni. Felszentelt, bazilita szerzetes volt, s egész életét Máramaros, Szabolcs, Ung és Szatmár vármegyék, világtól eldugott, picinyke bazilita kolostoraiban élte le. Egyéniségével és tetteivel a korabeli Magyarország egész területéről tízezreket mozgatott meg. Hívei illetve követői voltak a társadalom minden rétegéből, s ügyeivel kormányhivatalokban és vatikáni államtitkárságokon foglalkoztak. Megjelenésére nézve magastermetű, de teljesen hétköznapi szakállas szerzetes volt, képzettsége semmiben nem különbözött rendtársaiétól, s négy vármegyei világból soha nem mozdult ki. Rajongói „Kegyesatyának”, szentnek, csodatévőnek, jövődbe látónak, csodálatos gyógyítónak, a szegények pártfogójának, zseninek, a Szentlélek emberének tartották, míg ellenségei, akik úgyszintén számosan voltak, közönséges szélhámosnak, szemfényvesztő csalónak, zsarolónak, kuruzslónak, az ördöggel cimborálónak tartották. Mindezeket a minősítéseket az egyházi és világi tanúkihallgatások jegyzőkönyvei tartalmazzák. Az a legtanulságosabb ezekben a jegyzőkönyvekben, hogy csak arról hallgatnak, legfeljebb elejtett utalásokat tesznek, ami a több évtizedes pereskedést elindította és a nemzetközi diplomácia szintjéig életben tartotta. A jegyzőkönyvekben ilyen elejtett kérdésekre lehet bukkanni: „Vannak-e ágensei vagy médiumai a zsaroláshoz? Adott-e gyógyszereket? Igaz-e, hogy a saját szobájában gyóntat?” A sajátkezűleg aláírt jegyzőkönyv szerint csak ez utóbbit ismerte el. Ezzel szemben Dr. Ecsedi Gedeon 41 éves, református vallású bicszádi körorvos a következőket vallja: „Pászthory Árkád idejövetele után nemsokára küldött egy nagy ív papírra, orvos által írott 50-60 receptet az avas-felsőfalusi gyógyszerárba elkészítés végett. A gyógyszerész, mivel kételyei voltak, hozzá küldte azt megbírálnak végett, vajon elkészítheti-e? Az orvosi vények helyesen voltak kiállítva a következő betegségek ellen: epilepszia, reuma, szívbaj, stb. ellen. A gyógyszerek nem készítették el az orvos tilalma miatt, mert erősen ható szerek voltak benne, de meg elképzelhetetlen volt előtte, hogy egy zárdafőnök miképpen küldhet ilyen különös betegségek ellen ily tömeges gyógyszerrendelést.” Pedig ahhoz, hogy megközelítsük a „Kegyesatya” titkát, ezen az úton kell továbbmennünk.

Előlegezzék meg nekem a részletek és az összefüggések ismeretében azt a kutatói alapállást, hogy rendkívüli képességekkel rendelkező emberről van szó, aki tudatában van képességének, s céltudatosan, pontosabban a sokrahivatott ember öntudatával használja képességeit. A jegyzőkönyv ko-

rábban említett azon kérdése, hogy a szobájában gyóntat-e, s a kérdésre adott beismerő válasz az első kulcs a megoldáshoz. A „Kegyesatya” a maga rendkívüli képességeit a gyóntatás keretében használta. A gyóntatásban a teljes és örök titoktartás mellett folytatott őszinte beszélgetés egy avatott vezetővel már önmagában pszichoterápiás helyzet, s a „Kegyesatya” ezt a helyzetet a maga rendkívüli képességeivel fölerősítette, s pszichoszomatikus kezeléssé egészítette ki azzal, hogy a pszichoterápiás kezelés mellé orvosilag korrekt, gyógyszerész által elkészített hatékony gyógyszert is adott. Ezt a komplex folyamatot nem lehetett a liturgikus térben végzett gyónás keretei között tartani, s ezért választotta a szobájában való gyóntatást. Tehát a „Kegyesatya” a tömegesen hozzáfordulók mentálhigiénés problémáira valóságos, hatékony kezelést adott. A tevékenysége azonban a vázoltnál is összetettebb és árnyaltabb. Az emberiséggel egyidős az emberi megismerés határait átlépő tudás iránti igény, de az erre a területre való belépését az Ószövetség is tiltotta. „Ne akadjon közted senki, aki fiát vagy lányát arra készíti, hogy tűzön menjen át, aki jövőmondásra, varázslásra, csillagjóslásra vagy boszorkányságra adja magát, aki bűbájosságot úz, szellemet vagy lelket kérdez, aki halottat idéz.” (Deut. 18,10. vö. I. Sám 28. f. és a Deut. 13. f.) A Deuteronomium 18,15-22. versében az Ószövetség megfogalmazza az új, pozitív intézményt a próféta, a szószóló formájában: „Prófétát támasztok nekik testvéreik köréből, mint téged, neki adom ajkára szavaimat, s ő mindent tudtukra ad, amit parancsolok neki.” (Deut. 18, 18c.) Ezt az intézményt, a „Szentlélek” emberét örökölte a kereszténység is, de méginkább nem tudott vele az intézményesülés után mit kezdeni, mint az ószövetségi zsidóság. Az egyház a transzcendens és a jelenvaló közötti közvetítés nem formális, nem intézményes területéről teljesen kivonult. Az egyetemes emberi igény azonban megmaradt, s ezt az igényt tudta a „Kegyesatya” a maga korában kielégíteni. A szemtanúk elbeszélése alapján produkált parafizikai jelenségeket; kapcsolatot teremtett halottakkal; de felhasználta a képességeit, illetve kamatoztatta anyagi természetű ügyekben is; de rendszeresen jártak hozzá anyák is, hogy születendő gyermekük sorsát tudakolják. Élete végéig tömegesen zárandokoltak hozzá, de a fénykora bikszádi házfőnöksége idejére esett, azon a Bikszádon, amelyik híres búcsújáróhely és kedvelt gyógyfürdőhely volt. Egy ilyen kétszeresen forgalmas helyen már jó szónoki tehetséggel is híres emberré válhatott volna.

Egy egészen más területen elért eredményei azonban sokkal több számító céltudatosság vélelmezésére jogosítanak fel bennünket. A családjának, ha az volt a valódi neve, amit ismerünk, az 1897-es Gazdacímtár szerint egy talpalatnyi birtoka sem volt.² Egy 1900. október 3-án felvett jegy-

² A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája 2. kötet. Gazdacímtár 1897; 368, 400, 402, 582.

zőkönyvben eskü alatt vallja, hogy a Szatmár vármegyei Turvékonyán semmi birtoka nincs, hiszen kötelezi a szegénységi fogadalom. A Magyarország vármegyéi és városai című sorozat Szatmár vármegye kötetében olvashatjuk: „Turvékonya. Pászthory Árkád gazdasága. Hozzá tartoznak a Felsőfalu, Bujánháza, Lekencze, Terep, Bikszád határában fekvő részek is. Összterület 3000 m. hold. Ebből kert és beltelek 6, szántóföld 2370, erdő 100, szőlő 2 hold, a többi legelő. Szabad gazdálkodást folytat.

Lóállomány 20 db vegyes faj. Szarvasmarha 200 db magyar és nyugoti, ebből 21 jármos ökör, a többi gulyabéli. Juhállomány 300 db fésűs birka. Sertés-tenyésztés: 30 mangalicza és yorkshirei anyakoca és szaporulata, 5-6 kannal. Gyümölcsöse Terepen 3 holdnyi. Gőzmalma van saját szükségletére. A munkaerőt helyben szerzi.”³ Természetesen az 1897-es Gazdacímtárban sincs nyoma ennek a mintagazdaságnak, s ennek az az oka, hogy minden vagyontárgy, különféle jogcímen az üzletfelei és a bizalmasai nevére volt. Ezekben a gazdasági ügyekben a környékről kivándorolt amerikai magyarok is segítettek. Ez a kitérő azért fontos, mert a gazdasági ügyekben egy minden lehetőséget gát lástalanul fel- és kihasználó menedzser ismerhetünk meg, aki rövid idő alatt szédítő vagyonra tett szert, évente hatalmas pénzbevételt forgatott, de árvaházat és szegényházat működtetett, s naponta tömeges, rendszeres segélyeket osztogatott az előbb már idézett Szatmár vármegye kötet szerint: „Turvékonya, Pászthory Árkádnak is van nagyobb birtoka és szépen berendezett magántanyája, ahol az ismert emberbarát árvaházat és szegényházat tart fenn. Téli időben van rá eset, hogy naponként 150-200 szegényt is ellát jó eledellel és szállással. Nagy hatással dolgozik az alkoholizmus elfojtásán és a magyarosodás terjesztésén.”⁴ Ez is egy olyan terület volt, ahonnan mindenki szívesen kivonult. A „Kegyesatya” a kezén átmenő gazdasági hatalom egy részét a tömeges, általános szegénység lefedetlen területére fordította. Példátlan népszerűségét szociális fogékonysága is magyarázza.

A Hajdudorogi Görög Katolikus Egyházmegye alapítása körüli nemzetiségi harcokban, majd az első világháború elején kémgyanus ügyekbe keveredett. A hajdudorogi görög katolikus püspök, Miklóssy István vállalt érte kezességet a magyar kormánytól és a Vatikántól, ami valójában háziőrizetet jelentett élete utolsó másfél évében a nyíregyházi püspökségen. 1916. február 22-én halt meg Nyíregyházán, s ott is temették el. Sírhelye, illetve a fölé épített kis kápolna a nyíregyházi Morgó temetőben zárandokhely, s a tisztelők szószerint naponta gondozzák. Követői a Szentlélek emberének tartják, s élő, félig titkos kultusza van. Csak a haláluk után lehet megtudni papokról, hogy a sírjánál miséztek, vagy ott elvég-

³ BOROVSKY É. n. 320.

⁴ BOROVSKY É. n. 161.

zendő halotti megemlékezést vállaltak. Hívei ma is a legteljesebb tisztelettel és félelemmel mernek csak beszélni róla. Ereklüként őrzött fényképét láthattam, de megszerezni nem tudtam, mert a tulajdonosa ragaszkodott hozzá, hogy temessék el vele. Tekintélye halála óta az egymást váltó püspökökével vetekszik.

Nem szeretnék azonban ezeknél a mégoly érdekes recens részleteknél leragadni, hanem néhány kitekintés megfogalmazására használom fel a konkrét témát. A „Kegyesatya” képviselte „látó ember” jelenséget abban a sokszorosan rétegezett régióban lehet teljességre és hitelességre törekvően vizsgálni, amelyikben megszületett és élt ez a jelenség. Ebben a munkában nem lehet nélkülözni két olyan alapművet, amelyik az utóbbi időben jelent meg, s mindkettő a maga nemében azt a szakmai csúcst jelent, ami egyben a létrehozó módszertan végső határát is reprezentálja.

Az első munka Udvari István: *Ruszinok a 18. században* c. forráskiadványa, a másik pedig Kósa László: *Paraszi polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880-1920)*. Udvari István ruszin forrásai megrajzolnak Galicia és Bukovina mellett egy régiót a korabeli Magyarországon, s ez a régió egybeesik az akkori Munkácsi Egyházmegye területével. A szerzőnek nem ez volt a szándéka, de ez is következik belőle. Kósa Lászlónak ez volt a szándéka, meg is közelítette ezt a területet is, az itt élő magyarságot is, de ezt a régiót nem tapintotta ki. A két egymáshoz időben közel megjelent munkának ebből a különös kettősségből arra lehet következtetni, hogy ha csak a magyarság más-más szempontú táji-történeti tagolódását vizsgáljuk, nem tudjuk kezelni a sokszorosan vegyeslakosságú területen élő magyarságot sem. Indokoltnak látszik a magyarság különféle szempontú táji-történeti tagolódásának a feldolgozása után belekezdeni a Kárpát medence táji-történeti tagozódásának, az együttélő nemzeteknek otthont adó régióknak a számbavételébe. Ezek a régiók a valóság alapszövetét adják, ahogy a szőnyeg felvető szálai hordozzák a minták megszámlálhatatlan sokaságát. A Munkácsi egyházmegye 13 vármegyére kiterjedő területén együtt élt magyar, román, rutén, sváb, szlovák, zsidó, a maga katolikus, görög katolikus, görög keleti, református, lutheránus, zsidó egyházában. Megtalálható ezen a területen szinte minden domborzati forma, számtalan mesterség, a mezőgazdaság és az állattartás számos ágazata, s fontos kereskedelmi útvonalak vezettek át rajta. A nyomtatott kötetben megjelenő leíró és rendszerező néprajz az említett két műben elérte teljesítőképessége határait. Annak a régióknak, amelyikben a „Kegyesatya” típusú egyéniségeket szeretnének vizsgálni, az egymásra és egymásba rétegződő gazdasági, társadalmi és kulturális szövetének a megragadásához és élő működésének a modellezéséhez módszertant és információhordozót kell váltani. A közeg megragadásának és az összetevők kezelésének a nehézségi foka óvatosságra kell hogy intse a népi vallásosság kutatóját, s

rá kell hogy döbbsen, hogy ennek a régióknak a „látó” embere, aki lehet a bikszádi Kegyesatya vagy a kállói, bodrogkeresztúri csodarabbi, vagy baptista parasztproféta egyaránt egy olyan közeg szülötte, aminek az információit hagyományos információhordozók helyett egy térinformatikai rendszer képes kezelni relációs adatbázisban. Ez viszont magában hordoz egy másik, megkerülhetetlen felismerést, nevezetesen azt, hogy hasonló feladattal csak interdiszciplináris kutatás tud megbirkózni csoportmunkával. Kiemelten így van ez olyan esetben, amikor a szakmai vizsgálódás tárgya a szervező egyéniség, s méginkább így van, ha egyedülálló, különleges tehetségű személyiségekről van szó. A „Kegyesatya” esetében a pszichológiai antropológia, a keleti teológia, a művelődéstörténet, a leíró néprajz és az informatika együttesen adott lehetőségeivel van remény arra, hogy meg lehet próbálni a jelenséget a maga teljességében felgyűjteni, feldolgozni és értelmezni.

Megfogalmazódhat az olvasóban az az érzés, hogy ágyúval lödözök vererekre, mert egy falusi búcsúvezető tevékenységének a földolgozása semmi gondot nem okoz a hagyományos gyűjtő, leíró néprajz eszközeivel sem. Szerintem viszont a vallási néprajzban éppen a közösség szervező egyéniségeinek kutatása az a terület, ahol a leghamarabb túl kell lépni egy konzerválódott, múlt századi gyűjtés típusú szemléleten, s a vallási néprajznak módszertanában megújult, teljességre törekvő alkalmazott társadalomtudományként kell tenni a kötelességét. Végezetül utalnék még a rész-egész viszonyra, abban a tekintetben, hogy a szemléletnek, a módszertannak a minél teljesebbre kell törekedni, amit a részproblémákra vagy egyszerűbb esetekre gond nélkül lehet alkalmazni.

IRODALOM

BALASSA Iván-ORTUTAY Gyula

1979 Magyar néprajz. Budapest

BOROVSKY Samu

é. n. Magyarország vármegyéi és városai. Szatmár vármegye. Budapest

DÖMÖTÖR Tekla (főszerk.)

1990 Népszokás, néphit, népi vallásosság. Magyar Néprajz VII. Budapest

A Magyar Korona Országainak mezőgazdasági statisztikája 2. kötet, Gazdacímár. Budapest, 1897.

ORTUTAY Gyula (szerk.)

1977-1982 Magyar néprajzi lexikon 1-5. Budapest

FOLK RELIGION – COMPLEMENTER RELIGION

ANDRÁS CSERBÁK

In the Hungarian ethnography of religion besides the everyday work there are two unsolved theoretical questions.

On the one hand the scholars of the ethnography of religion should free themselves from a hidden critique of religion, that manifests itself in confrontating folk religiousness and professional religiousness in allusions or openly. It isn't an excellent idea if scholars qualify folk religiousness always positively, and the church professional religiousness always negatively, this way overstepping the mark of the compulsory neutrality of competence, or professional objectiveness. It is nearer the truth, if the two kinds of religiousness are complementarily interpreted as an integral whole.

It seems to be an urgent thing to extend systematical approximation to an other field of the ethnography of religion. In the European ethnography there is an ambition to study the phenomena of folk religiousness, the folk beliefs, religious customs and of healing with religious acts in the complex system of religious ethnology, on the evidence of the religious elements.

The principle of interdisciplinarity is also operative inside the same science, and admitting the results of more and more special studies, we must consider at least the same level the results of seizing and interpreting phenomena in their complexity and systematic inferences. This complex method is especially suitable for examining the special organizer personalities of the folk religiousness or the clairvoyants of singular abilities, as their personal attractiveness have sometimes extended over several regions. Consequently, the geographical environment itself is extremely complex, where uncommon phenomena must be seized, studied and interpreted.

So the complexity of the unresolved problems and the complexity of processing results makes necessary the use of the interdisciplinary teamwork and the technical advantages of the computers.

A VALLÁSOS ÉLET SZERVEZŐ
EGYÉNISÉGEI ÉS JELES
ALAKJAI

Tanulmányok

Lugossy Ilona:

**VARGA LAJOS JÁSZSÁGI BÚCSÚVEZETŐ,
A VERSES SZENTÍRÁS ALKOTÓJA
1855-1909**

Orosz Istvánnak, az ugyancsak jázsági búcsúvezetőnek „szentembernek” kortársa. Nem a Jászság szülötte, hanem Biharkeresztesen (Mezőkeresztes) jegyezték be születését a református egyház anyakönyvébe 1855-ben. Az 1870-es évek vége felé érkezett Jászárokszállásra igen szegényesen öltözve, és szorgalmasan eljárógatott Hornetzki Mari nénihez a házi ájtatosságokra, – emlékezek rá 45 évvel ezelőtt a jászárokszállási öregek, névszerint „Vak Émán”, templomi előénekes. Szívesen felidéztek emlékezetükben a szőke, kékszemű, szakállas és szemüveges, magas termetű ember emlékét, aki „nagyesszű ember volt”. Ki nem fogytak hangja szépségének dicséretéből még azok sem, akik gyermekként hallhatták énekelni a templomban a hajnali misék után, a vasárnapi litániák előtt, a búcsújárásokon, halotti virrasztásokon.

Jó hangjával, megnyerő modorával hamarosan lelke lett a házi ájtatosságoknak. Ezek kapcsán ismerkedett meg búcsúvezető társával, a jászladányi Orosz Istvánnal, és élete párjával, Kiss Juliannával, akivel 1881-ben kötött házasságot.

Életére vonatkozó írásos adatunk alig van. Maga a felesége is csak annyit tudott, hogy az ura valami nagy titkot őriz. Kutatásunkat a közben lezajlott két világháború lényegesen megnehezítette, mert rengeteg „takargatott” régi írás, nyomtatvány ment veszendőbe. Titokzatos ifjúságára némi fényt vet betegségében feleségének tett nyilatkozata: „Amit a 'Jézus Szívének gyermeke' c. füzetben megírtam, magamról írtam.” Az említett kis füzetke látszólag olyan, mint a többi társulati ima és énekfüzet. Ezekben nem ritkák a lelki épülésre elmondott „igaz történetek”. A verses életrajztöredék az Álom és valóság címet viseli, és Jézus Szívének – mint a megtérés forrásának – dicsérete akar lenni. A versben szereplő László maga a költő, akinek a szülők jómódja könnyelmű, pazarló ifjúságot biztosított. Egy éjszakai tivornya után elnyomta az álom. Álmában az égi seregektől körülvett Krisztus Királyt látja, aki töviskoszorús lángoló szívét nyújtja. Közben László barátait villámcsapás érte a temetői kápolna megszenteltelenítése miatt. Lászlónak ezután nem volt nyugta. Így jutott Jézus Szíve ünnepén Kalocsára, és ott döntött a római katolikus egyház mellett. Szülei kitagadták. (Áttérése a gyöngyösi Szent Bertalan plébánia anyakönyvében van bejegyezve 1872-ben.)

Biharkeresztesen senki nem ismerte Varga Lajos históriáját. Nagy a valószínűsége annak, hogy a valóság keveredik a költészettel, mert azon a vidéken jól ismert az Ünneprontók mondája (Kőrösfő mondája). A jómód igazoltnak látszik, mert a születési anyakönyv feltünteti, hogy szülei föld-birtokosok. Anyja: Bónis Eszter római katolikus.

Áttérése után a buzgóság Karmel magányába vitte, ahol vezekelni akart bűnös ifjúságáért. Grazban töltötte a noviciátust, onnan Linzbe diszponálták. (Az adatok: P. Bruno karmelita teológus tanár szóbeli közlése.) Nem maradt meg a rendben, de ez a Karmelben töltött idő lényeges Varga Lajos életének alakulásában. A későbbi búcsúvezető és költő itt az imádságos magányban, Szűz Mária buzgó tiszteletében nevelődve alapozódott meg lelkiileg és tudásbelileg.

Hazatérve, az egri Káptalan kinevezte tanítóvá. Ez nem jelenti a mai képesítést, csupán annyit, hogy ellátta egy-egy falu, tanyaközpont gyermekeinek oktatását az írásban, olvasásban, számolásban. Az ágói szőlőben egy régi tanítványa közölte, hogy sok könyve volt, és szívesen kölcsönzött. Címekre nem emlékezett. Ma már kideríthetetlen, merre kallódott szét könyvtára. Olvasottságát írásai is igazolják.

Házasságkötése után már nem vállalt „állást”. Feleségével együtt jártak búcsúra. A búcsúkon szerették szép hangjáért. A házaspár az egész nyarat otthonuktól távol töltötte. Pünkösdkor indultak és csak Szent Kereszt felmagasztalása után tértek haza. Nem volt mit féltetniük, – jegyezte meg a 93 éves Szabó nagymama, akinek a szomszédjában laktak a Csokonai utcában. Gyakran láttak segítséget, amit a falu jószívűsége enyhített. Nem róták fel neki az italozást. Részeg soha nem volt, és egy-egy mulatozás után keményen vezekelt. Ha Orosz Istvánnal, a magyar szentember klasszikus típusával hasonlítjuk össze, meg kell állapítanunk, hogy kettejük életében és működésében sok a közös vonás. Először ezek tűnnek szemünkbe. De ha a két ember egyéniségét is egybevetjük, rögtön észrevesszük a különbségeket. Varga Lajos életében is van egyszerűség, áldozatvállalás, de nem tud következetes lenni önmaga legyőzésében. Öreg árokszállásiakkal beszélgetve kitűnt, hogy őket nem életének jámborsága kapta meg, – hiszen köztudomásúak voltak gyengeségei, – hanem az a mód, ahogyan a jót nekik tanította. És elfogadták a vezetést, a tanítást, mert Varga Lajosban is látták az igyekezetet.

Egyéni vallásosságát, belső küzdelmeit nem ismerjük. Ennek az ismeretnek birtokában lehetne és szabadna értékálló véleményt alkotnunk róla, mint ahogy Orosz Istvánt is, „a szentembert”, főként önéletrajza alapján ismerjük és értékeljük.

Énekeket, épületes történeteket írogatott és kinyomtatva árusított is. Az Egri Nyomda hozzávetőleges megítélése szerint az egyes ének és imádságos füzetek nyolc-tízezer példányban forogtak közkezen, de voltak húsz-

huszonöt ezres példányszámúak is. Az életrajzok hősei csodálatos eseményt tartalmazó életüknél fogva kerültek megverselésre, vagy mert tiszteletük közkedveltségnek örvendett.

Varga Lajos valamennyi nyomtatványában a népi ízléshez, falusi igényekhez igazodik, csakúgy, mint a Verses Szentírás megírásával.

Éppen ezért ezek az imádságok *nem egyéni*, magányos áhítatoskodásra készültek. Népünk vallásos megnyilatkozása eredetileg közösségi, *kollektív jellegű, élőszavas formájú*. „Az imádság régen a népnél – jórészt manapság is – hangos könyörgés, auditív megnyilatkozás, kollektív ájtatosság. A nép sokáig írástudatlan, lelki habitusának nem felel meg a magányos, reflexív imádság. Az érzelmek kultusza, a közösség magával sodró lendülete az, amiben vallásos igényei és élményei teljesedni tudnak.”¹

Ebből következők, hogy falusi népünk a litániáknak, olvasóknak annyi változatát tudja. Ugyanis mindkét imádságforma kiválóan alkalmas közös ájtatoskodásra. Gazdag változatukat még a *búcsújárás gyakorlata* is magyarázza. A nem ritkán több napos gyaloglás, záródoklás alatt igen ügyel a búcsúvezető az énekek, imádságok változatosságára, mert az ismerős szövegek úntalan ismétlése „a lélek erejét ellankasztaná. Ezért keltenek a jámbor érdeklődés, föltett jószándék ébrentartására e bizonyára laikus inspirációjú, mindenestre kifogástalan szellemű olvasóválasztékok.”² a búcsújárás a népi imádságoknak, énekeknek, fő inspirálója. Ugyanaz a téma bámulatosan gazdag változatait találjuk ugyanannál a búcsúvezetőnél, – a mi esetünkben Varga Lajosnál. Kedves témái: a Fájdalmas Szűz, (akinek tisztelete népünknek mai napig is legkedveltebb ájtatosságai közé tartozik) a Mátraverebély-Szentkúti Szűzanya, Szent Anna; halotti ájtatosságok.

Az imádságok, énekek rögzítése a falu népénél többnyire hallomás útján történt. A szöveg kinyomatása csak az emlékezet segítője akart lenni. Mivel az emlékezet munkája könnyebb, ha a bevésendő, azaz a felidézendő szöveg ritmusos, – nem csodálkozhatnk azon, „hogy az ünnepélyes próza szabad, zoltárszerű recitációjából még a legszentebb imádságok is olyan könnyen változnak énekelhető verssé.”³

Varga Lajos szövegeit is énekelték. Csekély százaléknak saját dallama van, nagyjából ismert dallamra szabja az ének szövegét. A dallam ismertsége is egyik oka annak, hogy énekei olyan hamar és nagymértékben elterjedtek.

A szerző nagy gondot fordított a propagandára is. Írásainak terjedését nem bízta a véletlenre. Az ajánlást, a tudnivalókat is megverselte:

¹ BÁLINT 1937. 23.

² BÁLINT 1937. 28.

³ BÁLINT 1937. 34.

„Világ teremtetéstől a mai napig,
A Biblia minden jeles eseményét,
Ezernél több verses elbeszélésekben,
Elmondja ezeket szépen, sorban, rendben!

A Testamentom-ban hatezer év képe,
Megkapóan hűen, érdekesen van festve.
Feltárja a múltnak titokteljes keblét,
Előidézi a régi idők képét.

A Testamentomra, ha szert akarsz tenni,
Azt füzetenkint is meg lehet szerezni.
Hogyha városba mégysz valami dologba,
Tekints be ahol Testamentomot árulnak.

Ne tarts semmitől sem. Szívesen látnak ott,
Tizenöt krajcárért kérd a Testamentumot.
És így, ha hetenként veszel egy füzetet,
Harminckét hét alatt mind megszerezheted.

Ha nem jársz városba, úgy segítesz a dolgon,
Hogy van énekáros mindenik piacon.
Menj és add át neki tizenöt krajcárod,
A Testamentom egy füzetét megkapod.

Azt mondd, nem telik. – Ne mondj ilyeneket,
Figyeljél csak reám, mondok neked egyet.
Úgy szerezzed meg a Testamentom árát,
Reggelenként igyál kevesebb pálinkát.

Asszony vagy? S nem iszol pálinkát, azt mondd?
Úgy szoknyád aljára varrj kevesebb fodrot.

Isten látja lelkem, javadat akarom,
Úgy felebarátim, mint felebarátom,
Ha el nincs fásulva egészen a lelked,
A Testamentomban találhatsz örömet.

Csak akarjad, mert ha sehol sem akadna
Valaki, ki ily füzeteket árulna,
Véggy levelezőlapot s küldd el a postán,
Hogy hová? Azt olvashatod itt az alján!

Fel tehát előre keresztény barátom!
Fogadd el mielőbb ezen ajánlatom.
A Testamentomot vezesd be házadba,
Ez lesz családodnak leghívebb barátja.

Kezed ügyében van búcsúm és vásáron,
Megszerezheted azt igen csekély áron.
Írjál és küldjél egy levelet Egerbe,
Az Egri Nyomda-Részvénytársaságnak címezve.

Ők megküldik azt, csak írd meg nevedet,
Hogy mennyi szükséges, leveledbe írd meg.
A Testamentomnak minden egyes sora,
A nagy Bibliából számodra van írva.

Szépen elmondja az Istent dicsőítve,
Hogy miként történt a világ teremtése.
Ezután elmondja az eseményeket,
Melyek a vízözön előtt történtek.

És így vezet téged lépésről-lépésre,
Minden időszak feloszlik több részekre,
Míg végre belép az Új-Testamentomba
S feltűnik a világ nagy Világossága.

Végül elmondja az események sorát,
Jézus szent életét, keserves halálát
Rövidebben szólva elmond mindeneket,
Ami egy keresztény embert érdekelhet.

Hogy Isten tégedet megáldjon, kívánja:
Varga Lajos bácsi, a könyvnek írója."

Legnagyobb szabású műve a Verses Szentírás. Megírásához indítékot egy-egy családi ájtatosságon tartott szentírásolvasás adhatott. Versbe szedte az Ó- és Újszövetség fejezeteit, céljának megfelelően válogatva. „Az eredeti szöveg nyomán, ősrégi legendákkal bővítve, a magyar nép, ájtatos társulatok, családok és egyes hívők épülésére, Isten dicsőítésére, a keresztény hitvallás ismertetésére és terjesztésére, a mai kor népies nyelvén, könnyen megérthető versekbe foglalva” – olvassuk a címlapon. Az Utószóban (592) pedig közli, „hogy művét német, francia, olasz, tót, cseh, horvát és angol, későbbben az összes nyelveken” kívánja megjelentetni. Ez nem

cesekély öntudatra vall. A német fordítás kézírata az Egri Főegyházmegyei Könyvtárában megtalálható.

Noha, a kevésbé művelt emberek igényét kívánta kielégíteni, ugyanakkor folytatója egy évszázadok óta variálódó műfajnak, melyet úgy jelölhetnénk: a Szentírás versekben.

Varga Lajos könyvének anyagát egyaránt meríti a kánonikus és az apokrif könyvekből, szabadon elhagyva és megtoldva. Az apokrif kifejezést „meszeszerű” jelentésben használjuk.⁴ (Id. A királyi követ).⁵

Apokrif szövegekkel már legelső magyar nyelvű kódexeinkben is találkozunk. Mint a kereszténység első századait, a fiatal magyar kereszténységet is érdekelték mindazok az események, amelyekről nem szólnak a kánonikus könyvek. A Tihanyi-, Érdy-, Érsekújvári-, Teleky kódexben már olvashatjuk Szűz Mária életének legendáit.

Az biztosra vehető, hogy Varga Lajos emlékezetébe visszajártak régen olvasott és hallott történetek, de azok gazdag részleteinek színe, változatosága az ő fantáziájának gyümölcse volt.

Varga Damján tanulmányában találunk adatokat kódexeink verses bibliafordításairól. Figyelemre méltó az a megállapítása, hogy ezek a fordítások betoldásokat tartalmaznak, azaz a nehéz szövegeket értelmezik.⁶ Mint ha csak Varga Lajos szentírás feldolgozásáról írta volna. (V.ö. a mustármagról szóló példabeszéd közlését).⁷

A verses bibliai epika első ismert terméke valószínű az a vers, amely egy 1490-ben nyomtatott Missale 18/a. lapjára van bejegyezve. Állítólag, mint Horváth Cyrill írja⁸, a XVI. század első negyedéből való. Az bizonyos, hogy énekelték, mert variánsa megvan a Cantus Catholici 1705-i kiadásában.

Toldy Ferenc Horváth Cyrillel és Szerb Antallal egybehangzóan állítja, hogy feltétlen meg kellett előznie a protestáns kor epikáját már fejlett biblikus énekköltészetnek, „különben nem találnánk a kor cesekély közlekedése mellett rögtön annyiakat nyomában (Batizi Andrásra gondol), sőt ötlet is már kortársaival együtt előbbi példák követőjének tekinthetjük.”⁹

Kortársunk Nemeskürty István A bibliai örökség című könyvében hasonlóan vélekedik: „Az eredetileg katona Tinódi rokkantsága miatt vált lantossá. Ő az első olyan bibliafordítónk, aki a Bibliát versebe szedve éne-

⁴ SZENTIVÁNYI 1947. 343.

⁵ VARGA 1898. 399.

⁶ VARGA Damján 1912. 172.

⁷ VARGA 1898, 381

⁸ HORVÁTH 1921.

⁹ TOLDY 1862 166.

kelve adta elő, ezáltal a szó szoros értelmében a hallgatóság, a nép 'szájába rágva' a szent tanítást."¹⁰

Nem feladatunk Varga Lajos nagyszabású művének irodalmi előzményeit ismertetni, csak éppen jelezni kívántuk, hogy irodalmi örökséget folytatott, és korigényt elégitett ki, amikor Verses Szentírását 1899-ben az Egri Nyomdánál megjelentette. Még 1947-ben az amerikai Jó Pásztor c. katolikus hetilap részleteket közölt belőle. 45 évvel ezelőtt számos falusi családnál láttam a könyvet, és hallottam részleteket emlékezetből.

A VERSES SZENTÍRÁS négy könyvre tagolódik:

- I. A világ teremtésével kezdődik és Dávid királyig közli az őszöveltségi Szentírást nyolc fejezetben.
- II. Dávid király korától Krisztus születéséig tartalmazza az eseményeket kilenc részben.
- III. Jézus életét beszéli el elfogatásáig, szintén kilenc fejezetben.
- IV. Felöleli a szenvedés történetét, Jézus megdicsőülését, az ősegyház rövid történetét, és a magyar szentek legendáiból néhányat nyolc fejezeben.

A részek különböző hosszúságú énekeket tartalmaznak. Az egész könyv összesen 923-at.

A Verses Szentírást az Egri Nyomda közlése szerint 17 000 példányban nyomták, és háromféle alakban került forgalomba: nagyalakú díszkiadásban, kisebb alakú négy kötetes változatban, és olcsó füzetekbe osztott szöveggel.

A Verses Szentírásban a szerző alkalmas imádságokat és elmélkedéseket is hoz. Ez a tény is azt bizonyítja, hogy nem egyszerű olvasmánynak készült csupán, hanem a házi ájtatosságoknak és az imádsággal megszentelt katolikus életnek mintegy segédkönyve akart lenni. Gyakorlati célú, mint ahogyan „templomaink dekorációja sem öncélú gyönyörködtetésre, hanem épületes okulásra szolgál. Gyakorlati rendeltetése van, a hívő lélek nevelésére irányul.”¹¹ Hasonlóan a népi életben a művészet sem önmagáért való, hanem szorosan kapcsolódik a mindennapokhoz, a gyakorlati élethez. Az összeválogatott imádságok ékesen hitelesítik a szerző célkitűzését. A Bevezetésben gyakorlati útmutatást is közöl: „összeül a család, a rokonok, az ismerősök, és az, aki legjobban tud olvasni, felolvassa a verseket, és akinek a legjobb hangja van, előéneklie a többiek pedig utána éneklie a dallamokat.”¹²

¹⁰ NEMESKÜRTY 1991. 66.

¹¹ BÁLINT 1938. 38.

¹² VERBÉNYI-ARATÓ 1899. 27.

Említettük, hogy a Verses Szentírás szerzője olvasott ember volt. Érdekesen építette bele munkájába pld. Az ember tragédiája két motívumát. A két mű cselekménye hasonlóan indul. A bűnbeesés után ebben a műben is felmerülnek az őszülők előtt a jövő képei, lezárva a madáchi sorral:

„Megmondottam ember, küzdj és bízva bízzál.”

Szívesen és nagy gyönyörűséggel festi Varga Lajos a fiatalok találkozását Izsák és Rebeka, valamint Ráchel és Jákob történetében. Újszerű beállításban olvashatjuk, mi történik a megtestesülés pillanatában a mennyben, a pokolban és a pokol tornácában.¹³ Hasonlóan költői a keresztfa-motívum.¹⁴ A költő a paradicsomi „almafa” több évezredes történetét verseli meg.

„Jámbor hagyományok és régi szép regék,
Ekképp mondják el a kereszt eredetét.”

Értesülünk arról, hogy Éva nem csak egy almát szakított, hanem egész ágat tört le. Ádám halálos ágyán Szeth fiát a volt paradicsomkertbe küldte, mert álmában anglyalt látott, aki onnan ígért gyógyszert számára. A fiú „Ragyogó napfényben egy anglyalt talált ott.” Előtte, a földbe szúrva száraz ág valamikor a jó és gonosz tudás fája volt. Az anglyal parancsára hazavitte, és Ádám sírjára ültette. Éva bánatkönnyeitől hatalmas fává nőtt,

„És mivel a kertből Szeth által jött ide,
Szethrus, később Cédrus lett annak a neve”.

Noé felhasználta a bárka építésénél, majd Salamon a templom lépcsőit készítette belőle és a maradékából lett egy kis gyaloghíd a Cedron patakján át. Ezen a hídon menekült a Szentcsalád, de az üldözőkkel a „mélységbe fordult”. Sehek halász adott hírt Annásnak a patakban elfekvő gerendáról, amelyet kiemeltek:

„A nap, midőn reggel első sugárt ereszt,
Akkorra készen volt a szomorú kereszt.

...

Gyötrő fájdalmak lettek virágai,
Pirosló, hő vérrrel festve az ágai.”

---

¹³ VARGA 1898. 284-5.

¹⁴ VARGA 1898 488-92.

A vidék szemléletes leírásában a magyar falu és mező képe merül fel bennünk. Így azután a szent történetek szereplői sem maradnak idegenek számunkra:

„A völgyek közepén zöld lombú fák alatt,
Egy kis háznak fehér falai látszottak.
Oly hivogatólag integetett felé,
Hogy önkéntelenül útját arra vevé.
Ezernyi virággal a kert beültetve,
Köröskörül kedves illatot terjesztve.
Szűz színben pompázott rózsza, szegfű, nárcis,
Tulipán, százszorszép, de volt még ott más is,
A kéményen gólya, eresz alatt fecske,
A ház gazdája egy százszorszép menyecske”

„Mánus és neje künn van a mezőben,
Az asszony szénát gyűjt amott a rétszálon,
Mánus megnézi a bevetett táblát,
Hogy mikor lehet már aratni a búzát
Az asszony felszedé az utolsó rendet,
Helyreigazított egy-két villahegyet,
Mivel búcsúzott már a nap tűzsugára,
Sietve fölveti villáját vállára.”¹⁵

Az is előfordul, hogy Edessza királyának követei „dolmányuk zsebébe” dugják a levelet, Jákob útjában „látja” feltűnni a csalfa délibábót és a betlehemi pásztorok éppen úgy „hársfahajba” csomagolják a vaját, mint mifelénk szokás. A szép Rebeka is „Jobb vállán két csinos vízvedrecskét hozott, melyeket két végén emelőrúd tartott” – akárcsak az árokszállási parasztlányok a kútra menet.

A népmese királya áll elénk Mózes megtalálásának történetében:

„A királynak is oly kedve kerekedett,
Hogy a kis jószágot összecsókolgatta,
Székes jókedvében fiának fogadta.”¹⁶

A paradicsomkerti tilalomfát a mesék aranyalmafájáról mintázza:

„Egy almafa áll ott, ezüst minden ága,
Ez a fa a jó s rossz tudásának fája.”¹⁷

¹⁵ VARGA 1898 117.

¹⁶ VARGA 1898 63.

¹⁷ VARGA 1898 7.

Több ízben megcsillan Varga Lajos jóízű humora is, – már amennyire ezt a szöveg komolysága megengedi:

„Ábrahám Izsákot ím' magához hívta
És tudatta vele, hogy megházasítja.
Atyja akaratán megnyugodott Izsák,
Bár jobb szerette von' ha ezt reábízzák.”¹⁸

A Verses Szentírás olvasása közben gyakran eszünkbe jutottak Gyöngyösi Eptafámiumai, a Toldi, meg a János vitéz. Gyöngyösinek rokona abban, hogy minden alkalmat kihasznál a női szépség részletezésére, dicsérésére, mint a barokk-költők.

Évával kapcsolatban a kígyóval mondatja el:

„Patyolat két karod, mint liliomszála,
S a hónál fehérebb szűzi, hattyú vállad!
Koszorú gyanánt, mely arcod körülfonja,
Aranyhajad, mintha napsugárból volna;
Nincs olyan csillaga a széles kék égnek,
Nem terem ez a kert oly piros rózsákat,
Amely ékesíti gyöngyharomat orcádat,
Ajkad rózsabimbó, hajnal fénnel festve,
Minden szépségét az Isten rád lehelte.
Ahová lábad lép, minden újul attól,
Jobban, mint a kristály a hulló harmattól.
Kebled két hó halma, mint az alabástrom,
Ó engedd szépséged, ó engedd csodálnom.”¹⁹

Rebeka, Zsuzsanna, Judit, Eszter, Mária-Magdolna, Szűz Mária a testi-lelki szépsége szintén versbe kívánczolt.

A Toldival, a János vitézzel nem annyira a téma rokon, hanem inkább az elbeszélés módjának hasonlósága az, amire felfigyelünk. Ez a stílus „még sokat megőrzött a népköltészet meleg közvetlenségéből, képszerűségéből... a vőfélyversek pattingós ritmusából is.”

A Verses Szentírás gördülő, tizenkétszótagos verssorokban íródott. Bennük a ritmus ereszkedő, azaz a lüktető, az ütem elején áll, ellentétben az alexandrin vers emelkedő ritmusával. De nemcsak a ritmusban, hanem a rímelésben is magyar minta után indult, mert éppen úgy, páros rímekben csendülnek össze a verssorok, mint a népdalokban, vagy a Toldiban.

---

¹⁸ VARGA 1898 28.

¹⁹ VARGA 1898 10.

A Verses Szentírás költői mű, „jámbor olvasmány ájtatos hívek számára” – így nem tartom szükségesnek vizsgálni, miért hiányzik az egyházi „nihil obstat”, azaz, mély könyvek igényelhetik az „imprimatur”-t. Ebben a kérdésben irányt adó a II. Vatikáni Zsinat „Dei verbum” dogmatikai konstitúciója és VI. Pál pápa „Evangelii nuntiandi” kezdetű apostoli buzdításának 48. cikkelye a népi jámborságról.

Varga Lajos élete összeforrt a jáász parasztokéval. Jászárokszállás befogadta. Irodalmi tevékenysége is az ő lelkivilágukhoz alkalmazkodott, pedig nem közülük való volt. Neveltetése, kálvinista hite minden egyébre determinálta volna inkább, mint egy katolikus község vallásos parasztközösségének szószólójául a búcsúkon, templomi és házi ájtatosságokon, lakodalmakon és halotti virrasztásokon.

Írásai és ahogyan megemlékeztek róla a faluban, mutatják, szerencsésen oldotta meg a beilleszkedést.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1937 Népünk imádságai. Regnum Egyháztörténeti Évkönyv, 19-47.

BÁLINT Sándor

1938 Népünk ünnepei. Budapest

HORVÁTH Cyrill

1921 Középkori magyar versek. Budapest

NEMESKÜRTY István

1991 A bibliai örökség. Budapest

SZENTIVÁNYI

1947 Szentírástudomány kézikönyve. Budapest

TOLDY Ferenc

1862 A magyar költészet története. Pest

VARGA Damján

1912 Békefi Emlékkönyv. Budapest

VARGA Lajos

1898 Verses Szentírás. Eger

VERBÉNYI István-ARATÓ Miklós

1989 Liturgikus lexikon. Budapest

FÜGGELÉK

V. Ének

A KIRÁLYI KÖVET

Követ érkezet Jézushoz távol Edesszából.
A betegségben szenvedő Agár nevű királytól.
Mi járatban volt a követ, azt a régi krónika,
Egy igen szép történetben meghatóan így mondja:
Jézus csodatetteinek híre messze elhatott,
Szárnyra kelve bejárta már széles e nagy világot.
Így jött a hír Edesszába,
Adgár király fülébe,
Ki már hosszú évek óta feküdt nagy betegségbe.
Levelet írt hát a király az Úr Jézus Krisztusnak,
Tőle segítséget várván, a sorok így hangzanak:
„Adgár, Edessza királya – én írom e levelet,
Melyben az Üdvözítőnek küldök én tiszteletet.
Hírét vetem hatalmadnak s gyógyítási erődnék,
Mert te rólad sok csodákat és szépeket beszélnek.
A mint mondják a vakoknak a látást visszaadod,
S a mi legcsodálatosabb, nem keversz orvosságot.
A belpoklost kigyógyítod, s úzod a gonosz lelket,
Egy szavadra felépülnek bénák, némák, siketek.
Rettegnek és félnek tőled még a gonosz lelkek is,
Feltámadnak egy szavadra, kik sírban pihennek is.
Mindezeket, hogy meghallám, eképpen vélekedtem
Te nem is lehetsz más mint az égből leszállott Isten.
Azt is mondják, hogy mikor te előadod széptanod,
Önmagadat nyilvánosan Isten fiának vallod.
Gyógyítsál ki a bajomból, gyógyítsál ki engemet
Meggyógyulást csak egyedül tetőled remélhetek.
Mondják a farizeusok rosszban törik fejüket,
Ha így állanak a dolgok, mért nem hagyod ott őket.
Városom nem igen nagy, de ketten benne elférünk,
Vagyon is van annyi, hogy abból megélünk!”
E levelet hozta Adgár király egy főembere,
Hogy azt Jézusnak átadja szigorúan volt rendelve,
De nem tudom, mond a király, lesz-e annyi ideje
A Jézusnak, hogy érettem ily messzire eljönne;
Azért egy híres festővel kell az útra elmen, i
Ki az ő arcképét híven le tudja majd festeni.
Mert én hiszem, ez a kép vigasztalni fog engemet,
Valahányszor reá nézek, enyhíti szenvedésemet.”
Így indultak a nagy útra a festő és a követ,
Hetekig utaztak s végre Gallileába értek.
Felkeresték azon helyet, hol Jézus tanítgatott,
Hol ötezernél több embert csodálatosan jól tartott

A gyönyörű éjjel után már reggeledni kezdett,
Jézus köré a halmoknál a nép már gyülekezett.
A tizenkét kosár ott volt maradékkal megtelve,
Azt a nagy sokaság látva, csodálva szemlélgette.
A keleti láthatáron a nap első sugára,
Hinti már tündöklő fényét a vidékre, a tájra.
Adgár király követsége épp ekkor érkezett meg,
De Jézushoz a tömegtől már közel se mehetett.
Nagynehezen tudott hozzáfurakodni a követ,
Hol magát mélyen meghajtva, átadá a levelet.
Hogy távolról jó a hírnök, azt a Jézus jól tudta,
Azért semmit sem kérde, a levelet átolvasva.
És midőn annak tartalma már átolvasva levé,
Így válaszolt a királynak Jézus egy más levélbe:
„A názáretbeli Jézus üdvöt kíván Adgárnak,
Békességet és szerencsét Edessza királyának!
Boldog vagy te hitedben, bár engemet nem is látták
De e hitedben én mondom te meg nem csalatkozál!
Mert rólam mondja az írás akik látnak nem hisznek
De a kik nem látnak, azok bennem hisznek s élnek
Hogy én tehozzád eljöjjek, azt nem teljesíthetem,
Végeznem kell azt, a miért atyámtól leküldtettem!
Ha a nagy munkát be végzem, ismét felmegyek oda
Ahonnan egykor lejöttem, ott az én Atyám hona.
„Hasonló – úgymond – mennyeknek országa
A mustármaghoz, amelynek nagy a fája.
A mag nagyon kicsiny, de ha elvettetik,
Abból legnagyobb s legszebb fa növekedik.
Lombdús növései messze szétágaznak,
Fészket raknak reá az égi madarak.
És a kis magból nőtt nagy fának az ága,
Sok ily madárnak lesz állandó lakása.
A kis mag atyának országát képezi,
Mely a földön még csak kezdetét veszi.
Ámde ez idővel növekedik, terjed,
Híveinek ez ad majd biztos menhelyet.”
Mi is láthatjuk, hogy ezen példázatnak,
Képlete vala az Anyaszentegyháznak,
Mely előbb csak egy-két tanítványból állott,
De most befogadja az egész világot.
Majd tovább folytatván a szép példázatot,
Országáról ilyen hasonlatot mondott:
„Hasonlít az – úgymond – egy kevés kovászhoz,
Amely, ha tétetik sokkal több tésztához,
Azt megnagyobbítja s táplálóvá teszi,
Ezáltal az ember annak hasznát veszi.”
A mennynek országa gyarapszik, növekszik,
Hogy Jézus által az ige hirdettetik.
És mint kovász által a liszt és a tészta,

Úgy az ige által lesz a lélek tiszta.
Mert ezenkívül más nem adhat életet,
Más nem keltheti fel a szívet és lelket
Az Isten országa utáni szent vágyra,
Mint egyedül Jézus dicső tanítása,
Melyet Ő minékünk csak ingyen osztogat
Maga köré gyűjtven tanítgat, oktatgat.
Fáradhatatlanul gyűjtja a hit tüzét,
Folyton nemesíti az emberek lelkét.
Soha nem hagy minket, mindenütt velünk van.”

Itt kell megemlítenünk azt a tényt is, hogy a középkori passió játékok, amelyek sokszor Jézus Krisztus szenvedéstörténetén kívül vázlatosan az Ószövetségi Szentírás történeteit is bemutatták (a játék több napig tartott) – mind verses formájúak, a latin nyelvűeket kivéve.

XLIII. Ének

A MENNYORSZÁGBAN

Míg a földön ilyen nagy dolgok történtek,
Az angyalok Isten trónjához gyűlének;
A Kerubinok úgy, mint a Szerafimok,
Már együtt valának minden Arkangyalok.
„Igen – így szólott most a világ Megváltó –
Négyezer év óta vár rám a halandó;
Igen, leszállok a siralom völgyébe
Mert előttem ez szent Atyám rendelése.
Nehéz a küzdelem, mely velem szembe száll
Test, világ és sátán, a bűn és a halál,
Dühös ellenségem nékem mind megannyi,
Ellenök kell nékem harcz-síkra szállani.
Világot megváltó, mennyei szerelmem,
Átvezérel engem a veszedelmeken;
Lelkem felveszi az embereknek testét,
Így vehetem csak fel azok büntetését!
Meghalok, azt tudom, de örömmel teszem,
Atyám velem ezért dicsőséget teszen;
Reám vár, tudom a rettentő feladat,
Ítéletet reám bűnösök mondanak!
Sietek a földre le az emberekhez,
Kik régen várnak rám – megyek jegyesemhez.
Angyalok karai, Kerub és Szerafok,
Én leszek a győztes, tehát vigadjatok!
Zengjetek mindnyájan öröm Alleluját –
Én örömmel végzem a váltság munkáját!
Megyek és felveszem az emberi testet,
Megtaláljuk egymást – Békesség veletek!”

XLIV. Ének

A POKOLBAN

Dúlt a sátán arcza – rémhírek érkeznek,
Szaporodik kínjok a leveretteknek!
Üvöltve zajongnak a lever angyalok –
Elveszett reményök, végső bizodalnok!
Itt jó Luczifer – a kárhozottak feje –
Szörnyű harag és düh tüze ég szemébe!
„Vége van mindennek, átok fekszik rajtunk –
Az ítélet sulyát most már be kell látnunk!
A mi tőlem telik, én mindent megteszek,
De nem háríthatom el az ítéletet;
Maga Isten fia szállott le a földre,
Ellenünk ő vette a harcot kezébe!
Sok megvesztegetett hívem van odalenn,
De annak, megvallom, nem sok hasznát veszem!
Mert nem ronthatom meg a Krisztus országát,
Bár felállítatom neki a keresztfát!
Halljátok csak tovább: a halál azt mondja,
Hogyha reá mehet, győzelmet vesz rajta!
De nem lesz végleges a halál győzelme,
Aztán velünk együtt földig le lesz verve!
Előre rettegek azon iszonyú kintől,
A midőn feltámad Krisztusa halálból!”
Ilyen nagy rettegés tölté be e poklot,
Midőn Üdvözítőnk a földre leszállott!

XLV. Ének

GÁBRIEL A POKOL TORNÁCZÁBAN

Purgatóriumban levő ősrégi szent atyák,
Kik a szabadulást már oly régen várják,
Ezredéveken át tűrve és szenvedve,
De Istenbe bízva, remélve ő benne,
Epedve várták ott a megszabadulást –
Az Ádám atyánknak megígért Messiást!
Az örökké való Isten jóvoltából,
Gábrriel főangyal jó a mennyországból!
Kísérik ötet sok százezer angyalok,
Erők és hatalmak, dicsőséges karok!
Ezek hírt mondani az ős szent atyáknak,
Mélyébe szálltak a pokol tornáczának!
El lehet képzelni azon szent örömet,
Melyet a szenvedő szent lelkek éreztek!
„Örüljetek – így szólt az ég főangyala –
Mert közeledik már a szabadság hajnala,

Közelget az idő s eljő nemsokára –
Mert a Fiú Isten már testet vett magára!
Azért küld engemet hozzátok az Isten,
Hogy ezen örömhírt nektek kijelentsem;
Majd eljő az idő, melyben Jézus maga,
Vezet fel titeket Atyja országába!
Féljétek az Istent most béke veletek
E hír hallatára ti is örvendjétek!

LAJOS VARGA (1855-1909), AUTHOR OF „THE HOLY
SCRIPTURES IN VERSES”

ILONA LUGOSSY

The secret of his life, the story of his conversion was not even known to his wife. The religious peasant community of Jászárokszállás took him in. His literary activity was also in line with their mentality and tastes.

His main work is „The Holy Scriptures in Verses”. He put into verse the chapters of the Old and New Testament omitting parts and interjecting interesting apocryphal stories. He draws both from literary pieces and his rich imagination.

The fact that our medieval codices already contains extracts is verse from the Bible, shows that Lajos Varga continued literary heritage and fulfilled the needs of rural community age when he published „The Holy Scriptures in Verses” in 1899, at „Egri Nyomda” in 17,000 copies. Apart from biblical texts the book contains prayers also. This indicates that it was not just written as simple reading matter but was intended to be a handbook for rural domestic worship and for Catholic life sanctified by prayer. The fact, that he marks at the verses which melody they are to be sung with shows, that it was written with a practical intention.

When reading the picturesque description of the countryside we are reminded of the Hungarian villages and meadows. The biblical characters and stories often show the influence of the motives of Hungarian folk poetry. In its rhythm and rhyme it is often related to the Hungarian folk songs.

VERSES SZENTIRÁS VAGY BIBLIA AZ Ó- ÉS ÚJ-SZÖVETSÉG TÖRTÉNETEI

*

AZ EREDETI SZÖVEG NYOMÁN, ÓSRÉGI LEGENDÁKKAL BŐVITVE

**A MAGYAR NÉP, AJTATOS TÁRSULATOK,
CSALÁDOK ÉS EGYES HIVŐK ÉPÜLÉSÉRE,**

ISTEN DICSŐÍTÉSÉRE, A KERESZTÉNYHITVALLÁS ISMERTETÉSÉRE ÉS TERJESZTÉSÉRE
A MAI KOR NÉPIES NYELVÉN, KÖNNYEN MEGÉRTHETŐ VERSEKBE FOGLALVA

ÖTÖDIK — EGYETEMES
NAGYBETŰS KIADÁS

MINDEN JOG FENTARTVA
UTÁNNYOMÁS TILOS

XIV—XVI. EZER.

A HÁROMFÉLE KIVITELŰ VERSES SZENTIRÁS ÁRA:

Tartós, finom vászonkötésben 20 P. Diszes félbőrkötésben 26 P.
Diszes egész bőrkötésben 32 P.

MEGRENDELHETŐ AZ EGYEDÜLI KÉSZÍTŐ

EGRI NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁGNÁL EGERBEN, APÁT-UTCA 2.

A VERSES SZENTIRÁS KIADÓHIVATALÁN.

COPYRIGHT BY THE PRINTING COMPANY, EGER, HUNGARY

H. Bathó Edit

EGY FERENCES FRÁTER A JÁSZSÁG VALLÁSOS ÉLETÉBEN

Szent Ferenc fiai Jászberényben

A XVIII. században Magyarországra betelepült kunok és jászok térítésében kezdettől fogva részt vettek a ferences barátok.¹ A legelőkelőbb jászok ugyan már 1323-ban keresztény hitre tértek, de a köznép végleges megtérítése igen sokáig tartott. Ezért kérte Mátyás király IV. Xixtus pápától a ferences barátoknak Jászberényben való letelepítését, hogy a „szilaj jászok” megtérítésében a világi papságnak segédkezzenek. Így telepedtek meg 1462-ben Jászberényben a város életében később igen jelentős szerepet játszó ferences atyák.² Az 1460-as évek második felében királyi hozzájárulás birtokában, saját erejükre támaszkodva, Igal Fábíán és Zarnast Gergely atyák vezetése alatt templom és kolostor építésébe kezdtek. Az elkészült templomot 1472-ben vették birtokukba a ferencesek enyhébb irányzatát képviselő ún. *konventuális ferencesek*,³ akik azt Szűz Mária tiszteletére szentelték fel.⁴ Tevékenységük igen szerteágazó volt: kolostori iskolát működtettek, s nagy hangsúlyt fektettek a vallásos műveltség terjesztésére, amelynek érdekében 1546-ben külön jámbor egyesületet is alapítottak „deák-céh” néven.⁵ Aktív és áldásos munkájukkal a ferences barátok is nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy Jászberény már a középkorban az egész Jászság szellemi központjává válhatott.⁶

A ferencesek eredményes működését 1566-ban a város török uralom alá kerülése szakította félbe. A Jászságot előzőnlő törökök a ferences templomot kirabolták, felgyújtották, s hamarosan az itt élő barátokat is elkergették a városból. Az elűzött barátok csak 1690-ben tértek vissza Jászberénybe, s azonnal hozzákezdtek a templom és a rendház helyreállításához. Az immár barokk stílusban felújított templomot 1701-ben, *Jézus legszentebb Neve* tiszteletére szentelték fel.⁷ (1. kép)

¹ RÉDEI 1992. 3.

² FODOR 1942. 429

³ SZÁNTÓ 1974. 16-17. 31.

⁴ BARNÁ 1990. 83.

⁵ A „deák céh” a Ferencesek templomában Szűz Mária tiszteletére alakult. A céh tagjai a Mária oltárnál végezték ájtatosságait, vallási oktatásban a templomban illetve a kolostorban részesültek.” in: SZÁNTÓ 1974. 42.

⁶ SZÁNTÓ 1974. 41.

⁷ RÉDEI 1992. 4.

A puritán életfelfogású, s a nép körében igen kedvelt ferences barátok 1950-ig, a szerzetesrendek feloszlatásáig játszottak jelentős szerepet Jászberény életében: alamizsnát gyűjtöttek, s végezték a lelkipásztorkodás minden ágának munkáját a városban és a tanyavilágban egyaránt.⁸

Kamill testvér élete és munkássága

Szent Ferenc rendjében szolgáló papok és testvérek közül igen szép számmal akadtak, s akadnak olyanok, akik egyes tudományokban való magasfokú jártasságukkal vagy éppen kiváló szervezőkészségükkel vívták ki rendtársaik és a hívek nagyrabecsülését, tiszteletét. Ilyen népszerű és jellegzetes alakja a magyar ferenceseknek és a Jászságnak, *Kovács Sándor Kamill* ferences fráter, közismert nevén „Kamill Atya”, aki „bár nem végzett teológiát, nem egy pappal vetekedve tudta az evangélium örömhírét terjeszteni, részben mint kéregető barát, részben mint búcsúvezető”.⁹

Kovács Sándor 1909. november 21-én született a Jászberényhez tartozó Portelken. Szülei: Kovács Vendel és Ács Erzsébet, kicsiny tanyájukon gazdálkodtak, s nevelték három fiúgyermeküket: Vendelt, Sándort és Istvánt.

A jászsági tanyák vallásos népe gyakran összejött egy-egy tanyában, s ilyenkor közösen végezték az ájtatosságokat. A gyermek Sándor gyakran részt vett ezeken a közös zsolozsmákon, s nem egyszer ő maga is előimádkozott egy-egy tizedet. Gyermekként tette meg élete első, 12 km-es gyalogos zarándokútját is Jásztelekre, a Havi Boldogasszony napi búcsúra (augusztus 5.). Második gyermekkori zarándokútja 1921. július 2-án, Sarlós Boldogasszony napján, a jászdózsai Kápolna-halomhoz vezetett.

A gyermek Sándor életének alakulására igen nagy hatással volt anyai nagyanyja testvére, *Kisnémeth Julianna*, aki jámbor asszony lévén, tagja volt a ferences harmadrendnek és a Rózsafüzér Társulatban a koszorú-anya tisztét töltötte be. Ő gondozta a berényi Barátok templomában a lorettói oltárt, s az ott álló Mária szobrot, amelyet kreol arca miatt „Szerecsen Máriának” neveztek, s ő öltöztette különböző színű ruhákba aszerint, hogy a liturgikus rend milyen miseruhát írt elő. Kisnémeth Rozália gyakran vett részt gyalogos zarándoklaton Mátraverebély-Szentkúton és Jászdózsán, ahová olykor a fiatal Sándort is magával vitte. Kovács Sándor az elemi iskola elvégzése után egy évig otthon pásztorkodott, de mivel igen sovány és vézna fiúcska volt, így szülei nem találták alkalmasnak a földművelő munkára. Jászberénybe, Bauer Kálmán cipésmesterhez adták inasnak, ahol

⁸ Historia Domus, Jászberény, Ferences templom Irattára

⁹ SZÁNTÓ 1989. 5.

másfél esztendeig tanulta a szakmát. Három évig ipari iskolába is járt, ahonnan 1925-ben szabadult jeles bizonyítvánnyal.

1926. október 4-én, Szent Ferenc halálának 700. évfordulóján hatalmas ünnepséget tartottak a berényi Barátok templomában, amelyre az egész Jászságból sereglettek a hívek. Tizenhétezer ember tolongott a templom körüli ún. Barát-páston, hogy megünnepeljék kedves szentjüket. Ezen a jubileumi ünnepségen határozta el Kovács Sándor, hogy Szent Ferenc gyermekeinek szép hivatását választja. Először a harmadik rendbe kérte felvételét, de hamarosan jelentkezett Pécssett, Oberstein Odiló házfőnök atyánál, s kérte felvételét az első rendbe. 1927. november 13-án öltöztették be, adták rá a habitust, s ekkor kapta a Kamill rendi nevet is. (2. kép) A fogadalmotétel után a bajai rendházba helyezték cipésznek és takarítónak, de emellett gyakran nyakába akasztották az alamizsnás tarisznyát is. E három munkát igen nehéz volt egyszerre végeznie, így visszakérte magát Pécsre, ahonnan 1931-ben Gyöngyösre, majd Szécsénybe került cipésznek és alamizsnagyűjtőnek, de ő nyírta az atyák és a testvérek tonzúráját is. Második noviciátusa végén újból fogadalmat tett és Szécsényben maradt. Ott kezdett a búcsújárások szorgalmazásához hálából, hogy nehéz napjain az égiek átsegítették. Mindenekelőtt *Jézus szíve* méltó megünnepelésére akarta az atyák és a hívek figyelmét felhívni, ezért megszervezte Szécsényben az első „Jézus szíve” búcsút, amelyet később is minden évben megtartottak.

Kovács Kamill, mint kéregető barát, sokat járta a környező falvakat, sőt az Ipoly túlsó oldalán fekvő magyar községeket is. Koledáló útjain nemcsak alamizsnát gyűjtött a kolostornak, hanem árulta a rend kiadványait is: pl. a Szent Antal missziós naptárt, s előfizetőket gyűjtött a Ferences Közöny, a későbbi „Magyar Barát” számára. Így került kapcsolatba a kiadványok szerkesztőjével, *Dám Incével*, aki felfigyelt Kamill testvér buzgalmára, s megkérte, hogy segítsen neki a kiadói teendők ellátásában. 1943-ig dolgoztak együtt. Amikor a „Magyar Barát” szerkesztősége a váci kolostorba került, Kamill testvér is a Magyar Szentföldre ment sekrestyésnek és búcsúvezetőnek, a háborút is ott élte át. Az ostrom elmúltával egy ideig a vidéket járta, s élelmiszert gyűjtött. Sokat utazott vonatok lépcsőjén és tején, mindenféle viszontagságnak kitéve.

A szerzetesrendek felszámolását 1949-ben Máriagyüdön élte át. Sok rendtársával együtt a kecskeméti piarista atyákhoz szállították őket, ahonnan először megszökött, majd hivatalos engedéllyel hazaköltözött Jászberénybe. Megérkezését követően a berényi Szentkúti Plébánián dolgozott: egyházi adót gyűjtött, sírokat ápolt, temetéseken előimádkozó és virrasztó volt. Az egyházi adó összeggyűjtését a hivatalos szervek uszításnak minősítették, s munkája közben állandóan zaklatták, akadályozták, így kénytelen volt otthagyni a plébániát, de később a várost is, mert mint egyházi szolgálatban dolgozott személyt, sehol sem alkalmazták. Ekkor került a szolnoki dohánygyárba éjjeliőr-

nek, de egy búcsún való részvételéért ott is felmondtak neki. Ezt követően a szolnoki Vízügyi Igazgatóságnál kapott munkát, mint kubikos, éjjeliőr és télen pedig rőzsevágó. Később újból hazatért Jászberénybe és az Aprító-gépgyárban jelentkezett segédmunkásnak, s ott is dolgozott nyugdíjazásáig, 1969-ig.

Nyugdíjba vonulása után visszatért eredeti foglalkozásához, Boldogasszony tiszteletének ápolásához. Segített a berényi templomok papjainak és sekrestyéseinek, sírokat ápolt, koporsók mellett virrasztott. Már segédmunkás korában is vezetett zárandoklatokat, de most újult erővel látott hozzá. A látványos, gyalogos zárandoklatok elé azonban egyre több akadályt gördítettek nemcsak a világiak, de az egyház is. Az utolsó gyalogos zárandoklatot 1950. szeptemberében vezette Kamill testvér Gyöngyösre, de a következő évben már csak vonattal utazhattak. A világi és az egyházi tiltás ellenére Kamill testvér továbbra is rendszeresen szervezett vonatos zárandoklatokat Magyarország különböző kegyhelyeire: Mátraverebély-Szentkútra, Petőfiszállásra, Törökszentmiklósr, Gyöngyösre, Csobánkára, Máriaremetére, Máriabesnyőre és Csatkára.¹⁰

Kamill testvér zseniális szervezőkészségét nemcsak a búcsús zárandoklatnál kamatoztatta, de számos olyan kezdeményezést indított el Jászberényben, amelynek megvalósítása joggal kötődik az ő szellemi örökségéhez.¹¹ Az ő nevéhez fűződik a jászberényi *Új temető kápolnájának búcsúja*, a Kármelhegyi Boldogasszony ünnepét követő vasárnapon. A temetőbúcsút napjainkban is megtartják, szentséges körmenettel, amelyen igen sokan részt vesznek. Ezen a napon kerül sor az új síremlékek beszentelésére is.

Kamill testvér második nagy kezdeményezése a berényi Olvasós Boldogasszony-napi, vagy ún. *Rózsafüzéres búcsú*, amelyet első alkalommal 1948. október első vasárnapján rendeztek meg. A búcsú azóta is hatalmas tömegeket vonz, nemcsak az ország területéről, hanem határainkon túlról is érkeznek zárandokok a Barátok temploma második legnagyobb búcsújára.

Kamill testvér harmadik nagy kezdeményezése az ún. *köves zárandoklat* volt, amelyet 1948-ban abból a célból szervezett, hogy megépítsék Jászberényben az Assisi bazilikában lévő világhírű Angyalos Boldogasszony (Porciunkula) kegykápolna hű másolatát. *Porciunkula* a franciskánus rend három ágának: a ferencrendieknek, a minoritáknak és a kaucinusoknak a legnagyobb ünnepe, de egyben ősi ünnepe a jászoknak is, melyet minden év augusztus első vasárnapján megtartanak. Kamill testvér úgy gondolta, hogy a kápolnát a Máriát szerető hívek segítségével lehet legbiztosabban felépíteni. Ennek érdekében Magyarország minden kegyhelyéről hoztak egy-egy követ, amelyeket a budapesti Krisztina városi „Vérét Hullató Bol-

¹⁰ SINKÓ 1989.

¹¹ TÓTH 1990. in. Jászkürt, február

dogasszony” kegytemplomában gyűjtöttek össze, s három ún. *köves zárándoklat* keretében hozták a hívek Jászberénybe, az új szentély építéséhez. Az Angyalos Boldogasszony kápolnához az első követ maga Kamill testvér hozta Máriagyűdről.¹² A kápolna építését 1955-ben fejezték be.

Igen sok munkája rejlik a jászberényi képeslapok kiadásában, terjesztésének megszervezésében, s jeles nemzeti ereklyénk, a Lehel kürtje népszerűsítésében. Az ő felkérésére mintegy negyven neves költőnk írt verset a Lehel kürtől, így köztük: Mécs László, Falu Tamás, Weöres Sándor, Zágon István, Ölbey Irén, Hegedűs Géza, Jankovich Ferenc és Lovászi Márton. Másik nagy vállalkozása a „Jászberényi Ferences templom története” című monográfia megjelenése, 1974-ben, amelynek megírására tudós rendtársa, *Dr. Szántó Konrád*, neves egyháztörténész vállalkozott.¹³

Kamill testvért nemesszívű, vígkedélyű, jó humorú embernek ismerik a Jászságban. Kiválóan tudott parodizálni, s nagyon szeretett verseket mondani, de nemcsak előadta, hanem ő maga is irogatott. Különösen sok névnapot köszöntő és vőfély-rigmus került ki kezei alól. Sokszor hívták disznótorba, névnapra. Versmondásai, anekdotái és énekei az összejövetelek elmaradhatatlan részeivé váltak. Már segédmunkás korában gyakran kérték fel kollégái lakodalmakban a vőfélyi tisztség ellátására. Nyugdíjazása után pedig már rendszeresen vőfélykedett. „Nem másért, csak azért, hogy a sok verset, amely a fejemben és emlékezetemben évek során felhalmozódott, a magyar hagyományok szolgálatába állítsam” – vallja életrajzi könyvében.¹⁴

Tehetségét mindig a jász nép szolgálatába állította. Tudatosan ápolta és terjesztette a világi és az egyházi hagyományokat. Évtizedeken át buzgólkodott a búcsúk szervezésében, s jelentős irányító szerepet játszott a jász nép közösségi szellemi életében.¹⁵

Kezdeményező szellemű, fáradhatatlan, lelkes munkálkodását 1979. január 15-én egy súlyos agyvérzés szakította félbe. A féloldalára, kezére és lábára megbénult ferences testvér Pannonhalmára került, a bencés szerzetesek ápoló kezei közé.¹⁶ A buzgó jász hívek azonban ott sem feledkeznek meg róla, levelet írnak neki, látogatják, s minden évben két alkalommal hazahozzák Jászberénybe, hogy kedves búcsúin részt vehessen. (3. kép)

„Bárcsak sok hasonló ragyogó lelkeségű magyar élne még e hazában. De azt hiszem, lámpával sem találnáink sokat. Ha akad is egy-kettő, aki oly lelkes rajongó tud lenni, mint Te vagy.”¹⁷

¹² SINKÓ 1989. 112-114.

¹³ TÓTH 1990. in. Jászkürt, február

¹⁴ SINKÓ 1989. 139.

¹⁵ GULYÁS 1990. dec. Jászkunság, 92

¹⁶ Historia Domus 1944-től, Jászberény Ferences templom Irattára.

¹⁷ ŐSZ Iván levele, Jász Múzeum Adattára

FORRÁSOK

- 1) Historia Domsu 1944-től – Ferences templom Irattár, Jászberény,
- 2) Ósz Iván levele Kovács Sándorhoz – Jász Múzeum Adattára

IRODALOM

BARNA Gábor

1990 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. Budapest

FODOR Ferenc

1942 A Jászság életrajza. Budapest

GULYÁS Éva

1990. Kamill testvér kalandozásai a XX. században. (Könyvismertetés) In: Jászkunság XXXVI. évf. december 91-93.

SINKÓ Ferenc

1989 Kamill testvér kalandozásai a XX. században. Budapest

SZÁNTÓ Konrád

1974 A jászberényi Ferences templom története. (1472-1972), Pécs

RÉDEI István

1992 Jászberény műemlékei. Jászberény

TÓTH János

1990. Kamill Testvér kalandozásai a XX. században. (könyvismertetés) In: Jászkürt február.

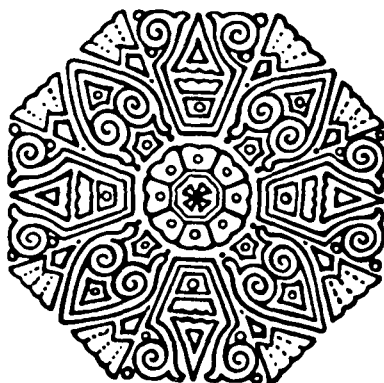
EIN FRANZISKANER FRATER IM RELIGIÖSEN LEBEN DES JÁSZSÁG

EDIT H. BATHÓ

Die Franziskaner spielten eine wichtige Rolle im religiösen Leben Ungarns schon im Mittelalter. Ihre Klöster waren nicht nur sakrale Zentren, sondern geistige Zentren einer Gegend. Die Franziskaner liessen sich in Jászberény (nördlicher Teil der Großen Ungarischen Tiefebene) in 1462 nieder und bis zur Auflösung in 1950 versahen sie durch Klosterleben, Schule, Druckerei eine bedeutende, organisierende Rolle in der Gemeinschaft.

Das Artikel beschreibt das Leben und die Tätigkeit von Sándor Kovács (Ordensname Fr. Kamill), der eine typische Figur von Franziskaner war. Er ist am 21. November 1909 in Jászberény geboren. Schon in der Kindheit lernte er das traditionelle religiöse Leben (Hausandachten, Wallfahrten

usw.) kennen. In 1926 wurde er in den Franziskanerorden aufgenommen und war in verschiedenen Häusern des Ordens (Baja, Gyöngyös, Szécsény, Máriagyűd) als Schuster und Bettlerbruder tätig. Nach der Auflösung der Orden kehrte er in der Geburtsort Jászberény zurück. Hier arbeitete er im Pfarramt, wegen der kommunistischen Behörden mußte er aber die Stadt verlassen. Erst nach langen Jahren durfte er heimkehren. Er wurde einen laien Leiter des religiösen Lebens in Jászberény. Er organisierte Fußwallfahrten, hatte eine große Rolle im Aufbau der Porciuncula-Kapelle, ließ kleine Andachtsbilder drucken, nahm an Hausandachten teil. Daneben war er aber auch ein beliebter Hochzeitsbitter. Er starb im Benediktinerkloster von Pannonhalma.

1. KÉP A JÁSZBERÉNYI FERENCES TEMPLOM

2. KÉP KOVÁCS SÁNDOR KAMILL, ÉDESAPJÁVAL

3. KÉP KAMILL TESTVÉR AZ ÚJ TEMETŐ BÚCSÚJÁN, 1992. JÚLIUS

„AKI MEGÉLT AZ IMÁDSÁGBÓL”

Így búcsúztatta papja 1973-ban Nagy Ádám ferencvárvölgyi előimádkozót, aki 86 éves korában halt meg.

Középmagas, köpcös ember volt. Arca mindig derűs, szeme huncutkásan csillogott, mert folyton tréfálkozott. Soha senki mellett szó nélkül el nem ment. Mindenkit nevén szólított, megtoldva egy bizalmasabb, bensőségesebb hangulatot kölcsönző -m betűvel: Ilonám, Jánosom.

Ha a faluban bárhol társasmunkára összegyűlnek akár a nők, akár a férfiak, az biztos, hogy fél órán belül előkerül a neve.¹ Azt mondják róla, hogy mindig helyén volt az esze, a legképtelenebb helyzetekből is kivágta magát.

Szegény családból származott. Volt ugyan kevéske földje, szőlleje, meg egy kis háza, de megélni ebből nem lehetett. Mint ahogy tanult mesterségből, a suszterségből sem, mert a század első felében kevés cipőt szaggattak a falusiak, azt is többnyire maguk foltozták, javították.

Summásnak nem akart menni – mert a feleségét, gyerekeit igen megkímélte – ezért inkább postásnak állt.²

A mai Várvölgytől 7 km-re eső Zalaszántóról hordta a postát. Eleinte a fején, hátán, később vett két „kenyérkereső” szamarat meg egy kordét, és azokkal tette meg az utat. A környező községekben mindenki ismerte. A két falu közti utat végig énekelte szenténekekkel.³

Hatalmas, erős hangja már messziről jelezte, hogy közeledik. Különösen háború idején várták türelmetlenül, hiszen mindenkinek volt hozzátartozója a fronton. Mint mondják, bizony nem áttallott a nagy reménykedésből egy kis hasznót húzni. Amint végigment a falun, és megkérdezték: Ferenc bácsi, van-e levelem? Mindenkinek azt válaszolta akkurátusan, erő-

¹ BÁLINT é. n. 5. Megemlíti, hogy „amikor a népi vallásosság kérdéseivel behatóbban kezdem foglalkozni, mind sűrűbben találkoztam Orosz István nevével. Szülőfalujában, Jászládán... még mindenkinek kegyeletes emlékezetében él.” – Nagy Ádám Ferenc nevével ugyanez a helyzet. Bárhol gyűjtök a faluban, kis idő múlva szóba hozzák. Kiss László plébános úr elmondta, hogy tavasszal a templomfelújítási munkák közben állandóan felemlegették a férfiak a tetteit.

² A házimunkák egy részét magára vállalta: megetette az állatokat, megtömte a libákat. Felesége a közvetlen udvarszomszédok szerint 8 órakor kelt fel, ami faluban szokatlan dolog.

³ Szi Márton Jánosné (sz. 1940) arra emlékszik, hogy a faluhoz közeledve ezt szokta énekelni: *Hol vagy én szerelmes Jézus Krisztusom...* Hozsanna! Bp. 1974. 146. sz. ének

sen hangsúlyozva az l-et: Majd holnap! Közben félretette a levelet, s másnap – amint megjósolta – hozta. A hála hol egy pohár bor, hol sült tészta, vagy pár fillér formájában jelentkezett. Nem is volt rossz kereset, és úgy vélte, hogy nem ártott senkinek, sőt mindenki jól járt.

Postásként ismerte a falu apraját-nagyját, és természetesen mindenről tudott. Ezért, ha pletykálgodott – hiszen a hírek továbbítása postás feladat – közben kezével folyvást ütögette a száját, ezzel jelezve, hogy helytelen dolgot művel, és mintegy rögtön bünteti is magát érte.

Igen jó evő-ivó hírében állt – soha semmit nem utasított vissza. A hozzá fűződő eseményeket humoros történetek sora őrzi.⁴

Szegénysége miatt rendkívül takarékos volt. Foglalkozásából adódóan naponta végigjárta a falut, s lehajolt minden elhullott libatollért. Mivel rengeteg libát tartottak a faluban, évente összegyűjtött 1-1 kisebb dunnára vagy 1-2 nagyobb párnára való tollat.

Elelmességére, vagy inkább furfangosságára álljon itt még egy eset: „Eccer is ment az utcán, aztán ott kólabólát egy pici csibe. Bevitte a legközelebbi házhó, aszongya: Aaa, te rózsám Annusom (mer így beszét), látam lányom tennap, hogy vannak pici csibéid. Nédd, erre kólabólát ez a csibe, behozom, csak legyen a tejeid között. Hát odatette. Jó van. Hát nyőtt a csibe, nyőtt, gyűtt az ősz. Aszongya neki: Hallod-e te lányom, Annusom, hallod-e együtttem a csibémér, amit hoztam!” Az elképedt asszony meglepetésében szó nélkül odaadta neki.⁵ A mezőn jártában, keltében hol ezt, hol azt szedett a kötényébe. Egy alkalommal, „a sz. Ferkó bácsinak tépte a lucernáját, aki éppen arra ment és rászót: Micsinyász Fercsi? – Aaa, kedves Ferenc bácsi (válaszóta vissza) az okos a bolondon élősködik! Asztá elütötte vicce. Soha nem gyűtt zavarba. Soha!”⁶

Ennek ellenére senki nem haragudott rá. Sőt! Rendes embernek tartották, akit az Isten külön tehetséggel áldott meg, s mintegy kiválasztotta, hogy szép hangjával, a maga költötte imáival őt szolgálja, s vezesse a falu népét is.

A bevezető sorok után kicsit váratlan a falusiak véleménye. De azért kezdtem bemutatását a humoros oldaláról, mert azt akartam érzékeltetni, hogy ő olyan előimádkozó, halottvirrasztó, búcsúvezető, hagyományőrző és hagyományteremtő ember volt, aki szemét ugyan az égre vetette, de azért nem felejtett el a lába alá sem nézni.⁷ Megtalálta a test és a lélek egyen-

---

⁴ Egy példa a sok közül: Egy falubeli behívta a pincéjébe, hogy megkínálja borral. Magának 2 decis pohara volt, a vendég elé 1 deciset tett. Erre Nagy Ádám Ferenc a tarisznájából elővette a saját 2 decis poharát és azt mondta: „Aaa, te Jánosom, ládd-e, kitettem a magamét, hogy ne köjjön annyit tőtögetned!”

⁵ Adatközlő: Jakócs Imréné, sz.: 1935.

⁶ Adatközlő: Tóth János sz.: 1926. – Mindig kékfestő kötény volt előtte. Óó Ferencné (sz.: 1923) esküvőjén ő volt a násznagy, s állítása szerint akkor is kötény volt előtte.

súlyát mind az anyagiakban, mind a szellemiekben. Gyönyörűen énekelt az Istennek, s az embereknek. Mert számontartott minden ünnepet és csaknem minden névnapot. Dicsérve lépett a házba, s énekkel köszöntötte az ünnepeltet. Nem tért haza sem üres gyomorral, sem üres kézzel. Ha kellett táncolt, bohóckodott, evett, ivott – mégis megtartott egy bizonyos mértéket. Olyannyira, hogy egyik beszélgetőtársam azt mondta: „Gyerekkoromban úgy gondoltam, hogy én is szeretek imádkozni, énekeket, és majd én is olyan leszek mind a Nagy Ádám Ferenc.”

Fiatal kora óta szívesen énekelt, imádkozott a templomban, temetéseken, virrasztókban. A virrasztást megfizették neki. Meghívásakor rögtön tisztázták, hogy kis- vagy nagy virrasztót akarnak-e. A kisvirrasztó 2 vagy 3 rózsafüzérből, a Mindenszentek litániájából és énekből állt. A nagyvirrasztónál több rózsafüzér, ima, ének és litánia ismétlődött. Közben pihe-nésképpen többször evett és ivott az előre odakészített tésztákból, borból, a többieket viszont csak a virrasztás végén kínálták meg. Sokszor csak éjfélkor mentek haza, mert tisztességgel megszolgálták a keresetét. Nem volt szabott tarifája, de senki sem maradt adósa.⁸ Kis csuhéból készült cekkerét mindig magával vitte, abban voltak az imádságos és énekes könyvei. A virrasztás végén ezt a szatyrot megpakolták neki enni és innivalóval, mert szóvá is tette gyerekeire, később unokáira való hivatkozással.⁹

Temetéskor a pap érkezéséig mondta a rózsafüzért, majd távoztakor befejezte. A szokás ma is él.

Mindenki számára felejthetetlen élmény maradt, aki csak ismerte őt, hogy a temetés után a pap és a kántor elvonulásakor nagy erővel rákezdte ezt az éneket:

Világ büszke fia, jer a temetőbe
Borujj elhuntnak sirhantya tövébe.
Voltak de nincsenek, elmúltak az Urba(n),
Itt békén nyugosznak mollepte sirokba(n).¹⁰

⁷ BÁLINT é. n. 15. A hasonló típusú sokoldalú falusi hagyományőrző „szertartásmesterekéről” írja, hogy „ez a személyiség meg tudja adni Istennek, ami az Istené, és az embernek, ami az emberé!”

⁸ Mesélik, hogyha virrasztáskor megkérdezték tőle, hogy mennyivel tartoznak, vagy mennyit fizessenek, azt válaszolta: „van aki ötvenet ad, van aki százat, de olyan is van, aki kétszázat.” Ezek után nem nagyon mertek keveset adni.

⁹ Egyébként szokásban volt, hogy a nagyszülők unokáiknak vittek haza a zsebükbe 1-2 süteményt vagy szelet kalácsot. De gyakran maguk a gyerekek is elmentek a virrasztókba, és megtanulták az imádságot, énekeket. A mai előimádkozók (Erdélyi Istvánné sz.: 1912. és Szi Márton Jánosné sz.: 1940) is sok imát, éneket, különféle rózsafüzéreket (pl. Jézus sebeiről vagy a kilenc angyali karról valót) még tőle tanulták, és úgy virrasztanak, mint Nagy Ádám Ferenc. Csak ők pénzt nem fogadtak el.

¹⁰ Az ének eredetét nem ismerem, talán egy kántori búcsúztató volt. A 4. sort úgyis szokták énekelni: „Egyforma a földbe(n) király és a kopás.” A sorokat variálják, és csak erre az egy versszakra emlékeznek.

Hangja az alsózsidi temetőből áthallatszott a felsőzsidi temetőig, pedig légvonalban vagy egy kilométer távolságban vannak egymástól.

Mesélik róla, hogyha vidéken vett részt temetésen, ott is elénekelte. Megcsodálták hangját, és előfordult, hogy meghívták a torra is.

Az ő személyéhez kötik azt a máig meglévő gyakorlatot, hogy mise és litánia előtt fél órával az előimádkozó és az asszonyok elmennek a templomba, és ott együtt fohászkodnak különféle szándékokért.

Nagy Ádám Ferenc azonban ingyért nem imádkozott. Az asszonyok odasúgták neki, hogy milyen szándéokra kérik az imát, és akkor hangosan azt mondta: Édes mindnyájan, imádkozzunk egy beteg édesanyáért, vagy jó kiadós esőért, vagy szépidőért, stb. Aztán mise után megkínálták, esetleg pénzt adtak neki.

Nemcsak imádkozott, hanem ügyelt a jelenlévők magaviseletére is. Ha valaki elbóbiskolt a padban, rögtön odaszólt: Ébredj! Imádkozz! Nem aludni jöttünk a templomba.¹¹

A Mindenszentek különösen nagy napja volt a neves előimádkozónak. Már ebéd után beült a temetőkápolnába. Maga mellé terítette a zsebkenőjét, mindenki abba tette az imádságért szánt pénzt. Szólni sem kellett semmit. Nagy Ádám mindenki halottjának a nevét is, számát is tudta. A szeme sarkából odapillantott, hogy ki mennyit adott, aszerint mondott több vagy kevesebb imát. Hangosan közölte, hogy imádkozzunk meghalt Margitért, Istvánért, vagy meghalt szülőkért, és minden Üdvözlégybe bele szötte, hogy: „Részesítsd szolgádat szent színednek látásába!” Egész estig imádkozott. Azt beszélik róla, hogy Mindenszentekkor biztosan összeszedett egy tehén árát. Ha van is benne némi túlzás, az kétségtelen, hogy minden család áldozott pénzt a halottjáért, legalább ezen a napon. A bíráló élet enyhítendő rögtön hozzátették, hogy Isten koporsóját sem őrizték ingyen.¹²

Igen meghatódva és nagy szeretettel emlegették a nagyheti szent napok eseményeit. Ezeken a napokon – Nagycsütörtöktől kezdve – csak délig dolgoztak.¹³ A Nagycsütörtök esti szentmise után sokan, de főként a nők, még a templomban maradtak, s Nagy Ádám Ferenc vezetésével mondták

---

¹¹ Sokan elmondták, hogy a közeli kőbányában egy falubeli fiaalemler meghalt. A bánya vezetői is eljöttek a temetésre, és a pap távoztakor rá akartak gyűjtani. Nagy Ádám Ferenc rájuk nézet és elkezdte az éneket. Mindkét vezető visszatette zsebébe a cigarettát.

¹² BÁLINT é. n. 11. írja Orosz Istvánról, aki csakugyan szentember volt, hogy „az anyagiak megbecsülése annyira beléidegződött, hogy olykor gyanútlanul hajlandó kisebb-nagyobb megtévesztésekre is, ha érdekei parancsolják.” Nem csodálkozhatunk Nagy Ádám Ferenc anyagiasságán, aki szegény volt, 3 gyermeket nevelt, nem vetett meg semmi földi jót és úgy érezte, hogy meg szolgált érte.

¹³ A férfiak fát vág tak, behordták, előkészítették a szecskát, takarmányt. Nagy ünnepeken – karácsony, húsvét, pünkös d stb. – még a trágyát sem vitték ki az istállóból, csak az ünnep másnapján. Semmi zaj, semmi munka nem zavarhatta meg az ünnep békéjét.

a rózsafüzéreket, imákat, énekeket egészen éjfélig. Ezt a szokást napjainkban is gyakorolják. Nagypénteken – ha a plébános nem ért rá – szintén Nagy Ádám Ferenc végezte el a keresztutat a hívekkel. Nagyszombaton is követte a szertartást, és az imakönyvből betűhíven olvasta a latin szöveget, amelyet az asszonyok ugyanúgy mondtak utána. Ezzel igen nagy derűt keltettek a kórusban éneklő fiatalok között, akiknek a kántor helyes kiejtést megtanította.

Legszebb emlékük azonban a Húsvét hajnali Jézus kereséséhez kapcsolódik, amelyet annak emlékére végeztek, hogy a szent asszonyok Húsvét hajnalon igyekeztek Jézus sírjához.¹⁴ Ez olyan lelki-érzelmi többletet adott a számukra – öregeknek, gyerekeknek és meglett férfiaknak egyaránt –, amelyre ma is sokan könnyes szemmel emlékeznek, mert Nagy Ádám Ferencel ez a szép szokás is sírbaszált.

Hajnali 3 órakor kezdte az utcát járni, bekopogott az ablakon: Ilonám! Mariskám! Gyertek! – szólt be itt is, ott is a ház asszonyának, s a hívó szóra felkelt legtöbb helyen az egész család, s együtt indultak a templomba. Szi Márton Jánosné így emlékszik vissza: „Örömmel mentünk. Csodálatosan süttött a hold.

Édesapám is megemlegette holta napjáig, hogy olyan csodálatos húsvétjai nem voltak soha, mint akkoriban. Hajnalban elment az egész család, beültünk a templomba. 40 Miatyánkot, 40 Üdvözlégyet mondott reggelig, meg szép imádságokat, énekeket. Utána kimentünk a templomtéri kereszthez, – ez már 6 óra tájban lehetett – s ott Ferenc bácsi elkezdte: *Feltámadt dicsőségesen Istennek szent Fia...*¹⁵ és mindenki mondta vele együtt. Olyan szépen, erősen énekelt, hogy a hangja szinte az egész falut ébresztette. Még ma is emlékszem rá, hogy a bajsza deres volt a hidegtől.”

A gazdagabb asszonyoknak sok szép nagykendője volt. Tóth Miklósné nagyanyja egyik legszebb berliner kendőjét csak a húsvéti Jézus kereséskor tette a nyakába.

¹⁴ BÁLINT 1989. 279. és 282. Országszerte föllelhető a hagyomány. – Több zalai falut is felsorol. – Keszthely környékén több faluban ismert szokás volt a húsvét hajnali Jézus keresés, de többségükben a temetőkeresztnél imádkoztak. A szokás a II. világháború utáni években megszűnt. Várvolgyön Nagy Ádám Ferenc tartotta életben a szép hagyományt.

¹⁵ Feltámadt dicsőségesen Istennek szent Fia
Vígad már örvendetesen világ Megváltója.
Elmúltak minden kínjai,
Nincsenek semmi fájdalmi,
Dicső feltámadásával. Alleluja. Alleluja.
Nagy öröm már környékezi Jézusnak szent Szívét.
Kimondhatatlan nagy vígság vidámítja lelkét.
Hogy fáradtságát letette, váltságunkat bevégezte
Dicső feltámadásával. Alleluja. Alleluja.

Mindezek mellett minden búcsút ő vezetett. Ismét elsősorban a sümegi Fájdalmas Segítő Szűzanyához, a Betegek Orvosához mentek szeptember 8-án.¹⁶ Zászlókkal, búcsúi koronával,¹⁷ búcsús kereszttel, és a vállon hordozható Máriával. Minden, – ez alkalommal fehérre meszelt – útszéli kereszt, szobor vagy képesfa előtt meghajtották a keresztet, a zászlókat. Egész úton imádkoztak, énekeltek. Jellegzetes és hagyományos módon énekelt Nagy Ádám Ferenc. Először elénekelt a versszak első felét, a többiek elismételték. Aztán a másik felét, végül együtt az egész versszakot. Közben fejében és kezével segítette magát és a többieket, a ritmus szerint bólogatott, és le-föl emelgette a kezét. Ezt nemcsak búcsúkor csinálta így, hanem a temetőben és a templomban is.¹⁸

Ha valaki hamisan énekelt, mellé állt, úgy segítette a helyes dallam átvételére.

Mivel a búcsújárás hasonlóan történt, mint azt már sokszor leírták, nem részletezem. Csupán azt emelem ki, hogy a menetben igen nagy rendet tartott, és ahol a várvölgyiek megjelentek, szinte kiemelt fogadtatásban részesültek.¹⁹ Nagy Ádám Ferencet jól ismerték a ferences barátok, sokszor meghívták ebédre, és a nagy körmenetben előkelő helyet biztosítottak számukra: az Oltáriszentség után az első vagy a második helyen haladhattak. Szállást is ő szerzett külön a férfiak, külön a nők részére. A lányokra fokozott gonddal ügyelt.

¹⁶ BARNA 1990. 145-147, 246. Nyugat-Dunántúlon van a legtöbb a búcsújáróhely, köztük számos középkori és barokk-kori kegyhely. Ennek oka többek között az, hogy a nép jórészt katolikus maradt, és a nagy barokk szellemi központok kisugárzó hatása máig rányomja bélyegét a nyugat-magyarországi területek vallásosságára.

¹⁷ A szent koronához hasonló viaszvirágokból készített korona, hosszú szalagokkal. A koronát, a hosszú szalagokat kislányok vitték a körmenetben.

¹⁸ Ez az éneklési mód eléggé elterjedt, hiszen a hallásból való tanulás az ismétlések által rögződik. V.ö. BÁLINT Egy magyar szentember c. műve 30. o. – Kuusinen is hasonló módon írja le a karjalaiak epikus énekmondását: „...két énekmondó – az előénekes és a kísérő – ... egymás kezét fogva s énekmondás közben lassan bólogatva az ének üteme szerint. Az előénekes minden versszakot egyedül kezdett meg, csak a versszak végén csatlakozott az énekhez a kísérő, aki aztán egyedül énekelt az egész versszak ismétlését.” (Kalevala. 1962.) 590.

¹⁹ Az adatközlők szerint Sümeg határában összerendezte a proceciót. Aki kilógott a sorból „azt megmarkóta, fejbevágta jól, megigazgatta, hogy szép, formás legyen a menet. A városvegin elkezdte: *Angyaloknak királynéja, tiszta szűz...* (Hózsanna! 287. sz.) vagy:

Lelkemnek hú vágya, szeretni Téged
Örömben(n) bánatban(n) szolgálni Néked.
Te édesanyám vagy, és én gyermeked
Életben, halálban érted epedek.
Ó bárcsak lehetne több ezer szívem
Mely érted égne mind lángolóan s híven
De háyszor ez egy is megdobban, anyám
Annyiszor szálljon fel hozzád hú imám.
Amikor a templomhó értünk, elkezdte: Máriához, a
drága Szűzanyánkhoz tisztelettel járulunk...”

A sümegi búcsún a búcsúvezetők között is különleges tiszteletnek örvendett szép énekei, imádságai, jó szervezőkészsége miatt. Erre büszkék is voltak a várvölgyiek. Azt állítják az idősebbek, hogy a búcsún a másoktól hallott szép énekeket Nagy Ádám Ferenc leírta, megtanulta, mert „nagyon sok gyönyörű éneket meg imádságot tudott.”²⁰ Nemigen könyvezett”, azaz nem könyvből imádkozott, hanem maga formálta a lelkéből jövő szép gondolatokat imádsággá. Vagy a könyvből tanult fohászokat alakította át hangulata szerint. Mindenesetre sok olyan imát mondott, amelyet sohasem hallottak azelőtt, és nem is tudják ma sem. Búcsúra menet is, jövet is megvolt a megszokott pihenőhelyük. Ilyenkor Nagy Ádám Ferenc leterítette a földre a zsebkendőjét, s pénzt gyűjtött szentmisére, amelyet a barátoknál befizetett a búcsúsokért. Hazafelé már senkinek sem volt pénze, csak fillérek. Ha nem jött össze a mise ára, megfogta a zsebkendő két sarkát, aztán elröpítette a filléreket szanaszéjjel.

Előimádkozó szerepén túl köszöntött újévet, névnapokat, s egyéb ünnepeket. Végigjárta a faluban, s a szomszéd községben mindazon házakat, akikkel jóban volt, vagy akik jobb módúak voltak.

Belépett a házba, dicsért, és azt mondta: Ilonám, Jánosom stb. gyüvök köszönteni. És rögvést el is kezdte. A nőknek így:

Szent (Ilona) ki fönt az égbe
Angyali sereg közt lakol,
Vigyázzon rád szemed sugára,
Mind pásztor a csendes nyájra.
Hogyha halálunk int nekünk,
Ó szent (Ilona), ó légy velünk.²¹

A férfiaknak – a megfelelő nevet beleszőve – ezt énekelte.

Tündöklük hajnala Szent János napjára
Az égen pirosuló sugára szárnyára.
Hozzád is eljöttem fére világára
Szívem is örvendett boldog órájára.
Az ő közeléből soha ki ne vesse
Szájatok el récék néki ablakára

²⁰ Ez általános gyakorlat. Az 1992-es Kármelhegyi Boldogasszony kezhelyi búcsúján este későn a templom előtti lépcsőkön ülve, a különböző helyekről érkezett 2-3 fős kis csoportok elővették írott szövegeiket, s azt énekelgették. Ki így tudta, ki úgy. Mindegyik elmondta a maga változatát.

²¹ Adatközlő: Szi Márton Jánosné, sz.: 1940.

Hozzatok zöld ágat az ő asztalára.
Hogyha pedig eljő életének vége,
Az égi korona szájjon a fejére.

Újévkor jókor reggel elkezdte a házalást:

Szilveszter pápát az Isten rendeli
Ki első szent királyunknak a koronát küldi.
Új esztendőben, új szívekkel,
Dicsérjük Jézust énekekkel.

A szövegekre már csak töredékesen emlékeznek, de arra igen, hogy amikor ahhoz a sorhoz ért, hogy Dicsérjük Jézust, – mindig letérdelt a földre.

Farsangban – valószínűleg húshagyó kedd estéjén – mondta a Kánai mennyegzős köszöntést. Egyik adatközlő – aki felnőve hasonlítani akart hozzá – külön megkérte, hogy tanítsa őt meg az énekekre. Meg is tanította, ma is emlékszik rá. Csak táncolni nem tud úgy hozzá, ahogy azt Nagy Ádám Ferenc tette.²²

A köszöntésekért étellel, itallal kínálták, helyenként pénzt is adtak neki.

Mindezekon kívül gyakran megkérték, hogy legyen házasságszerző. E minőségében is elsőrangúan szerepelt. Nemcsak összehozta a párokat, ha-

---

²² A három köszöntőt Tóth János sz.: 1926. tanulta Nagy Ádám Ferenctől még gyermekkorában. A kánai mennyegző éneket szinte mindenütt ismerik az országban. Sokhelyütt húshagyó kedden énekelték, Göcsejben a lakodalmi asztalnál ezzel az énekkel foglalták el a vendégek a helyüket. A témával bőségesen foglalkozott MANGA 1946. 49-64. BÁLINT 1989. 165-172.

Az igaz Messiás már eljött
Sokféle csodákat köztünk tett,
Vizet borra változatta
Első csodáját mutatta
Kánán mennyegzőbe(n).

Jézust is elhívták vendégnek,
Jó bort ad a vendég elébe
Őt követik tanítványi,
Mind a tyúkot a fiai
Kánán mennyegzőbe(n).

János is ott vala a Jakabbal,
Épp az este értek a hajóval.
Úgy megjáratták szent Annát,
Hogy elrúgta a saruját.
Kánán mennyegzőbe(n).

Hites társaival vígan van,
Köszönti poharát Andrással,
Megsem törli a bajuszát,
Folyalá torkán, szakállán
Kánán mennyegzőbe(n).

Iskarirus hogy eztet láttya,
Hogy őtet senkisék kínálja,
Kapja kondért ráadásul,
Úrjézusnak háladásul
Kánán mennyegzőbe(n).

Adja a jó Isten, hogy örüljünk,
Midőn lakodalmat hirdetünk,
Jó bor mellett duda nekün,
Keringős tánc ugrás nekün,
Istent mi dicsérjük.

nem meg is kérte a lányt a vőlegény számára. Lakodalmi hívogató is volt, meg a vőfélyköszöntőket sem tudta senki nála jobban előadni.²³ Egyszerű vendégként sem maradt tétlen. Szi Márton Jánosné elmesélte, hogy lakodalmán Nagy Ádám Ferenc ebéd közben behozott egy tükört meg egy seprűt. Odaállt az ifjú pár elé és azt mondta: Először nézzetek a tükörbe, nézzétek meg magatokat, utána másokat! – A söprűre meg azt: Először söpröjtek magatok előtt, és csak utána mások előtt!

Ilyen volt ő: „célszerű szegényember”, aki mindenhez értett, ezért nélkülözhetetlenné tette magát a falu számára. Mindenkihez volt egy vicces vagy kedves szava, nem sértett és nem sértődött meg. Volt benne valami az udvari bolondok és a vándordíákok kópéságából, merészségéből: minden helyzetből kivágta magát, mindenből tréfát űzött.

Egy kicsit költő volt – hiszen különösen szép imáinak nagy részét feltehetően maga rögtönözte – egy kicsit színész – gondoljunk csak az énekes táncos köszöntéseire, amelyet azóta sem tudott utánózni senki.

Nem voltak álmai, látomásai – legalábbis nem tudunk róla – nem gyógyított, csak imádkozott, énekelt, virrasztott, búcsút járt, s postás útját a két falu között végigénekelte.

Anyagiasságáért kicsit megszólták, de meg is értették. Kinevették apró ravaszságaiért, falánkságáért, mégis becsülték, szerették és szükségük volt rá.

Hallottam olyan véleményt is, hogy Nagy Ádám Ferenc biztosan üdvözült, mert annyit imádkozott, hogy amellet eltorpültek emberi gyengeségei. Nem tudják, kitől örökölhette képességét, testvérei nem voltak különösebben vallásosak.

Alakja ma már fogalom. Az előimádkozók az ő példáját követik, az ő imáit imádkozzák – csak pénz nélkül. Még emlékeznek rá, mégis szinte már legendává vált. Eddig húsz történetet jegyeztem le róla, de ennél jóval több forog közszájon ma is, napi témaként.

Voltak a faluban kiemelkedően vallásos családok, akik minden hajnali, – minden ünnepi misén és litánián részt vettek, sőt a Szálláskereső Szent Család járást is buzgón végezték – hatásuk mégsem terjedt túl a család és a szűkebb szomszédság keretein.²⁴

Nagy Ádám Ferenc sem a Szt. Család járásban, sem a lourdesi ájtatóságban – így mondják – nem vett részt. Ezek 5-10 ház összeszokott kis közösségének csoportos imaalkalmai voltak, és azok ma is.²⁵ Ő ennél többre vállalkozott: az egész falut fogta össze, s teremttette meg számukra azt a lehetőséget, amelyben kiélhették lelki többlet igényüket. A közösség ereje

²³ A szegényebbek kevesebb gabonát adtak, de a módosak közül volt, aki 5 q búzát adott a sikeres házasságszerzésért.

²⁴ Pl. id. Tóth Miklós templomatya és egész családja.

²⁵ PETÁNOVICS 1991. 89.

megsokszorozta és megkönnyítette az egyén belső kitárulkozását, a szívéhez, lelkéhez közel álló énekek szárnyán szinte röptek az ég felé. Különösen fontos volt ez a latin szertartású misék idején. Sokan elmondták, hogy milyen szépek voltak Nagy Ádám Ferenc imádságai. Helyettük fogalmazta meg ékesszólóan gondjaikat, bánataikat, s megindította bennük a megkönnyebbülést, feloldódást adó könnyeket.

Általánosan ismert vélemény, hogy századunk ún. szentemberei valójában a hajdani licentiátusok utódai.²⁶

Nagy Ádám Ferenc valóban úgy működött, min egy kései licentiátus – annak hivatalos kötöttségei nélkül.²⁷

Fantáziája szabadon szárnyalhatott, imáit, paraliturgikus rózsafüzéreit, a néphagyományban gyökerező ájtatosságait senki sem kérte tőle számon, nem bírálta. A mindenkori plébánossal jó kapcsolatban volt, hiszen – mint korábban említettem – néha még a fájdalmas pénteki keresztút végzését is rábízták. Felmérték tevékenységének hasznosságát, és igaz, hogy egy kis lenézés is vegyült a vele kapcsolatos megnyilatkozásaikba, de ezzel inkább csak azt juttatták kifejezésre, hogy – ha nem is értenek mindenben egyet vele – pontosan tudják Nagy Ádám Ferenc értékeit és helyét a falu társadalmában és vallásos hagyományaiban.²⁸

Várvölgyön a török alatt valóban működött licentiatus, noha erről sem Juhász Kálmán nem tud, sem a Veszprémi Püspöki Levéltár anyagában eddig nem került elő bizonyíték. De Fekete Gergely plébános A zsidó plébánia története c. munkájában hivatkozik egy Pupos Márton nevű férfira, akit 1723-ban Kincsei Ferenc plébános egy vitás birtokügyben faggatott. Az idős férfi – aki vallomása szerint 60 évig egyházfi volt – elmondta, hogy a kérdéses szántóföld, amelyet most a Garaiak birtokolnak, eredetileg a plébániához tartozott. Úgy került a jelenlegi tulajdonoshoz, hogy a falunak papja nem volt, hanem csak *licentiatusuk*, akiknek fogatuk nem lévén, megművelni nem tudták, s így eltékozolták a földet.²⁹

Pfeiffer János adatai szerint az utolsó pap Szentgály Miklós, aki 1636-1646-ig fungált³⁰. A következő – Stojkovits Márton – szerinte csak 1720-ban jött a faluba. Pupos Márton egyházfi azonban mást mond. Tanúvallomásából következtethetők a török kiűzése után jött pap a faluba P. Csonotos István plébános személyében, aki sokáig – kb. 30 évig – szolgálta a

²⁶ BÁLINT é. n. 26. – BÁRTH János: 1990. 362.

²⁷ JUHÁSZ 1921. 43. – BÁLINT Sándor: é. n. 26.

²⁸ Pl. Ambrus Jenő plébános úr a sekrestyésnek szokta mondani beharangszókor: Szójj ki ennek a Borzónak (ez volt a család ragadványneve), ne kornyikájjon má! – L. a szentemberek hagyományörző szerepéről SZIGETI 1987. 178.

²⁹ FEKETE é.n. 16. Zsid. török általi elpusztítása 1640 körül lehetett. A vallomást még 5 zsidó lakos írta alá. (A falu nevét 1943-ban Várvölgyre változtatták.)

³⁰ PFEIFFER 1987. 979.

hitéletet, s közben valószínűleg rendbe hozta a ledőlt templomhajót, s talán a paplakot is felépítette.

Halála után 3 évig P. Stojkovits Márton, majd ugyancsak 3 évig P. Molnár János volt a plébános. Őket váltotta fel P. Kincsei Ferenc 1723-ban. Valomását – amelyet több falubéli aláírása is megerősít – hitelesnek fogadhatjuk el.

A török kiűzése után még sokáig éltek a licentiátusok, hiszen a megfogyatkozott papság nem tudta rögtön betölteni az üres plébániákat. Zsid a szerencsés települések közé tartozott, kapott lelkipásztort, aki azonban nagy gondokkal küszködött, bizonyára nem vállalhatta el a hívek többlet lelki igényének a kielégítését. Ezt a hiányt pótolták azok a civilek, akik bizonyos licentiátusi feladatokat láttak el.

A papok – bár a faluban élnek – mégis egy magasabb kultúrát, más társadalmi helyzetet képviselnek. A pap mindig is a falusi ranglétra legfelső fokán állt. Tanácsait, oktatását meghallgatták a hívek, de hagyományaikat tovább éltek a mindig egymás nyomába lépő előimádkozók segítségével.

Most is van több előimádkozó (8-10 házból álló körzetet fognak össze), és van két jelentősebb előimádkozó, aki a templomi, a temetési, a virrasztási imákat végzi. Egyikük idős, a másik 52 éves. Az utóbbi megjegyezte, hogyha az idős meghal, ő lesz az első előimádkozó. Mert ez rang. Természetesen hit is, hiszen enélkül nem lehet, nem fogadnák el őket. De első-sorban rang, tudatos szerepvállalás, amely azonban nem igazi elhivatottság, nem eredendő belső késztetés. Hiányzik belőlük az a rátermettséggel, az a belső tűz, az a költői véna, amely Nagy Ádám Ferenc működését olyan felejthetetlenné tette. Ez több véleményből érezhető. És igazolja az is, hogy csak idősebb korban válnak előimádkozóvá.

Mindezt maguk az előimádkozók is tudják, akik követik a Nagy Ádám Ferenc féle mintát. Már amit tudnak. Mert a lakosság szerint Nagy Ádám Ferenc kívánságára legkedvesebb imakönyveit, kéziratos füzeteket eltemették vele. És nemcsak a könyvek szálltak vele sírba, hanem – Bálint Sándor szóhasználatával – az a régi vágású szertartásmester típus, aki élte és fenntartotta az azóta feledésbe merült szép szokásokat.

Bizonyára a temetést végző plébános is tudta ezt. Talán azért szötte beszédébe a címadó mondatot, amelyben benne van a tréfamesternek kijáró kis él, de az Istent és a közösséget szolgáló ember tisztelete is.

IRODALOM

BÁLINT Sándor:

é. n. Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza. Budapest

BÁLINT Sándor

1989 Karácsony, húsvét, pünkösd. 3. kiadás Budapest

BARNA Gábor

1990. Adatok az alsóőri magyarok búcsújárásához. (In: Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl. Szerk.: Fejős Zoltán és Küllős Imola) Budapest, 246-256.

BARNA Gábor

1990 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. H. n.

BÁRTH János

1990 A katolikus magyarság vallásos életének néprajza (In: Magyar Néprajz VII. Szerk.: Hoppál Mihály) Budapest

FEKETE Gergely

É. n. A zsidó plébánia története (Historia Domus) Kézirat.

Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv.

1974 A liturgikus reform alapján átdolgozott és bővített kiadás. Szerk.: Bárdos Lajos és Werner Alajos. Budapest

JUHÁSZ Kálmán

1921 A licentiatusi intézmény Magyarországon. Budapest

Kalevala

1962 2. kiadás. Ford.: Vikár Béla, utószó: Kuusinen, Ottó Budapest

PETÁNOVICS Katalin

1991 A vallásosság szerepe egy falusi közösségben. (In: Népi vallásosság a Kárpát-medencében I. Szerk.: S. Laczkovits Emőke) Veszprém, 84-93.

PFEIFFER János

1987 A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950) püspökei, kanokjai, papjai. München.

SZIGETI Jenő

1987 Egy nazarénus szent ember: a bibliafordító Kalmár István. (In: Valási néprajz 3. Szerk.: Dankó Imre – Küllős Imola) Budapest 178-193.

WER DURCH GEBETE ÜBERLEBEN KONNTE

KATALIN PETÁNOVICS

So wurde Ferenc Nagy Ádám, der Vorbeter aus Várvölgy von seinem Pfarrer am Grabe verabschiedet. Das Artikel handelt sich über seine vielseitige Tätigkeit und farbenprächtiges Leben. Er war Briefträger vom bürgerlichen Beruf. Er leitete aber die Totenwache, die Beerdigung, das Beten und Singen vor der Messe. Er war gleichzeitig ein anerkannter Wallfahrtsführer, Vorbeter und Vorsänger. Er pflegte zahlreiche traditionelle Gebräuche (z. B. Suche nach Jesus am frühen Ostermorgen). Er fungierte auch als Ehevermittler, Hochzeitsbitter. Er war ein richtiger „Zeremoniemeister“ der Gemeinde.

KOLDUSOK A FALU TÁRSADALMÁBAN

A magyar hagyományos paraszti társadalom legszegényebb rétege a koldusoké volt. Koldusoknak nevezzük azokat a teljesen vagyontalan és rendszeres kereset nélkül való személyeket, akik könyöradományokból, kéregetésből éltek munkaképtelenségük miatt.

A koldus fogalom egy rendkívül heterogén csoportot fed: különböző korú, életmódú, állapotú embereket. A koldulás módjában is nagy eltérések voltak, amelyeket a tájnyelvi elnevezések is tükröznek. Legtöbbször a parasztság alsó rétegeiből kerültek ki, s magukkal hozták, megőrizték annak a közegnek a kultúráját, tudásanyagát, ahonnan származtak, így a népi kultúra archaikus elemeinek hordozói voltak.

A koldusok paraszti társadalmon belüli helyzetét szeretném bemutatni, különös tekintet a vallásos népeletben játszott szerepükre. Terepmunkámat Szolnok megye területén a Tiszazugban végeztem, a más területről származó adatok esetén feltüntettem azok származási helyét.

A néprajzi szakirodalom csak szórványosan foglalkozik a koldusokkal. Vásárok, búcsúk irodalmában, hiedelemközlésekben fordulnak elő rájuk vonatkozó adatok. A népi vallásgyakorlatban és néphitben elfoglalt helyük rendszeres vizsgálatára Bálint Sándor munkái hívták fel figyelmemet.

A történelem folyamán gazdasági szükségszerűség volt – s ma is az – a koldusok létezése. Emellett egy mélyből fakadó lélektani, s a keresztény hit lényegéből fakadó oka is volt létezésüknek. A kereszténység egyik kulcsfogalma a felebaráti szeretet, s ennek megnyilvánulásának lehetőségét nyújtották a koldusok, az adás és segítés eredendő emberi igényének kielégési lehetőségét.

„A középkori Caritas lényegéhez tartozott, hogy elsődlegesen sohasem a nyomor, szegénység, betegség stb., hanem az Isten iránti szeretet, az Isten előtt való érdemszerzés vágya váltotta ki.”¹

„A középkorban sikerült a Caritast népi erőnné tenni, ezt a gondolatot annyira elmélyíteni, hogy az egész életet átjárta.”² Ez a szemlélet maradt meg parasztságunknál is. Ők a szegényben, a rászorulóban Jézus megismerését, őt helyettesítő személyt láttak, akik ezért válhattak a néphagyomány szent embereivé.

¹ SOMOGYI 1941.

² SOMOGYI 1941.

„A középkor beteghez hajló humanitása helyébe a polgári humanitás lépett, s ezzel a jótékonyág elvesztette vallási beállítottságát.”³ Külön erre szakosodott intézmények feladatává vált, s ezzel ki is került az egyén látóköréből. Egyéni kultúra és lelkiület kérdésévé vált gyakorlása.

A koldusokra vonatkozó történeti adatok

A magyar koldusok és koldulás történetéről igen keveset tudunk. Jogszabálygyűjteményekben közölt megyei, városi statutumokon kívül⁴ csak közzétett városrendtartásokban találkozunk koldusokra vonatkozó rendészeti előírásokkal.⁵ A koldusokkal országos hatáskörű rendelet nem foglalkozik. Életük irányítása, megszervezése megyei, városi, községi előljáróságok feladata volt. A gyakorlatban ezek végrehajtása, ellenőrzése és ideológiai irányítása az egyház feladata volt.

A következő történeti példák a Hármaskerület területére vonatkoznak: előírják, hogy „conscribaltassanak minden helyben a koldusok számai nevei, nem különben életek módja, sőt eredetek is...”⁶

Ilyen jellegű összeírások a Szolnok Megyei Levéltár – s az ország több levéltára – anyagában megtalálhatók. Ezek részletes összehasonlítása és vizsgálata alapján megállapítható lenne a koldusok társadalomhoz viszonyított aránya, átlagos koruk, de sok más életükre vonatkozó adat is. Egy ilyen összeírásból idézek:

„Oláh János 69 esztendő s világtalan. Még eddig koldulni nem járt, hanem a cinterembe vagy porticusba kezdett járni, és az olta az alamizsnát, amikor adtak neki elvette, őt esztendeje pedig mivolta vakságban él és azóta felesége varrotta kézi munkájával él. Semmi jószága nins, most pedig a koldusok közé számíttatott.”⁷

Számtalan rendelet foglalkozik a koldusok passzusokkal, útlevelekkel, megkülönböztető jegyekkel való ellátásával. Annak ellenőrzése, hogy ilyenekkel rendelkeznek-e, a helyi előljáróságok feladata volt. Rendeletek szólnak az idegen koldusok eltávolításáról. A közösségek ugyanis csak a saját koldusaiknak ellátására voltak kötelezhetőek. Őket hívták „belső koldusoknak”, s a „külsőkkel” szembeni védelmet szolgálták a passzusok és jelvények. A valóságos és koldulásra nem illetékes személyek vizsgálata, koldulástól való eltiltása is előljárósági hatáskörben volt.

³ SOMOGYI 1941.

⁴ KOLOSVÁRI-ÓVÁRI 1986. I-IV.

⁵ BODGÁL 1979. 156.

⁶ Hármaskerületi körlevelek. Levéltár Kiskunfélegyháza 21/614-1815.

⁷ Conscriptio Mendicorum in Peniabilis 1763.

Caps. V. Fasc. 3. No. 30.1. Szolnok Megyei Levéltár

A rendtartásokat mindig a helyi adottságokhoz igazították. Erre jó példa a következő adat:

„A Nagyobb mezővárosokban az hol a Házaknak a Számok Tizedekbe felosztva vannak, a Helybeli Magistratus a Koldusokat azokra ossza fel, s azok nékiek rendelt Tizedekben minden Héten 2 nap t. i. Szerdán és Szombaton azonként járva imádkozzanak...”⁸

Ezen rendeleteket olvasva felvetődik, hogy vajon rendeletek szentesítették a már korábban kialakult szokásjogot és szokásgyakorlatot, vagy a rendeleteknek lett volna a népéletre befolyásoló hatása. Ugyanis, amint majd részletesebben a szegényetetésről szóló fejezetben is kifejtem, a koldulás hétköznapi gyakorlata ezeknek a rendeleteknek a népéletben való megszilárdulását jelzi. Csépan a mai napig is gyűjthető a szerdai, szombati koldusnap emléke.

Foglalkoznunk kell még a szegényházak, ispotályok kérdésével is. Ezek létesítésével a házankénti koldulás megszüntetése volt a községek célja, s az oda felvettek szervezett formában való ellátása. Erre Csépa községben találtam jó példát. Az 1910-es évek elején vett a község egy épületet, amelyet a helybeliek szegényháznak, ragályosháznak hívtak. Itt a község által fizetett személy látta el a lakókat. Az ellátást az „évenként bejövő adakozási készpénz segedelem, valamint a Tizedekből sorszerint beszedendő élelembeli mennyiség”-ből⁹ biztosították. A kurátornak pontos listát kellett a szegényházban élők által fogyasztottakról vezetni és ruházatukról gondoskodni.

A koldusokhoz fűződő hiedelemanyag

A koldusok alakjához rögzült hiedelemtartalmú események leginkább a halotti kultusszal fonódnak össze. A halotttetetés, a halottak lelkének túlvilági táplálékkal való ellátása, a halotti torozás szokása „még tovább köpött amikor a szegények és koldusok megvendégelésévé vált.”¹⁰

Ebben a szokásban a koldusok a halottakat helyettesítették.

„A koldusnak szánt kalács, alamizsna a halott megvendégelésének keresztényi változata”¹¹ A halott etetésének időpontjai egybeesnek a különböző halotti emlékünnepekkel. Ez a magyar katolikusoknál Mindenszentek ünnepére vagy Halottak napjára esett.

A Karácsonynak nálunk nincs halotti emlékünnap jellege. Pócs Éva gazdag összehasonlító anyagot sorol fel a szegényetetésre vonatkozólag a ka-

⁸ Közgylési jegyzőkönyvek a kiskunfélegyházi levéltár anyagából 21. jk. 664.

⁹ Ugyott.

¹⁰ Magyarság Néprajza é. n. IV. kötet. 442. o.

¹¹ BÁLINT 1977.I. 443.

rácsonyi asztalról szóló tanulmányában.¹² A szegénytetés szokása ország-szerre igen elterjedt, legtöbb leírása az északi palóc és matyó, valamint a dél-magyarországi területekről ismert.¹³ Szórványos adatok léteznek az év más időpontjában végzett szegénytetésről is.¹⁴ A koldusoknak átadott kenyér, kalács és egyéb tézstafélének rendkívül változatos a terminológiája.

A Tiszazug katolikus falvaiban mindenütt ismert a szegények, koldusok halottak napi megajándékozása. A csépai mindenszenteki adománygyűjtésről részletesen szól egy 1887-ből származó plébániai jegyzőkönyvi kivonat.¹⁵ Ugyanebből a községből került elő egy szegénytetéskor végzett ima szövege.¹⁶ Ismeretes volt a koldusok temetés utáni és a halott évfordulóján történő megajándékozása. Nem volt ismeretlen a húsvéti, karácsonyi adománygyűjtés sem. Nagyobb egyházi ünnepekkor házaknál is megvendégelték a koldust.

A Tiszazug református községeiben szegényes a koldusokra vonatkozó anyag. Ez a református vallásnak a katolikusoktól eltérő halott tiszteletével függhet össze. „Tudták a koldusok, hogy azok más vallásúak (t.i. reformátusok), oda nem is mentek, de ahol az asszony katolikus volt, oda bementek, ha az ember más vallású volt is. Kitapasztalták a falu szokásait, beláttak azok a szívekbe is.”¹⁷

A halottak lelkingugalmának megszerzésére gyakran javasolta a csépai halottlátó a koldusnak adandó alamizsnát, mivelhogy annak lelke, aki életében nem szánta szegényt, csak adománnyal nyugtatható meg.

A koldusok résztvettek a virrasztásban, zsoltárolásban és halotti hírvi-vő szerepét töltötték be, a halott ruháiból is részesültek.

Már az ókori népeknél is ismert volt a vándorok, koldusok különleges tisztelete. Tárgyaikat, szerszámaikat különleges segítő, védelmező erővel ruházták fel. A magyar hiedelemanyagban is ismert a koldusok botjához, tarisznyájához fűzött varázserő. Az ó-hellén koldusok átvették azok vétkei, akiket különböző bűnökkel vádoltak.

„A koldus a mindennapok megtisztítója jelenlétével és viselkedésével a szerencse forrása és keze volt”,¹⁸ tehát mindenképpen megszentelt funkcióval rendelkezett.

Ugyanezt a funkciót folytatták – keresztényi változatban – amikor az elhunytak vétkeiért vezekeltek, imádkoztak.

¹² CS. PÓCS 1965. X. 3-4.

¹³ ISTVÁNYFI 1937., JUHÁSZ 1971. 623-624., SCHWALM 1975. I. kötet. 432-433. 436. II. kötet: 18. 47.

¹⁴ FEHÉR 1975. 173., CS. SCHWALM 1978. 765.

¹⁵ A szerző gyűjtése – Csépa

¹⁶ Barna Gábor gyűjtése lásd 1. melléklet

¹⁷ A szerző gyűjtése. Lásd 2. melléklet

¹⁸ DANKER 1969. 213.

A koldusok általában az egyház hivatalos imádságait mondták, de Bálint Sándor szerint létezett egy koldus imádság műfaj is. A koldusokhoz fűződő folklorisztikus anyag: koldusénekek, versek a Magyar Népzene Tárában kerültek közlésre. Ezen kívül országosan ismertek a koldusokról szóló különböző pajzán történetek és tréfák, koldust utánzó, alakoskodó népszokások.

Összefoglalóan megállapítható, hogy a koldusok a magyar paraszti társadalom szerves részét alkották. Különböző közvetítő, hírvivő funkcióik voltak, sőt folklóralkotások terjesztését is végezték. Szoros kapcsolat volt a nép vallásos érzülete, a halott kultusz és a koldusok között. A koldusok költészetében és énekeiben középkori irodalmi alkotások fennmaradását tették lehetővé, amelyeket búcsúknban, vásárokon terjesztettek. Egy középkori életforma utolsó képviselői voltak.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1977 Ünnepi kalendárium I-II. Budapest

BODGÁL István

1979 Régi mesterségek. Budapest

DANKER, Wilhelm

1969 Unehrlche Leute. Die verfemten Berufe. München-Bern

FEHÉR Zoltán

1975 Bática néphite. Folklór Archivum 3. Budapest

HERKELY Károly

1937 A matyók betegsége és halála. Ethnographia XLVIII. 181-187.

ISTVÁNFFY Gyula

1896 A borsodi matyó nép élete. Ethnographia VII. 65-, 165-, 280-, 364-, 447-.

JUHÁSZ Antal-ILIA Mihály (szerk.)

1971 Tápé története és néprajza. Tápé

KOLOZSVÁRI Bálint-ÓVÁRI Kelemen

1896 Magyar jogtörténeti emlékek. A magyar joghatóságok jogszabályainak gyűjteménye. I-IV. Budapest

Magyarság Néprajza é. n. IV. kötet.

CS. PÓCS Éva

1965 A karácsonyi vacsora és a karácsonyi asztal hiedelemköre. Néprajzi Közlemények. X. Budapest

SOMOGYI Zoltán

1941 A középkori Magyarország szegényügye. Budapest

SCHWALM Edit

1975 Kenyér sütés Hevesaranyoson és Egerbocson. Egri Múzeum Évkönyve XIII. 221-242.

CS. SCHWALM Edit

1978 A naptári ünnepek szokásai és hiedelmei Mátraderecsken. In: Bakó Ferenc szerk. Mátraderecske. Néprajzi Tanulmányok. Palóc tematikus és lokális monográfiák II. Eger, 73-87.

1. Melléklet

Halottak napján adomány 1887.

Jegyzőkönyvi kivonat

...Jelen gyűlés tárgyai 5-ör. Minthogy köztudomásra jött – azon szomorú körülmény, hogy évenként Halottak napján a hívek által a templom elé a házi szegények és koldusok részére könyöradomány alamizsnaként összehordottak körül azoknak ellenőrzése és kiosztásánál rendetlenségek fordultak elő – intézkedés arról, hogy az utóbb említett könyöradomány alamizsna kiosztása felett ki intézkedjék, és ki bízássék meg a kiosztás- és kiosztásig való megőrzésével.

....egyszer mindenkorra elhatároztatik

Miszerint a minden évben halottak napján a templom elé a hívek által összehordandó könyöradomány alamizsna, hogy kiknek és mily szegényeknek osztatik ezen eljárással, ifj. Mészáros János elnöklése alatt, Köves Károly h. községi jegyző – Oberna József párbérkezelő – és Dancsó Ferenc templom gondnokból álló bizottság bíztatnak meg – ki ki felkéretnek és egyszersmind felhatalmaztatnak, miszerint az említett könyöradományt alamizsnát ezen túl legjobb lelki ismeretük szerint, a házi szegények, és koldusok között igazságosan osszák ki – ezen alkalomra és a könyöradomány kiosztásáig való őrzésére a községi Bíró úr intézkedése folytán községi családok felkéretnek hogy eljárásukról vezetendő jegyzőkönyvet gyűlés eléterjesztessen.

A csépai római katolikus plébánia irattárából.

2. Melléklet

Ének szegények étetésekor

Könyörgő Szemekkel Siránczó sok Lelkek
Pugatóriumbul Szüntelen Reánk néznek:
hogy őket segítsük; fájdalomok könnyítsők
két kézzel esedeznek.
Édes Anyák kérik Szerelmes magzatjokat;
Szerelmes magzatok kérik édes Attyokat;
házasok társokat; barát barátjokat; hogy
enyhítsék kinnyokat.
Erre való nézve ez ház is buzgósságra;

induly mai napon kegyes irgalmasságra
az nyomorultakhoz
Lévén táplálásokra.
Nem sajnálván tőlök minden-napi Kenyerét;
Maga Szükségére istentől ve... (talán vévén) élelmet
Nekünk osztogattya; hogy meg nyugosztallya
édes Atyánknak Lelkét. Lelkét.
Kitt-is az Ur Isten Nyugosztaljon Kivánnnyuk:
este imádságunk el mondani Nem Szánnnyuk; és hogy
együtt azzal; sok Száz ezer lélek; Szabadullyon
Amen

Csépa – Szolnok megye, kéziratoss ének
Barna Gábor gyűjtése

3. Melléklet

Körlevél a kiskunfélegyházi levéltár anyagából
21/644-1805 (részlet)

...Anno 1805 10-o Juny Berényben a Jász megyebeli Magistratus Tiszt Uraknak és a Helységek Elöljáróinak jelen léteben tartatott Concursus alatt felolvastatott a Districtusokat 248 szám alatt költ meghatározása szerént a Koldusoknak Regulatiójokról. Felséges rendelés és ezen tárgyban Itten Nemes Heves Vármegyének a Tekintetes Districtusokhoz küldött kérő levele, amelyben az egyetértést sürgeti. Ugyan ezért a Koldusok azon rendelkezésekhez képest, két félére határozatnak. Külsőkre és belsőkre a külső Helységekbeől és a Vármegyéből bejött Koldusokról a felséges rendelés szerint még hagyatott, hogy sehol azok koldulni ne engedtesseken, hanem különös vigyázat legyen rájok a Biróságoknak bejelentessenek a ki azonnal haza utasítsa, az is megparancsoltatott ily külföldi Koldusokat sem Butsu sem Vásárok alkalmatosságával meg jelenni s koldulni a Megyékbeli Helységekben ne engedtesseken, mivel ezen cím alatt több csavargók és Közönséges Káros Személyek lappanganak. Minden ismeretlen idegenektől ezentúl is Passust-kérjenek, a nélkül valók pdig elfogadtassanak... ily Passus nélkül való csavargók a környülálláshoz képest és a Koldusok a Jurisdictionhoz küldessenek a szomszéd Helységekbeől valók pedig azonnal visszautasíttassanak; Ennek folyamatjában kötelesek lesznek a Koldusok a Külső Koldusokra vigyázni, a Koldus Birónak fel-adni, ez pedig a Helység Birájának bejelenteni.

...kik valóságos Koldusoknak vétetnek, azok a már szokásban lévő Petsétekkel különböztessenek...

4. Melléklet

Koldusokra vonatkozó adatok a kiskunfélegyházi levéltár anyagából:
24/722-1816

...Mivel azonban a mindennapi tapasztalás figyelmessé teszi a Publikumot arra, hogy a Társaságnak azon részéről, mely különféle bal történések testi és elméleti fogyatkozások miatt a közönséges szánakozásnak és keresztényi irgalmasságnak tárgyává lesznek, a pal-lérozottabb világnak díszes példájára nézve is ugyan a Publikumnak kellének gondoskod-

ni, ezen ügye fogyott és mostoha viszontagságoknak ki tétetett nyomorultakra nézve jelen Deputatio következendő projektumot tészen:

Először: Minden közönség maga részéről oly intézeteket tegyen, hogy fentieknek a házanként való koldulás meg ne engedtesse hanem a valóságos szegények a helybeli környül álláshoz képest keresztényi irgalmasságból rendes és bizonyos táplálást nyerjenek.

Másodszor: A tartósabb nyomorúságban sýnlódókra úgy azokra nézve kiket a társaság undorodás nélkül meg nem szenvedhetne, azoknak menedéki lehessen a Két Kun Megye részéről Halason, 12 személyre Közönséges Ispotály állíttasson fel, és oda bé botsájtandó Koldusok közönséges adminisztrálás alatt legyenek...

...Eszendőként gabona nyomtatások és bor Szüretnek alkalmatosságával ezen célra minden Közösségben Colletták vagyis Kereszteni segedelem rendeltesse, úgy mindazon által, hogy ezen célból senki házanként ne járjon hanem bizonyos hely lévén ki rendelve az önként való adakozások ott szedessenek bé.

5. Melléklet

25/49-1817

...Notarius Urak Járásaikban a Helybeli Bírák bé folyásokkal vegyék számba a valóságos Koldusok számát, a különböző betegeket a mennyiben magát gyógyításokra elégtelennek valának, az orvos és seborvosok bé folyásokkal meg vizsgáltatván gyógyíttassák meg a Közönségeknek költségein...

26/20-1821

...minden Helység a maga Koldusainak adjon Czimert bádogból, melyre a Vármegye és Helység neve reá legyen címezve...

30/93-1838

Minthogy olykor némely házaknál szegényeket étetnek és e végre kórházbelieket ki hívják néh pedig be is visznek enni évégre hirdettessék ki, hogy az ilyes esetek a Curatornak jelentessenek...

6. Melléklet

Tekintetes Nemes Heves, és Külső Szolnok törvényesen egyesült Vármegyétől kiküldött Bizottságnak 1816. esztendei Böjt Más Havának 23. napján érsek Eger városában tartott össze Üléséből a' Koldusoknak, és valóságos Szegényeknek bizonyos táplálások iránt a' következendő Rendszabások terjesztettek a' T. N. Vármegye elibe.

ELSŐ TZIKKELY

Hogy az idegeny, és kóborló Koldusok e' Vármegyéből most kitiltassanak, s ezután is kirekesszenek:

A) Minden Koldusok, kik azon helységben, melyben magokat mutatják nem születettek, sem pedig gyermekségektől fogva életeknek nagyobb részét nem töltötték, azonnal a' magok eredei helyeikre, a' vagy a' hol szüldik laktak, vagy gyermekségektől fogva életeknek legnagyobb részét eltöltötték, a' szomszéd N. Vármegyékkel ebben ha szükséges egyet értvén, okvetlenül vissza utaltassanak.

B) A' Koldusok egyik helységből, annyival inkább egyik N. Vármegyéből a' másikba kéregetés végett tsavarogni ne engedessenek, és ha ezen Tilalomnak kihirdettetése után is némellyek ezt tselekedni mérészlenék, azok a' helységből a' Bírák által kiigazíttassanak; ha pedig a' Parantsolatnak engedelmeskedni nem akarnának, megfogattatván a' N. Vármegyének legközelebb lakó Tisztjéhez vezetessenek, a' ki az illetén vakmerő engedetlen Koldusokat a' N. Vármegye Tömlötzébe küldeni tartozzon, a' honnan tsak néhány napig tartandó szenvedés után fognak kibocsájtatni. A' mely helybéli Lakos pedig az illetén tsavargó Koldusoknak a' Bírák engedelme nélkül szállást adni bátorodik, az példásan fenyíttessen meg ugyan, de a' tsavargó Koldus ha bár alattomos lappangásában, esztendő töltött volna is a' maga helyére utasítson vissza.

C) Hogy pedig ez bizonyosabban véghez vitethessen a' helységek Bírái kemény büntetés alatt köteleztessenek minden ismeretlen, de főképpen gyanús embertől az igaz Passzus Levél elől mutatást kívánni, az olyan kóborlót pedig, a' ki igaz Passzust nem mutathat, megfogni, 's a' N. Vármegye Tisztjéhez vezetni, ha a' Bírák ezt tellyesíteni elmulatná, őket a' büntetés alól semmi sem menthesse ki.

D) A' Vándorló Mester Legények az ollyán helyeken, a' hol Czéhek vannak, a' Czéh Mesterhez utasítanak; ha helyben reájuk szükség vagyon, azonnal bizonyos Mesternél munkába állíttassanak, ha pedig szükségtelenek, és a' tovább menetelre uti költségek vagyon, mindet idő haladék nélkül, – ha költségek nem volna, a' Czéhek által különbenis adatni szokott három napi tartás álló ára kész pénzben kezekhez adatván, – tovább igazíttassanak; melly Rendelést ha vallyon a' Czéh mesterek teljesítike? a' Község Elöljáróinak légyen kötelességik felvigyázni. Tovább a' Czéhek a' Koldusok Cassájában fizetendő 24 forint büntetés alatt vice-Ispány, avagy Járásbéli Szolga-Bíró Urak vagy ezen Tiszviselő Uraknak távol léteken a' Város Bírája híre, s' engedelme nélkül vándorolni senkit el ne eresszenek, a' megnevezett Tiszviselő Urak vagy a' Város Bírája pedig a' Czéh Levelet tsak azon esetre írják alá ha a' Czéh-Mester írásban biztóságot ad, hogy a' vándorolni készülőknek a' felvett úttýához elegendő úti költsége vagyon; azon felül a' Czéh-Mestereknek a' Szegényeknek Perselyébe fizetendő 6 forint büntetés alatt kötelességekbe tétethetne: a' Város házáinál tartandó Protocollumban minden jövevény Mester Legények Neveit, 's hová valók, honnan jöttek, 's találtké' munkát, vagy sem, 24 óra alatt feljegyeztetni, és Passzusokat, ott aláíratatni.

P) A' bizonytalan Nemességű emberekkel ha kolduláson érettetnek, tsak úgy bánattasson, mint a' nemtelennel.

Q) Vannak ollyatén szerentsétlenek is, a' kik ezekben megtébolyodván, a' Társaságnak veszedelmesek, az illyenek ha vagy magoknak, vagy gyermekeiknek vagy szüldiknek értékek vagyon, azoknak költségen, ellenkező esetre pedig a' helységek által, vagy ha ez meg nem történhetne, a' Vármegye Házi Pénztárából alku szerint fizetendő mértékletes bérért, – ha a' megtébolyodott Férfi, az Egri Irgalmas Barátokhoz, ha pedig Asszony személy, a' Budai Szent Erzsébet Apátzaihoz, kiknek az illyeneket befogadni, úgyis kötelessé-

gek gondviselés, és gyógyítás végett adattassanak - bé, vagy a' hely szüke miatt e' sem történhetne, a' Communitások légyenek kötelesek az illyenekre, hogy másoknak ne alkalmatlankodhassanak, felvigyáztatni; és e' végett a' Földes Uraságoknak ajánltassanak.

R) A beteg Tselédek szegődségek idejéig a' házi Gazdák hogy tartsák, arra fel fognak buzdíttatni.

S) Az úttýokban hirtelen megbetegedett szegény Jövevények, úgy tekintessenek, és segítsenek, valamint más helybéli valóságos szegények.

MÁSODIK TZIKKELY

Valamint mindnyájunknak mind természetes, mind keresztényi kötelességünk, hogy Felebarátunkat, kik a' szükségétől elnyomattatnak, segélyük, úgy a köz Kormány nagy vigyázzással tartozik az iránt lenni, hogy a' valóságos szegények az állortzás, és hivalkodó henyéktől megkülönböztessenek, mert ezek mind a' köz Társaságnak terhére vannak, mivel haszontalan, és másokon élődő tagok – mind az igazi szegényeket illető igaz alamizsnát emezek elől elragadják; hogy tehát az igaz szegények a' színes, és hivalkodó koldulásoktól megválasztattanak szükséges, hogy mindnyájan, a' kik koldulnak öszve irattassanak, megvizsgáltassanak, 's külön Osztásokra elválasztassanak. Annak okáért

a) A' koldusoknak, feltartások megvizsgáltatások, és napi segedelmeknek kiszabása e. N. Vármegyében fekvő minden Városokban, és Helyiségekben a' Járásbéli Szolgabíró Urak által, vagy ha ezeknek akadályok történne, a' N. Vármegyének Tábla Bírái, s' a' Járásbéli Seb-Orvos által a' helybéli Egyházi Elöljáróknak, úgy Bírónak, s Eskütteknek jelenléteben egy bizonyos napon, melyet a' Szolga, vagy Tábla Bíró Úr e' végre ki fog rendelni, és a' helybéli Bírának korán előre tudtokra adni, vittessen végbe.

b) A' koldus Zsidók különösen irattassanak össze, és vallásbéli Elöljáróik köteleztesse nek arra, hogy táplálásokról bizonyos rendet szabjanak, s' arról az illető Szolgabíró Úrnak tegyenek Tudositást a' N. Vármegyéhez teendő Jelentés végett. – De a' Keresztény szegények tartására adakozni ne kinyseríttessenek.

c) A' kirendelendő határ napon a' Szolga, vagy tábla Bíró Úr a' Járásbéli Seb Orvossal együtt minden helybéli Koldusokat testi hibákra, értékjekre nézve szorosan megvizsgállyá, össze írja, és ha némelyek iránt különös Jegyzések lesznek, ezeket a' Jegyzések Címje alatt külön oszlopba béiktassa, a' szerint tudniillik, a' mint ezt a' következő Tábla mutattyá.

d) Nem tsak a' házonként jámi szokott koldusok, de azok a' valóságos szegények is, kik vagy mindenkor ágyban sinylődnek, vagy huzamos, terhes nyavalyájok miatt munkával élelmeket nem kereshetik, vagy koldulni szégyenlenek, irattassanak-fel.

e) Az Árvákra, kik még a' dolog tételre elégtelenek, és sem szüleikről semmi reájok nem származott, sem senkitől fel nem ... ugyan eltarthattyák, de számos Árváikat két kezi munkájok után tsak mindennapi kenyérrel sem táplálhattyák, gyermekeikre nézve különös tekintet legyen.

f) A' hol Ispitályok vannak az Ispitálybéli szegények legelőre egy Rendbe irattassanak bé a' Lajtsromba, ezek felül pedig a' Jegyzések Oszlopába mind az, miből ál az Ispitálynak egész Tőke Pénze, s bizonyos jövedelme sommásan? mind pedig, mennyi fizetése légyen, kinekinek az abban lévő szegények közül? béirattasson.

g) A' vizsgálásnak, és megítélésnek Tárgyai lesznek: először Minémű betegsége vagyon a' Koldusnak? tehete' e' mellett valamelly munkát? és ennek vizsgálása és ítélese főképpen a' Seb Orvoshoz tartozik. Másodszor: Vagyone' a Koldusnak valamelly értékje? vannak-e fiai, leányi, kik őket segíthetnék? mert a magzatok megaggodott elnyomorodott szülőiket a természet törvénye szerint tartoznak segíteni. Ezek véghez menvén

h) Tétessenek az első Osztásban azok a szegények, kik betegség, vagy öregség miatt semmit sem dolgozhatnak, de semmi jószággal nem bírnak, sem rokonnyiktul segédelmet nem remélhetnek és ezeknek adasson a Szegények Cassájából egész Rész; a második Osztásban pedig irattassanak bé, kik még valami munkát tehetnek, vagy valami kevés jószággal bírnak, avagy attyokfiaiktúl segédelmet nyerhetnek, de mind ezekből magokat, s gyermekeiket el nem tarthatták, és ezek a Szegények Cassájából fé részt vegyenek. A kik pedig egészségesek, dolog tehetők munkájuk által élelmeket megkereshetik, vagy tulajdon birtokokból annyi jövedelmet esztendőnként bévésznak, a' mennyi az első osztásban lévőeknek egy esztendőre adattathatik, szinte a' kiknek jól magokat bíró fiaik, leányaik, vannak, ezek a' koldulástól büntetés alatt tilálmaztassanak el, de neveik fel ne irattassanak.

i) Mihint ez a koldusok táplálására intéztetett Rendszabás ezen N. Vármegyékben behozattatik azonnal még a béírott igaz szegényeknek is keményen megtiltasson a' koldulás; – Mivel tudniillik ők a' szegények Cassájából tápláltatni fognak, sem lakó helyeikben, sem azokon kívül, sem a' házaknál, sem az utcákon, sem az úton, sem út félen, sem patzon, sem Vendégfogadókban nem leszen nékik szabad alamizsnát kérni, a' ki ebben tapasztaltatik, veréssel, s más sanyargatással is büntettessen.

k) A' mi a' mindennapi alamizsnarésznek meghatározását illeti, ezt a' helyekhez, időhöz, s kenyér árához kell irányozni.

l) Azoknak, akik valóságos koldusoknak fognak találtatni, a koldulni szégyenlő házi szegényeket kivéven, feső ruháikon viselendő bádóg Petsét adattasson különböztetés okáért.

HARMADIK TZIKKELY

A' szegények táplálására megkívántató költségnek honnan, 's miképpen lehetőségszerzésére nézve. A Felséges Királyi Kegyes Rendelések talp-kövíl tészik, hogy minden Község, az az minden Város, Mező Város, Falu, vagy Szállás, a' maga szegényneit eltartani, és azokra illendő gondot viselni köteles légyen. E Tzélnek elérésére pedig következő eszközöléseket ajánlanak.

a) Ha az Községek akarják, főképpen olyan helyeken, a' hol kevés koldusok találtatnak, a szegényeket házonként, és kor szerint táplálhatták a mint tudniillik a Pásztorokat tartani szoktak.

b) Az 1775-dik esztendőbéli s több Királyi Kegyes Parantsolatok szerint, a Megyebéli Egyház Fő Kormányozó köteles azon Plebánosoknak, kik Testamentom tétel nélkül meghalálnak, elmarad... Váczi Püspök Úrnál is magát ez iránt hathatósan közbe vetni méltózásson, hogy tudniillik e' N. Vármegyének azon részében, melly az említett Váti Püspöki Megyéhez tartozik, az Esperes, Plebános, és Kaplán Uraknál szintén ezen rendelés tétessen. A Helvetia, és Auguftána vallásbeli Miniszternek pedig a járásbeli Szolgabíró Urak a N. Vármegyének részéről minden illendőséggel, és birodalommal ajánlják, hogy ők is halgatóikat a szegényekhez való irgalmasságra serkenteni el ne mulasszák.

NEGYESEDIK TZIKKELY

Az Alamizsna kérésnek, és Bészédésnek módja e' lehet:

a) Minekelőtte a' szegények összeirattatása elkezdődjön, minden helybeli Templomokban az Egyházi Elöljárók ezen Intézetnek szükségétől 's hasznától buzgó Bészédet tartssanak a' néphez, hogy így a' bőkezűbb ajánlásokra elkészítettnek a' lakosok, ezen alkalmatossággal egyszersmind minden Gazdák megtudakodtassanak ki mit ajánl? Mennyi pénzt

szánna e' Tzélra esztendőt által, vagy hólnaponként? adnae szállást valamely koldusnak házánál? hetenként, vagy holnaponként, hányszor adnae ebédet, vagy vatsorát, 's hány koldusoknak adni? a' teendő ajánlások pedig külön lajstromba vigyázva béirattassanak.

b) Az első, és jelesebb alamizna kérés, midőn a' szegények Rendszabása valamely helységbe béhozattatik, eképpen vitessen végbe: a' járásbéli Szolga, vagy Tábla Bíró Úr, a' ki tudniillik a szegények iránt való Rendszabásnak felállítására a' N. Vármegyétől kiküldtetetik, a' helybéli Bírákkal értekezvén, válasszon 's vegyen maga mellé a helységnek Esküttyei közül egy tisztességes jó hírű nevű férfiat, és a' helybéli Noáriust, sőt a' Plebános, vagy predicator Urat is, ha ezek magok személyes jelenléteket hasznosnak állítyák, mindnyájan együtt mennyenek házról házra, és rövidesen jelentvén mi járatban légyenek? tudniillik, hogy a Királyi Felséget Parantsolatok, 's a' N. Vármegyének kegyes végzése szerint, a' szegények állandó Segedelmekre, a' gondviselésekre a' helységben felállítandó szerzeménynek szükséges értékét szerezzenek, kérjék a Gazdákat, 's Gazdasszonyokat, hogy megemlékezvén az ügye fogyottak iránt való emberi, polgári, keresztényi szoros kötelességekről, Istentől adatott javaikból a szegényeket segíteni ne sajnálják; a' mi adatik, vagy ígértetik, a' Notárius azonnal jegyezze fel, és a' természetben adott javak pénzre fordíttatván, az alamizna egészen a' szegények Cassájába tétessen.

c) A koldusok által teendő kéregetés egészen, és mindenütt eltöröltessen, – minden Templomok ajtáinál tsak a falhoz szögezett Piksisek, de minden koldus őrzése nélkül tartassanak, – Szombatoként, Vasárnapokban, Búcsúkon, a' kéregetést mindig két helybéli tisztességes, és ha lehet Eskütt Emberek tegyék, nagyobb Ünnepeken pedig a Templomban az e' Tárgyrúl mondott Predicáció után magok tegyék az Egyházi Elöljárók.

d) A nagyobb Vendégfogadókbani ezen üdvösséges Szerzemény számára illendő helyekre Piksisek tétessenek, és a Vendégfogadósok az iránt a gondviselők, és Bírák által emlékeztessenek, hogy a' bészállóknak a' szegények táplálására ügyellő Szerzeményt kegyes móddal ajánlyák.

ÖTÖDIK TZIKKELY

Ami az Alamizsnának minden héti felszámítását, s kiosztását illeti:

a) Úgy kell intézni, 's állapítani a' szegények tartását, hogy a' kiszabott fizetések mindenkor kiteljenek, és ennek félbe szakadása végett koldulást ismét megengedni ne kellessen.

b) A szegények Ládája mindég az alább megnevezendő Szegények ... a másik vallásnak helyben nem lakó Egyházi Elöljárója is az Ülésekre mindig megjelenhessen; hogyha valamely helyben az egyik vallásúakból a nép legnagyobb része állana, a másik vallásúakból pedig igen kevesen találkoznának, mindég a tettetős nagyobb résznek az Egyházi Elöljárója légyen a Szegények Attya, mert igazságos, hogy a ki többektől vészen jövedelmet, nagyobb terhet viseljen (az Elsőségről való vetélkedésnek a' koldusok tartása ügyében úgys helye nem lévén) de a' másik vallás Elöljárója is mindég meghivattasson a' tartandó Ülésekre. Comissáriusoknak választanak ketten a' helybéli Tanátsbúl. A' hol tsak egy vallásúak laknak, és tsak egy az Egyházi Elöljáró betegsége esetére a' helybéli Notárius viselje kötelességét, vagy valamely Uraság Tisztje, vagy a mi még jobb volna, valaki a' birtokosok közül. Ha pedig a Elölülő megbetegedne vagy másképp akadályoztatna a' Szegények Attya viselje személyt.

c) Ezek mindnyájan együtt minden hónap első hetében tartsanak Ülést, a' mellyben a' Cassa állapottja, — a szegények száma, panaszaik, hibáik – a számadó könyv, – a' sege-

delmet újonnan kívánók kúnyúllalasaik megvizsgáltassanak, és ezeken az Üléseken kívül senkit se légyen szabad, állandó fizetésre bévenni, a' Lajstromból kitörölni, vagy másképp megbüntetni; mindazonáltal a' hirtelen megbetegedett jövevény utasoknak valami juttathasson, a' Szegények Attya a Bíró, a Commissarius tudtával, de az ilyen esetekről, valamint az adott segedelmekről is mindég tétessen jelentés a legközelebb tartandó Ülésben. – Tovább minden, ilyen Üléseknek Rendelések kétszer irattassanak le a helybéli Notárius által, az egyik pár hagyattatván a' Szegények Attyánál, a másika által adattatván az Előülőnek, mellyeket ezek a' Helyfoglalóiknak által adni tartozni fognak.

d) A számadás Új Esztendőől kezdve minden három hólnapról mindég a' Szegények Attya által készíttessen, és annak megvizsgálása végett tartandó Ülésre minden helybéli Földes Urak is, vagy azoknak Tisztyei meghivattassanak a Notáris által.

e) Minden illetén megvizsgált számadás az Ülés után következő Vasárnap a' népnek is a' tanító Székből felolvastasson, hogy kiki tudhassa miként költődik el a beszédett pénz.

f) Ha elfogattatna a' szüretkor, vagy aratás után való kéregetés, azt is a' Kéregetőknek a' Notáriussal, ki az ajándékokat feljegyezni tartozna, kellene véghezvinni, és az összeszedett bornak, vagy búzának a' Bírák jelenlétekben minden haladék nélkül kellene eladattatni, a' pénz egyedül számadásba vétetvén a' Szegények Attyától.

g) Hogy ezután a' házonként alkalmatlan koldulás eltöröltessen minden helyeken, a' nép számához képest kellene még egynéhány felvigyázóknak rendeltetni, kik fél esztendőnkint feltseréltethetnének, kiknek kötelességül tétetne az utcázakon, Templomok ajtáinál, Vendégfogadóknak, Vásárokon, a' lakosok házaikban gyakran megfordulni, a' koldusokat szemmel tartani, az idegen tsavargókat a' Bíróhoz utasítani, a' rendtelenségekről az hónaponként tartandó Ülésekben jelentést tenni, és az Ülések Parantsolattyát is tellyesíteni.

Összeíratatása a' kolduló Szegényeknek Gyöngyös Mező Városában 1816-ik Esztendőben

Vezeték, és Kereszt Nevek	Hány-esztendő?	Hitvallás	Ispitály-bélie' vagy nem?	Hol született?	Hány esztendő-ig lakik e' helyben?	Betegség, melly miat nem dolgozhat.	Osztság, mellybe tétett a' részesülő.		J e g y z é s e k
							1-ső	2-dik	
Molnár Pál	73.	Catholicus.	Ispitályos.	Gyöngyösön.	Mindenkor.	Hedica, Fülladás, allig piheg.	1	-	A' házbúl ki sem mehet.
Wolf János	56.	Catholicus.	Ispitályos.	Silesiában.	30.	Öllszakadás.	-	1	Szabó Mester még varhat dolgozhat, de nagy betegsége miatt állandóan nem kereshet, mesterségén kívül pedig semmi jószága.
Barna Zsuzsánna. Ispitályos szegények	60. Száma 3.	Catholica.	Ispitályos.	Hatvanban.	42.	Szélütés, jobb tagját nem bírja.	1	-	
Kún Péter.	80.	Helveticus.	Nem.	Gyöngyösön.	Mindenkor.	Öregség, Erőtlen-ség, többnyire fekszik.	1	-	Az Ispitálnak vagyon 40 ezer forint tőke pénze, mellynek kamatyábúl vészen minden szegény esztendőnként 120 forintot.
Csóka Zsigmond.	30.	Catholicus.	Nem.	Szétsényben.	15.	Sebes, kinyílt lába vagyon.	Meggyógyulásá-ig.	-	
Losonczy Klára.	65.	Catholica.	Nem.	Rozsnyón.	45.	Vak mind a' két szemére.	1	-	Nemes Személy, Özvegy, semmije sincs, áltatja a' koldulást.
Kiss Ilona A gyermekeivel.	35.	Catholica.	Nem.	Gyöngyösön.	Mindenkor.	Egészséges.	-	1	A' Férje Katonának vitetett, az Asszony dolgoz, de 4 gyermeket nem tarthat.

Az Ispitályon kívül lévő Szegények Száma 4
 Az Ispitályoké   -   -   -   -   -   3
                                  Summa   -   7

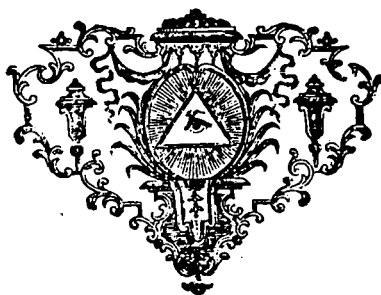
Asum, & signatum Gyöngyös die T. Anno 1805.
 Per N. N.

DIE BETTLER IN DER DORFGEMEINSCHAFT

+ÁGNES MOLNÁR

Bettler ist ein Sammelbegriff. In der Umgangssprache werden jene arme Leute Bettler genannt, die anstatt regelmäßiger Arbeit aus Almosen leben bzw. lebten. Der Grund dafür konnte vielerlei sein: Krankheit, Unglück, Elementarunglück. Die jeweilige Gesellschaft pflegte ihre Bettler, der Grund dafür lag in der christlichen Nächstenliebe, gleichzeitig wollte sie aber ihre Tätigkeit regulieren. Die Gesellschaft der Bettler selbst war eine hierarchisch aufgebaute Struktur.

Die Autorin beschreibt das Leben der Bettler in der Bauerngemeinschaft der vergangenen Jahrhundertwende, die Formen und Institutionen der offiziell organisierten und der traditionellen Fürsorge (Bettlerordnungen, Spitale, Armenhäuser, Bettelvogt, Bettlerzinke bzw. Braten und Schenken von Weihnachtsbrot, Totenbrot usw.). Die Bettler als symbolische Stellvertreter von Christus spielten eine wichtige Rolle auch im religiösen Leben der Bauerngemeinschaften und bieten eine von der Tradition regulierte Gelegenheit durch Almosen für die Ausübung der Nächstenliebe.

EGYHÁZI ÉS VILÁGI SZEREPEK ÖSSZEKAPCSOLÓDÁSA A SZÁZADVÉG REFORMÁTUS GYÜLEKEZETI ÉLETÉBEN

1) Előadásomban megkísérlem bemutatni azokat az *egyházi és világi szerepeket*, amelyeket a századvég református gyülekezeteiben a közösség képviselőjére ruházott, illetve amelyek alapján a közösség maga fölé rendelte, elfogadta és megerősítette eljáróját, mind a világi-közigazgatási, mind az egyházi vezető testületben. A presbitérium eljárói a *gonádnokok*, vagy *kurátorok* ugyanis köztes helyzetben voltak; mint képviselők a világi elemet jelentették az egyház helyi testületében, de a közösség számára az egyház érdekeinek végrehajtóiként álltak a gyülekezet tagjaival szemben. A múlt század végi választási rendben megkívánták tőlük, hogy elsősorban a gyülekezet érdekeit képviseljék. E kettős szerep következményeként a kurátor hivatala egyre kevésbé volt vonzó, és a század második felében hanyatlás volt tapasztalható a kurátor presztízisére¹ (különböző mértékben az eltérő fejlettségű vidékeken). Ez egybeesett egyrészt a XIX. század közepétől tapasztalható vallástalanodással, másrészt a presbitérium politizálódásával; de a helyi élet mozgalmainak közegeként a presbitériumok az élet polgárosodásának előmozdítói lehettek.

1.1. A helyzet megértését elősegíti a presbitériumok alakulásának rövid áttekintése, hogy milyen egyháztörténeti előzmények hozták létre és működtették a *presbitériumokat*, és ezen keresztül betekintést nyerhetünk a *kurátor* személyével kapcsolatos elvárások és szerepek kialakulásának történetébe is.

A *Tarcsal-tordai zsinat XIX. cikke* (1563) szól először a *diakónusok* tisztéről: őket az egyház vagyonának kezelőiként, és az egyház szükségének fedezőiként ismeri, a XX-XXI. cikkben pedig a *presbiterokról*, mint az egyház igazgatóiról szól, akiket a régi keresztyének „voxolással, vagy pedig az egész gyülekezet javallásával választanak meg.”² Ez a zsinat az egyház életének két oldalát, a törvényhozást és a megfenyítést tartja az igazgatás fő feladatának, és ez utóbbihoz rendeli a presbiteriumot. Ennek fő feladatai: az *erkölcsi élet tisztasága* fölötti őrökösés, a *hit tisztasága* fölötti őrökösés (az újítókkal szemben), és *hogyan az ekklézsia továbbterjedjen*, szükséges, hogy

¹ JÁVOR 1971. – a cigándi presbitériumi jegyzőkönyvek alapján mutatja be a változást a XIX. sz. közepétől a végéig

² BARTÓK 1904. 84.

a) az ígét tisztán tanítsák, b) a sákrámentumokat tisztán kiszolgáltassák, c) az egyházi fenyítéket megtartsák.³

A XVI. századi zsinatok többsége nem szervezeti, hanem különféle hitviták kérdéseit taglalta. A XVII. században újra fontossá váltak a szervezeti kérdések. A puritanizmus és independentizmus ellen védekezve rögzíti újra szervezeti felépítését a református egyház. A *komjáti kánon* (1620-Dunántúl) az egyházi élet vezetésében csak egyházi személyeket sorolt fel, a *pápai zsinat* azonban (1630) a kerületre vonatkozóan kötelezően elrendelte a *presbyteriumok* felállítását.⁴ A keleti területeken a *szatmári zsinát* (1646) alapján összeállított *Geleji Katona-féle kánon* nagy küzdelmek után nem zárja ki a presbyteriumok működését, bár egyelőre nem látja aktuálisnak felállítasukat, de leírja, meghatározza, hogy ha lennének, hogyan működjenek: a kánon hatodik szakasza a presbiterokról szól; kötelességük a gyülekezet tagjainak élete és *magaviselete felett őrködni* (a fenyítés), a *vagyoni ügyeket* intézni, és gondozni, a *szegények gondviselését* ellátni, az egyházi épületeket, mint templom, iskola, paplak, temető, felügyelni, jó karban tartani. A nyolcadik szakasz az *egyházfiakról* szól; a lelkész és az előbbvaló egyháztagok választják meg; kegyes, istenfélő, igazhítű, és *tiszteletben álló* egyháztagok választandók, „városhelyeken óhajtható, hogy írni-olvasni tudó emberek legyenek”. Kötelességeik: a templomot nyitni, zárni, tisztán tartani, az Úr asztalát megteríteni, a klenodiumokat gondozni, az egyház ládájában őrizni, a harangozót felügyelni, a harangokra és a toronyóra gondot fordítani, a perselypénzt, harangozási díjat, és más díjakat, jövedelmeket beszedni, s azokat a lelkész tudtával a kijelölt célra fordítani és azokról elszámolni.⁵

A XVIII. században az ellenreformáció küzdelmei között az egyház felső vezetése illetve hierarchiája alakul ki. Az ellenreformáció nagy veszteségei után a Carolina Resolutio (1731) és a második Carolina Resolutio (1734-ben) rögzíti a zsinati – konzisztoriumi – rendszert, amely az európai fejleményekhez képest sajátos magyar fejlemény⁶; amely az erdélyi konzisztoriális rendszer mintájára alakult, és magába foglalta a lelkész és kurátor kettős elnökségi rendszerét.

Vizsgált korszakunk, a XIX. század második fele a liberális teológia túlsúlyra jutásának az időszaka, amely egybeesik egy érzelmes bensőséges vallásosság megszűnésével és a kezdődő kiábrándulással; a szekták kialakulásának idejével. Az első országos alkotmánysszervezet létrejöttével, az 1882-es *debreceni zsinat* elfogadásával azonban az egyház megindulhatott iskoláinak, intézményeinek, kulturális gazdasági erejének megerősödése felé.

³ BARTÓK 1904. 85.

⁴ RÉVÉSZ 1892. 426.

⁵ BARTÓK 1904. 109-110.

⁶ KÓSA 1990. 457.

Az 1881-82-es debreceni országos zsinatban nagy viták folytak a presbyteri elv és a kettős elnökség megtartása kérdéseiben, végül kompromisszumok születtek; a presbyteri rendszert fogadták el, de megengedték az erdélyi képviseleti rendszer fennmaradását; a presbyterium elnökének a lelkészt jelölték meg, de megengedték, hogy ahol eddig kettős elnökség volt, ez a gyakorlat továbbra is megmaradjon. A vitában megerősítést nyert az a vélemény, hogy a *gondnok* vagy *kurátor* szerepe lecsökkent, az egyház gazdasági ügyintézőjévé vált, korszerűtlen erkölcs-vigyázó szerepét az utóbbi időben elvesztette.

1.2. Az előzőekben felsorolt és bemutatott, a törvényekben meghatározott *gondnoki szerepkört* alacsonyabb szinten *helyileg szabályozták*, és ez mindig gazdagabb, mint a központilag szűken meghatározott feladatok köre. A presbiterumi jegyzőkönyvek, és más presbiteriális iratok, levelezés és egyéb helyi források a helyi presbitériumok és *gondnokok* működésének rendjére szolgáltatnak adatokat. Ez a kutatás még csak a kezdeténél tart. Jávor Katalin,⁷ pl. bemutatja, hogyan változik meg a kurátorok szerepe a XIX. század elejétől a század második felére Cigándon (Borsod megye), hogyan válik egyre terhesebbé a funkció, milyen nehezen lehet rá alkalmas vállalkozót találni stb.

Más, korábbi időszakra vonatkozóan szolgáltatnak adatot az Erdélyben fellelhető presbiteri iratok pl. melyek egy sajátos rendszerben, a magyarországitól eltérően kormányozták a falvakat. Ezeknek az iratoknak a feldolgozása is megkezdődött, jelentős lépés Péterfy László református lelkész kéziratos munkája, pl. amely a fegyelmezési eljárásokat mutatja be a XVIII. században Kisküküllő megyében.⁸ A *helyi működésre* vonatkozó első példa Nagy-Maráczai Balázs Lórántffy Zsuzsannához írt levele 1650 szeptemberében, Kiskomáromban.⁹ Ez a levél az egyik legkorábbi forrás, amely a pápai körzetben először megszervezett presbyteriumi rendszernek egyik első működő gyülekezeti megvalósulását is bemutatja.

Vizsgálatunk szempontjából azért érdekes a *kocsi generális zsinat* (1713-as) szabályozása, (amely kimondta, hogy „Minden szent eklézsiában a presbyterek meglegyenek, ha nagy az eklézsia, nro. 12., ha kicsin 6 legyenek.”)¹⁰, mert vizsgálandó anyagunk is az egykori felsődunai, vagy komáromi kerület közelében lévő *Dunabogdányból* származik. A község egyházszervezetének kialakulására hatással lehetett a kezdeti időkben az 1595. évi *Felső-magyarországi czikke* rendtartása is¹¹ — (ez azoknak a felvidéki

⁷ JÁVOR 1971. 80-83

⁸ PÉTERFY László kézirat, 1990. a XVIII. századi presbitérium működése

⁹ RÉVÉSZ 1892. 422.

¹⁰ RÉVÉSZ 1892. 424.

¹¹ BARTÓK 1904. 90.

egyházmegyéknek a rendtartását szabályozta, amelyek a püspöki igazgatást nem fogadták el és 1734-ig esperesi kormányzat alatt voltak) mert *Dunabogdány* református egyháza 1580-ban alakult meg és kapcsolata a hódoltság határvidékén az északi református területekkel valószínűsíthető. Ugyancsak táji kapcsolatok miatt említésre érdemesek, a *borsod-gömörkishonti ártikulusok* a XVI. század végéről; de ebben a presbyter megnevezése alatt valószínűleg a gyülekezet vezetőjeként a lelkészt kell érteni. Az ártikulusok, záró szakaszukban a világiak együttműködéséért – a kegyes hatóságokhoz, nemes urakhoz és az egyház pártfogóihoz fordulnak a cikelyek elfogadásáért, helyben hagyásáért megerősítéséért és betartatásáért.¹² A törvényekben olvasható, időben és térben távoli tömör szabályozásokhoz viszonyítva, – egészen a XIX. század végétől bevezetett polgári jellegű törvényekig – a helyi *presbytériumok és kurátorok* működése egy – a szokásjogra is épülő – funkcionális, bővíthető és egyre gazdagodó, jól vagy kevésbé jól alkalmazkodó intézményként történt.

2) A *világi és egyházi szerepek összefonódását* a XIX. század második felében Dunabogdányban élt *Kristóf Mihály* hites, és „fucurator”, leszármazottai által megőrzött iratok alapján mutatjuk be. Az iratokat az 1990-91-es dunabogdányi tárgy-gyűjtés alkalmával hoztuk be a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárába, és az EA 24229. szám alatt őrizzük.

Világi jellegű iratok	évsz.*	egyházi jellegű iratok
1. XIII/9. <i>Kéziratos füzet</i> Teleky László halálára írt búcsúvers, Palóc dalok cím alatt műdalok, saját dalok, versrészlet a János Vitézből.	1859-1862	
2. I/54. s. <i>kézirat</i> , Tompai Mihály A gólyama- dár c. verse, (kézzel leírta Bogdányban ottjártakor Homonnay József rákos- csabai református lelkész), Hazafias ízű vers, „Az én dalom” K. M. írásával.	1865	
3. I/37. <i>Kristóf Mihályházi</i> <i>jegyzőkönyvecskéje</i> , gazd. feljegyzések – bevételek –	1867-1897	

¹² BARTÓK 1904. 92.

*Az évszám a kézirat-vezetés kezdésének ideje, a kéziratok füzeteket általában hosszabb időn át vezették.

- (követhető a szőlő elpusztulása és a váltás), 119. oldaltól lakodalmi versek 1914-ig
4. I/56. *Kiadások füzet*e, vásárlások, között pl. Kossuth képet vettem 50 krajcárért, Keresztyén tanítást (Szikszai) vettem 71 krajcárért. 1867
5. I/57. *Kéziratos köszöntő* es- 1870-es évek
külvőre; – polgári köszöntő, nem lakodalmi versek.
1870-1890-es
évek
6. I/55. *Kéziratos füzet*: Petőfi vers-másolatok, imák, saját világi témájú versek, karácsonyi köszöntő versek – közöttük bethlemes típus és a „Karácsonyfa” című, polgárias köszöntő középpontjában a karácsonyfával, (Kossuth dalok, Búcsú Kossuthtól, végül hittanhoz kapcsolódó tézisek a bibliából (konfirmációhoz?))
7. I/17. 1872
Levél; Filep István egykori bogdányi református lelkésztől, örvendezik, hogy épül a parochia Bogdányban (Fülesdről küldte)
8. I/45 Adás-vevési szerződés 1873
9. I/43 Adás-vevési szerződés 1874
10. XII/8. Átadási egyesség, 1874
Kristóf Zsigmond osztálylevele Fiai Mihály, János és András között
11. I/49 kéziratos füzet: gazdasági feljegyzések; bevételek, vőfélyversek; címei: Behívogató, Mostig hívogató, Ültetéskor, Bor és Kalácskínáláskor, Étel feladáskor, Elsőételkor, Tehénhús, Tyúkhús, Becsináltkor, Kásafeladáskor, Pecsénye földadáskor, A szakácsnékről, A muzsi-

- kásokról, Boriváskor, A menyasszony búcsúzik Édesanyjától, Testvéreitől, Leánybarátaitól.
12. I/59 1878 Gondnoki napló: adók, kiadások, felajánlások, bevételek és kéziratos imák (nem K.M. kézírása) és két ima; úrvacsora előtti és utáni könyörgés
13. I/60 1878
14. I/14-15 *Kéziratos vers*, idegen (tanult) kézírással; Anyát köszöntő vers, nevenapján 1880-as évek
15. A tanító és a tanítónő köszöntése 1 oldalas beszéd, kézzel megírva 1880-as évek
16. I/18 Filep István református lelkész levele *Mihály-nap* alkalmából, verses köszöntő 1881
17. I/4. „Lichtplat” dülő *összeírása*, táblázatos; tulajdonosok neve, telek korona értéke, felsorolva 67 név, – iparosok; kőműves, szatócs, takács, borbély, asztalos; (készült az előjáróság kérésére?) 1880-as évek
18. I/10. 1884 *Kéziratos lajstrom* az az évi egyházi adó kivetése utáni bevételről
19. Fizetési meghagyás 1886
20. I/22 *Levél*; Földváry László lelkésznek, kölcsön összeg visszaadásáról 1880-as évek
21. I/33 1886 *Bérleti szerződés*; Tóth József és a dunabogdányi református egyház között. (Pénzügyek intézése miatt K. M.-nál)
22. I/5a 1886 *Haszonbéri szerződés*; a bogdányi református egyház és

		Együd József bogdányi lakos között.
23. I/33b	1887	Ceruzás <i>levélfogalmazvány</i> , (részlet) a püspöknek; lelkészválasztás ügyében.
24. I/5. <i>Levél</i> vejének, megküldi a tiszteletestől kapott kölcsönt, erkölcsi figyelmeztetés ezzel kapcsolatos kötelességeiről.	1887	
25. I/61. I/22a	1888	<i>Levél</i> az esperesnek, beszámoló az elmaradt egyházi adók erőszakos behajtásáról,
26. I/39	1888	<i>Egyházi Gondnoki Napló</i> az 1888. évre, adóbevételek, egyes bevételek, földhaszonbér bevétel, magtár bevétel, a napló végén; 176. oldaltól lakodalmi versek, ceruzával; a napló folytatása az 1889 és 1890. évre; egyházi adóbefizetések.
27. XI/5. I/5b, 9b, 10a, 41, 42, 22/a;11 db.	1887-1889-ig	<i>Levelezés Szűcs Sándor</i> lelkésszel, (eltávozott; Iregre, Tolna megyébe kerül és az új papválasztással kapcsolatban keletkezett, nagy levelezés, – között; levél <i>Mihály napra</i> , névnapjára, <i>Júlia napjára</i> (lánya és felesége); részvét levél felesége halálára; gondnoki tisztéből való távozás kérdése; beszámol az adó erőszakos behajtásáról; levél a kisoroszi presbitertől a papválasztás kérdésében; válasz – hogyan kell a papválasztást lebonyolítani. Szűcs Sándor levelében összehasonlítja régi és új helyét; „itt száz esztendővel legkevesebb hátrább

28. I/31 *Községi bizonyítvány* 1893
arról, hogy K.M. háztartásában nő nincsen, azért fiatalkorú fiának házasságát – akivel közös háztartásban él – az elöljáróság melegen ajánlja.
29. I/44 *Birtoklap* 1893
30. I/32. K. M. tulajdonlap 1905
31. I/35 *Adás-vevési lap* 1909
- Ifj. Kristóf Mihály megvesz földet Kristóf Juliannától
32. I/19 1913

állnak a földművelő emberek mint ott, műveltség, értelem, tudomány, nemes szív és művelten érezni tudó lélekre nézve. Még most is hosszú fonott hajat viselnek az emberek, ami persze arra mutat, hogy hosszú haj stb.”; (Nem sikerül visszaválasztatnia magát Kisorosziba; Dunabogdány ekkorra már önálló anyaegyház.)

A dunabogdányi református egyház gondnoki naplója, ifj. Kristóf Mihály vezeti, a lelkész írásával is vannak bejegyzések; adó, bérlet, a Dunabogdány, Visegrád és vidéke egyházközösség alapítványi hátaléka,

33. XI/8 Kéziratos füzet, dalok, versek, gyengébb írás és másolatok, valószínűleg ifj. Kristóf Mihály írása 1918?

3. A bemutatott iratok alapján betekintést nyerhetünk a római katolikus, német Dunabogdány református kisebbségének (20%) mindennapjaiba és egyházi életébe. A *kurátorként* és *hitesként* megbecsült idős Kristóf

Mihály, majd fia, ifj. Kristóf Mihály (ugyancsak mindkét hivatal viselője) a helyi társadalom kiemelkedő, vezető személyiségei voltak.

A hetven évet átívelő iratanyagban egyetlen egy sincsen, amely a *fenyítés, dorgálás* mglétéről említést tenne, ez a funkció a XIX. század közepétől a dunabogdányi egyházban már nem ismeretes. A kurátor (főkurátor) dolga az *egyház pénzügyeinek* hűséges kezelése volt és ismertetett korszakunkban – amikor a dunabogdányi szőlő, amely a lakosság fő megélhetése volt a kőbányászat mellett, kipusztult. – Az adók *hatósági végrehajtásában* is részt kellett vennie. A pénzkezelés kérdésében abszolút megbízhatóságát igazolják a lelkészekől kapott kölcsönök, melyeket mindig gondosan fizetett vissza.

Életének fontos részét képezte a mindenkori lelkésszel való segítő és jó *kapcsolata*, amely a *polgári társasági élet külsőségei között is megnyilvánult*; a névnapki köszöntő levelek, versek, a vendégeskedések, névnapok alkalmával vagy más ünnepeken; a könyvek és olvasmányok cseréje a lelkésszel bizonyítja, hogy a lelkészek is megbecsült munkatársnak és méltó barátoknak tartották, jó hivatalnokként becsülték a *megbízható* Kristóf Mihályt.

Ugyanakkor *vezető szerepét a református földműves gyülekezeti tagok, és a falu köztisztjeiben álló vezetői között is megőrizte és új, polgárosuló formákban továbbvitte régi szerepeit*. Mint ahogy azt a szóohagyományból is tudjuk, igen gyakran – vállalta a hagyományos vőfély és násznagy világi szerepét a reformátusok lakodalmaiban, de polgári ízlés és divat szerint üdvözlő beszédet írt, ha kellett az iskolai ünnepekre, vendégek köszöntésére, vagy polgári (úri) esküvő esetén. *Világi ünnepeken* szónokként, versfara-góként becsülték és felkérték köszöntők írására, elmondására. Köszöntő verseit a hagyományos, jelesnapki ünnepekre is elkészítette; ezt a karácsonyi köszöntők sora is bizonyítja.

Gazdaságának vezetése mintaszerű lehetett, a bevételek és kiadások vezetése szinte harminc éven keresztül, az üzemszerű tervszerű gazdasági képét nyújtja, és a filoxeravész miatt bekövetkező gazdasági csődöt kölcsönökkel és különféle vállalkozásokkal, úgy tűnik, kivédte. A kurátor tehát nemcsak erkölcsi, hanem „életstratégiai” példát is mutatott.

Az egyházi életben a lelkész „titkára”, gondnok; a templom valamennyi felmerülő *ügyének önálló intézője*, a *papválasztás* rendjének, menetének ismerője, szervezője, a hivatalos intézendők, mint szerződések, vállalkozások stb. biztos ügyvivője.

Egyben *előimádkozó és előénekes*, a temetéseken és a templomban vezető imádkozó és énekes, hiszen a kis egyháznak nincs mindig kántora.

Láthatjuk tehát, hogy a század második felében ugyan megszűnőben vannak a kurátor korábbi funkciói – de a jó ütemben polgárosuló területen a kurátorra új feladatok hárultak, így pl. a polgári jellegű, de egyházi irányítással működő rendezvények, ünnepségek szervezése, az iskola ügyeinek gondnoki teendői stb.; és példát mutattak az életmód megváltozása,

új életideálok, értékek átadásával. A polgári életmód elsajátításában kiemelkedő szerepe volt a *műveltségnek* – az íráson és az olvasáson túl – az irodalmi, egyházi ismeretek és a művelődés egyéb területein való jártaságnak. Bár nem vizsgáltuk még meg a következő éveket, gyanítani lehet, hogy a polgári fejlődés megakadása, a zökkenők újra visszavethették a kurátor szerepeit és súlyát a közösség életében.

Mindenesetre a múlt század második felében a polgárosulásban előrehaladt falvakban már megjelent a *kurátor*, mint *polgári hivatalnok* az egyház „modern” működésének igényeihez igazodva, bár még sokat megőrzött a falusi kurátor korábbi teendőiből. A világi teendők szaporodása az egyházi élet ügyeiben a polgári átalakulás velejárója volt.

IRODALOM

BARTÓK György

1904 A református egyházak presbyteriális szervezete. Kolozsvár

JÁVOR Katalin

1971 Egy 19. századi presbiteri jegyzőkönyv tanulságai. Népi kultúra – népi társadalom V-VI. 71-103.

KÓSA László

1990 Protestáns egyházas szokások és magatartásformák. In: Dömötör Tekla (főszerk.) Magyar Néprajz VII. Budapest, 443-479

PÉTERFFY László

é. n. Fegyelmezés a kikillúti egyházmegyében a 18. sz. folyamán a vizitációs jegyzőkönyvek tanulsága szerint Kézirat (lezárva 1990)

RÉVÉSZ Kálmán

1892 A presbyterium legelső nyomai hazai református egyházunkban. Protestáns Szemle, 419-446.

A KÉRDÉS TOVÁBBI IRODALMA

FÖLDVÁRY László

1898 Adalékok a dunamelléki református egyház történetéhez, Budapest

HORVÁTH Barna

1974 Adalékok Igric község önkormányzatának és művelődéstörténetének kezdeteihez. Mezőcsáti helytörténeti füzetek. 5. Mezőcsát

ILLYÉS Endre

1941 Egyházfejedelem a magyar református egyházban (XVI-XIX.sz.) Debrecen

ILLYÉS Géza

1936 A papmarasztás az erdélyi református egyházban. Református Szemle, 7-8. 110-116

KÓSA László

1979 Erkölcsi kihágások és büntetések Gyulán a XIX. sz. első felében. Békési Élet, 1. sz. 118-235.

KÓSA László

1983 A vallási közönyösség növekedése Magyarországon a XIX. sz. közepén, Népi Kultúra-Népi Társadalom, XIII. 211-235.

MEDGYESI Pál

1934 Rövid tanítás a presbitériumról avagy egyházi Tanácsról Budapest

MIKLÓSI Ödön

1935 Presbiteriális elemek a magyar protestáns egyház ősi szervezetében, In: Protestáns Szemle, 457.

RÉVÉSZ Imre

1924 Régi magyar imádkozók és imádságok, In: Protestáns Szemle, 73-81, 137-149.

RÉVÉSZ Imre

1925 A magyarországi protestantizmus történelme. In: A magyar történettudomány kézikönyve, III. 4. Budapest

S. SZABÓ József

1928 A protestantizmus Magyarországon (történeti és helyzetrajz) Budapest, Bethlen Gábor Szöv. kiadása

CONNECTIONS BETWEEN ECCLESIASTICAL AND SECULAR RULES IN THE CALVINIST CONGREGATIONAL LIFE AT THE TURN OF THE CENTURY

ÉVA SZACSVAY

The study examines the situation of the leading village congregational officials in the viewpoint of the changes in practicing their tasks and rules.

The tasks and practices of the sessions and their principals were regulated by the Calvinist church councils. The paragraphs of the Council of Tarczal-Torda (1563) have already included the „ancestral Christian procedure” of electing elders, thus the whole congregation elect with voting.

Probably the changes in the activity of the sessions are less manifested in the church council regulations than in local customs. The author recalls the orders of different church councils to differentiate the tasks of curators and wardens formed by the local customs, from those tasks which were formed in regulations by the XIXth century.

The tasks of the curator are represented by introducing analitically a family archive. (The papers of Kristóf family, Dunabogdány, 1859-1918 Néprajzi Múzeum, EA 24229).

Mihály Kristóf and his son, Mihály Kristóf jr. were secular and church principals. The papers represent, what kind of requirements they should have met for the period of two generations, comparing to the written regulations, what kind of rules they have had to play.

An important group of the papers are manuscripts, connected with the social life of the village, including best men's verses, song verses, funeral songs from the old times, nameday greetings, school-festival greetings, verses for greeting mothers or written by the influences of the school, from the later times.

An other group of the papers is connected with farming. Farm-books, contracts of sales, copies of land registers, lists of loans, etc. document, that they were starters of reforming agriculture, especially after the vineyards had died out. In the village they could have set examples for striving after urbanization based on landed property.

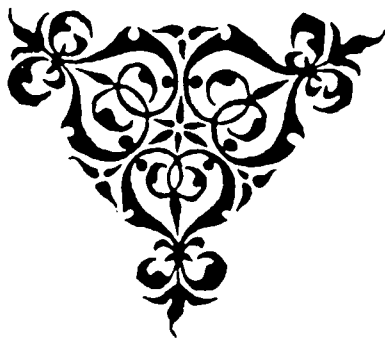
The third thematic group is connected with church affairs.

The papers, connected with the school, the farming lease affairs, the registers on church taxation and collection document that besides the earlier traditional tasks of the curator they had to act as administrators and clerks, too. But there are not data e.g. on church disciplines.

The last group of the papers consists of the affairs of the tasks of secular corporation members. Dunabogdány is a Catholic German village, the minority of 20% Hungarian Calvinists were represented by one person in the 20-strong magistracy.

Mihály Kristóf and later his son were elected for this function.

The papers of Kristóf family document that from the second half of the last century the curator of advanced, urban Calvinist villages have already worked as „bourgeois clerks”, although preserving some earlier village elements of their tasks.

EGY REFORMÁTUS „ÉNEKDIKTÁLÓ” NAGYDOBRONYBAN

Az ungvári járás, de talán az egész Kárpátalja legnagyobb magyar faluja Nagydobrony (ukránul: Velika Dobrony) Egy 1982-ben készült felmérés szerint 1285 házában 5500-an élnek, túlnyomó többségükben magyarok. „Laknak még itt cigányok – 320, oroszok és ukránok – együttvéve 250-en.”¹

Ez az a kárpátaljai község, amelyről az 1970-es években Amerikában (Clevelandi Magyar Újság 1978. évi januári száma) azt híresztelték, hogy Lidice és Oradour sorsára jutott, mert 1946-ban az aratás és cséplés idején a szovjet hatalom 5200 színmagyar lakosát kiirtotta, a falu helyét felszántatta és ma a neve a térképeken nem található.² Mint majd ebből az előadásból is kiténik, természetesen ez a híresztelés alaptalan volt – bár Nagydobrony lakosságát is megtizedelte a „málenki robot”-ra való elhurcolás, de népe ma is él és még részben őrzi is ősei szép hagyományait. „Nagydobrony most is területünk sajátos arculatú, eredeti vonásokban gazdag, népviseletben, nyelvjárásban népi szokásaiban a környező falvaktól elütő, magyarok lakta községe” – állapította meg egy 1987-ben keletkezett szociológiai felmérés.³

Mivel a kárpátaljai községekről, közöttük Nagydobronyról is, az elmúlt évtizedekbeni elszigeteltségük miatt – igen kevés ismeretünk van, szükségesnek tartom – különösen egyházi, gyülekezettörténeti múltját felvázolni. Beregszász vidéke *Radán Balázs* mártír református működése nyomán 1548-1552 között ismerte meg a reformáció tanait. 1618-ban virágzó *máter eklésia*, azaz anyaegyházként említik a kanonika vizitációk. A XVIII. században a tiszai református községnek mintegy 1000 lakosa volt. 1834-ben 1559 református magyar lakott itt. 1886-ban: 2045 református, 19 római katolikus, 7 görögkatolikus és 143 Mózes hitű lakója volt. 1900-ban 2452 református, 122 római, 44 görög katolikus 3 ágostai evangélikus és 189 izraelita, 1915-ben, 3033 lakosából 2754, 1941-ben 3978-ból 3535 volt református.⁴ Az 1980-as évek elején készült, becslésen alapuló megállapí-

¹ DUPKA-HORVÁTH-MÓRICZ 1990. 30.

² BALLA 1988. 300.

³ DUPKA-HORVÁTH 1987. 20-27.

⁴ Tiszáninnen Református Egyházkerület Levéltára. Ungi, Borsodi, Gömöri Vizitációs Tabbellák. 1802-1834. No: 2., továbbá: Magyarországi Ev. Ref. Egyház Egyetemes Névtára 1886. 208-209., tovább: Magyar Statisztikai Közlemények Budapest, 1900. Népszámlálás 549. végül: A Magyarországi Református Egyház Egyetemes névtára 1913-1915 és 112. és 1941. évi 175.

tás szerint 3000 református egyháztagot tartanak számon. Ha figyelembe vesszük a fentebb említett – 1982-beli 5500-as községi lélekszámot, a 3000-as reformátusság ma már csak alig több mint felét teszi ki az összlakosságnak.

Közigazgatásilag 1941 előtt Bereg megyéhez tartozott. Az anyaország-hoz való visszacsatolás után tették át Ung megyébe. Egyházilag 1920-ig a Tiszáninneri egyházkerület része volt, ma a Kárpátaljai Református Egyház egyik legnagyobb, legnépesebb gyülekezete.

A század eleje óta néprajzosok, szociológusok elég gyakran felkeresték a községet. 1930-ban Balogh Edgár járt erre és főleg a szociológus szemével nézett körül a tájon, de megragadták figyelmét a néprajzi vonatkozások is. „Tíz nap szegényországban c. 1930-ban megjelent leírásában Nagydobronyról a következőket írta: „Nagydobrony színes nagy falu... Tarka népviselet. A faluban díszes ivókürtöt és szaruból faragott sótartót rajzoltunk le... Kora reggel Bertók Jankó a templomba ment Lőrincz Gyuszival. Még a munka megkezdése előtt, kora hajnalban megesküdt egy fiatal pár, s azt mondták, érdekes látvány lesz: gyönyörű a nagydobronyi lakodalmas népviselet! Vitték is társaim a vázlatfüzetet és a fényképezőgépet...” A néprajzi érdekességek mellett megállapította: „A nagy szegénységben kommunista lett a falu.” Kommunista a bíró, az erdőbíró, a mezei bíró és a főesküdt is – bizonyára egy kis túlzással – Balogh Edgár.⁵ Az ő útján indultak el és jutottak Nagydobronyba ötven évvel később az 1980-as évek elején Dupka György és Horváth Sándor újságírók, hogy tényként állapítsák meg azt az óriási fejlődést és életszínvonal emelkedést, melyre a lehetőséget 1945-ben a szovjet hatalom alapozta meg és amelyről 1930-ban csak a dobronyi kommunisták álmodoztak. Ugyanis a nevezett szociológusok ezt írták 1987-ben megjelent könyvükben: „A közösség sorsának javítása érdekében az aktivisták sztrájkokat, éhségmeneteket szerveznek (bizonyára nem a szovjet hatalom, hanem még a cseh uralom alatt – szerző megjegyzése) a falu megismeri Horthy kakastollasainak szuronyát... 1944. október 26-án a nehéz, lidérces álomból ébresztette fel a falu népét, eljött a szabadság. Nagydobrony 1945 óta többet fejlődött, mint az azt megelőző évszázadokban együttvéve.”⁶ Balogh Edgár mikor értesült arról, hogy újságíró barátai újra végigjárták azokat a falvakat, ahol több mint félévszázaddal ezelőtt ő is járt, lelkesítő levelet intézett hozzájuk, melyben többek között ezeket írta – 1982-ben: „Ez a találkozás az akkori Szegényországgal döntően hatott fejlődésünkre: a falu romantikus barátaiból, a népművészet rajongóiból a népsors megváltoztatásának, a szociális forradalomnak hívei, népünk ügye mellé álló kommunista értelmiségiek” – lettek. „Ahogy Várady – Sternberg ungvári professzor kartársam „Századunk öröksége” c. kötetében olvasom a

⁵ DUPKA–HORVÁTH 1987

⁶ DUPKA–HORVÁTH 1987, 310.

mai szembesítés az 1930-ban látottakkal és hallottakkal, egy alapján megváltozott, új világra ébreszt nyomasztó emlékeimből...”⁷

Míg Balogh Edgár – minden kommunista elfogultsága ellenére is – észrevette, hogy Nagydobronyban és környékén református magyarok élnek évszázadok óta és még esetenként rokonszenvesen írt néhány tiszteletesről és munkájukról, addig 1987-ben az ő útján járó újságíró-szociológusok, csak a református templomot látták meg Dobronyban és a szomszédos Barkasszóval kapcsolatban jegyezték meg, hogy „a régi paplak helyén a község legifjabb menedéke cseperedik.”⁸

Bizonyára a kötelező marxista-leninista ideológia kényszerítette a szerzőket – és nem a saját meggyőződésük – hogy ne szóljanak arról a tényről, hogy több mint ezer esztendeje a kereszténység jelentette itt a kultúrát. Több mint 450 esztendeje pedig a református egyház és iskola a művelődés forrása és ápolója, ugyanakkor – a szovjet elnyomás évtizedeiben – az etnikai és vallási identitás őrzője, megmaradásra biztató és bátorító szó.

A nagydobronyi sajtóságos hagyományok korábban is vonzották ide a néprajzosokat, folkloristákat. Gyűjtött itt népdalokat Bartók Béla, de jártak itt nyelvészek és szociográfusok is. A vallási ünnepekhez fűződő népszokások gyűjtését, és egyáltalán a vallásos élettel való foglalkozás szigorúan tiltották a hatóságok. A néhány évvel ezelőtt megindult enyhülési folyamat tette lehetővé az ilyen témákkal való foglalkozást.

1989-ben a Református Teológiai Doktorok Kollégiumának Egyházi Néprajzi Szekciója vállalkozott arra, hogy a határokon túli magyar reformátusság körében, így Kárpátalján is vizsgálja a református magyarok valláshoz, egyházhoz való viszonyát. Azt a köztudott tényt kívánván igazolni, hogy a vallás – meghatározott történelmi szituációban, pl. kisebbségi sorsban – a nemzeti azonosságtudat kifejeződési formája és az anyanyelvi kultúra utolsó, lehetséges terrénuma.

Vizsgálódásaink során ismertük meg a nagydobronyi református gyülekezetben a régi hagyományos éneklési módot és a diktálás után való éneklés szokását. Nagydobronyban ugyanis orgonakiséret nélkül, úgynevezett ki-egyenlített ritmusban, hosszan elnyújtva és az éneksorok végét hanglejtéssel cifrázva énekelnek. Az orgona nélküli éneklésnek egyébként a reformátusoknál nagy hagyománya van. A reformáció kálvini iránya – különösen Bullinger – nemcsak az orgona, de még a gyülekezeti éneklés szükségességét is kétségbe vonta, de a magyar reformátorok az 1567. évi debreceni zsinaton kijelentették: „Az éneklést, mint a tudománynak, buzdításnak és isteni tiszteletnek részét, a Szentírás szerint bévesszük, tanítván és intvén egymást, dicséretekkel lelki énekekkel (Efézus 5, Kolossé: 3.) Az antikrisztus táncoltató miséjéhez

⁷ Balogh Edgár levele in: DUPKA–HORVÁTH 1987, 3.

⁸ DUPKA–HORVÁTH 1987, 15.

alkalmazott hangszereket pedig a képekkel együtt kihányjuk, mivel azoknak semmi hasznuk sincsen az egyházban, sőt jelei és alkalmi a bálványozásnak.” A debreceni hitvallás még külön is felhívja a figyelmet a Dávid zsoltáira „melyek ily használatra szerkesztettek.” A XVII. század elején Szenczi Molnár Albert lefordította a genfi zsoltárokat. A protestánsok között is – Magyarországon – a reformátusok hivatalos énekkönyvében található meg mind a 150 Dávidnak tulajdonított zsoltár énekelhető formában.⁹

A másik sajátossága a nagydobronyai éneklésének az, hogy nem az énekeskönyvből, hanem diktálás után énekelnek. Ez a szokás temetések alkalmával még több kárpátaljai, sőt a beregi Tiszaháton az anyaországi gyülekezetben is élő hagyomány. Az *énekdiktáló* soronként bmondja, diktálja a szöveget, majd elkezd és vezeti az éneklést. Ezért *énekkezdőnek*, *énekvezetőnek* is nevezik. Az énekdiktálás szokásának eredetét kutatva szintén a reformációig nyúló gyökereket találunk. Oka pedig egyszerűen az, hogy nem volt elég énekeskönyv és nagyon kevesen tudtak olvasni. 1562-ben ugyan – éppen Beregszász vidékének egyik reformátora – Szegedi Gergely kiadott egy énekeskönyvet, majd 1569-ben annak „megöregbített” kiadása is megjelent. Ebből azonban nemigen jutott a szegény, falusi gyülekezetnek.¹⁰

A másik tényező, amely kialakította ezt a szokást az írni-olvasni tudás hiánya. A reformáció törekvése ugyan többek között éppen az volt, hogy írni-olvasni megtanítsa a népet, hogy a Bibliát olvasni tudja és énekeljen a gyülekezetekben, de ennek általánossá tétele hosszú időt vett igénybe. Ezért fejlődött ki az a szokás, hogy gyülekezetenként egy-egy olvasni tudó, ugyanakkor jó énekes ember vállalkozott az ének diktálására és az ének kezdésére, vezetésére. Magyarországon az énekdiktálás szokása a múlt század végére – legalábbis templomi istentiszteleteken – szinte teljesen megszűnt. A temetéseken azonban továbbra is fennmaradt. Ma néhány szatmári és beregi gyülekezetben gyakorolják még.

Kárpátalján a szokás fennmaradásának kedvezett az az elszigetelődés, amely a trianoni *békeparancs* következtében állott elő. Előbb Csehszlovákiához, majd a Szovjetunióhoz csatolt kárpátaljai területen mintegy 70-80 ezer református él. Különösen az utóbbi négy évtizedben teljesen lehetetlenné vált az énekeskönyvek utánnyomása. A régiak elhasználódtak, elrongyolódtak. Halálos veszedelembbe került az, aki Bibliát, vagy énekeskönyvet próbált átcsempészni a határon. A nyomtatott énekeskönyv hiánya arra kényszerítette az ott élőket, hogy a régi énekeket lemásolják. A paraszti írásbeliségnek egy reneszánsza kezdődött el, melynek eredményei az „*énekes irkák, imádságos és ígésfüzetek*” sokasága.

⁹ KISS 1981. 153 és 574.

¹⁰ Szegedi Gergely Énekes Könyve 1569-ből Szilády Áron tanulmányával Sz. Gergelyről s énekes könyvéről Budapest, 1893. Függelék II.

A nagydobronyi gyülekezetben jelenleg két *énekkezdő* tevékenykedik. Itt *Szanyi Feri Jánost* mutatom be, aki Nagyberegen 1922-ben született, *templomjáró* presbiter családban. Az éneklés szeretetét nagyapjától vette át. Az 1940-es években került Nagydobronyba és közel 20 esztendeje szolgál a gyülekezetben mint *énekkezdő*. Megbízását nem az egyház hivatalos vezetőitől nyerte, hanem a gyülekezet tagjainak a bizalmából teljesíti szolgálatát. Előbb feleségének rokonsága, később mind többen hívták el a temetésekre, majd az előtte szolgáló énekkezdő előregedése után, a templomi istentiszteleteken is Őt bízták meg a diktálással. Öntudatosan vállalja és végzi funkcióját, melyért a közösség tisztelete és megbecsülése övezi, annál is inkább, mivel azt önzetlenül mindenféle juttatás nélkül végzi. A gyülekezetnek egyik presbitere is.

Mint énekkezdő a kövekező feladatokat végzi: a templomi gyülekezeti istentiszteleteken az énekversek diktálása és az éneklés vezetése. Itt nem az általa gyűjtött és egy füzetbe leírt énekeket, hanem az énekeskönyv – a zsoltár – énekeit diktálja a szolgáló lelkésszel való előzetes egyeztetés alapján. Régebben minden hétköznapi reggel a munkába indulás előtt, nyáron 4-5 óra, télen 6-7 óra körül volt istentisztelet. Mostanában csak hetenként kétszer kedden és pénteken tartanak hétköznapi reggeli könyörgéseket, de a résztvevők száma most is eléri sokszor a 200-at.

Minden vasárnap kétszer, délelőtt és délután is tartanak istentiszteletet. Különösen a délelőtti istentisztelet alkalmával tele van a templom, ami 5-600 fős gyülekezetet jelent. A dobronyiak nemcsak külsőleg öltöznek ünnepi ruhába a vasárnapi istentiszteletre, hanem sajátos méltósággal, az ünnepélyességet kifejező testtartással lépnek be a templomba. Gönczy Pál az 1940-es évektől volt itt lelképásztor és 1948-ban tárgyalás nélkül elhurcolták, tíz évig volt a szibériai Silinkában fogoly. Egyik hazaküldött levelében így emlékezik meg egy dobronyi vasárnapról:

„....Megkondul a harang, s mint gyors madársereg
Száll szava a légben utcák, házak felett
Tiszta feketében az idősek csendben
Meghatódott arccal, a gyermekek rendben
Friss, kemény léptekkel fiatal legények
Szín pompás ruhában szebbnél szebb leányok
egy-től-egyig mint szép mezei virágok.
A nagytemplom tömve, kitarva szív, lélek
Harangok még szólnak, de már zeng az ének
S a jó hívek szíve megtelik örömmel
Éneklik, Ím bejöttünk örömmel...”¹¹

¹¹ Gönczy Pál nagydobronyi református lelkész levelei Silinkából 1948-1958. Xerox másolatok a szerzőnél.

Temetések alkalmával a gyászoló család a rokonságot és a család barátait, ismerőseit, *hivogató* által hívja meg a virrasztóba és a temetésre. A virrasztás időpontja a temetés előtti éjszaka, este 8 órától éjfélig tart. Itt kettős funkciót lát el az *énekdiktáló*: egyrészt a halott mivoltához illő énekeket választ az *énekes-írkájából* azokat diktálja és kezdi. Általában egy virrasztóban 10-12 éneket szokott diktálni, másrészt a virrasztás végefelé búcsúztatót mond a halott nevében:

„Szomorúan hangzik beszédemnek hangja, mert egy idős, keresztény társunkat kísérjük holnap a sírba. Mára délelőtt, amikor megszólalt templomtornyunk nagy harangja, minden szív megremegett. Vajon ki van ily hirtelenül meghalva? Egy jó édesapát vagy jó édesanyát, vagy egy kedves gyermeket kísérünk sírjába? Kedves barátaim! Mi kik még itt élünk, e földi Porsátorba, hallgassatok most az én szavamra. Feljön a nap, minden reggel a tiszta égboltra, de leszáll-e rajtunk vagy még ma eljön hozzánk a halál angyala? Ember! Készülj, mert most te vagy soron. Hogy eljő az este, lefekszel ágyadba, elalszol nyugodtan az Úr oltalmában. Semmiről sem tudhatsz álmokat látva; jót vagy rosszat.

Ím e drága jó édesapa, ki lelkét átadta az Úr oltalmába, teste kihűl, ajka bezárul, nem mondja már többé, feleségem, gyermekeim, az Isten megáldjon. Azért hát sírjátok, nagyon zokogjatok, mert őtet e földi életbe többé nem látjátok. Föld fedele betakarta, koporsó fedele bezárul, a sír csendes kebele elvált az énekeket nemsokára egymástul. Kedves feleségem, gyermekeim, unokáim, vejem, menyem és ti mindnyájan, végtiszesség tévő emberek, testét holnap koporsójába kikíséritek oda a temető kertbe, a sírnak szélére, letevétek testét az anyaföld mélyére. Megköszönöm szíves fáradozástok, a jó Isten áldását kérem, amíg éltek, rátok.”¹²

Másnap, a temetés idején, az *énekdiktáló* a lelkésszel és a *jelentővel*, vagy *halottas emberrel* együtt érkezik a halottas házhoz, ahol a szolgálattevők számára elkészített „sátor”-ban a lelkész mellett foglal helyet. Innen diktálja azokat az előre kiválasztott énekeket, melyek a koporsó lezárása, a temetési beszéd előtti és utáni alkalmakra valók. A temetési szertartás után az utcán a lelkésszel és a jelentővel együtt a kapuval szemben állanak fel és amikor az udvarról kiindulnak a koporsóvivők, akkor diktálja az idevágó éneket: „Vegyük hát e koporsót fel...”, majd a temetési menet élén haladva az úton végig az úgynevezett kikísérő énekeket diktálja és kezdi. A temetőben a sírnál újra énekel a gyászoló gyülekezet, mégpedig a halott *‘mivoltjához’* illő éneket. A temetésen a diktáló ember funkciója azzal ér véget, hogy elmondja a végső búcsúszavakat. Ezek rendszerint ritmikus prózában írt szövegek, melyek a *Virrasztóba és temetőbe mondandó versek* c. füzetben találhatók.¹³ Az egyik így

¹² Szanyi F. János: Virrasztóba és temetőbe mondandó versek (kéziratot füzet a szerzőnél).

¹³ Szanyi F. János: 1-2-3. számú Énekes Írkája. Xerox másolat a szerzőnél.

hangzik: „Elnémultak a harangok, a gyász hangok. Te jó édesapa, melyek téged ide kísértek. Hogy a megfáradott tested megpihenjen, lenn a sötét sírba itt. Amíg éltél az idődet, jó munkával töltötted. A rád bízott talentumot buzgón gyümölcsöztetted. Gyűjtsd össze hát kévéidet, mint életedben arattál. Hű munkádért a béredet megtalálod Jézusnál. Ne félj tehát oda menni, óh te jámbor arató. Tárt karokkal vár reád a mennyben a Megváltó. Temetőkert, csendes, halottaknak hazája, hadd pihenjen hús kebleden kit most helyeztünk sírjába. Hadd nyugodjon benne teste, honnan létét vette. Lelke pedig fent az égbe, éljen örök dicsőségbe. Isten nyugtassa békében.” Ezzel a temetésen véget is ér az énekkezdő szolgálata. Odaáll a sírásók, sírbehúzóok közé, akikkel együtt elfogadja a gyászoló család megbízottja által kínált kenyeret és pálinkát, mellyel a közreműködőknek megköszönik a fáradságukat.

A nagydobronyi temetési szokás sajátossága, hogy a diktálóembert meghívják ugyan a torra, amely itt közvetlenül a temetés után van a halottas háznál, de a torban már nem ő, hanem a mindenkor harangozó diktálja az idevaló éneket: „Visszatérünk e gyászházhoz, melyben gyász és bánat honol...”

Szanyi F. Jánosnak három *„Énekes-irkában”* összesen 137 különböző alkalmakra való éneket tartalmazó énekgyűjteménye van. A 4. füzetben a virrasztóban és a temetőben mondandó versek vannak beírva.

A nagydobronyi lelkipásztor – tehát a hivatalos egyház képviselője – egyáltalán nem lelkesedik az énekkezdő közreműködéséért: „Sajnos itt a faluban ezt szokták meg. Régen ezeket a búcsúztató énekeket maguk az énekkezdők írták és bizony sokszor elbúcsúztatják a kutyájától macskájától is a halottakat. Már több környező gyülekezetben evangéliumi énekeket énekelnek az új énekeskönyvből, és azok szebbek is meg közelebb is állnak a mi hitünkhöz, de itt nagyon erős a ragaszkodás a régi hagyományokhoz...” – állapítja meg a lelkipásztor.

Szanyi F. János közlése szerint gyűjteményének énekeit részben még az iskolában tanulta Dóka Károly kántortanítótól Nagyberegben, és felnőtt korában írta le. Emlékszik arra is, hogy a régi öreg énekdiktálók egy bizonyos Ráti Sándor nevű idős baptista ember énekei közül is sokat átvettek és átírtak. Ő a gyűjteményének törzsanyagát Bara Sándor énekkezdő-presbitertől kapta.

E rövid előadás keretében nincs lehetőség arra, hogy Szanyi F. János repertoárját elemezzem, csupán annyit szeretnék megjegyezni, hogy egyetlen olyan temetési éneket találtam benne némi szövegváltoztatással, mely az első 1698-ban Debrecenben kiadott halottas énekek között is szerepel. A gyűjteményben 3-4 olyan ének található még amely a hivatalos énekeskönyvekben is benne van. Az énekeket általában a zsoltárok dallamára énekelték.

IRODALOM

BALLA Gyula

1988 Nagydobrony – egy falu, amely a térképen is megtalálható. In: Magyarságkutatás: A Magyarságkutató évkönyve, Budapest

DUPKA György-HORVÁTH Sándor

1987 Múltunk s jelenünk. Balogh Edgár nyomában. Kárpátia Kiadó, Uzshorod

DUPKA György-HORVÁTH Sándor-MÓRICZ Kálmán

1990 Sorsközösség: Kárpátaljai magyarok a 80-as évek végén. Ungvár

KISS Áron

1981 A XVI. században tartott Magyar Református Zsinatok végzései. Budapest

Magyarországi Ev. Református Egyház Egyetemes Névtára 1886

Magyarországi Református Egyház Egyetemes Névtára 1913-1915; 1941

Magyar Statisztikai Közlemények, Budapest, 1900.

Szegedi Gergely Énekes Könyve 1569-ből Szilády Áron tanulmányával

Szegedi Gergelyről s énekes könyvéről. Budapest, 1893.

CALVINIST PRECENTOR IN NAGYDOBRONY (SUB-CARPATHIA,
THE DISTRICT OF UNGVÁR)

AMBRUS MOLNÁR

This study is dealing with the custom of *prechanting* which is still practised in the Calvinist congregation of the Hungarian-populated Sub-Carpathian Nagydobrony, with one of the *precentors*, János Szanyi F. and the *role* he played in the life of the *congregation*.

The custom of *prechanting* in Calvinist congregations goes back to the century of Reformation. At that time there were not enough religious songbooks available, and also only a few people could read. The course of the church and funeral public singings was the following: a man with a fine voice – or rarely a woman – *prechanted*, dictated the words of the songs line by line. In each congregation there were one or more men who felt fit for the role of the *precentor*. This person collected the words of the songs used at different congregational events and copied them from the former *precentor* into handwritten books. Today János Szanyi F. is one of these *precentors* at Nagydobrony who collected the words of the songs sung at services and funerals into three notebooks. The congregation surrounds the *precentor* with love and respect. He is usually invited to the wakes, funerals and even to the repasts that take place after the funerals. He considers these invitations an honour, and he fulfils the duty he got with his function and which was assigned to him by the community without any remuneration or compensation.

EGY KÁRPÁTALJAI SZENTKÉPFESTŐ

A következő oldalak a kárpátaljai Smajda Istvánról szólnak. A Cseh-szlovákiában, egy pásztor fiaként született festő élt Magyarországon, majd a Szovjetunióban halt meg. Sosem költözött el szülőfalujától messzire, a határ „lépte át” több ízben.

A pásztor fiának kézügyességét már gyermekkorában ismerte szülőfaluja. Apja néhány öregkori rajza alapján nyilvánvaló, hogy családja jó kézügyességét örökölte, melyet már korán fejlesztett rajzolással. Bizonyára többször megörököltette az Ung és a Latorca közének jellegzetességeit, próbálgatta tudását a legelő állatok papírra vetésével. Bár Ungváron élt és halt meg, a neki oly kedves tájtól, melynek szépségei a festésre irányították figyelmét, sosem szakadt el (1. kép).

A következőkben a festő élete mellett szólok néhány szakrális témájú alkotásáról. Igyekszem elhelyezni ezt az írást a témával foglalkozó néprajzi irodalomban. Ezek mellett a dolgozatban annak bemutatására is törekszem, hogyan befolyásolhatták a politikai változások egy egyén és egy közösség, a kisebbségben élő nemzetiség és a tiltott, túrt egyházak tagjainak életét az elmúlt évek Szovjetuniójában.

A téma jellegénél fogva elengedhetetlennek éreztem azt, hogy a néprajzi feldolgozás mellett – ahol ez lehetséges volt – művészettörténeti elemzést is végezzek.¹

Gállocs

Smajda István szülőfaluja a földrajzilag az Ung-Latorca-közéhez tartozó területen, Ungvártól délre, a szlovák határ szomszédságában fekszik. A faluban ma 550 fő lakik. A lakosok 80%-a magyar nemzetiségű, ma római katolikus és református vallású.

¹ A dolgozat elkészítéséhez szükséges terepmunkát a Pro Renovanda Cultura Hungariae Alapítvány támogatása tette lehetővé. Ennek keretében Kárpátalja Gállocs nevű falujában kutattam 1991 és 1992 folyamán. A falu népi vallásosságának felderítése közben akadtam a festő munkáira. A kutatás egyéb eredményeinek feldolgozása, illetve közzététele folyamatban van, ezekre a dolgozatban utalok. A Smajda Istvánról írt összefoglaló jellegű munkámmal az 1993-as Országos Tudományos Diákkonferencián a Folklór I. szekcióban első helyezést értem el. Az anyaggyűjtést 1992 szeptemberében zártam le. A terepkutatás lehetővé tételéért Molnár Lászlónak és kedves családjának szeretnék köszönetet mondani.

A falu etnikai és vallási történetét vizsgálva² arra derül fény, hogy a XVIII. század közepén, a már ott lakó görög katolikusság száma megkétszereződött, feltehetőleg ruszin nemzeiségű lakosokkal. A görög katolikusok száma az ekkor elért 120-130-ról századunk közepéig nem változott. A ruszin lakosság e növekedése ellenére az 1773-as összeírás, a *Lexicon locorum* szerint Gálocs a XVIII. század második felében magyar nemzetiségű volt.

A magyar nyelvi környezet miatt a görög katolikusok már az 1806-os munkácsi egyházmegyei összeírásban kétnyelvűként vannak számon tartva. Az asszimilációs folyamatokra utal, hogy az elsődleges prédikációs nyelv a ruszin eredetű görög katolikusok között ekkor már magyar volt. Fényes Elek szerint a múlt század 30-as éveiben a falu 24%-a görög katolikus, melynek szerinte jelentős része ekkor még ruszin volt, amint ezt a könyvében Gálocs jellemzésénél található magyar-orosz szavak is jelzik. Ám e szavak nem utalnak feltétlenül a faluban használt nyelvekre. (Vö. a fenti adatokkal 1806-ból!) A XIX. század második felében egyre gyorsuló asszimilálódás következtében e század elején Gálocs már tiszta magyar falu, ahol a második legnépesebb felekezet a görög katolikus.

A faluban az elmúlt 300 évben a görög katolikusoknak és a reformátusoknak³ volt temploma. Gálocs a XVIII. század harmadik harmadában szűnt meg görög katolikus parókia lenni részeként annak a reformnak, melynek célja az volt, hogy a jobbágyi sorban élő és számosságuk miatt egymás helyzetét is rontó *batykókat* kevesebb, de képzetesebb parókussal váltsák fel. A görög szertartásúak azóta Palágykomoróhoz tartoznak. Ez az egyházszervezeti változás, a filiává válás döntő volt a ruszinok asszimilálódása szempontjából. Ezzel megváltozott a görög katolikus vallás helyzete (tekintélye) a faluban. Egészen más egy egyházközség megítélése egy településen, ha a híveken kívül állandóan jelenlévő papja is van. A filiává válással összefüggő fontos változás volt az is, hogy megszűnt a rendszeres nyelvgyakorlás biztos lehetősége, a misén belüli anyanyelvi prédikáció. A ritkán, több hét elteltével, esetleg havonta tartott szertartások⁴ már elvesztették a nyelvet megtartó szerepüket. Különösen nő a nyelvcseré veszélye, ha nincs görög katolikus felekezeti oktatás és katekizáció sem folyik, márpedig Gálocson 1806-ban mindkettő hiányzott. Felekezeti iskolá-

² A falu etnikai és vallási történetéről itt részletes irodalmat nem közlök. Ezzel kapcsolatos munkámban a kérdéssel foglalkozó irodalom megtalálható. PUSZTAI 1993.

³ HARASZY 1931. 194.

⁴ A ritka görög katolikus szertartásokra abból következtethetünk, hogy Palágyinak 1806-ban tizenhárom filiája volt. Ezek közül Gálocs még a jobb helyzetűek közé tartozott, hiszen a negyedik legnépesebb volt és viszonylag közel esett a parókiához. PUSZTAI 1993. 32-33.

ja ezután sem lett a görög katolikusoknak.⁵ A ritkább misékkal, a vegyesházasságokkal, esetleg más templomba való járással megszűnt a vallás addigi közösséget formáló ereje, és meggyengült a falu egyéb lakóitól való elkülönítő szerepe. E folyamat – mely a parókia megszűntetésével vette kezdetét – eredményezte, hogy 1806-ra már vegyes nyelvű a gálóczi görög katolikus népesség. A római katolikusok századokon át a közeli Dobóruszka (ma Szlovákiában) templom nélküli filiái voltak.

Ezt a történelmileg kialakult rendszert bontotta meg a görög katolikus egyház betiltása. Ezt az egyházat az államhatalom 1949. február 17-én likvidálta, nyilvános működését megtiltotta, templomait bezáratta, vagy átadta a pravoszlávoknak. (Gálacson – néhány pravoszlávosítási próbálkozás után – bezárták a templomot.) Az újraegyesülést el sem ismerő 129 papot letartóztatták és deportálták, hatot kivégeztek. Az elítéltek többsége 1956 után tért vissza a kényszermunkából, de hivatását csak titokban folytathatta.⁶

Gálocs görög katolikus hívei így veszítették el papjukat. A majd kétszáz évig tartó filiális létet követően tehát a vallásosság korlátozása, a papi szolgálat megszűnte is fokozta a katolikusok lelki magárahagyatottságát. Ezért a templom bezárása és az út menti keresztek temetőbe vitetése⁷ után megnőtt (a szervező egyéniségek és) az otthoni áhítatok szerepe, melyek egyik kelléke a lakás terét megszentelő szakrális tárgyú kép.⁸ Kárpátalján a háború utáni hatalomváltástól megijedve azonban sokan tűzre hányták vallásos tárgyú könyveiket, képeiket. Ezen hiánynak és az e nyomán kialaku-

⁵ A gálóczi református eklézsia jegyzőkönyve szerint 1826 előtt az egyház levitájához jártak tanulni „minden vallású gyerekek”. Ebben az évben a református iskolának jelöltek ki helyet a falu földesurai, azzal a kikötéssel, hogy „mint eddig, úgy ezen túl is az építendő Református Oskolába mint a római, úgy a Görög Catholikus gyerekek is szabadon jár-hassanak tanulás végett”. Ez az iskola 1870-ben községi, később állami iskola lett. HARASZY 1931. 194.

⁶ ORTUTAY 1991. 9.

⁷ PUSZTAI 1991.

⁸ „A templom ikonográfiája nem öncélú gyönyörködtetésre, hanem épületes okulásra szolgál. Jellege funkcionális, mint a klasszikus népművészeté, tehát nem öncélú, nem l'art pour l'art megnyilatkozás. Miután a hívőknek egyrészt sajátos, konkrétumok iránt fogékony lelkiállata, másrészt pedig hosszú évszázados írástudatlansága, hiányos iskolázottsága miatt az elvont gondolkodás és szemlélet iránt kevesebb volt az érzéke, az egyház bölcs emberismerettel fordult a művészet segítségéhez...” BÁLINT 1981. 77-78.

„A nagyszámú és különféle ábrázolás nemcsak a szobák falán fért meg jól egymás mellett, hanem az egyén és a családok hitéletében, vallásos világában, áhítatában is. [...]. Segítették az imádságot, látványuk hozzájárult a láthatatlan elképzeléséhez a fohászzkodó számára. De felidéztek az ábrázolt, s általában a szentek példamutató és követésre ösztönző életét, tehát erkölcsi tanítással is szolgáltak. [...] Ezeknek a vallásos ábrázolásoknak a látványa, ahogy mondják, „jobban előhossa a vallásos érzést.” LACKOVITS 1991. 48.

ló igénynek a következménye az, hogy a gálócsi pásztor városba került, „festőiskolát” végzet ügyes kezű fia, előbb rokonai kérésére, majd pénzért „istenes élere készítő” képeket kezdett festeni.

A háború után a gálócsi görög katolikus hívek az ungvári római katolikus templomban gyakorolták hitüket, ott esküdtek, kereszteltek. Ennek következtében ma csak az ötven évnél idősebbek tartják magukat görög katolikusnak és emlékeznek a keleti szertartásra. A templom visszaadásakor az esetleges ellentétek elkerülése végett a falu római katolikusnak jegyeztette be azt, ahol havonta egyszer van római szertartású mise.

A lakásokat díszítő szentképekről

A népi lakásbelső kutatása során jelentős számú adat került elő a szakrális tárgyakról. Ezek azonban legtöbbször csak e tárgyak funkcióját jelzik, pontos ikonográfiai leírások ritkán állnak rendelkezésünkre. A katolikus lakások szentsarkának kialakításáról, változásáról K. Csilléry Klára összegezte nemrég kutatásait.⁹ A magyar vallási néprajzi és egyéniségkutatás eddig viszonylag kevés figyelmet szentelt a lakásbelső szakrális tárgyainak illetve az ezeket készítő alkotó személyének. Andrassy Kurta János és Sümegi György a Kiskun Madonnákról, Madarassy László a faragópásztorokról, Barna János keresztfaragóról emlékezett meg.¹⁰ Varga Zsuzsának a Néprajzi Múzeumba érkező népi vallásossággal kapcsolatos tárgyakat ismertető cikkeiben a művészettörténet által alig vizsgált tárgyakra, üvegképekre, apácamunkákra, rézmetszetekre hívta fel a figyelmet.¹¹ A határterületeknek több tudomány által való felderítésére jó példa a Devóció és dekoráció című kiállítás, mely a XVIII-XIX. századi kolostori művészetet mutatta be.¹² A népi vallásosság tárgyi világát is érintik Szilárdfy Zoltán művészettörténeti kutatásai.¹³ Az ugyancsak Varga Zsuzsa által közreadott, a szakrális emlékek gyűjtését segítő útmutató figyelmeztet a lakásbelső szakrális tárgyainak gyűjtésére, de a „népművészeti értéket nélkülöző” tárgyak megfigyelését csak akkor ajánlja, ha „velük nagyobb közösségre jellemző szokást, szabályokat lehet jellemezni.”¹⁴

A múzeumok számára érthetően lényegesebb a művészi (kolostori vagy népművészeti) alkotások összegyűjtése. Az egyes közösségek, családok

⁹ K. CSILLÉRY 1991.

¹⁰ MADARASSY 1934., ANDRÁSSY KURTA 1944., SÜMEGI 1980.

¹¹ VARGA 1973/b. és 1974.

¹² LENGYEL 1987.

¹³ Például SZILÁRDFY 1984.

¹⁴ VARGA 1973/a. 8.

vallásosságáról és ízléséről azonban csak úgy kaphatunk reális képet, ha a falu templomától kezdve a többi, a vallásosság szempontjából fontos építményen át az egyes lakások összes szakrális tárgyát is számbavesszük az apácamunkáktól a giccses olajnyomatokig. Ilyen komplex elemzés derítheti fel az egy-egy település lakóit érő minden (korú és eredetű) – szakrális szempontból fontos – vizuális hatást. A vallási néprajz is így, a szakrális tárgyrendszert vizsgálva foglalkozott először érdemben a lakásbelső összes szakrális tárgyával, köztük giccses festményekkel és olajnyomatokkal is.¹⁵ Barna Gábor névszerint említi Baranyi András kunszentmártoni szentképfestőt, jelezve alkotásai változó színvonalát.¹⁶

A szakrális tárgyakkal kapcsolatos kutatások hiányáról jól tájékoztat az, hogy a Magyar Néprajz VII. kötetének népi vallásosságról szóló részében kevés szó esik ezekről. A néprajz által az előbb jelzett teljességgel csak a nyolcvanas évek közepe óta kutatott területre a szociológia már a hetvenes évek elején induló lakásszociológiai kutatások kapcsán felfigyelt. S. Nagy Katalin több szórványos említés után 1976-ban közölte tapasztalatait. Figyelmeztet a múzeumi gyűjtés és a jelen szakrális tárgykultúrájának kapcsolatára az a megállapítása, ami szerint az üvegképek ritkaságával szemben ma általában az olajnyomatok és nagyméretű olajképek díszítik a lakásokat.¹⁷

A szentképek az elhasználódás, a gyerekeknek való elajándékozás (vagy az ízlés gyökeres megváltozása) miatt állandó frissítésre, cserére szorultak. Az olajnyomatokat és az olajfestményeket is búcsúban vagy házaló kereskedőktől lehetett beszerezni. A XIX. század második felétől általánossá váló *olajnyomatok* mellett a lakásbelső szebbé tételét szolgálta az *olajfestmények* rendelése. A könnyen megfizethető, gépi technikával készült nyomatok mellett státuszszimbólummá váltak, egy család vagyonosságát és vallásosságát jelezték az olajképek.¹⁸

A végletekig idealizált, esztétikailag legtöbbször giccsnek tekinthető olajfestmények tematikájukat tekintve viszonylag csekély változatosságot mutatnak.¹⁹ A témák szolidan, megnyugtatóan vannak ábrázolva, kerülve a keresztút, a megfeszítés, és a feltámadás, vagyis a szomorúságot sugalló, illetve a transzcendenciát hangsúlyozó témákat.²⁰

¹⁵ BARNA 1987., LACKOVITS 1991.

¹⁶ BARNA 1987. 225-226.

¹⁷ S. NAGY 1978.

¹⁸ HEMMINGSON 1989. 79.

¹⁹ Jézus az Olajfák hegyén, a Szent Család, Mária a Gyermekkel, Mária a galambokkal játszó Gyermekekkel, Jézus a bárányokkal, Jézus tanítványai körében. S. Nagy 1976. 391., K. Csilléry 1989. 51.

²⁰ Ezzel szemben Smajda István képeinek 20%-a Jézus szenvedését vetíti előre vagy feltámadását ábrázolja.

Az általános sémákhoz hasonlítanak az egy-egy ügyesebb kezű, képzőművészeti képzésben nem, vagy alig részesült emberek által készített képek. Ezen emberek tehetségét néha csak közvetlen környezetük ismeri, néha messze földről elzarándokolnak műveikért. Az egyes szobák falára kerülő képek festése mellett a közösségi vallásgyakorlás bizonyos tárgyait (útmenti keresztek, ²¹ stációs képeket, lobogókat²²) is ők festik vagy újítják. Ezeknek – a szakrális témákat naiv vagy provinciális módon festő embereknek – a témaválasztásai, lelkiségük, ismeretségük, festési technikájuk, szerepük egy-egy közösség életében, bizonyos kultuszok terjesztésében ma még alig ismert. Pusztán munkájuk végeredményét láthatjuk a szobák falán.

Smajda István élete

A görög katolikus Smajda család emberemlékezet óta Gálacson él. A festő nagyapja és apja a falu pásztorja volt. Nagyapját mint tudós pásztort tartják számon a legöregebbek, akinek pásztortáncára és a pócsi búcsújárás kísérelő töröksípos muzsikájára is emlékeznek. Apjával kapcsolatban említik először a család kezűgyességét. Némelyek, így a festő özvegye szerint is, az igazi tehetség ő lett volna. Ránk csak öregkorában unokái számára a pusztai élet jeleneteivel telerajzolt füzetek maradtak.

A festő 1922-ben született szűlei tíz gyermeke közül másodikként. Testvérei elmondása szerint apjuk káromkodós ember volt, aki az italt sem vetette meg. Szegényen éltek, melyet csak apja Amerikába kivándorolt testvéreinek küldeményei enyhítettek néha.

...itt volt egy tanító, Bodzás nevű, és ez fefigyelt arra, hogy ez a fiú tudott rajzolni, farkaskutyákat, nyulakat, őzikét, gyönyörűeket festett, és az a tanító fefigyelt arra, hogy ez a gyerek tehetséges. Ha olyan világ lett volna, mint régen volt, hát akkor ő kimondott festő lett volna. De fogalma volt."

Bár Smajda jó tanuló volt, akit a tanító és a görög katolikus pap taníttatni akart, mivel az apjának segítségére volt szüksége, ötödik osztálytól egyre többet hiányzott, eredményei romlottak.

Mire legénykorába ért, kitört a háború, melynek vége után még fogságban volt. Innen hazatérve, 23-24 évesen kezdett legénybandákkal járogatni, udvarolni. Erre az időszakra egykori legénytársa, aki ma a falu kurátora, így emlékezett:

„Hát mondom, hogy ugye bejött a háború, ő elment a háborúba, oszt akkor ott vút a fronton, s ugyi kison került haza, és akkor nemi nőszült rögtön ugye, hát

²¹ Például Smajda Gálacs összes keresztfjét több ízben újrifestette.

²² Baranyi András a kunszentmártoni temető stációképeit és a temetői lobogókat festette. BARNÁ 1987. 226.

persze, hogy mink is felcseperedtünk akkorra, hiába tizenhárom-tizennégy éves fiúcskák vótunk, mikor a front vót itt. Hát ugyi, mire ő hazakerült, hát nem nősült, úgy, hogy együtt legénykedtünk. [...] De vénlegény vót, hát nagyon legénykedett ő."

A falu egyik lakója, aki saját bevallása szerint nem nagyon ismerte, mert nem az ő „korosztályához” tartozott, így magyarázta Smajda sikertelen udvarlását:

„Hát osztán udvarolt volna ez a Smajda fiú, hát nem vót az egy szíp fiú, nem nagyon szerettték a lányok. Meg nem is vót neki mire nősülni. Mer szegényfiú vót, nem vót hova vinni az asszonyt, semmi, hát addig...”

Sógora – aki saját bevallása szerint legjobban ismerte Smajdát – az előzőhöz nagyon hasonló ítéletet formált:

„Pista mindig a legszebbeket szerette, és már ő öreg volt. Hát már én úgy mondom az igazat, hogy mindenki, ha beszélt is vele, de nem szerelemről, csakúgy kötelességből. [...] Máskülönbén ez volt tán a nagyobb hiba, hogyha ő vele egy lány megállott szórakozni, már azt hitte rögtön, hogy szereti. Hirtelen szerelmes lett. Ez volt nála a legnagyobb veszteség. Evvel veszítette el. Mert ha megállt vele valaki szórakozni, már úgy gondolta, hogy hozzá is megyen. Nagy tévedés volt nála.”

Az előzőleg már idézett fiatalkori barátja így emlékezett:

„Hát öreg is volt már, meg olyan... mit tudom én, olyan... kicsit beképzelt vót ű. [...] ...szóval, mint akinek egy pici hibázott... ilyen... történeteket leakasztott, hogy ő hol vót, hogy ű Toldiho... Olyan vót, mint Toldi, hogy ű hogy verekedett farkasokkal, meg ez, meg az, nem ilyen hogyhíjjákokat mesélgetett. De amúgy nagyon jó fiú vót. Nagyon jó fiú. Hát így.”

Smajda István családja a falu szegényebbjei közé tartozott. A festő elődei földdel nem rendelkezvén pásztorkodtak. Smajda – a házasodáshoz már idősen – falujában nem talált társra. Mivel nem folytatta apja hivatását, nem volt megélhetési alapja, a falujában kivitelezhető életcélja és ezzel – rokonságán kívül – megszűnt a kötődése szülőfalujához. Udvarlásai e kapcsolatot próbálták helyreállítani. Az elhalványuló kötődések helyett így keres újat. Ideje fogytával – és valószínűleg természete miatt is – udvarlásai olyanok, hogy azt sok évtized távolából minden kortársa felemlgeti. E sikertelenségei adják a végső lökést ahhoz, hogy elhagyja faluját. Ekkor kezdett Ungváron a festő szakiskolába járni. Az iskola elvégzése volt az út melyen Smajda gálocsiból ungvárivá, városi lakossá vált; ez volt az a szakma, mely biztos megélhetést adott neki a városban. Nyugdíjaztatásáig Ungváron élt és dolgozott különböző gyárak propagandista festőjeként. Nála majd két évtizeddel fiatalabb feleségével az iskola elvégzése után ismerkedett meg és 37 évesen házasodott össze. Smajda István 1988-ban halt meg. Kéréséhez híven szülőfaluja temetőjében temették el.

A festő egész élete másképp zajlott, mint ahogy azt a falu lakói megszokták és elvárták. Az ekkor még többé-kevésbé szilárd (ám röviddel ezután gyorsan felbomló) hagyományos normarendszert átlépte, kitűnt képügyességével, de mulatozásaira is jól emlékeznek. Szülőfaluja lakói is másnak, az átlagostól eltérőnek tartották. Ez segítette a róla szóló emlékek fennmaradását is.²³

A falu közvéleménye nagyon megosztott abban a kérdésben, hogy mennyire is volt vallásos Smajda István. Egyik testvére szerint:

„Ű, ha eljött az a karácson, vagy eljött az újév, vagy húsvét, Ű csak „megyek haza anyámnál”. Mikor Ű beköltözött Ungváron és ott laktak, „megyek anyámhoz és megyünk a templomba”. Igenis vallásos volt. Azt mondta mindig, hogy „Édesanyám! Én nem fekszem le hogy én keresztet ne tegyek a fejem alá!” – olyan vallásos volt. Mert az volt a mindene. [...] Űgy örült, ha eljött haza búcsúkor vagy karácsonykor, vagy húsvétkor. Hogy „Édesanyám, megyünk a templomba!”

Sógora, akit szintén az őt jól ismerők közé vehetünk, épp ellenkezőleg nyilatkozott:

„Nem volt templombajáró. Egyáltalán. Én hívtam gyakran. „Megyek, megyek”. Majd mikor szegény az utolsókon járt, szegény már vágyott a templomba. S azt mondta, hogy jobban lesz, majd fog járni úgy, mint én. Templombajáró egyáltalán nem volt.”

Valószínűleg özvegye szavai alapján alkothatunk pontos képet vallásosságáról:

„Hát őszinte vagyok, csak nagyobb ünnepekbe, nem járt gyakran. Azért nem járt, mert ő olyan, kicsit olyan, tartott attól, hogy mit fog mondani a főnökség. Mert nálunk sok mindenbe beleszóltak.”

Az ennyire eltérő vélemények rögzítése éppen ennél a kérdésnél azért fontos, mert az őt ismerők valószínűleg ugyanígy gondolkodnak arról, hogy vajon istenadta tehetségét az embereknek áldozó, ellenszolgálatást nem kérő szentképfestő, vagy tehetségét és a reális igényt felismerő, szentképeket készítő festő élt Smajda István személyében.

Festészete

Tehetségének eredete és képeinek értékelése

Tehetségét a falu lakói két forrásból, az Istentől és jó képügyességű apjától eredeztetik. Hogy ki melyiket hangsúlyozza, az az egyén vallásosságától és a festővel való kapcsolatától egyaránt függ. A falu egykor volt búcsúvezetője szerint:

²³ HEMMINGSON 1989. 81., 83.

„Az Úristen adta. Ezt másképpen nem. Mert eztet ember nem adta, fiam.”

A Smajdát és a képek keletkezését is közelről látó özvegye szerint:

„A festést is, hát bizonyára örökölte az édesapjától, énszerintem.”

Képeit különösen testvérei tisztelik, ők többnek, szebbnek tartják más szentképekhez képest. A mellékletben 8. számú képről így mesél testvére:

„Én ezt a képet odaadományoztam a templomba, mikor én meghallottam, hogy ez a templom mán megnyílik. Azt mondtam, „vigyíték oda, oszt tegyíték – ha nem az oltárra –, tegyíték oldalra, de én odaadom, mert azt a Pistának a kípje”, és visszaadták nekem. Azt mondták, lesz mán itt elég kíp, minek az. Hát azt mondom: „Ides jó Istenem, ha én odaajándékoztam, ha nem az ótárra vagy ódalra, ha feltettik vóna ott a... azt.. ahol szónokolnak, meg mit tudom én mi, akkor is azt nem szabad vót visszaadni.” Akkor visszahoztam, de szomorú szívvel hoztam vissza. Oszt odaajándékoztam, akkor minek kellettett visszaadni? S vissza is hoztam. Azt mondtam: „visszateszem, vissza a falra, oszt hadd legyen ott.” Pedig én akkor elvittem, mert azt mondták, hogy fog jönni búcsúkor a pap, meg minden, hát legyen legalább egy pár szentkép a templomba. Én akkor azt mondtam: „Jani bácsinál elvittem a kípét” – mondom – „Ibolyka, fogtok menni takarítani, és majd vigyíték el” – mondom – „ezt a kípét, ez a legszebb kíp.” Mikor tizenkét éves a Jézus, a templomba megjelent, a galamb kípibe, a szentlilek, ez a legszebb kíp. Akkor vannak, egyszer hallom, hogy a kíp nincs a templomba betíve. Nem baj, én felteszem az én falomra! Hogy legyen. A Jóisten se nem kísik, ha nem sietne, nem is kísik. Mert én eztet csak odaadományoztam, hogy legyen a templomba. Mer ott ugyi hát le vót faragva, meg minden le vót meszelve, kipeket kellettett oda vinni. Hát, mondom, „hadd legyen, van nekem, hála a Jóistenkének, hát az én bátyám festett nekem éppen eleget.” Hát visszahoztam. Nem baj, míg benn fog lenni a házba, mindenki meg fogja nízni. Meg.[...] Hát nem is tudja senki se olyan szípen megcsinálni. Én mán láttam sok kipeket Ungváron, de, még ezt a színt is hogy tudta összetenni, meg mit tudom én mi. Nekem ez igazán tetszik.”

A falu lakói ugyan szintén megemlékeztek a képek szépségéről, de a település egykor volt búcsúvezetője teológiailag fölkészülten úgy vélte, hogy

„annyit mondok, hát ha szentképnek vesszük, vagy azt nézzük, hát a szentképet azt meg kell tisztelni, akár szebb vagy talán csúnyább. Igaz? No. [...]

Mikor aztat lefestette nekünk, hát vittük megáldatni a templomba, hát a bámulatára jöttek. [...] Homokon egy pap, Lőrinczinek hitták, római pap vót, mikor elvittem, hogy mentem a templomba, mert Homok itt van nem messze, osztán be vót nekem tekerve, be egy papírral, oszt mikor kibontottam, „hát honnan került ez, honnan létezett ez meg?” Mondom, „Smajdát ismeri-e István atya”, mert így hitták, István atya. Azt mondja, „ösmerem, fiam”. Hát, azt mondom, „ő festette egy picike kis képecskérül”. Hát belebámult, hogy így létezett ez, mikor az Úrjézus valóságos. Kérdeztem, mintha a valóságban élne, oszt térdepelne, nem olyan, hogy szép. Gyönyörű. Azt is kitettük az oltár elibe, imádkozott, megfüstölte, megszentelte, hát jaj, a nép...: Hát hogy van, mennyibe került, honnan a....? Smajda festette.”

Képeinek elemzése

Élete áttekintése után nyilvánvaló, hogy Smajda István elsősorban nem szentképfestő, bár valószínűleg ilyen tárgyú képet festett a legtöbbet. Munkahelyén reklámokat, feliratokat („lőzungokat”) és a kommunizmus hőseit mintázta meg. Ő festette a gálócsi kulturház nagytermének falára Lenint. Jó példa az elmúlt évtizedek teremtette gondolati kettősségre az, hogyan festett napi munkája után tájképek mellett szentképeket, először rokonai kérésére, aztán megrendelésre.

A vallási néprajz kutatóinak kiemelten kell foglalkozniuk minden olyan jelenséggel, mely a közelmúltig uralkodó eszmerendszer és a keresztény életfelfogás kapcsolatát bemutatja! Smajda Istvánnal kapcsolatban a felesége szavait idézem most:

„Lenint nem szidta. Nem érkezett rá, mert meghalt akkorára, mire leszedték a Lenineket. Máskülönb, hogy őszinték legyünk, Lenint mi az iskolába tanultuk, hogy jót akart. Szóval ebben egyezett a véleményünk.”

Bár a festő még nem így tanulta, hiszen a húszas-harminas években járt iskolába, mégis a visszaemlékezések alapján úgy vélem, nem okozott – sőt mivel ebből élt – nem okozhatott számára nagy problémát ez a kettősség.

Smajda István a szentképeket általában változó esztétikai értékű kicsi szentképekről másolta. Felesége szerint azért másolt, mert

„a szent annyira szent volt, hogy nem ültetett le például egy kislányt, hogy most ő lesz Szűz Mária, mint valamikor a nagy festőművészek. Ő csak határozottan úgy igyekezett, ahogy az volt. Szóval ő a szentképet szentnek te-kintette.”

Ez tehát egyfajta belső gátlást jelez, amely csak a szakrális tárgyú képekkel kapcsolatban létezett Smajdánál, hisz világi tárgyú képei (önarcképek, portrék, tájképek) elkészítésekor csak saját elképzeléseit követte. E profán tárgyú képei meglepő festészeti tudásról tanúskodnak (2. kép). Tájképei esetében a tér helyes ábrázolása mellett lényegkiemelő képességéről kell itt megemlékezni. A portrékat különösen kedves témának tekintette. Erre utal, hogy fennmaradt 20-30 profán tárgyú alkotása között találhatjuk saját fiatal- illetve öregkori önarcképét, felesége illetve szülei portréját. Szakrális témájú képeinél mindössze a már gyermekkorában jól elsajátított elemeknél (egy-egy arc, bárányok) lelhetjük fel önálló művészetének nyomát (például a 3., 4. képeken), egyébként a minták nagyított másolata minden kép. A felnagyított képek tökéletesen követik azt a minden egyediséget nélkülöző szemléletmódot, amely a már-már ipari méretekben piacra dobott apró és fali nyomatoknál köszön vissza. Ez az ábrázolásmód szinte lehetetlenné teszi a mai szemlélő számára, hogy bármiféle érzelmi vagy magatartásbeli közösséget alakítson ki e képekkel.

Röviden talán a következőképpen összegezhető e szakrális vizuális kultúra alapvető funkcióváltozása a XIX. század első felétől:

- tanulság helyett előbb csak érzelmet ad
- később érzelmi hatásai is eltűnnek, csak dekorációs eszköz lesz.

E funkcionális változások nemcsak az elmúlt körülbelül kétszáz év társadalmi változásaival, a részben erre reagáló teológiai és egyháztörténeti eseményekkel vannak szoros kapcsolatban, de erősítette e hatást a nyomdaipar fejlődése is.

Négy, már másolásra előkészített, bekockázott mintaképének elemzése jól példázza a paraszti ízlés és az elit egyházművészet kapcsolatát, az összetett, több jelentésréteggel bíró kultuszok egyszerűsödését, eltűnését. A legrégibbi mitnakép, a XIX. század 80-90-es éveiből származó Segítő Mária, e kegykép kedveltségét és általános elterjedtségét jelzi (5. kép). A minta nem a gyakoribb passauai Mariahilf, hanem a bécsi paulánusok Szent Őrőangyal templomának főoltárán lévő kép olyan másolata, melyen a gyermek Jézus ruhában van.²⁴ A másik mintakép a XX. század elejéről származó, a feltámadt Jézust ábrázoló vásári nyomtatvány. A harmadik a német Hummel gyár angyalok képeiről készült rajzmásolat csekély esztétikai érzésű fotóreprodukciója, mely képeslapként Szlovákiából érkezett. A negyedik minta a pannonthalmi Mater Amabilis című XIX. századi mozaik, mely képeslapként Magyarországról jött (6. kép).

A mintaképek alapján megérthetjük, miért volt olyan fontos Gálóc és környéke népi vallásosságának Smajda István működése. A festő az egyház által támogatott kultuszokat közvetített vásárlói körébe. Az általa festett képek témáját a paraszti ízlés és az 1949 előtt preferált kultuszok határozták meg. Smajda a háború előtről nyomokban megmaradt, vagy külföldről érkezett kis képek nagyításával egy új képkultúrát hozott létre, a vallásosságot tiltó Szovjetunióban élő ung-vidéki katolikusságot érő korlátozott számú vizuális hatást nagyította fel. Képei a pusztult szakrális tárgyi világot próbálták újrateremteni ott, ahol a diktatúra engedte: a lakásokban. Felesége visszaemlékezése alapján nyilvánvaló, hogy a szentképek készítése a festő számára csak mint mellékjövedelem volt fontos.

A hagyományos katolikus lakásbelsőnek elengedhetetlen része volt Mária és a gyermek Jézus képe, így nyilván ez a téma variálódott legtöbbször Smajda István képein is. A variáció lehetőségére pontosan utal a képek elkészítésének technikája, a mintaképek bekockázása: a festő valóban minél pontosabban igyekezett az eredetihez ragaszkodni, a bonyolultabb formák megmintázásánál (pl. arcok) a kockákat tovább bontotta (pl. 5. kép).

Gálócson, a katolikus családok egynegyedénél érdeklődtem Smajda István képei után. Ennek során húsz képről sikerült egyértelműen megállapítani, hogy ő készítette. A faluban a szentsarok hagyománya már nem él,

²⁴ Szilárdfy Zoltánnak a művészet- és kultusztörténeti kapcsolatok feltárásában nyújtott segítségét e helyen köszönöm meg.

kialakultak viszont csak szentképekkel díszíthető helyek. Smajda István képeit minden esetben a lakások nappali szobájában találtam, általában az ágy vagy az ülgarnitúra felett. Elhelyezésük egyben funkcióváltozást is jelez, mely a templom 1989-es megnyitása után válik (majd) teljessé: egyre kevésbé a hitgyakorlás kellékei ezek a képek, díszítő funkciójuk válik hangsúlyosabbá. Bár Smajda képei – ellentétben a kevés régebbi szentképpel –, a középkorúak lakásaiban is előfordulnak, éppen itt, a középkorúak lakásában (és hitéletében) figyelhető meg a képek szerepének megváltozása. A festmények minden esetben vászonra készültek olajfestéssel, általában 90-120 cmx50-70 cm-es méretben.

Amint már az előzőekben is utaltam rá, a paraszti lakásbelső legkedveltebb témája Gálocson is Mária és a gyermek Jézus valamely ábrázolása. Ezt Smajda többször is megfestette. Egyik ilyen képe Mignard Szőlős Madonna című képét utánozza. A másolás során előforduló leheséges változásokat példázza az, hogy az eredeti képhez képest ez fordított: azon Mária bal karján ül a Gyermek. Ezen képeknek csak díszítő funkciójuk van és esetleg egyfajta „boldogságot” sugallhatnak.²⁵

A festő fellelt képeiből jól elkülöníthető egy Jézus életének valamely részét ábrázoló csoport. Ellentétben az előzőekkel, ahol a képek pusztán egy-egy életképet jelenítenek meg bibliai alap nélkül, ezeknél a forrás nyilvánvaló. Smajda Jézusnak a Genezáret tavi bárkából tanítását, a Jeruzsálem feletti kesergését és az Olajfák hegyi imáját festette meg.

A Krisztus életét bemutató képek mindegyikére igaz, hogy csak narratív funkciót látnak el. Akiről a képek szólnak, a kép világában marad, nem fordul a nézőhöz, nem biztatja, bátorítja, segíti életének ábrázolt példájával.

Mélyebb gondolati tartalom kifejezésére talán azok a képek a legalkalmasabbak, melyek valamilyen elvont hitigazságot kívánnak megjeleníteni jelképekkel, allegorikus ábrázolásokkal. A Mária Szent Szívét ábrázoló kép technikailag ugyan szolgai másolat, de a kép témájánál fogva egy ilyen összetettebb hitigazságot jelenít meg olyan módon, hogy a kép lakásdísznél többé is válhat (7. kép). Ugyancsak ilyen a Jelenések könyve „kopogtató Krisztusát” ábrázoló kép, melyet tulajdonosai a Jó Pásztorként emlegetnek.

²⁵ E képek nem tartoznak sem a naiv sem a népművészet körébe. Molesnak a vallási giccsről írt sorait idézve talán sikerül némi támpontot adni értékelésükhöz. „[A vallási giccs] Mihelyt... az esztétikai érzelmekre támaszkodik... szükségképp a nagy többségre apelál, hogy hatása minél nagyobb legyen, s ezáltal a többség lappangó vágyaihoz igazítja a művészet normáit, már amennyire képes feltárni ezeket.” MOLES 1975. 33. Vö. ugyanitt a 48. és 49. oldal közötti képmelléklet utolsó előtti ábrázolását az angyaloktól körülvevett, pamlagon szendergő, félig lecsúszott ruhájú Máriáról. Moles szarkasztikus kommentárja e képhez: „Ilyenek az igazi paradicsomi képek: szépek, finomművűek, szuggesztívek, ártatlanok, elbűvölőek.”

Az eddig fellelt két Jó Pásztor ábrázolás hordozza részleteiben a legtöbb egyediséget. Ezek egyike a festő legsikerültebb képei közül való. Smajda itt, az ismerős és részleteiben már gyermekkorában begyakorolt témánál el tudott és el mert szakadni a mintaképtől, annak csak szerkezetét őrizve meg. Az ábrázolás a bárányai felé szeretettel forduló pásztort mutatja. Ez Smajda Istvánnak a részleteket tekintve legönállóbb szentképe. A kép azon ritka esetnek is dokumentuma, amikor egy megmerevedett díszítő funkciójú képből újra szentkép lesz, amikor technikai tudásában bízva a festő eltér a mintától: az előkép megdermedt báránykái életre kelnek, esetlenek, botladozók és tétovák, ahogyan ezt a festő gyermekkorában annyiszor láthatta (3. kép).

A képek elemzésénél külön kell szólnom arról a képcsoportról, melyet a hozzá legközelebb álló testvérénél, Smajda Máriánál találtam. A Szent Családot ábrázoló (8. kép) képet két oldalról Mária és a Gyermek illetve József és a Gyermek képe veszik körül. A hazatérő Szent Családot ábrázoló kép mintája a gálócsi templom egyik sötét olajnyomata, melyet a templom kiürítésekor egy falubeli őrzött meg.²⁶ Nem véletlen, hogy Smajda István buzgó hívő testvérének a templom egyik képét festi meg, hiszen a nyomat ugyan fennmaradt, de magánháza kerültével a közösség számára láthatatlanná vált. A másoláskor a világosabb képért a festő feladta a színek eredeti árnyalatát, a képen világosított. A kép jelzi azt is, hogy a templomi ábrázolások mekkora hatással lehetnek egy-egy falu vizuális kultúrájára.

A Szent Család kép melletti Mária a Gyermekkel ábrázolás egy a katolikus egyházban igen elterjedt ortodox eredetű kép másolata. Az eredeti, a redemptorista szerzetesek római Szent Alfonz templomában található Mindenkor Segítő Szűzanya ikon Krétán készült a XVI. században. A másolaton (9. kép) a festő az általa feleslegesnek ítélt (és a megrendelőnek is valószínűleg már értelmetlennek tűnő) részeket (a Mária mellett a szenvedés eszközeivel lebegő arkangyalok, a Gyermek leoldódó lábbelije) lehungyta (10. kép.)²⁷

²⁶ A gálócsi templom olajnyomatáról is hiányzik már az Atyaisten, így e Trinitas terrestris típusú képen az égi háromság nem teljes. BRAUNFELS II. 7.

²⁷ Az ún. „italo-krétai iskola” e képtípusát a szenvedés eszközeivel megjelenő arkangyalok miatt Passiómadornának is nevezik. BRAUNFELS III. 173-174. Smajda az említett változtatások mellett saját képén megnövelte Krisztus arányait. Az eredeti képen a kereszttel balra fölötté lebegő Gábielre nézett Krisztus. Smajda képén, az angyal eltűntével, kitekint a képből. Smajda képéről hiányoznak a görög feliratok, Jézus és Mária ruhája kevésbé redőzött. A Mindenkor Segítő Szűz képének elterjedtségét bizonyítja, hogy az összehasonlításhoz hozott kép (10.) egy Méhi (v. Gömör megye, Szlovákia) római katolikus templomában található olajnyomat, melyet a helyiek Segítő Máriaként tisztelnek. A fentiekből világos, hogy a keleties ábrázolás elsősorban nem a görög katolicizmus miatt jelenik meg Smajda képén.

A Szent Józsefet a Gyermekkel ábrázoló kép több képből összeállított kompozíció. E képen Jézus a Világ Megváltójaként kezét glóbuszon tartja.

Az elemzés végére hagyott festmény a festő legjobb saját kompozíciója (4. kép). Az egyéni szerkesztésű, húsvéti képeslapok hangulata nyomán kompilált kép „Az allegóriás, boldog húsvét” vagy „A boldog húsvét ünnepe üdvözlése” címet viselhetné. A távlatokat, a feltámadás örömét érzékeltető kép bárányai és virágos faága Smajda István tudását bizonyítják. A kép egésze a Krisztus szenvedésére való emlékeztetést, a bűnt, a telet követő kirobbanó életet, boldogságot jeleníti meg. E kép előtt, a virágos ág felett lebegő feltámadott Krisztus szenvedésére emlékezve kér a nyolcvannégy éves János bácsi, a falu egykor volt búcsúvezetője Márián keresztül minden este bűnbocsánatot elődei középkori eredetű imájával:

Fehér rózsza Mária,
Engem Jézus találjon,
Szent Igével igézzon,
Arany gyűrűvel pecsételjen.
Ajtónkba áll az Úrjézus,
Nálunk van az Úrjézus.
Ajtónkba áll a Boldogságos Szűz Mária,
A kakas megszólal,
A szép piros hajnal meghasad,
Költi fel a Szűz Máriát, hogy köj fel Szűzanya Mária
Mert a te szent, drága Fiadat megfogták,
Magas keresztfára feszítették,
De az angyalok felszedték,
Az Atyaisten elébe tették.
Az Atyaisten azt mondta,
Aki ezt az imát
Este lefektébe,
Reggel felkeltébe elmondja,
Hét halálos bűnét megbocsájtja. Ámen.

Működési körzete

Szülőfalujában már gyermekkorától mindenki tudott Smajda István rajz-tehetségéről. A háború után, amikor szentképeket kezdett csinálni, a legtöbb gálócsi katolikus család rendelt tőle képet. A kutatás jelen fázisában csak az esetleges szórványemlétesek alapján tudom megrajzolni képeinek elterjedési körét.

Valószínűleg a környékbeli falvak katolikus lakossága, főleg amelyek szorosabb kapcsolatban voltak Gáloccsal, ismerték tehetségét és rendsze-

resen rendelték tőle képeket. A beszélgetések során a környékről Doboruszka (Ruská, Szlovákia), Nagyszelemenc (Vel'ké Slemence, Szlovákia), Sislóc (Šišlovci, Ukrajna), Ungtarnóc (Tarnovci, Ukrajna), Botfalva (Prikordonnoje, Ukrajna), Ungvár (Uzsgorod, Ukrajna), Homok (Holmok, Ukrajna), Palló (Pavlovo, Ukrajna), Palágykomoróc (Palad-Komorovci, Ukrajna) és Mátyóc (Mat'ovské Vojkovce, Szlovákia) neve bukkan fel. Távolabbról Csicsert (Čičarovce, Szlovákia) említik, mint olyan falut, ahol a görög katolikus templomban Smajda István által festett képek lennének (ld. a mellékelt térképet).

Befejezés

A népi vallásosság jeles alakjainak vizsgálatakor gyakran olyan embekekről esik szó, akik tanulatlanul, ösztönös képességeik által váltak szervezőegyenységekké. Smajda Istvánnak is volt tehetsége, vagyis olyan tudása, melyet nem tanulással szerzett. De középfokú festő szakiskolában tanult, így alkotásai elkészítésében ez is befolyásolta. Tehetsége és a tanulás által megszerzett tudása ma már nem választható szét. Vizsgálható anyag híján – bár tehetsége nyilvánvaló – mégsem erre kell a legnagyobb figyelmet fordítanunk, hanem arra, hogy hol és mikor fest ő szentképeket.

A népi vallásosság jeles alakjai általában mélyen vallásos emberek, akik, ha a helyi egyházi hatóságokkal nem is a legjobb a kapcsolatuk, kiemelkednek az őket körülvevő emberek közül hitük szilárdságával. A visszaemlékezések tanúsága szeirnt Smajda Istvánra ez nem igaz. Smajda szülőfaluját elhgyva vallásos közösségét is elvesztette. A közösség elvesztése mellett a városban vallásosságát a hátrányoktól, a megtorlástól való félelem (is) csökkentette.

Smajda hitét alig gyakorolta ugyan, mégis tökéletesen meg tudta festeni a megrendelői által néhány szóval jelzett témát. Amint ezt a település egykori búcsúvezetője elmondja:

„Oszt ű, ha csak elmagyarázta az ember, hogy milyen kép kell neki, csak elmagyarázta, mindjárt leült, és le is rajzolta. Annyira tudott festeni. Oszt sikerült is neki. Hát a miénket, ezt a Gecemáni kertet, hát eztet ű. Ahogy Jézus térdepelt, elmagyaráztam neki, hogy olyan kéne nekünk, le is festette.”

Az a magabiztosság, amivel a festő néhány szó alapján megalkotta a témát, nyilvánvalóvá teszi, hogy – attól függetlenül, mennyire volt hívő – jól kellett ismernie a közösségre jellemző vallásos hagyományokat, hiszen csak így tudott olyan képet festeni, amely megfelelt a megrendelőnek. Ismernie kellett a vallásos képekkel kapcsolatos elvárásokat, a közízlést és tisztában kellett lennie a közösségre ható vizuális hatások eredőjével, azaz ismernie kellett, hogy a környék katolikus vallású lakossága kit hogyan ábrázolva ismer, fogad el.

Egy technikájában azonos, egy forrásból származó képcsoport, mint például Smajda István szakrális témájú másolt képei, ugyan nem segítenek abban, hogy a festő vallásosságát megismerjük, de jó adalék lehet a paraszti képhasználat és az egyházi kultuszok elterjedésének feltárásához. Az elit egyházi és a népi vallásosság közötti kapcsolatok egyik legfontosabb csatornája a képek, a vizualitás.

A népi vallásos gyakorlat azonban átalakította, átválogatta az így körébe került kultuszokat és saját rendszere alapján helyezte el azokat. Az így kialakult ízlésről, az áhitatformák, bibliai jelenetek és szentek kedveltségéről tájékoztatnak Smajda István festményei. Az eddig fellelt húsz kép egyike sem jeleníti meg a katolikus egyház valamely szentjét. Ezek a festmények a lakás legjelentősebb szakrális tárgyú képeinek készültek, ezért az egyházi hagyomány legfontosabb, központi témáit mutatják be. Mindssze két képről hiányzik Jézus, de ezek tulajdonosainak is van ilyen tárgyú nagyméretű olajfestménye Smajda Istvántól. Néhány ábrázolás a másolás és népszerűsége miatt teljesen azonos (pl.: Jézus kesereg Jeruzsálem elmúlta felett) vagy többféle megfogalmazásban (pl.: Jó Pásztor) több helyen is megtalálható.

Mária a képeknek majd felén jelenik meg, míg József csak egyen látható. A festmények jelentős hányadán lévő Mária azonban csak egy esetben van fia nélkül ábrázolva, ahogy a teljes Szent Család is csak egyszer került vászonra.

A Jézust ábrázoló képeket aszerint elemezve, hogy életének melyik részéből merítik témájukat, a képek majdnem felénél *Jézus gyermekkorát* találjuk. A másik felrészén szinte egyenlő arányban osztozik valamely *szimbolikus ábrázolása*, illetve azok a képek, amelyek *az elkövetkezendő szenvedést vetítik elő* (Gecemáni kert, Kesergés Jeruzsálem felett). Mindössze egy esetben találkoztam a *Feltámadás* bemutatásával.

Smajda István a mostoha lehetőségek miatt híressé nem válhatott tehetség példája. Társadalmi (szegénysége) és geopolitikai (a Szovjetunió határai közé kerülése) helyzete az oka annak, hogy nem tanulhatott tovább. A körülötte élők által támasztott igény eredménye lett az, hogy kis szentképek másolója lett. A népi vallásosság egyéb jeles alakjait ugyanígy a közösség igénye készeti képességének a köz szolgálatába állítására. Ez rövidesen el is különíti a környezetében lakóktól. Engi Tüdő Vine és Megyesi József is azért lettek mássá, mert valamilyen különleges képességgel rendelkeztek, melyet – amikor annak igényét észlelték – a közösség szolgálatába tudtak állítani.

Mivel Smajda István képeit megrendelésre festette, személye és művei megismerése a népi vallásosság kutatásának feladata elsősorban. Szentképfestőről lévén szó a néprajzi mellett a művészettörténeti kutatás elemző szempontjait is igyekeztem felhasználni. Smajda működésének megis-

merésével – úgy érzem – sikerült egy példán bemutatni az elit és a népi kultúra bonyolult kölcsönhatását. Megismerhettük a kultuszközvetítés egy példáját és módszerét is.

A jövőben célom a festő munkáinak minél nagyobb anyagra támaszkodó tematikus rendszerezése, a mintául szolgáló képek felderítése és szakrális témájú képeinek elterjedtségét vizsgálni. Szeretnék még több visszaemlékezést és rajtot összegyűjteni a festő apjáról, apjától, nem felejtkezve el Smajda István fiának faragásairól sem. Ha a téma annyira nem is gazdag, mint ahogy egy testvére mondja: „Egy regényt lehetne írni az én bátyámról”, azért van még mit tenni ahhoz, hogy egy tehetséggel megáldott parasztcsalád generációit megismerjük.

IRODALOM

ANDRÁSSY KURTA János

1944 *A magyar nép szobrászata*. Budapest

BÁLINT Sándor

1981 *Patrocinium, egyházi év és néphagyomány*. In: *A hagyomány szolgálatában* Bp., 68-80.

BARNA Gábor

1987 *A szakrális környezet tárgyai Kunszentmártonban*. In: *Vallási néprajz III*. Debrecen, Szerk.: Dankó I.-Küllös I., 218-233.

BRAUNFELS, Wolfgang (hrsg.)

1990 *Lexikon der christlichen Ikonographie I-VIII*. Rom-Freiburg-Basel-Wien

K. CSILLÉRY Klára

1989 *Adalékok a paraszti képértelmezéshez és képhasználatához Magyarországon*. In: *Bild-Kunde-Volks-Kunde*, Hrsg.: E. Kunt, Miskolc, 50-59.

1991 *Képek a szentsarokban*. In: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében I*. Szerk.: Lackovits E. Veszprém, 30-44.

HARASZY Károly

1931 *Az ungi református egyházmegye története*. Nagykapos

HEMMINGSON, Kerstin

1989 *Ein gehöftmaler aus Uppland, Schweden Seine Malarei und die mundliche Tradition über ihn*. In: *Bild-Kunde-Volks-Kunde*, Hrsg.: E. Kunt, Miskolc, 79-87.

S. LACKOVITS Emőke

1991 *Vallásos ábrázolások és feliratok a közép-dunántúli paraszti kultúrában*. In: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében I*. Szerk.: Lackovits E., Veszprém, 44-67.

LENGYEL László (szerk.)

1987 *Devóció és dekoráció. 18. és 19. századi kolostormunkák Magyarországon.* Eger

MADARASSY László

1934 *Barna János, a feszületfaragó.* Budapest

é. n. *Művészkedő magyar pásztorok.* Budapest

MOLES, Abraham A.

1975 *A giccs, a boldogság művészete.* Budapest

S. NAGY Katalin

1976 *Szentképek és kegytárgyak a lakásokban.* Világosság 6. 387-392.

1978 *Giccs-termelés házi használatra.* Világosság 5. 309-314

ORTUTAY Elemér

1991 *Előszó.* In: Bendász István: *Öt év a szögesdrót mögött.* Budapest

PUSZTAI Bertalan

1991 *A gálócsi katolikusok szakrális tárgyrendszerének megváltozása.*

Múzeumi Kurír 1991 december (VII/2) 15-18

1993 *Gálócs történeti etnodemográfiája.* Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 1993/3-4. 27-44.

SÜMEGI György

1980 *A kiskunsági Madonnák.* In: *A Kiskunság népművészete.* Szeged, Szerk.: Korkes Zs.-Péter L., 37-42.

SZILÁRDFY Zoltán:

1984 *Barokk szentképek Magyarországon.* Budapest

VARGA Zsuzsa

1973/a *Szakrális emlékek. Kérdőívek és gyűjtési útmutatók* 8. Budapest

1973/b *A népi vallásosság tárgyainak gyarapodása.* Néprajzi Értesítő 152-164.

1974 *Népi funkciójú képek és szobrok kutatásáról.* Ethnographia LXXXV. 454-465.

A PAINTER OF SACRAL PICTURES IN SUB-CARPATHIA

– ISTVÁN SMAJDA

BERTALAN PUSZTAI

Sub-Carpathia (Hungarian name—Kárpátalja) lies between the Hungarian border and the Carpathians in Ukraine. In 1989. 1.241.914 inhabitants lived in Sub-Carpathia from which 155.711 (12.5%) were Hungarians. The Roman Catholic and Calvinist population were regarded as Hungarians. The bulk of the Greek Catholic population was Ruthenian, but a minor part of them was belonging to the Hungarian nationality. In 1949 the Greek

Catholic Church of Sub-Carpathia was forced to accept the reunion (i.e. to unite with the Orthodox Church). Sub-Carpathia belonged to the Hungarian Kingdom till 1918. Between 1918 and 1938 it was the part of Czechoslovakia. During the World War II it belonged to Hungary and after the war it became the part of the Soviet Union. Now it belongs to Ukraine.

István Smajda's native village, Gállocs lies south of Ungvár (which is the centre of Sub-Carpathia) near the Ukrainian-Slovakian border. There are 550 inhabitants in the village. The Hungarians – about 440 people – now belong to the Roman Catholic and the Calvinist Churches, but Greek Catholic worshippers representing about 25-30 per cent of the population were progressively adopting the Hungarian language, but at the same time, they have saved their ancient religion. In the year of 1902 all the Greek Catholic worshippers declared themselves to be Hungarians.

István Smajda – who was Uniate in religion – was born in Gállocs in 1922. His grandfather and father were the shepherds of the village. As a child Smajda had exceptional manual skill like his father. When Smajda returned from captivity after the World War II, he was too old to get married (23-24 years old). He did not want to continue his fathers job and he had not got any land. In this time he started to attend a specialised secondary school in Ungvár where he learned something about painting. In this way Smajda became a townsman. He died in 1988. István Smajda was buried in the cemetery of his native village near the graves of his parents. Smajda's life was unusual: his manual skill was uncommon, but everybody remembered his revels. He stepped over the traditional norms and settled in the town. This caused that the villagers have personal remembrance with István Smajda. He did not practise his religion, because he was afraid of the retaliations. He did not have a conflict with the government because of his sacral painting.

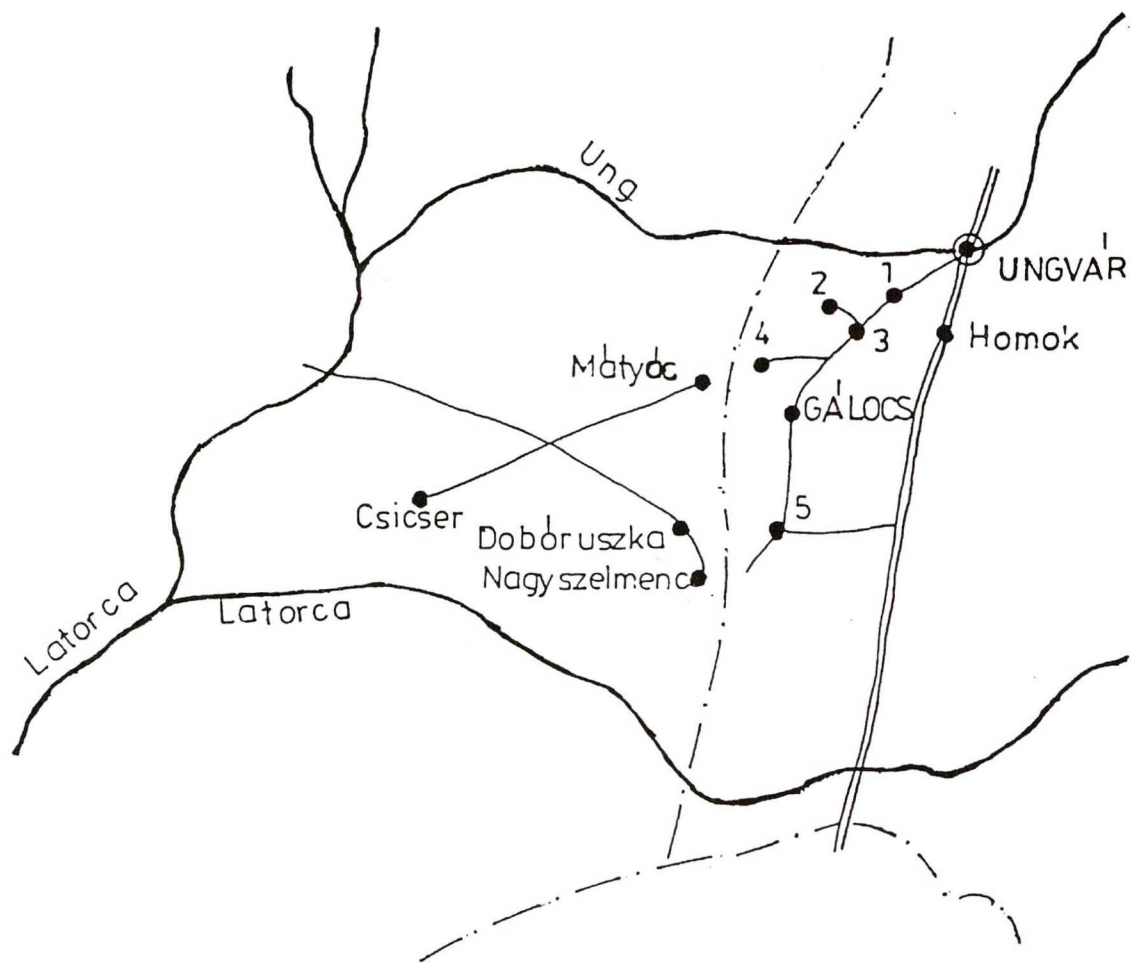
According to the villagers Smajda got his talent from God or he inherited it from his father. Smajda's sisters appreciate his sacral paintings. The people living in the village often speak about the beauty of the pictures as well, though they do not prefer them to other sacral pictures. Smajda's paintings were regularly consecrated by Roman Catholic priests.

Beside painting landscapes and portraits for his amusement he started painting sacral pictures primarily at his relatives request, then for anybody who paid for it. Smajda worked as a propagandist painter in Ungvár. He painted inscriptions onto shop-windows and portraits of Lenin, Marx and Engels in houses of culture. This „parallel life” of Smajda symbolises the dichotomy of Chirstianity and atheism characterising the past several decades of East-Central-Europe. Studying this phenomenon would be one of the most important tasks of religious ethnology in the future.

His landscapes and portraits show his unusual talent. Though Smajda always magnified his sacral paintings from small sacral pictures and post-cards, since sacral themes were so saint for him. His patterns illustrate the connection between peasant and official (Church) iconography. The painter through his pictures introduced the cults approved by Church to his customers. The themes of the pictures were defined by the peasants taste and demand and the cults preferred to 1949. With his pictures he recreated the ruined sacral environment where the autocracy tolerated it: in private homes. After the opening of the church of Gállocs (1989) Smajda's pictures lost their importance in private home worship, they became simply ornaments and decorations.

Smajda's paintings are always painted in oil on canvas. These pictures are hanging on the dominant places for the houses, because they are of great size and because they are often represent the Virgin Mary with the Child which is the most important sacral picture for Catholics.

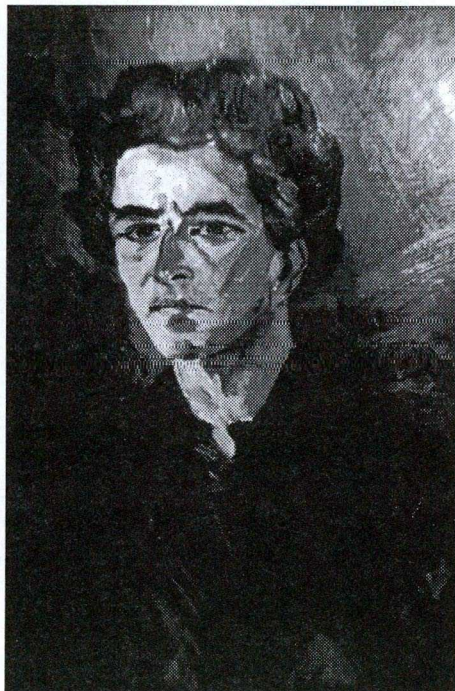
SMAJDA ISTVÁN
KÉPEINEK
ELTERJEDTSÉGE
A SZÓRVÁNYEMLÍTÉSEK
ALAPJÁN

1. UNGTARNÓC
2. BOTFALVA
3. SISLÓC
4. PALLÓ
5. PALÁGYKOMORÓC

M = 1: 300 000

1. KÉP A SMAJDA ISTVÁN RÓL FENNMARADT LEGJELLEMZŐBB FOTÓN GYERMEKKORA KÖRNYEZETÉBEN, AZ UNGI SÍKSÁGON LÁTHATJUK VIRÁGGAL ÉS VÁZLATFÜZETTEL EGY JUHNYÁJ MELLETT

2. KÉP SMAJDA ISTVÁN: FIATALKORI ÖNARCKÉP

3. KÉP SMAJDA ISTVÁN: A JÓ PÁSZTOR

4. KÉP SMAJDA ISTVÁN: „A BOLDOG HÚSVÉT ÜNNEPI ÜDVÖZLETE”

5. KÉP A BÉCSI MÁRIAHILF KÉP SZÍNES OLAJNYOMAT MÁSOLATA, BEKOCKÁZVA A NAGYTÁSHOZ

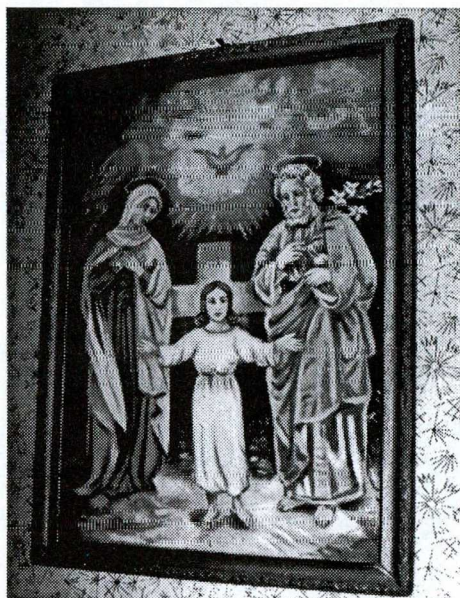

6. KÉP A MATER AMABILIS CÍMŰ PANNONHALMI MOZAIK MÁSOLATA, MELY KÉPESLAPKÉNT ÉRKEZETT SMAJDÁÉKHOZ. A KÉP A NAGYTÁSHOZ MIATT VAN BEKOCKÁZVA

7. KÉP SMAJDA ISTVÁN: MÁRIA SZÍVE

8. KÉP SMAJDA ISTVÁN: A SZENT CSALÁD

9. KÉP SMAJDA ISTVÁN: A MINDENKOR
SEGÍTŐ SZŰZ CÍMŰ KÉP MÁSOLATA

10. KÉP A MINDENKOR SEGÍTŐ SZŰZ
KÉPÉNEK PONTOS, OLAJNYOMAT
MÁSOLATA MÉHIBŐL (V. GÖMÖR MEGYE,
SZLOVÁKIA)

A képeket és a térképet Pusztai Bertalan készítette. A képek címeit – mivel az alkotó nem látta el őket címekkel – a szerző adta.

SZÚZ MÁRIA DAJKÁJA

A népi devóció sajátos hatása a Szűz Mária szobrok és képek öltöztetése. Bálint Sándor a hazai szakrális tájak és a búcsújárás kutatása során már az 1930-as években rámutatott a szokás történelmi gyökereire és arra, hogy a barokk korban különösen a Loretto-kultusz magyar adaptációja révén terjedt el szélesebb körben ez a votív célú szokáscselekmény.

Búcsújáróhelyeken felajánlásból vagy hálából nemcsak képeket, ékszereket, ezüst-fém vagy viasz offereket, értéktárgyakat ajándékoztak, hanem gyakorta varrattak palástot Szűz Mária és a gyermek Jézus kegyképére, illetve szobrára. A palást oltalmat kifejező szimbólum. Adományozásának lelki motívuma: az áldás, a kegyelem elnyerése. Gondoljunk itt a feltehetőleg ősi hagyományokon alapuló menyasszonyi öltözet és koszorú felajánlásának indítékaira.

A Mária ruhatára gondozása és a szobrok öltöztetése egykor meghatározott személy feladata volt. E tisztaság viselőjét a hagyomány találón *Mária dajkájának* nevezte.¹ Meg kell jegyeznünk, hogy az elnevezés inkább Nyugat-Magyarországon: Fertőszéplak, Röjtökmuzsaj, Sopron, Máriavölgy (Marianka, Szlovákia), illetve Észak-Magyarországon: Mátraverebély-Szentkúton, Szandán stb. ismerik – másutt nem használják.

Dolgozatunkban megkíséreljük e hagyományt más oldalról, az ajándékot közvetítő személy egyénisége és lelki motíváltsága alapján megközelíteni.

Gyűjtéseink során ui. lépten-nyomon tapasztaltuk, hogy a megtisztelő kötelezettség vállalói a maguk helyén és minőségében sajátos emberi magatartásformát hordoztak; a hétköznapi megélés, napi helytállásuk erősítette bennük a transzcendentális elhivatottság érzését is. A kettő egymástól elválaszthatatlan, egymásra utaló.

A Mária dajkája megnevezés tk. egy személyre vonatkozik. A továbbiakban szeretnénk bemutatni néhányat a hagyomány őrzői közül, akik más-más vonatkozásban éltek meg a tradíciót. Az eltérést mindössze a szakrális háttér különbözősége jelenti. Így szólnánk *egy jelentősebb búcsújáróhely Mária dajkájáról, majd a rózsafüzér társulati életben, illetve magánajátosság keretében működő szolgálattevőkről.*

¹ BÁLINT 1943. 171., Vö. még: LANTOSNÉ IMRE Mária 1990. 49-61.

Legelőször Herkovits Ferencnéről, Huszár Juliannáról (1899-1986) emlékezünk meg. Andocson a kegytemplom és ahogy ő mondta, "Mária szolgálatában" élte le évei nagy részét.

Röviden a búcsújáróhelyről: Loretto egyik legkorábbi filiációja.² A hódolt-ság alatt jegyzett Kápolnás-Andocs neve megerősíti, hogy itt a középkorban állt már egy kápolna. A legenda szerint ezt a kápolnát az angyalok Kalocsáról hozták. Kezdetben a pécsi jezsuita misszió, majd a ferencesek gondozták.

Az andocsi szentségi táj Tolna megyéből, Kapos mentéről, a Balaton déli partjáról, Szigetvár és Zselic vidékéről, Dunaföldvárról, Székesfehérvárról, Kalocsa környékéről, és a burgenlandi Rohoncról vonzotta és részben vonzza ma is a zarándokokat.

A templomot 1716 óta a ferencesek fejlesztették búcsújáróhellyé. A XVIII. században a kis gótikus kápolnát barokk templomhajóval bővítették. Az építkezés 1739-től 1747-ig tartott. A kegyszobor fából készült, 1520 körül. Szűz Máriát ábrázolja a gyermek Jézussal, mellette Szent Katalint és Szent Dorottya látható. Mária titulusa "Regina Angelorum."³

A kegyszobor öltöztetése a ferencesek pasztorációja alatt veszi kezdetét. Az általuk őrzött hagyomány szerint kezdetben a Mária-palástokat menyasszonyi öltözetből varrták és csak később készítettek palástot az e célra vásárolt ruhaanyagból. Feltehetőleg ez időben élt az a szokás, hogy a beteghez, haldoklóhoz elvitték és ráterítették Mária palástját.

Adatközlők emlékeiből ismerjük az ajándékozás szertartását is. A palástot a búcsú előestéjén Andocsra hozták. Az adományozó rendszerint két-három családtagja kíséretében vitte az oltár elé, ahol a palástot a plébános ünnepélyesen beszentelte. Később a beszentelés a sekrestyében történt.

A kegyszobrot az 1850-es évekig minden hónap első, újholdvasárnapján öltöztették. A ferencesek a századelőtől a szobor öltöztetését fiatal, 14-16 éves lányokra bízta. Felügyeletük mellett a leányok a liturgia színeinek megfelelő ruhát adták a Szűz Mária szoborra. A megtisztelő feladatra csak vallásos, hitből élő családok leányait jelölték ki.

Herkovitsné, Huszár Julianna Ráksiban született, buzgó katolikus családban, idős szülei kései gyermekeként. Nagy szeretetben, hitben nevelték. "Mióta az eszemet tudom, nagy Mária-ünnepeken, főleg Sarlóskor, Boldogasszony napján és Kisasszonykor jöttünk Andocsra" – emlékezett Huszár Julianna. "Anyám kézenfogva hozott be a templomba. Ketten mindig térdünkön csúszva megkerültük az oltárt. A sötétben fejünket az oltár hátához támasztottuk, és ott fohászkodtunk. Ilyenkor anyám mindig azt mondta: Mária ereje megsegít minket."

² GAÁL 1983.

³ AGGHÁZY 1958., JORDÁNSZKY 1988. 152-153.

Apját, anyját korán elvesztette, ezután nővére nevelte. Fiatalon ment férjhez, Herkovits Ferenc igali cipésmesterhez. Még várandós volt, amikor elgyalogolt Andocsra az urával és "Mária lábainál" megfogadta, hogy gyermekét az ő tiszteletére és szeretetére neveli. Alig éltek együtt, amikor férjét 1915-ben elvitték a frontra, ahol 2 év múlva meghalt. Huszár Julianna kislfiával együtt Igalban maradt, s elszegődött a Szírel kocsmároshoz szolgálni. Kemény elszántsággal határozta el, hogy Máriába "kapaszkodik" és fiát az ő segítségével neveli fel.

Misztikus kötődése Szűz Máriához megmaradt, mert férje halála után is évente többször gyalogolt át Igalról Andocsra.

Búcsús templomlátogatásai során közelebb állt hozzá a magányos kon-templatív imaforma, mint a kollektív orális gyakorlat. Ez utóbbit csak a rózsafüzér imádkozás jelentette számára.

"Tudja, a kicsi fiamat Szt. Antal napkor hoztam ide mindig... Szt. Antalt szerettem, mert az olyan szelíd volt. Búcsúra jobb volt olyankor jönni, ha kevesebben voltak, az ember áhítatba, magába tudott szállni. Reggel korán értem a templomba, a csendben, a reggeli napkelte után tudtam jól imádkozni. Amikor a nap besütött az ablakon, olyan volt, mintha a nap megkoronázta volna Máriát.⁴ Ilyenkor jutott eszembe anyám tudománya (=imája):

Piros hajnal hasadna,
Kiben Mária nyugodna,
Nap tőle támadna,
Pokol tőle távozna.
Eleven ostya Úristen,
Neked adom lelkemet,
Fekete földnek testemet,
Tőled várom lelkem örök üdvösségét.
Mandulafának három ága,
Egész világ állapotja,
Szent Anna születése,
Elmernek a kápolnába,
Örömharangot húzatnak,
Menj el tőlem sátán,
Ne kísértsél engem,
Van énnekem fejemalja,
Az Úr Jézus Krisztus,
Az én képemben megfelel annak."

⁴ Kisasszonykor, a hajnali napkelteben megjelenő Szűz Mária vándormotívuma nemcsak a búcsújáróhelyeken, hanem változataiban másutt is elevenen élt a Kárpát-medence szakrális tájain. Andocson a Szűz Mária szobor feje felett a kerek színes napkorongot ábrázoló üvegablak, Mária monogramjával ezt a hagyományt szimbolizálja.

Huszár Julianna fia, Ferenc 1933-ban elvégezte a tanítóképzőt. Rövid ideig Dombóváron, mint segédkántor működött, de anyja hívta, hogy próbálja megpályázni az andocsi kántori állást. Herkovits Ferencet nem jelölték. Péter Pusztai Gábor házfőnök túl fiatalnak találta. "De Mária gondoskodott a fiamról" – emlékezett Huszár Julianna. A kántorok meghallgatása napján az andocsi iskolaszék és a falu lakói a választásra érkező látrányi esperes hintóját feltartóztatták és addig nem engedték tovább, amíg meg nem ígérte, hogy Herkovits Ferencet jelölteti a kántorok sorába és megválasztására áldását adja.

Anyja és fia ezután beköltöztek az andocsi tanítói-szolgálati lakásba. Élete ettől kezdve fia hivatásán keresztül kapcsolódott a templomhoz.

Huszár Julianan az évben tagja lett az andocsi Rózsafüzér Társulatnak. Később a koszorú vezetőjévé választották. Az oltárok és a szentsír díszítését ezután ő végezte. Fontos kötelességének érezte a fiatalok bevonását "Mária szolgálatába". A Szűz Mária szobor öltöztetésére 13-15 éves leányokat választott, így 1933-34-ben pl. Horváth Teri, Sarkadi Eta, Orbán Ili, Schreck Erzi és Ténte Teréz voltak segítségére. A 30-as években a leányok férjhez mentek. Mikor az utolsó Mária-öltöztető leány az esküvőjét ülte, Huszár Julianna a szentélyt rózsaszirmokkal feldíszítette, és Szűz Mária szobrát fehérbe öltöztette. Ez volt az első alkalom, hogy az öltöztetést egyedül végezte. Így summázta ezt az eseményt: "Úgy éreztem, most leltem meg igazán a feladatomat Mária szolgálatára..."

A ház körüli teendőinek ellátása mellett (kerti munka, állattartás) varással is foglalkozott. A ferences rendház megélénkülő életébe Huszár Julianna rendszeresen besegített. Főzést, takarítást vállalt.

A rendkívül sokrétű gazdag imaélet "erősítette" minden napját. Elmondta, hogy hajnaltól napnyugtáig bármilyen munkát végzett, szüntelenül imádkozott. Még kisleány korában tanulta meg anyjától, hogy a munkán csak akkor van Isten áldása, ha ima kíséri. Ő ezt Szűz Máriával kapcsolta össze. Szívesebben mondott Mária imádságokat.

Ahogy Bálint Sándor fogalmazta egy helyütt a magyar szentember, Orosz István jellemzésére – az ő "gondolkodásmódja is a népi evangélium élmény tökéletes illusztrációja volt, Szt. Bernát mondásával élve: per Mariam ad Jesum".

Az 1940-es évek elejétől gondozásba vette Szűz Mária ruhatárát. Az addig sekrestyében őrzött ruhákat felújította és rendbetette. Emlékezete szerint a legrégebb volt egy foszladozó, lenvászon anyagból készült palást, "olyan volt a többi között, mint a szegény asszony két fillérje... – tudja, a régi ruhákban több volt az áhitat, sokan ma már kivagyiságból varratnak ruhát, de ez nem kelt áhitatot..." A háború éve alatt sokan zárándokoltak Andocsra. Amikor palástot adományoztak a kegyszobornak, az anyagot Huszár Juliannával varraták meg, s a fogadalmi ajándékot ő közvetítette

beszentelésre. Az ajándékozók rendszerint vele osztották meg az imameghallgatás lelki élményét.

Huszár Julianna ezek után elhatározta, hogy a különféle ajándékokból és a Mária palástokból a rendházban múzeumot rendez be. 1947 december 8-án, Szeplőtelen Fogantatás ünnepén, a reggeli búcsúmisét követően mutatta be ünnepélyesen a rendfőnök a Mária múzeumot a zarándokoknak és az andocsi híveknek.

A ruhák eredetére és az adományozás indítékaira vonatkozó vallomásokot és rövid leírásokat az ajándékozók a palástok hátoldalán tüntették fel.

A vallomások – sokszor egy-egy személy vagy család drámai élethelyzetére, múltjára utalnak; háborús csapások, hadifogság, az 50-es évek bizonytalansága, stb. illetve az ezekből való szerencsés megmenekülés olvashatók – Huszár Juliannának köszönhetően – a palástokon.

Élete későbbi fordulata ismét beleszövődött Mária szolgálatába. Fiát 1942-ben behívták katonának és egyenesen a frontra irányították. Az orosz frontról még kapott tőle néhány lapot, de azután semmi hír nem jött felőle. A faluba később visszaérkező katonatársai már nem tudták, vagy nem akartak róla beszélni... Huszár Julianna mégis évek során át reménykedett, hogy viszontláthatja fiát. Bensőséges kapcsolata Máriával evvel a változással nyert sajátos kozmikus tartalmat.

Abban az időben szerzett egy fekete bársonyanyagot, fia hátha mégis megjön, s ebből lesz esküvői ruhája. 1956 őszéig várt. Ekkor vesztette el végleg reményét és a fiát. "Mivel Máriának nem volt fekete ruhája Halottak estéjére csináltattam meg számára a palástot ebből az anyagból... Halottak estéjén a plébános úr elmondta; .... látjátok híveim, a Szűz Anya feketébe öltözött, mivel itt ül köztetek egy édesanya, aki fiának szánta esküvői öltözékre, most fiát elveszítette, ezért Máriának varrta meg a fekete ruhát... Tudta mindenki, ki ez az édesanya... amíg élek, mindig ezt a ruhát adom fel Halottak napján Máriára... A ruha készítésekor eszembe jutott, hogy sokan haltak meg a háborúban, ezért nemcsak fiamért tettem, hanem fiainkért készítettem. A palástot a Hétfájdalmú Szűznek ajánlottam fel. Ő is olyan fájdalomban élt, mint amibe én kerültem... Nekem a Mária lábainál nem a boldog égi királynő jut eszembe, hanem a Fájdalmas Anya, a Fájdalmas Szűz...

... a Szűz azért hétfájdalmú: mert

- először fiát istállóban kellett megszülnie,
- üldözték kiskorában a gyermeket,
- menekülnie kellett neki,
- Jézust elveszítette és kereste,
- Jézust üldözték,

- keresztre feszítették,
- az ő ölébe tették,
- és fiát a sírba tették...”⁵

Hogy Huszár Julianna “Mária dajkája” életében mit jelentett Szűz Mária szolgálata, azt megtapasztalhattam egy évtized múltán a falubeliek vele kapcsolatos emlékezéséből. Úgy emlegették... “a hit tartotta benne a lelket, ...mindene volt a templom... Máriában találta meg a vigasztalást”.

A Szűz Mária szobor öltöztetés szélesebb, *közösségi ritusát* találtuk meg a Tolna megyei Zombán. A községet a XVIII. században a jobaházi Dőry család telepítette be németekkel, akik mint a helybeli őslakos magyar családok, katolikusok voltak. Itt a Rózsafüzér Társulat tagjai végezték a szoboröltöztetést, mint kollektív szolgálatot. A kegyúri család évszázadok során tudatosan törekedett a birtokán élő magyarok és németek vallásgyakorlatának összefogására. A helybeli Rózsafüzér Társulat már a XIX. század elejétől működött. A plébániatemplom szentélyéhez csatlakozó kápolnában áll a Bécsből származó öltöztetős Mária-szobor, a Rózsafüzér Királynője. A közel életnagyságú faszobrot a múlt század utolsó évtizedeitől az 1950-es évekig az Olvasós Társulat magyar és német asszonyai Mária Ünnepek előestéjén felváltva öltöztették. Ők Örökös Rózsafüzér Társulati tagok voltak. Az öltöztetést az előimádkozó társulati tagok vezették. A megtisztelő feladat helyenként a családokban anyáról leányra öröklődött.

A társulat magyar és német asszonyai minden szombaton felváltva magyarul és németül elmondták a rózsafüzért, majd gyertyát gyújtottak a Mária szobor előtt. A gyertyát közösen vásárolták és a társulati tagok gondjaiért, családi ügyeikben közbenjárásért ajánlották fel. Mária ruhatárát a templom magyar karzatán őrizték. Minden ruhát más-más adományozott a faluból. Mária alsó köntösét a társulati tagok egyiket varrta, a költségeket közösen adták össze. A liturgia színeinek megfelelő nemesebb anyagból készült ruhákat a két háború között Juhász Rozika helybeli varrónő állította össze.

A magyar társulati tagok közül kiemelkedett Németh Mihályné, Borbély Kata búcsúvezető, akit a két háború között előimádkozóként ismeretek. Példás családi életet élt, tekintélyét szüntelen imádságos lelkületével és karitatív magatartásával teremtette meg a faluban. Állandó segítői Pesti Kati és sógornője Borbélyné Laci Kati, szinte halálukig végezték a rájuk bízott feladatot. Velük egyidőben Kuhl Klára, Schuller Johanna és Jung

---

⁵ A hét fájdalom sajátos népi variánsával találkozunk Huszár Julianna értelmezésében. Érdemes összevetnünk Bálint Sándor e témában gyűjtött adataival. E szerint Mária hét fájdalma: Simeon jövendölése, menekülés Egyiptomba, elveszíti és keresi Jézust, ott áll a keresztfá alatt, a kereszttívóval találkozik, a keresztről leveszik, fia ölében pihen és résztvesz Jézus temetésén.

Éva öltöztette a Rózsafüzér Királynőjét. A Szűz Mária szobor gondozásának örökségét, mint életre szóló feladatot, híven őrizték. *Körükben az egyéni ima és az egyéni felajánlás a közösségi rítus által nyerte el értelmét.*

A népi vallásosság egyik legfőbb tényezője az *emocionalitás, a magánajátosság* során figyelhető meg leginkább.

Ehhez kapcsolódóan szeretnénk felidézni egy *Mária öltöztetőt*, aki névtelen, de szokása sajátos módon jelenleg is él.

A Baranya megyei Hegyhát, a hódoltság során elnéptelenedet. A tájon a XVII-XVIII. században boszniai, valamint eszéki ferencesek pasztoráltak. A kis aprófalvas települések zárt világában, a szórványokban jobban őrződött meg a laikus gyakorlat, a népi jámborság.

1920-as évekig szokás volt, hogy a fiatalasszonyok első gyermekük születését követően a gyermekágyból felépülve, a hatodik hét elteltével egyedül indultak "avatózni" a határban felállított kőkereszthez.

Ilyenkor a Krisztus korpusz alatt álló Mária szobrokra rövid fohász kíséretében, a magukszötte vászondarabot "köntöst" vagy ingecskét terítettek. Ha a gyermekük az avatózás előtt meghalt, ezt a vászonanyagot a gyermek alá, a koporsóba tették.

Az ősi tradíció tartalma, az egykor bizonyára hivatalos liturgiához kapcsolódó rítus, a nép emlékezetében már elhomályosult, de mint bűvópatak újjáéledt, ugyanis ezen a vidéken napjainkban, különösen Mária ünnepek idején a cigánylakosság az útmenti kereszt talpazatán álló Mária szobrokat mindig felöltözteti.

IRODALOM

AGGHÁZY Mária

1958 Régi magyarországi faszobrok Budapest

BÁLINT Sándor

1943 Sacra Hungaria. Kassa

GAÁL Károly

1983 Auxilium Christianorum. A Lorettói Szűz tiszetele Kelet-Közép-Európában. In: Szolgálat 58. Eisenstadt

JORDÁNSZKY Elek

1988 Magyarországon s az ahhoz tartozó részekben lévő Boldogságos Szűz Mária kegyelem képeinek rövid leírása. Poson, 1836 Reprint: Budapest

LANTOSNÉ IMRE Mária

1990 Öltöztető Mária-szobrok Magyarországon In: Néphit, népi vallásosság ma Magyarországon. Szerk. Lovik Sándor és Horváth Pál. Budapest

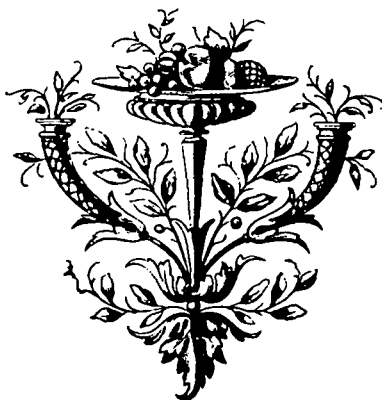
DIE AMME DER JUNGFRAU MARIA

MÁRIA IMRE LANTOS

Eine besondere Art der katholischen Volkfrömmigkeit ist die Bekleidung von Marienstatuen und -bilder. Diese Sitte, als Zeichen der Verehrung hat sich im Zeitalter des Barock durch die Adaptation des Loreto-Kultes in Ungarn verbreitet. An vielen Wallfahrtsorten wurden Gewänder für die Gnadenstatuen gefertigt. Die Pflege der Marien-Garderoben und die Ankleidung der Statuen war die Aufgabe einer bestimmten Person.

Die Verfasserin beschreibt in ihrer Studie die Tätigkeit von solch' einer Person, von Julianna Herskovits geb. Huszár, die die Gnadenstatue in Andocs pflegte und die „die Amme der Jungfrau“ genannt wurde. An diesem Wallfahrtsort, betreut von den Franziskanern, gehen die Wurzeln der Bekleidung in das 18. Jahrhundert zurück. Für Frau Herskovits bedeutete die Bekleidung und Pflege der Marienstatue von ihrer Kindheit an eine seelische Aufgabe. Ihr eigenes Leben betrachtete sie parallel mit dem Leben der Muttergottes, was ein eigenartiges kosmisches Lebensgefühl bedeutete und sie bis zu ihrem Tode begleitete.

Am Ende des Artikels beschreibt die Verfasserin einige Parallele und Variante der Bekleidung von Marienstatuen aus Süd-Transdanubien (Komitat Baranya).

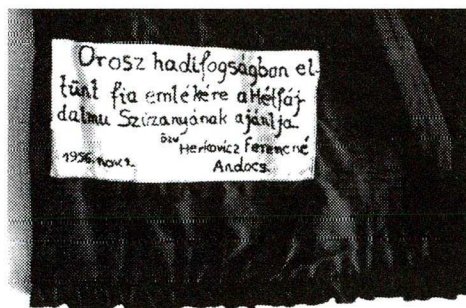

1. KÉP SZŰZ MÁRIA, SZT. KATALINNAL ÉS SZT. DOROTTYÁVAL AZ ANDOCSI TEMPLOM FŐOLTÁRÁRÓL

2. KÉP VÖRÖS BROKÁT RUHA

3. KÉP RÉSZLET SZŰZ MÁRIA GYÁSZOS PALÁSTJÁBÓL

4. KÉP AZ ADOMÁNYOZÓ FÉNYKÉPE ÉS NEVE A PALÁST HÁTOLDALÁN:
„AZ ANDOCSI SZŰZ ANYÁNAK ÉS JÉZUS SZENT SZÍVE TISZTELETÉRE ELSŐ SEGÉDI FIZETÉSÉBŐL ANDOCS, 1957. DEC. 31-ÉN SEBESTYÉN JÓZSEF ASZTALOS SEGÉD, NAGYTOLDI-PUSZTA”

5. KÉP SZŰZ MÁRIA RUHATÁRÁBÓL KÉSZÜLT MÚZEUM
AZ ANDOCSI FERENCES RENDHÁZBAN

6. KÉP A RÓZSFÜZÉR TÁRSULAT ÖLTÖZTETŐS SZŰZ MÁRIA SZOBRA ZOMBÁN

7. KÉP SZŰZ MÁRIA NAGYPÉNTEKI RUHÁJA
A ZOMBAI ÖLTÖZTETŐS SZOBOR RUHATÁRÁBÓL

8. KÉP ÚTMENTI KERESZT FELÖLTÖZTETETT MÁRIA SZOBORRAL.
BARANYA MEGYE, HEGYHÁT

„MAGYARORSZÁGNAK EGY KÜLÖN VÉDŐSZENTJE” – SZURDOKPÜSPÖKIBŐL

„Magyarországnak egy külön védőszentje” – mondotta egy magyar-nándori (Nógrád m.) búcsújáró asszony, a tanulmányunk alanyául kiválasztott szurdokpüspöki szentasszonyról (Nógrád, v. Heves m.), s e megállapítás jelzi környezete előtti vezető helyzetét. A palócföldi népi vallásosság ma élő jónéhány kiemelkedő személyisége közül ő az általunk ismert, talán legösszetettebb és legjelentősebb témát nyújtó egyén, K. J.-né. G.E.¹

Személyiségét, vallásosságát és társadalmi szerepét, illetve a tudományos érdeklődés szempontjából tekintett jelentőségét releváns módon kívánjuk bemutatni. Ennek érdekében folklorisztikai, vallásszociológiai és történeti összehasonlító megközelítést alkalmazunk. Tanulmányunkban először röviden leírjuk K.-né társadalmi helyzetét, és utalunk „elhivatása” előtti vallásosságára. Bemutatjuk 37 esztendő korában megélt, élete további szakaszát meghatározó látomásélményét, az ezzel összefüggésben következő jelenésekkel, misztikus történetekkel. Mivel e jelenségegyüttest más tudományágak vizsgálatára is célszerűnek tartjuk, a látomásanyagot szöveghűen, idézetekkel mutatjuk be. Tesszük ezt azért is, hogy az élőszavas hagyomány túlvilág-élményét – témánk szerint – a kutatásban megjelenítsük, az e téren mutatkozó hiányt csökkentsük.² Utalunk az elhivatás

¹ Adatközlőnk kifejezett kérésére – hogy életében ne kerüljenek nyilvánosságra személyes vonatkozásai – eltekintünk nevének ismertetésétől.

A tanulmányunkban közölt anyag adatközlőnk számára valójában a kultúra olyan belső rétegeit képezi, amelyet eddig csupán a körülötte kialakult kis közösség tagjaival osztott meg némiképpen. Közös búcsújáró ismerősünk révén 1989. január 13-án létrejött találkozásunkkor, az együtt elvégzett fatimai engesztelést követően, a pénteki bűjtölés légkörében részben beavatott K.-né élete nagy történéseibe. Ezt követően elbizonytalanodván, hogy talán nem jót tettek, január 15-én vasárnap, testvérével elzarándokoltak a „hasznosi Szűzanyához” és elpanaszolták aggodalmukat. A kegyhelyen azonban égi látomást és buzdítást kaptak, hogy a népi vallásosság kutatója előtti megnyilatkozásuk nem volt helytelen. Ezt követően kapcsolatunk egyre nyitottabbá és mélyebbé vált. Ennek következtében lehetőségünk nyílt a kultúra mélyebb rétegeinek föltárására, amelyet most a szűkebb szakma nyilvánosság számára teszünk közzé.

² E megjelenítés hiányára Grynaeus Tamás már fölhívta a figyelmet, és valóban, ezzel kapcsolatban csak Gacsályi Gábor, Jádi Ferenc-Tüskés Gábor, Gyryaneus Tamás, Manga János, Limbacher Gábor és Küllös Imola megjelenés alatt lévő munkáját – adatait lásd az alábbiakban – ismerjük.

után, a népi vallásosság terén betöltött szerepvállalásaira, illetve az ezeket ösztönző társadalmi szükségletekre.

Végül történelmi párhuzamokkal és elméleti megfontolásokkal igyekszünk értelmezni a bemutatott jelenséget, és az általánosabb érvény igényével következtetéseket fogalmazunk meg.

Társadalmi helyzet, „elhivatása” előtti vallásosság

K.-né 1929. június 9-én született, mint megjegyezte, Jézus Szíve ünnepén. Családja a falu szegényebb rétegéhez tartozott 5 gyermekkel, föld nélkül. Apja előbb kertészbojtár a környékbeli uraságnál, majd a püspöki határban lévő pince-pataki kőbányába jár dolgozni. Volt feles kertész Gyöngyös közelében, dolgozott a jobbágyi andezit kőbányában. Nyaranta aratni jártak, hogy a kenyér meglegyen. A II. világháború utáni földosztáskor 4 hold földet kapnak. Az apa Pestre kerül segédmunkásnak, majd az 50-es évek közepén otthonról jár a vasúthoz dolgozni, nyugdíjazásáig. 1959-ben hal meg 55 évesen. Édesanyja 88 éves. G. E. már gyermekkorában vonzódik a valláshoz, ha vásárba mentek, ajándékként is rendre vallásos jellegű tárgyat választott. „Én csak titokban végeztem magamnak. Még házon belül se tudták meg, mer mikor böjtöltem, mán oljan kisján koromba, vettem a kistányéromba az ételt, oszt kimentem a kamrába meg istállóba, elbújtam, kiöntöttem, a kutyának adtam, nem ettem.” Szeretett volna apácának is menni, a negyvenes évekbeli politikai rendszerváltozás azonban e lehetőséget megszüntette. „Akkor férhő zavartak 23 éves koromba férhő erőszakoltak, hogy nohát ne legyek vínján.” Férje először pesti építkezéseknél segédmunkásként dolgozott, majd otthonról járt a közeli kőbányába, később a „visontai kőszén”-be. G. E.-t 12 éves korában éri első látomása.

Édesanyjának, két nagyapjának már szintén voltak látomásai, melyeket K.-né számontart. Ezek – búcsút járó halottak menete, súlyos betegségkor rég meghalt rokon jövetele – azonban gyűjtési tapasztalataink szerint nem jelentenek különleges, egészen ritka fejleményt, előfordulásuk a paraszti kultúrában másut is megtalálható.³

Tizenkét éves korában éjszaka meglátta egyévesen meghalt kistestvérét, aki aztán kiszállt az udvari ablakon. Jellemzőként mondotta el, hogy már kislány korában is vágyott a halál után, hogy a Szűz Anyával és az úr Jézussal lehessen és hogy ne kelljen ezen a bűnös földön élnie.

Következő látomása is halottlátás volt, szintén leány korában. 13 éves korában a templombeli fatimai Szűz szobra elevenedik meg. Először sírt a

³ Vö. például LIMBACHER 1991. 245-283.

Szűzana, majd rámosolygott. Az élete történeteiben is szimbolikus összefüggéseket kereső asszony az elmúlt évbeli látomásai alapján értette meg a gyermekkori élményt, amikor saját életében váltotta egymást a kétféle kedélyállapot. E Szűzanya jelenést követően még 13 évesen „megvakul”, pesti kórházban kezelik, állapota reménytelennek látszik. Egy „zsidó orvosasszony” azt tanácsolta neki, hogy imádkozzon Kaszap Istvánhoz, hogy a szeme világát visszakapja. „Oszt akkor, mikor elkezdtem az imádságot, mindég jobban lettem.”

Az elhivatás időszaka

E történetek ellenére K.-né lényegében úgy tekint vissza 1966. előtti életére, hogy az olyan átlagos volt a vallásosság szempontjából is. Ugyanis ekkor, 37 éves korában hívta el, választotta ki őt a Szűz Anya. „Meghaltam a testnek, feltámadtam a léleknek, hogy ne a testemnek éljek, hanem a léleknek.

Meg vótam halva. És vissza lettem adva, hogy a léleknek éljek, meg engeszteljek, meg a Szűzanyának a követi, úgy éljek a Földön. [...] Meg ahogy ő, gyűnnek majd hozzánk sokan, ugye, akiknek nagy bánat nattyok van, meg bajaik. Oszt mindenkit vigasztaljak meg. (...) Hát én akkor csak éccaka kértem a Szűzanyát, hogy édes Szűzanyám, nem tudok imádkozni, nem szeretek élni se, semmi értelme az életemnek. Valamit tegyé nem bánom, ha akármi kövekezik be, de nem látom az életemnek jövőjét. Hát má Szentháromság vasárnapja lett másnap. Akkor olyan gyűtt, hogy menjek ki a Szenthelyre Hasznosra). (...) mikor én a Szűzanyát kértem éccaka, a [hasznosi látnok Csépe] Klári néninek meg akkor mondta a Szűzanya, hogy menjen ki oda, maj nagy szükség lesz rá. Akkor kimentem oda Szenthelyre, oszt akkor kértem a Szűzanyát, hogyhát, mind éccaka. Hogy nincs az életemnek értelmi, nem tudok imádkozni se, hát szerenték meghalni. Hát oszt akkor meg csak a Szűzanya meg alám tette a kezit az érztem, hogy belehatolok a Szűzanya kezibe. Akkor oszt végem lett.

[testvér:] – Összeesett, én meg kivittem őtet (...). Én felkaptam, fölvettem, de olyan könnyű vót, mind a liftbe a testyi. Míg kiértem a kápolnából, oszt a kőhő leléptem onnan, a járdáró, ott nehezedett el. És oda letettem, lefektettem. Nagyon sírtam, hogy meghalt. Mer valóban olyan vót, hogy mind egy halott. Kigyün Klári néne aszongya asszonyok, aszongya menjenek szét innen, ne vegyék el a levegőt, nem kell rajta csudákoznyi. Én is így vótam, amikor a jelenés kezdődött. Élesztgetem, oszt jött a kápolnától egy nagyon szép, magas fiaalembér, így hátrafésült sima hajával, itt meg vót neki, mint ami a papoknak van, ez a kaucsuk. Ezt nagyon jól megfigyeltem, meg fekete öltönybe vót. Azt aszongya, hogy ne sírjon lelkem,

azt mondja, én orvos vagyok. Oszt avval megnézte az ütőereit neki, azt azt mondja nekem, sírjon azt mondja a testvére nem hal meg, már nem sokára fölébred. Ő evvel elment, be az erdőbe, én utána néztem és tovább nem láttam. Egyenesen eltűnt. Mer a láthatáron belül kellett volna lennyi. Ez Kaszap Istvány vót, később tudtam meg. És azután sorozatosan gyűjtött neki ezek a jelenései. (...)

(...) [G. E.] Oszt akkor én megkaptam itt a, mint akinek a szívbibe keresztet vágnak. Én aztat ériztem sokáig, nagyon sokáig, oszt mikor valami akart lenni jelenés, én nekem az mindég ugye nagyon fájt mintha akkor vágta bele a kést vagy tört. Olyan kereszt jele volt a szívemen. Ha mentem úton is vagy akárhol is, engem mikor elért a templomba vagy otthon ha feküdtem imádkoztam. Én arról tudtam meg mindég, hogy valami vár rám.

Oszt akkor Klári néne megmosott szenteltvízzel, ott a forrásból vízve. Ha ő nem gyűjtött volna ki, meg a Szűzanya nem küdté volna, meg engem az avval meg nem keresztelt volna – homlokomat is megkeresztelte keresztalakba – én nem élnék. Én ott, akkor meghaltam volna, ez biztosan így van. Oszt akkor a Szűzanya Klári néne mellé adott. Kisegítőnek Klári néne mellé. Én olyan erőt kaptam, hogy én tudjak imádkozni is, meg *mindent tudjak*.”

Ez az élménytörténet rávilágít arra, hogy G.E. számára ez a sorsmeghatározó hasznosi zarándoklat egyben a hagyományos szokásként ismert búcsúkeresztség egzisztenciális megélését is jelentette, és mintegy beavatást a látnoki, prófétai, lelkigondozói, közbenjárói szerepvállalásba.⁴

Ettől kezdve G. E. hamarosan legközelebbi társává, mintegy lelki testvérévé-gyermekévé vált a hasznosi Csépe Klárának, s egyben fő segítője lett a mátrai búcsújáróhely működtetésében és az egyházi megszentelésért folytatott küzdelemben. Együtt jártak ezügyben a Vatikánban, s ott volt G. E. „Klári néne” halálos ágyánál is, ahol a „Szenthely” jövőjére vonatkozó titkos üzenetet vett át.

Csak egy nagyot villámlott, osztan Klári néne ahogy mellettem vót, hát hallom, hogy úgy sepeg, beszélget. (...) Oszt eccer azt mondja Klári, hogy itt vót a Szűzanya. (...) mint a fatimai Szűzanya, a szívi is dobogott aszongya, oszt ahogy így feküdtem vele, aszongya, hogy a *palástját felénk borította. A kettőnk fölé*. Oszt a Szűzanya akkor választott ki, hogy majd én leszek neki a kísérője Rómába.”

Az 1966. Szentháromság-vasárnapi történések utáni hónapokban G.E. több, fontosnak érzett látomás érte.

⁴ K-né 1966-os „elhívása” a hasznosi „szenthelyen” mások számára is emlékezetes maradt, amit ma, hogy véletlenszerűen, más irányú karancskereszt gyűjtésünk során is találkoztunk ennek emlékével. A búcsúkeresztség fogalmát v.ö. a Magyar Néprajzi Lexikon Búcsú-keresztanya címszó utalóival.

„Akkor a lélek kiszállt a testből, mert nem testbe vót, hanem lélekbe, ahogy én szálltam. Azt vettem észre, hogy na, meghalok, mostmár ítéletre kell menni. Hát oszt egy helyen meg ahogy szállok, csak ott egy fényesség lett, Mennei Atya meg ott ült egy trónon. De a Fiú nem vót ott, se a Szentlélek, csak az Atya. Ződ palást vót rajta. Hát ott oszt én letérdeltem oda a lábáho, mondom hát meghaltam, ítéletre kész vagyok, mondom most mán úgy van ahogy van. Ugye, megnyugodtam benne. Azt aszonta, hogy nézzél vissza, hogy milyen úton jöttél. Oszt én úgy félre visszanezek, oszt az út, utána amőre én mentem, előttem olyan köves vót, ott meg olyan pázsitos vót, tele-tele virágokkal. Tiszta rózsás út. Aszongya ezután ilyen úton fogsz járni. Erről le ne térjél. Akkor aszonta, hogy nagy kegyelmet adok neked aszongya, nagy tudást. Fölruházlak tégedet. Oszt engem egy fehér ruhával beborított.

(...) Meg sokan mennek hozzád a kétségbeesettek.

Azoknak leszel a pártfogójok.”

G. E. elhivatása, Szentháromság vasárnapi, hasznosi eszméletvesztéses élményével nem ment végbe, nem zárult le. Ezt az új élethelyzetbe avatásának több fokozata követte, melynek egyik állomásaként is tekinthető az iménti „mennybéli” látomás. Szintén „beavatási” élményekként is értelmezhetjük, a még ezévben, 1966. november első péntekén és első vasárnapján tapasztaltakat. Ekkor gyötrődve a vele történetek értelmét kereste és Jézustól útmutatást kért. Éjjel megjelent Mária, karján a kis Jézussal, aki a fehér palástban miséző plébánosra mutatott. A vasárnapi prédikációból aztán megvilágosodtak a közelmúlt élményei s elhivatásának tudatosulására és vállalására segítettek őt. Elhivatásának ez az elhúzódó jellege összefügghet az adott társadalmi helyzettel, amely akkultúrációval jellemezhető változó és rétegződő valóság, amelyben a fenti típusú élményeket problematikusabb beilleszteni, mint hagyományos közegben.

G. E.-t elhivatását követően is folyamatosan segítették látomásélmények újfajta identitásának kialakításában.

„1967. évben „Pál-Péter napja vót, ültem a templomba.

Akkor egy lépcső bontakozott ki előttem, én a lépcsőn mentem felfelé. Oszt ott vót egy ajtó.

Hát oszt ott egy nagy ajtó vót, rajta egy aranyos zár, az ajtón egy kilincs. Hát oszt ott állt Szent Péter. Szent Péter napján történt. Akkor mondom néki, Szent Péternek, hogy engedjen be. Azt mondja, hogy nem. Nem mehetek be. (...) Azt mondta, hogy menjél vissza még neked élni kell. Lent énekelték, hogy óh isteni titkos mély szentség. Úrfelmutatás után. Oszt mikor azt az éneket elénekelték, én akkorra teljesen, ott vót a lélek a testbe.”

Eleinte látomás idején a lélek elhagyta a testet, s az életeleenné vált. A feltűnés elkerüléséért fohászzkodott, hogy látomásai mások számára észre-

vétlenül történjenek. Már az iménti Pál-Péteri jelenés is ennek megfelelően történt, annak ellenére, hogy mint mondotta, lelke elvált testétől:

Én csak állok olyankor. Először beteg vótam eleinte. Oszt én azt kértem, hogy ne vegye észre rajtam senki, ne dőljek el. (...) Csak olyan hirtelen gyűnnek oszt ezek a látások ima közbe is, templomba is, bár akárhol.”

Szerepvállalásai a népi vallásosságban

Az életben bekövetkezet fordulat nyomán belépett a *Ferences Harmadrend*be. Ez az elhatározás, majd tett is jellemzően alakult, s jól érzékelhető a templom, a prédikáció hatása, a hasznosi „Szenthely” illetve Csépe Klára vonzása, valamint az a misztikus szemlélet, mely G. E. életében mintegy vezérfonallá vált.

A Ferences harmadrendbe lépés során jellemző történés a hét jelentkező számának „égi elrendeltség” szerinti kialakulása, és ezzel összefüggésben Mária személyes kívánsága a „szeplőtelen olvasó” végzésére. G. E. vallásos mentalitását tükrözi, ahogy a gyakorlatban az Atya általi felruházottság tudatából fakadóan alkalmazza mennyei észleleteit. Egyéni módon nevezi a ferences rózsafüzért „Szeplőtelen olvasó”-nak, és a rózsafüzértársulatok sajátos transzponálásaként szervezi meg a harmadrendi társak közti imavégzést. A ferences rózsafüzér végzéséért a harmadrendben lévők számára járó teljes búcsú önálló értelmezését jelenti annak az imakösszésre történő alkalmazása.

G. E. elhivatását követően, csöndes természete ellenére a róla terjedő hírek alapján, többféle társadalmi igénnyel illetve elvárással is találkozott. Szűkebb és tágabb környezetéből egyaránt jelentkező igény felé, mint előimádkozó, búcsúvezető, halottlátó, jövődömdő és általában mint lelkigondozó felé.

Mint láttuk, G. E.-t már gyerekkorában érték *halottlátási* élmények, és a 60-as évek elején is, mikor édesanyja ment halott férje iránt tudakozódni Markazra, az ottani halottlátónak nem, viszont neki, a lányának megjelent az édesapa. 1966 után alighanem csak rajta múlt, hogy nem vált nagyobb vidék halottlátójává. Ugyanis úgy érezte, hogy mennyei elhívása nem ebbe az – egyház és a hatóság ellenállását is kiváltó – irányba szól. „A szomszédunk beszéte, hogy neki azé Bözsi *előre megmonta*, hogy meghal az ura. Álmába beszél a hótakkal.”⁵ Egy asszony halott édesanyja felől érdeklődött. G. E. elmondta, hogy nem nagyon van megelégedve, mert a kendője hátul be van téve, nem jól áll. Máskor egy leánya halálát keservesen gyá-

⁵ Adatközlő Valus Józsefné Szappan Erzsébet, Szurdokpüspöki, s.: 1924. In: Posch Győzőné: Népi hiedelmek Szurdokpüspökből, 99. o. Palóc Múzeum Néprajzi Adattára: 989. tétel.

szoló anyának adott információt és lelki vigaszt. Ennek az asszonynak, aki fájdalmában és keserűségében a templomban nem járt el, elmondta, hogy leánya köszöni a szép keresztet, de a lelki üdvéért szükséges, hogy valamit följárnljon a templom javára. Lelki gondozása eredményeként az asszony ismét templomjáró és hasznosi búcsújáró lett. Más esetben is a halott a sír gondozását köszönte. Ő maga sosem járt halottlátónál, és a halott idézés helyett a halottért való imádkozást tartja fontosnak. Egy alkalommal, mikor a hasznosi búcsújáróhelyen a vaskeresztnél imádkozott, a szentkút körül halottak csoportja jelent meg, mert, mint mondotta, a halottak jobban várják az imádságunkat, mint akárkicsoda.”

Ezzel összhangban G. E. az év során novemberben észleli leginkább a halottak megjelenését, amikor több imádságot ajánl értük. A felekezeti séget is meghaladó módon egy alkalommal éhen halt gyerekek, „kínaiak vagy hova valók” jelentek meg, és köszönték meg az imádság általi szabadulásukat. Néhány éve, az ausztrál szenthez kapcsolódóan terjedő Scarbelházak hatására, első szombatunként végzi az ún. Rózsakeresztút ájtatosságot, mely által, mint mondta, tízezer lélek szabadul ki.

A lelki gondoskodás, áldozatvállalás és engesztelés mellett, a következő példától a politika sajátos népi fölfogása is előtűnik, miközben újabb példa szól a halottlátásról: „Hát Romániáért is köllött sok áldozatot hozni. Akkor is haza gyöttem nagyon fáradtan, adtam az emberemnek vacsorát, nagyot villámlott. (...) Azt azt *mondta a hang*, hogy vedd a rózsafüzéredet, azt mondjad. Hát mit tehettem, vettem a rózsafüzérem, azt *ki a szabad ég alá*, járkalтам, úgy imádkoztam. Hát Romániába nem lehettem, templom nem vót nyitva, azt akkor ott kellett a szabad ég alatt értük imádkozni a rózsafüzért, a románok és székely magyarokért. Akkor éccaka meg egy férfi gyütt, halott lehetett biztosan. Ide a szívemhö tette a kezét, olyan hideg vót, megrettentem először, megijedtem... Hogy sokat imádkozzak most, ebbe az időszakba azé a sok székely-magyar halottakér.

Az eddigiekben már több alkalommal szerepeltek adatok G. E. jövődömondó, jövőlátó képességéről és olykor megvalósult gyakorlatáról. Több esetben halottlátáshoz kapcsolódott a jövő megismerése: „Hát eleinte megmondta azt is, hogy ki fog meghalni a faluba. Azt még beteg se vót!” (testvér) G. E. számon is tartja e képességét: „énnálam vannak még olyan is, hogy jövő titkai, hogy hogy lesz, mint lesz.”

A kövekező eset a jövőlátás mellett azt is példázza, hogy a vallási gondolkodásmód G. E.-nél az élet más területére is kiterjed, miként a betegséget is az imádság, az elégtétel egy fajtájaként jelöli meg. „[testvére:] – Tüdődaganatom vót, a szanatóriumba vótam kilenc hónapig meg kilenc napig. Mondta E. aztat előre nekem, hogy nagy kilencedet fogok tartanyi, szenvedésbe.”

Láttunk már példát az eddigiekben G. E. lelkigondozói szerepvállalására. Erre utal következő idézetünk, melyben tükröződik G. E. misztikus, látomásoktól inspirált életvitele is.

„Akkor pénteken éccaka, meg a Szűzanya olyat adott, hogy ő, őt láttam szép fehérbe, azt *hármát intett* a kezivel, hogy menjek. Aztán *kis Bernadettvel beszéltem nagyon sokat*. Ez informált, kis Bernadett, hogy a Szűzanyának mi tetszik, meg, hogy mint legyen. Akkor én nem tehettem meg, hogy el ne menjek búcsújáróhelyre. (...) mikor odaértem, akkor tudtam meg, hogy mér is kellett nekem odamenni, mé is hitt a Szűzanya. Mer azt mondta nekem a Mennyei Atya, hogy a kétségbeesetteknek, mikor mán valaki ott áll a végponton, ott meg kell jelenni. Hogy mint egy ügyvédnek. Azokat pátrónáljam. *Nekem, ha egy szót szólok, az is elég nekik.*”

A lelkigondozói szerepvállalás kapcsolódik azon képességéhez, hogy hathatósan tud imádkozni, ami mások számára is fontos funkciót lát el: „sokat kellett úgy külön, személyekér imádkozni.

Osztan azokér mikor imádkoztam, akkor azután jelentkeztek többen. Például egy asszony oszt ott is nem vót baba. Osztan mondtam imádkozunk érte. Hát jó van imádkoztunk. Mentem egyszer Pásztón, csak szól egy asszony, oszt az a kisján a karján vót, akiér imádkoztunk.

Egy asszony meg, egyszer búcsúba vótunk. Imádkozzon aszongya, majd nem jóba vagyok a testvéremmel, mondta, hogy má hány éve, aszongya ő neki az annyira fáj. (...) legalább egy fohászt mondjak érte. Hát oszt valóban, amikor haza ment, összetalálkozott a testvérivel, azt rögtön beszélgettek. A testvéri szót őhozzá.”

Vallásossága

G. E. vallásossága eddigi leírásunkból is körvonalazódik. Ennek pontosításához és teljesebb jellemzéséhez további adatokat közlünk. 1966-os elhívásakor és azt követően élete átformálódását külső testi jegyek is jelezték. Már idéztük a jelenéseit előre jelző, törszúrásszerű szívfájdalmait, a kereszt jelével. Ugyancsak az 1966-os történések idején jelent meg G. E. homlokán, két szemöldöke között középen egy piros pont, amely lassan növekedett, s amelyet a körülötte kialakult vallásos búcsújáró csoport tagjai olyannak láttak, mint egy kis rózsa: „...viseltem én aztat, ha fáj, ha nem, mindegy vót nekem, sok vót a dógom mindig, dógozni kellett, mind egy parasztasszonynak. Hát utóbbi időbe meg, sebbé változott.” Meg kellett műteni. „*Kármelhegyi Boldogasszonykor vágták fel*. Akkor nyitták meg a homlokomot. (...) Akkor azt, mikor fölnyitta orvos a homlokomot, oszt mindenkit, aki a kórházba vót, mindenfelől orvosokat, nővéreket, tele lett a szoba, hogy gyűjjön oda mindenki, majd még ő illet ő nem látott. Maj

nem aludtam el se, mer el akartak engem altatnyi, de nem aludtam el, fel-fogtam, teljesen ésnél vótam. Oszt azt mondta, hogy háromszög van a homlokcsontba.

– Ilyen, *mint a Szentháromságnak (X). (testvér)*” A homlokjel kialakulását követően fejfájások jelentkeztek. Ezek *péntekenként*, különösen *elsőpénteken* veszik igénybe. „Azt már az Úrjázusnak is *láttam* mán, az is *mutatta*, hogy azon is vót (XI). Ő nagyon, ő sokat szenvedett, hogy én csak egy cseppet kaptam, egy szikrát kaptam abból. De az olyan, mintha kalapálnák befelé, sokszor a szögeket belém. Mintha tényleg, az a három sarkába a három szög ott vóna oszt mintha úgy, úgy nyomna befelé a csontom. (...) Klári néni is ezzel a jellel halt meg.”

„Őneki még a lábain is ki szokott újulni a seb. (...) Szívihő kapta a sebet is. Tisztára ott vót a szív, szétnyilva. Én láttam, gyönyörű vót.”⁶

– Hát a *Pió atya napján*, akkor kaptam nyócvanegybe. (...) Álmodtam Pió atyával, Pió atya odagyütt, osztannat a két ujjamot e, odatettem a szívihő, a sebihöz Pió atyának. Oszt olyan bízató vót, hogy szenvedek, sokat szenvedek. Hát osztannat akkor mondom oszt nem tudtam mire lenni a szívemmel. Hát oszt tisztára szét vót nyílvá, itt a, nyitott sebbel vótam, mint akit műtöttek. Teljesen, mint aki szét van vágva. *A Pió atya napján kezdődött*, oszt utána nekem oszt abban a hónapban tartott. Szeptemberbe. Októberbe oszt mán nem vót. *Hasznosi vízzel* azután megmostam, aztánnat úgy mindig jobb lett.”

G. E. péntekenként szigorú böjtöt tartott. Testvére szerint „amit péntekenként esik, kihányja. *Nem maradhat meg benne.*” Általában farsangok idején is engesztel, három napon át a templomban imádkozik.

Imádkozási szokásait is látomás-élményei befolyásolják: „Szűzanya panaszkodik, hogy nincs aki imádkozzon a népekér. Hogy azér kárhoznak el sokan. Mer nincs aki imádkozzon értük. Oszt azé töröm a testemet, hogy mennél többet tudjak imádkozni.” A naponta éjjel 11-ig, éjfélig tartó több órás imádkozás, és a rendszeres hajnali ájtatosság végzése a jelzet aszkétikus életvitel mellett, gyakorta vezet jelenéses élményekhez. E napi ájtatosságok egyféle transztechnikaként is fölfoghatók. ennek során az eget a földtől elválasztó határok megszűnnek és valóságként érzékelt transzcendens interakció jön létre.

E szélsőségesen átélt imavégzéshez hasonlóan hatnak a templomi prédikációk és a templom világa. Volt, hogy Mátraverebély-Szentkúton a búcsúmisei prédikációt hallgatván „...gyűttek az égiek. Gyűtt a felhő, akkor a föld eltűnt, minden eltűnt ott, minden, csak az égiek vótak. Mindent betakart az az égi fény. (...)

---

⁶ Uő.

Akkor eltűnik a tér. Akkor csak a fényesség van, Szűzanya van meg én.”

G. E. vallásosságának egyik legfontosabb tápláló forrása a búcsújárás, a kegyhelyek világa. Terjedelmi okokból csupán utalni tudunk a búcsújáróhelyeken, főként Hasznoson szerzett látomásos élmények fontosságára. Az ilyen búcsújárások során jött létre az a körülötte kialakult közösség, amely kezdetben tari és szurdokpüspöki hívekből állt, majd fokozatosan bővült adácsi, vámosgyörki, turai, magyarnándori és vizslási tagokkal. A „jóismerősök” köre ennél sokkal tágabb. A közösség közvetlen összetartóerejét elsősorban a résztvevők látomásokkal inspirált népi vallásos szemlélete és misztikus Mária-tisztelete alkotja. Csépe Klára példáját és lelkületét tanítványként követték, és képviselik ma is. Ez a világnézeti és identitásbeli közösség a személyes megnyilatkozásokban is tükröződik: „Mink csak szolgálók vagyunk a Szűzanyának a földjén. De vannak különleges, csodálatos dolgok, hogy csak körül kell nézni magunkon, azt észrevesszük. Olyanok történnek. Oszt nem tudunk evvel a vallásossággal felhagyni, hanem mindig csak, hogy hova menjünk legközelebb, mikor má így valahol [búcsúshelyen] vótunk, már azt kérdezzük egymástól, hogy hova menjünk.

(...) Akkor tanájuk meg magunkat, amikor együtt vagyunk és utazunk a szent helyekre.”

1966 év óta G. E. életében a látomásoknak nemcsak a jelentősége vált meghatározóvá, de előfordulásuk is egészen gyakori. Néhány hét elteltével létrejött találkozásaink során is, mindig hallhattunk újabb látomásélményekről, és vannak olyanok is, amelyeket egyáltalán nem tart elmondhatónak. Mindezekért a csak megközelítően is teljes jelentésanyag ismerete híján problematikus azok osztályozása. Meglévő ismereteink alapján úgy látjuk, hogy színhely szerint a jelenések gyakorta kultuszhelyeken, inkább búcsújáró helyeken és főként a hasznosi kegyhelyeken lépnek föl, de történhet otthon is vagy utazás közben, szabadtéren stb. Napszak szempontjából az este illetve éjszaka mellett a nappal is gyakorta szerepel, egyértelműen vonzó erő viszont a vallásos jellegű tevékenység illetve elmélyültség.

Jellmezőnek mutatkoznak az év vallásos ünnepei is, az előzőekkel összefüggésben. Kiemelkedő csomópont 1972 óta a januáronként tartott Szűz Mária eljegyzése⁷ ünnepe. Szent Rita is sajátos módon jelent meg betegség idején: „Szent Rita napja volt. És úgy vitt a mentő fel Pestre, s akkor E. néniék meg itthonról eljöttek meglátogatni, a búcsús csapat jött. És akkor úgy mondta E. néni, hogy Szent Rita ott állt mellettem.”⁸ A hatvanas évek

⁷ A Mária eljegyzése ünnep utóbbi évtizedekből megfigyelt önálló jelenségköre külön tanulmányt igényel.

⁸ Tamás Jánosné Fulkó Ilona, sz.: 1940. Magyarnándor

végétől a hasznosi kegyhelyre jár G. E. Nagybaldogasszony ünnepének vigiliáján. Legtöbbször csak tizenketten szoktunk menni, mint az apostolok (...).

Mikor mentünk ki estefelé, oszt akkor meg a Nap az égen úgy elváltozott, olyan csak koporsó alakká változott a Nap. A Szűzanya meg ott feküdt benne rózsák közt. Még a rózsákat is úgy lehetett látni benne. A ravatalját, a Napba vót neki. Csak a negyedrészt maradt meg a Napnak az égen. A többi eltűnt. Azt abba feküdt a Szűzanya. [testvér] – Meg olyan gömbök tűntek az égből lefelé, piros, lila, rózsaszín, sárga, a fű között csakúgy rezgett.”

A szurdokpüspöki templom búcsúnapja is többször eredményezett látomásos élményt. Egy alkalommal falubeli asszony⁹ elmondása szerint: „Ennek meg a Szűzanya azt mondta, hogy csodát ad, kétszáz éves a templom, Szentkeresztnek felszentelve. Azt akkor gyűvök a templomba, Szentkereszt napja vót. (...) Osz az ajtóba engem így várt G. E. Mellém ült a padba. (...) Osz idegyűtt a keresztfa, Mária Magdolna kezi átnyalábolta, oszt így hanyatt szálltam.”

Ismerünk még Szent Erzsébetkor érzékelt jelenést és több látomást Szeptelen Fogantatáshoz kapcsolódóan.

G. E. számára az ostya többször átváltozottan jelent meg Úrfelmutatáskor a misében, és ez az átváltozás az éven belüli időszakhoz igazodott. Mint mondotta, *karácsony* táján kis gyermek alakban mutatkozott Jézus a fölmutatott ostyában, *nagybőjt* idején töviskoszorúval látta.

Történeti beágyazottság

A bemutatott vallásosság és látomásanyag nem előzmények és párhuzamok nélküli. A következőkben fölvezetjük ezeket a különböző történeti korszakok kulturális jelenségeivel és személyes élményeivel összefüggő kapcsolatokat, tartalmi és olykor mentalitásbeli megfeleléseket. Célunk a bemutatott téma hagyományhoz való viszonyának föltárása. G. E. 1966. évi sorsdöntő látomásélményeit megelőző víziói és magányt kereső vallásossága összecseng a híresebb halottlátóknál megfigyelt azon sajátossággal, hogy már fiatal korukban rendelkeztek olyan tulajdonságokkal, melyek már későbbi tevékenységükre utaltak.¹⁰ Hasonló mentalitás figyelhető meg Orosz Istvánnál¹¹ is, aki 15-16 éves koráról írta, hogy ha egy kis ideje volt, mindjárt az imádkozást végezte, „félrevonultam, hogy senki se lássa, csak a Mindenható.” Hasonlatos módon a hasznosi Csépe Klára is

---

⁹ Kucsera Jánosné Sándor Erzsébet, sz.: 1908. Szurdokpüspöki.

¹⁰ BARNA 1982.

¹¹ BÁLINT 1942. 44.

úgy jellemezte önmagát, hogy „olyan nemvilági”, félrehúzódo volt, és miként G. E. ő sem akart, csak „erőszakkal” került férjhez, és az 1947-es sorsdöntő látomásait megelőzően is érték már elszórtan jelenéses élmények.¹²

G. E. a leánykori, halott szomszéd megjelenését észlelő élményénél kitért rá, hogy „holdvilágos este vót”. Egy délkelet-alföldi asszony kislánycori, századunk első évtizedében történt halottlátásos emlékének felidézésekor szintén jelentőségét érezte, hogy „szép, holdvilágos idő volt”.¹³ Saját gyűjtési tapasztalataink szerint is gyakori a környezeti elem szerepeltetése misztikus élmény felidézésekor.

Szentasszonyunk életének 1966. évi „elhivatása”, eszméletvesztése és az azt köveő látomásai a Mennyei Atyával, Szent Péterrel, a Szent Keresztrel stb. is beágyazódik a különböző történelmi korok e vonatkozású jelenségeinek sorába. Azon látomásos élmények ezek, melyek során lelke elhagyta testét. A XII. század középi latin forrásából csakhamar a legtöbb nyugateurópai nyelven elterjedt Tundal lovag látomásában illetve történetében ez az előkelő származású nemes ifjú, túlvilági látomásai idejére élettlenül esett össze, s csak a szíve táján érezhető némi melegség jelezte, hogy állapota nem végleges¹⁴. Ilymódon ért látomás egy, a kisebb Konstantin császár idejében élt vitézt is.¹⁵ Latin eredeti alapján úgyszintén ilyen viselkedést ír le a Nádor-kódex „Forseus püspök” látomásos élményéről, aki ennek idejére „halálra kórván lelkét elbocsátá”¹⁶ 1411-ben, a Szent Patrik purgatóriumi víziói idején Tar Lőrinc is „testén kívül ragadtatott”¹⁷ 1734-ben Gál József kecskeméti gulyás látomásakor is „egész teste elhanyatlott” és „két nap két éjjel „félholt állapotban” volt”¹⁸ A múlt század második felében Kós Borcsa a szemerei halottlátó „egy hétnél is tovább feküdt félholtan”, miközben látomásai voltak, s hasonlót élt át Nagy Katalin, az országszerte ismert novaji halottlátó is¹⁹. Orosz Istvánnak nem a lelke ment ki testéből amikor 17 évesen, úszni nem tudván mély víz fenekére került, de neki is Szűz Mária jelenik meg, és megmenekülését jelzi.²⁰ Harminchét éves kori lelki válságában G. E. szintén a Szűz Máriát „látja” meg, kinek karjaiba hanyatlik.

Emlékeztetünk rá, mikor az „elhalt” G. E.-t testvére vitte ki a hasznosi kápolnából és teste könnyű volt. 1992. évi altötingi búcsújárásakor hason-

¹² JÁDI-TÜSKÉS 1986. 519.

¹³ GRYNAEUS 1991. 145.

¹⁴ KATONA 1912. 121-122.

¹⁵ KATONA 1912. 110.

¹⁶ KATONA 1912. 108-109.

¹⁷ POSONYI 1942. 31.

¹⁸ GYENIS 1968. 12.

¹⁹ FEKETE 1910. 291-292.

²⁰ BÁLINT 1942. 44-45.

lót tapasztalt, szintén a gravitáció megváltozását éreze, s e történést – a homlok-, szív és lábsebek, az Atya által tudással fölruházott élményeihez, a prófétikus megnyilvánulásaiuknak stb. – hasonlóan átszövik a Krisztuskövetés mintái. Altöttingben „vannak ott letéve keresztek. Kisebb, nagyobb, minden fajta. Hát, jártak a körmenetet a templomon körül (...) Hát osztén is felvettem egy keresztet, olyan középszerűt, nem kicsi vót, se nem nagy. És olyan súlyosvót, hogy nem bírtam. Hát oszt ahogy mentem-mentem mindig könnyebb lett, oszt mrie visszaértem vele a helyére, olyan könnyű volt, hogy semmi teher nem vót rajta, csak mintha egy könnyű fa lett vóna.” Ezekhez hasonlatos a magyarországi György lovag XIV. századi esete a Szent Patrik purgatóriumi vízióinak kezdetén. A gravitáció megváltozása következik be nála is, amikor játszva elmozdítja a purgatórium bejáratának útjából a három darab, egyenként 7-8 mázsás kötömböt.²¹

A gravitációhoz hasonlóan az idődimenzió megváltozására is találunk példát mind szentasszonyunknál, mi az irodalomban. „Csak magam mentem [a „Szenthelyre”], ott vótam egy darabig, órák se vót semmi, imádkoztam, meg hát azt se tudtam hány óra (...) hát imádkozgattam, azt elindultam haza. Gyalog. De mán Klári néninél is vótam, azt mán két óraker itthon vótam. Énnem az az út [gyalog] *olyan rövid vót*, hogy hát csodálatos volt”. Máskor: „Nekem az csak olyan vót, hogy *alig végeztem el egy kis olvasót, azt mán én akkor Hasznoson vótam*. Olyan rövidnek tűnt az. Dehát annak órák kellenek, míg odaér az ember.” Ehhez hasonlóan, de még kiteljesedettebb módon a németalföldi Afflinghem apátság egyik szerzetese látomásában egy mennyei madárka énekében gyönyörködik, minek végeztével föleszmélve kiderül, hogy közben 300 esztendő múlt el²². Más- hol egy férfi a Mennysországból vendégeskedett egy napig ifjan és egészségben, azután hazaindult. Megérkezésének híre hamar elterjedt, és mindenki tódult hozzá kíváncsian, hogy hazajött ez földnek ura, aki távoztának immáron 300 esztendeje vagy²³. Egy 1941-ben gyűjtött muleji hiedelemmondában is egy ember, misztikus helyen, a meghalt barátja sírjában vendégeskedvén csak egy pipát szív el s már megy is haza, de a sírban eltöltött idő alatt otthon 300 esztendő telt el.²⁴ E példákban a túlvilágban lét változatta meg az idődimenziót. Ezt szentasszonyunk esetére vonatkoztatva az következik, hogy G. E. misztikus búcsújárása, a látomásos lét megélése okozta az eltérő időérzékelést.

G. E. kápolna előtti élesztgetésekor Kaszap István megnyugtató, biztató jelenéséhez hasonlóan a hasznosi Csépe Klára első látomásakor 1942-ben

²¹ POSONYI 1942. 42.

²² KATONA 1912. 136-137.

²³ KLANICZAY 1964. 159.

²⁴ BIHARI 1980. 238-239.

is az ifjú szent biztatása hallatszik, hogy ne féljen, családtagjának nincsen semmi baja.²⁵ Ismerjük már, hogy G. E. hasznosi „elhívása” után gyakran érezte úgy, mintha szívét tör járná át, és hogy e testi fájdalom egyben jelenéseit is előjelezte. Hasonlóan ehhez, a századforduló körüli évtizedekben Megyesi József öt kereső beteg érkezett volna hozzá, megjelent Isten, és a jelenéseket jobb illetve bal oldalán előre megérezte²⁶.

1966-ban, miután G. E. lelke kiszállt testéből, visszanézve látta, hogy az út, amelyen jött, pázsitos volt, tele-tele virágokkal. A fénességben, zöld palástban trónoló mennyei Atyához érkezett, aki csodás tanulási készséggel ruházta fel őt, majd az erkölcstelen fiatalságot megtestesítő ifjú belebukik egy nagy pocsolyává váló vízben. E látomás első részével analóg a református presbiter Szabó Sándor 1959. évi látomása, akit szintén „lelkileg felemelt az Isten, hogy széjjel nézzek a mennyben.”²⁷ Jozafát királyfi VII. századi keresztényesített látomásában majd Tundai víziójában is a „látó” igen szép, gyönyörű virágokkal ékes, ragyogó fényben úszó mezőre vitélik, ahol a jámborul meghalt, de egészen még meg nem igazult boldogok tanyáznak²⁸. Másrészt Tundal látomása szerint a pokolban van egy hatalmas tó, mely tömre van bujaságokkal fertőzött, gonosz életű, elkárhozott lelkekkel, ami Vidács Mihály szőregi halottlátónál is a szép virágos úttal együtt megtalálható, és Szabó Sándor pokolbéli látomásában is megjelenik²⁹. Az Exemplum mirabile Érdi-kódexbeli átköltésében a történet hőse jámborsága jutalmául elevenen ment át a bibliai keskeny úton a Mennyeszágba. Megérkezésekor ámulva tekintett szét az elíziumi szépségű mezőkön³⁰. A reformátussá let Szultz György gombkötő mesterlegény a XVIII. század közepén – G. E. mennyei Atya látomásához hasonlóan – Isten országának első látásakor csak nagy fényességet érzékel, és további párhuzamos példa lehet a szintén református Balogh Károly, derecskei presbiter több látomása is, melyben csodálatos fényen keresztül fénylő alakot pillantott meg, máskor a Szent várost látta fénysugáron keresztül. G. E.-t az Atya fehér ruhával borította be, s ez összefüggésbe hozható a Katolikus egyház szakrális rítusaival.³¹ Mikor az Atya fehér ruhával borította be G. E.-t, azt mondta, hogy „nagy kegyelmet adok neked (...) nagy tudást. Fölruházlak tégedet.” 1845-ben szinte ugyanez történt a később ugyancsak többféle társadalmi igénynek megfelelő, híres Tápai Pistával, megintcsak

²⁵ JÁDI-TÜSKÉS 1986. 524.

²⁶ VAJKAI 1938. 348-349.

²⁷ GACSÁLYI 1985. 266.

²⁸ KATONA L. 1912. 107-108. és 112.

²⁹ KLANICZAY Tibor 158. GRYNÆUS 1991. 151. GACSÁLYI 1985. 267.

³⁰ GACSÁLYI 1985. 267.

³¹ GYENIS 18. továbbá: GACSÁLYI 1985. 262., 265.

elhivatása alkalmával. „Egy ősz öreg embör [!] (...) ráadta az áldást, attól fogva írni-olvasni tudott. Mögáldotta nagy tudománnyal.” 1966-tól fogva G. E. mint mondotta szinte első hallás után meg tudott tanulni énekeket, imádságokat búcsújáróhelyeken, ájtatos öregektől. A hasznosi Csépe Klára szintén nagy, kegyhelyalapító látomása után röviddel „meglátja” a mennyei Atyát azonos módon, úgy hogy teste „elhalt” és lelke eltávozott. A mennyei Atyát ő is „zöldes palást”-ban látja. G. E. és Csépe Klára látomáselbeszélését egyaránt azzal fejezze be, hogy jelenésük idején férjeik élettelenül találta őket, s nem tudták, illetve nem lehetett nekik felébrészteni feleségeiket.³²

G. E.-t az 1967-es Pál-péteri látomásában Csépe Klaráéhoz megintcsak hasonlóan³³ az előtte kibontakozó lépcső vezet a Mennysországhoz. Látomásában épp úgy nem léphet be a Paradicsomba halála előtt, mint például a Szt. Patrik purgatóriumát megjárta Osnus, magyarországi György lovag vagy Tar Lőrinc.³⁴

Az analóg megnyilvánulások számbavétele során utaltunk már a halottlátókkal közös vonásra. További hasonlóság a néprajzi irodalomból ismert halottlátókhoz a halottlátás és a jövőendő ismeretében illetve megérzésének együttes készsége. Másrészt miként G. E.-nek is többször megjelentek a közbenjáró imádságát igénylő halottak lelkei, úgy a szentpétervári híres öntőasszonynál is éjjelente szenvedő lelkek jártak, közbenjáró segítségért könyörögven.³⁵ Egyébként már a középkori látomásirodalomból is ismeretes, hogy a purgatóriumbeliéért elmondott ima csökkenti szenvedésüket.³⁶ Szentasszonyunk halottlátásai közül idézett példánkban a halott asszony nem volt elégedett, mert „a kendője hátul be van kötve”. Ez beleágyazódik a Nyugat- és Közép-Európában a középkor óta ismert legendák sorába, amelyekben a halott hiányos vagy rendetlen öltözéke miatt nem tud a túlvilágon búcsút nyerni, azon részt venni.³⁷

G. E. látomásai során nemegyszer új ismeretekre tesz szert, a Szűz Anyától éneket tanul, s a harmadrendbe lépésekor Mária azt kívánta, hogy a „szeplőtelen olvasót” végezzék, meghatározott rend szerint. Ennek megfelelően Csépe Klára látomásában utasítást kapott az Örömmádás könyvből való imádkozásra, amelyről addig nem is hallott.³⁸ Egy délkelet-alföldi asszony is a múlt században, túlvilági látomásakor tanul éneket az ottani búcsúsoktól.³⁹

³² MANGA 1962. 372., JÁDI-TÜSKÉS 1986. 524. és 531.

³³ JÁDI-TÜSKÉS 1986. 524.

³⁴ POSONYI 1942. 30. és 45.

³⁵ VAJKAI 1939. 198.

³⁶ GRYNEAUS 1991. 173.

³⁷ PÓCS 1990. 642.

³⁸ MANGA 1962. 372.

³⁹ GRYNAEUS 1991. 145-146.

Ismeretes, hogy látomásai idején az őt körülvevő környezet megváltozik, „mindent betakar az az égi fény”. A jónéhány párhuzam közül Gál József élményére utalunk, akit látomása kezdetén „nagy világosság környülvette”⁴⁰. Az év menetének sajátos, archaikus érzékelésével kapcsolatban és a Krisztus-követés különös eseteként említettük, hogy péntekenként, különösen első pénteken kiújul szentasszonyunk homlokseb fájása. Ehhez hasonlóan a századforduló táján püspöklelei Fehérné Bödő Rozáliának nagyobb ünnepek előtt elfeketedett a teste.⁴¹

A protestáns Szent Péteri Juhász János „hét látás”-a 1724-ben Szent Mihály napjához igazodik.⁴²

Orosz Istvánt 1905-ben Mária nevenapján ér látomás.⁴³

Több alkalommal, így 1990. Mária eljegyzése ünnepén G. E. testvérénél jónéhányan éreztek csodálatos üdítő virágillatot. Korábban például Medugorjében éltek át hasonlót. E jelenség párhuzamai közül Osnus tapasztalatát említjük meg. Szent Patrik Purgatóriumát a feljegyzések szerint először a XII. században megjárt lovag a pokolból az egykori földi Paradicsomba érkezvén, belépésekor erőt adó üdítő illatokat érez.⁴⁴ A hagyományos egyházi ünnepek látomást inspiráló hatása Csépe Kláránál is megfigyelhető volt, aki például 1947. Kisasszony napján a Napban Máriát látta a kis Jézussal, és egyéb Nap-fény jelenséget érzékelt.⁴⁵ Igen hasonló ehhez a G. E.-éktől példaképpen idézett Nagyboldogasszonyi látomások. G. E. misztikus Oltáriszentség víziói az egyházi év szakrális átéltségén túl emlékeztetnek az Eucharisztia XIII-XIV. századi nagyon erős tiszteletének megnyilvánulásaira, vércseppeket hullajtó ostyák megtapasztalására.⁴⁶

G. E. látomásainak hagyományba való beágyazódottságán, társadalmi-kulturális környezetét tükröző vonásán túl további jelentősége abban mutatkozik, hogy magában foglalja azt az archaikus időszemléletet, az évnek hagyományos érzékelését és megélését. E periódikus időszemléletének megfelelően a különféle események időpontjait is jobbra a vallási ünnepekhez kötötte tartja számon, és szinte inkább jelent ez fogódzót az emlékezetben, mint maga a lineáris vagy történeti idő, az évek során. Az ünnepek rendezik el az év eseményeit, a történések ezekhez képest mennek végbe.

Szinte folyamatosan, de mégis az egyházi évhez igazítottan vállal G. E. önmegtartóztatást, testi sanyargatást, lankadatlan ájtatoskodást. Hasonló

⁴⁰ GYENIS 1968. 12.

⁴¹ BÁLINT 1942. 21-22.

⁴² GRYNAEUS 1991. 168.

⁴³ GRYNAEUS 1991.142.

⁴⁴ POSONYI 1942. 36-37.

⁴⁵ MANGA 1962. 371-374.

⁴⁶ BARNA 1990. 20.

magatartást ismerhetünk meg a XV. századból Tar Lőrincnél, aki böjtölés és imádság közben készült purgatóriumi uazására⁴⁷ és később, napjainkig is jónéhány párhuzam figyelhető meg e téren a népi vallásosság kiemelkedő személyiségeinél⁴⁸.

Eddigi történeti összehasonlító elemzésünk során jobbára tartalmi egybevetést alkalmaztunk. A látomásokat átélők mentalitásával, a látomások életmódban megvalósult szerepével történő összehasonlításnál fölmerül az a probléma, hogy többnyire nincs módunk szentasszonyunknál alkalmazott közvetlen, helyenként, egy-egy ünnep, búcsújárás esetén részt vevő megfigyeléseinket hasonló szempontú leírásokkal összevetnünk. A középkori látomásirodalom az ismereteknek más típusát nyújtja, itt a látomások jellemzően az olvasók vagy hallgatóság erkölcsi okulására szolgálnak, s a látomás és az átélő viszonya is leggyakrabban e szempont által meghatározottan tárul elénk. A szentek legendái és később, a népi vallásosság jeles egyéniségeiről készült néprajzi leírások többé-kevésbé módot adnak arra, hogy a látomások és az életmód vonatkozásában végezzünk összehasonlítást szentasszonyunk mentalitásával.

Ilyen szempontból G. E.-éhez hasonló típusúnak látjuk például Árpád-házi Boldog Ilona vallásos életét. Ilona élete is – még „csodálatosabban” – szinte jelenések árjában telik, gyakran éri elragadtatás, mikor lelke eltávozik testéből. Ő is azon van, hogy jelenéseit minél inkább titokban tartsa. Miként G. E.-nél Krisztus töviskoszorúját idéző homlokseb alakul ki, szívében és lábain is sebek mutatkoznak, Ilona is Krisztus sebhelyeit viseli. Jelenései nála is jobbára ünnepekhez kötődően fordulnak elő, és imádkozásai alkalmával a leggyakoribbak. Ő is többször a fizikai törvények megváltozását éli át, (gyertyák napokig fogyás nélkül égnék), közvetlenül az égiektől kap vallási javakat (angyaloktól ostyát) és ő is szentekkel beszélget, mint G. E. is pl. Bernadette-el. A szentasszonyunknál és Boldog Ilonánál a látomások, misztikus történések hasonlóan életmód meghatározó jelentőségűek és a vallásos mentalitás közvetlen forrását jelentik⁴⁹.

A néprajzi irodalom alapján megemlítjük Csákné Pap Teréz jászberényi halottlátót a századforduló tájékáról, akinek látomásai szintén minden napjai részévé váltak⁵⁰. Eddigi példáinkból körvonalazódott, hogy szentasszonyunkat lényegében Orosz Istvánhoz hasonló lelkület jellemezte, mindkettőjük vallásosságán az unio mystica pünkösdi lángja, ajándéka

⁴⁷ POSONYI 1942. 29.

⁴⁸ Legutóbb néprajzi gyűjtésünk során a somoskőújfalui tudósasszonynál, Karman Istvánnénál tapasztaltuk azt.

⁴⁹ ÉRSZEGI 1983. 103-110.

⁵⁰ NYÁRI 1908. 91-98.

érződik, G. E.-nél a szekularizálódott világgal folytatott küzdelem némi vegyülésével együtt.

A személyes elhivatottság érzése, a kötelező szerénység és az öntudat keveredése is hasonlóan jelentkezik. Végül G. E. vallásos lelkülete, élményvilága a hasznosi Csépe Kláraéhoz hasonlít legközvetlenebbül, akinek halála után mintegy a hasznosi kegyhely sajátos vallásosságának továbbvivőjévé vált. Hasonlóan ahhoz miként olykor a halottlátók esetében is, haláluk után valamelyik erre alkalmas asszony örökli elődje tudományát.⁵¹

Összefoglalás

A vallásosságnak és mentalitásnak azon *típusa*, amelyet a fentiekben leírtunk, Árpád-házi Boldog Ilona korában az egyházi értelmezés szerint követendő irányultságot, példaképet, mások számára is erőforrást jelentet. A XX. században a racionált, modernizálódott papi fölfogás kritikusan szemlélte Csépe Klára észleleteit, magatartását és szentasszonyunk megnyilvánulásait is. Plébánosukkal mindketten összeütközésbe kerültek. A falu – vallásosságában is – egyre rétegződő társadalma különféleképpen, de nagyrészt pozitívan viszonyul a népi vallásosság e kiemelkedő egyéniségeihez.

G. E.-nek a hivatalos egyházzal fennálló kapcsolata részint a papokhoz fűződő viszonnal jellemezhető, másrészt – ezzel összefüggésben, de általánosabban – az egyházi normarendszerhez és gyakorlathoz képesti vallásossággal. E kapcsolatot, és egyáltalán G. E. valamint az általa jellemezhető népi vallásosságot, mint társadalmi jelenséget döntően azáltal érthetjük meg, ha megvizsgáljuk annak intézményesültségét illetve intézményrendszerbe való betagozódottsági fokát. Másként fogalmazva e vallásosság megértéséhez és a kultúra történetében történő elhelyezéséhez meg kell vizsgálnunk, hogy hol helyezkedik el a vallásosság ama két szélső pólus között, amelyek egyikét vallási önellátásként, másikat pedig a vallási élet befolyásolásának, meghatározó tényezőinek szakemberek által objektíve végrehajtott teljes monopolizálásaként fogalmazhatjuk meg.

Másfelől a vallásosság mennyiben az objektíve rendszerezett gondolkodási és cselekvési sémák együttese feletti gyakorlati uralom, illetve implicit cselekvési és értékelési sémarendszer által valósul meg, vagy mennyiben explicit normák és ismeretek feletti tudományos alapú fennhatóság által.

Alapvető kérdés, hogy a vázolt népi vallásosság és a hordozó társadalmi réteg mennyiben tagozódik be a városodással, a munkamegosztás ki-

⁵¹ BIHARI 1980. 96.

teljesedésével, az anyagi és a szellemi munka éles ketté válásával, összefoglalóan az urbanizációval és modernizációval kialakuló társadalomszerkezetbe. E szempontból hangsúlyoznánk Erdei Ferencnek a magyar paraszttársadalomról a 40-es évekből származó eredményeit⁵², melyek szerint a nemzeti társadalomban, mintegy a nemzet alatt zárt autark világ a parasztságé. Szinte külön társadalom és kultúra a nemzet egészében. Közelebről tekintve természetesen megállapítást nyert hogy maga a parasztság is egyre inkább rétegződő és differenciálódó társadalmi összetevő. Természetesen napjaink falusi vallásossága is rétegenként különböző, mi a szentasszonyunk által lefedhető népi vallásosságról szólnak. E vallásosságot mint a misztikus unió keretében látomásoktól vezérelt életet foglaljuk össze, mint a népi unió mysticának a paraszti vallásosság különböző társadalmi státusait betöltő személyiségében és „szolgáltatásaiban” történő megvalósulását.⁵³

A vallásosságnak a hitnek és tágabban az életmódnak ez a közvetlen transzcendens forrása az egyik legfontosabb tényező a hitéletnek az imént mondott két szélső pólus közötti megoszlásánál.

G. E.-nek a közvetlen transzcendens kapcsolat érzetéből, mint hajtóerőből táplálkozó vallási tevékenység anyagi feltételeinek (például útiköltség) biztosításánál is megfigyelhető az önellátás bizonyos formája. A fővároshoz kapcsolódó búcsújárásai alkalmával maga készítette kenőttolat, maga termelte babot, mákot, tisztított diót szokott eladni egy ismerős Garai piaci kereskedőnek.

A hitélet terén szintén a túlvilági hatásoktól inspirált vallási önellátás sajátos példája a Csépe Klárával 1971-es római-lourdesi búcsújárásukkor szerzett élményük nyomán kialakult fölfogása. Szűz Máriától kapták a jelenést, mely szerint, ha nincs módjuk misén résztvenni, öt szem tiszta búzában is Krisztus testét veszik magukhoz, s ez adott helyzetben egyenértékű a szentáldozással. Ezzel kapcsolatban G. E. utalt rá, hogy minden búzaszemben benne van a kis Jézus Máriával, látni is ezt a mag csúcsában. Őriz is egy, a hatvani nyomdából származó régi vallásos ponyvanyomtatványon lévő búzával kapcsolatos csodatörténetet. Másik érzékletes eset G. e. egyik gyónása: „Az Úrjézus kezét azt már láttam. (...) Gyónás közben (...) a pap nem akart feloldozni. Mondtam neki vagy két-három bűnt, azt nem vót vele megelégedve, aszonta, hogy kezdjem előőr. Én meg, hát siettem volna imádkozni, azt nem kezdtem előőr. Oszt akkor a fehér kéz csak feloldozott engemet. És elmentem hozzá áldozni, és nem mondta, hogy nem áldoztat meg. Megáldoztatott.”

⁵² ERDEI 1980.

⁵³ A népi unio-mystica egy tárgyi megjelenésére lásd: LIMBACHER 1991.

E példák szemléletesen világítják meg azt a totálisan megélt vallásosságot, melyben a transzcendens valóság és erőforrások közvetlenül vannak jelen és elsődleges módon működnek. Az ily módon közvetlenül „fölruházott” istenhit és gyakorlat nem laikus vallásosság, amennyiben nem az üdvözlési eszközök fölötti rendelkezéstől való elválasztottság szerint működik, hanem jelentősrészt az örökkévalóságról szerzett közvetlen tapasztalatok meghatározó és eligazító élményei alapján. Általánosabban a paraszti vallásosság sem laikusok hitélete, hanem a közvetlen transzcendens kapcsolatokat tradicionális módon szocializált formában működtető, a hivatalos egyházi tevékenységet is részben magában foglaló, önálló rendszer. G. E.-ék vallásossága ugyanakkor nem is a szektásodás útja. Hagyománybaágyazottsága nélkülözhetetlenné teszi az „anyaszentegyház”-hoz, az elődök szakrális tapasztalataihoz és értékrendjéhez való alapvető és eredendő mély kötődést, identitást. Ez azonban nem jelenti a hivatalos képviselők föltétlen azonosítását az egyházzal.

Tehát a vizsgált népi vallásosság vonatkozásában máig érvényesnek transzponálható az Erdei-féle kettős társadalom-modell. Egyfelől a modern társadalom specializálódott, kiteljesedett munkamegosztásába integrálódva működik a hivatalos egyházi modell, s e mellett, meghatározott korlátozások közötti kapcsolódással él a népi vallásos modell, amelynek egyik paradigmatisztikus fogalma és alkotója a már ismertetett unió mystica.

E fölfogás új megvilágításba helyezi az archaikus imádság-műfaj jelentőségét is, amennyiben például a török hódoltság folyamán és részben következtében nagyrészt vallási önellátásra kényszerült nép számára ez a látomás-líra a közvetlen transzcendens kapcsolat megidézésével és működtetésével a hit megtartását nagyban elősegítette.

E szemlélet a búcsújárást is némiképp új jelentőséggel ruházza fel, amennyiben a kegyhelyek misztikus közelség funkciójuk által a vázolt népi vallásosságot éltetik tovább.

Pierre Bourdieu a vallási apparátusok fejlettségét és differenciáltsági fokát társadalmi formáció-elméleti jelentőségűnek tartja, magyarán, hogy a különféle társadalmi formációk elrendezhetők ezek szerint.⁵⁴ Ehhez hozzátéve az adott történeti időszakra vonatkozó többrétű, elkülönülő társadalomszerkezeti fölfogásunkat, érthetővé válnak a különböző korokból származó analógiák és jelenségek összefüggései.

⁵⁴ BOURDIEU 1978. 165-236.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1942 Egy magyar szeptember. Orosz István önéletrajza. Budapest

BARNA Gábor

1982 Halottlátók a magyar néphitben. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 10. Budapest, 199-212.

1990 Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon. Budapest

BIHARI Anna

1980 Magyar hiedelemmonda katalógus. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 6. Budapest, 238-239.

BOURDIEU, Pierre

1978 A vallási mező kialakulása és struktúrája. In: Pierre Bourdieu A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése. Budapest, 165-236.

ERDEI Ferenc

1980 A magyar társadalomról. Budapest

ÉRSZEGI Géza

1983 Árpád-kori legendák és intelmek. Budapest

FEKETE József

1910 Tudós asszonyok. Ethnographia XXI. 291-292.

GACSÁLYI Gábor

1985 A látomások szerepe a mai gyülekezeti életben. Vallási néprajz 1. 260-272.

GRYNAEUS Tamás

1991 „Látomások” – túlvilági élmények a mai magyar népi szájhangományban. In: Erdélyi Zsuzsanna (szerk.) Boldogasszony ága. Budapest, 143-180.

GYENIS Vilmos

1968 Késő-barokk és népies irodalom. XVIII. századi protestáns víziók. Irodalomtörténeti Közlemények, 1-24.

JÁDI Ferenc-TÜSKÉS Gábor

1986 A népi vallásosság pszichopatológiája. Tüskés Gábor (szerk.) „Mert ezt Isten hagyta...” Budapest, 516-556.

KATONA Lajos

1912 Túlvilági látomások codexeinkben. In: Katona Lajos irodalmi tanulmányai II. Budapest, 101-125.

1912 Régi gyöngyök új foglalatban. In: Katona Lajos irodalmi tanulmányai II. 136-137.

KLANICZAY Tibor (szerk.)

1964 A magyar irodalom története 1600-ig. Budapest

LIMBACHER Gábor

1991 „Máriácska káponkája” – Vázlat a népi unió-mystica egyik tárgyi megjelenéséről. Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 245-283.

MANGA János

1962 A hasznosi tömegpszichózis. *Ethnographia* LXXIII. 353-388.

NYÁRY Albert

1908 A halottlátó. *Ethnographia* XIX. 91-98.

PÓCS Éva

1990 Néphit. Dömötör Tekla (főszerk.) Magyar Néprajz VII. Budapest, 527-693.

POSONYI Erzsébet

1942 A Tar Lőrinc monda és a Szt. Patrik purgatóriumi víziók keletkezése I. *Magyarságtudomány* 26-54.

VAJKAI Aurél

1938 Az ősi-i javasember. *Ethnographia* XLIX. 346-373.

1939 Cserszegtomaj. *Néprajzi Értesítő* 178-204.

„A PARTICULAR PATRON SAINT FOR HUNGARY*
FROM SZURDOKPÜSPÖKI

GÁBOR LIMBACHER

One outstanding representative of contemporary popular religiousness in Palóc region (Hungary) is presented in this study. Folkloristic, sociological and historical comparative approaches are applied in order to draw her personality, religiousness and social role. First. Mrs. J.K.'s biography and her social status is made acquainted. Mrs. J. K.'s „vocation” in 1966 meant a determinative turning-point in her life. That time; at the age of 37 she was „called”, „selected” by the Blessed Virgin. Her visions, apparitions experienced this time and connecting mystical events are described in detail. The documentation of the visions is presented in its original form, because this phenomenon is considered as worthy of examination also for other disciplines.

After the „vocation” Mrs. J.K. met several social demands and expectations in the basis of the news getting about of her. Requirements arouse towards her to be leader of prayers and of pilgrimages, to act as necromancer, oracle and generally as spiritual adviser.

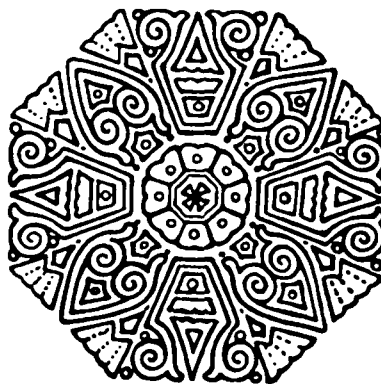
Of course, after Mrs. J.K.s „vocation” her attitude towards religiousness also changed. External physical signs indicated as well the transformation of her life. These wounds and pains manifest themselves more intensively in the days of church festivals and on Fridays. Mrs. J. K. observes also

strict fast on Fridays. Her experienced visions influence her praying practice and vice versa. The daily praying lasting some hours till 11 o'clock p. m. or midnight and the regular early morning devoutness with the ascetical life style often lead to further apparitional experiences. Sermons and the world of the church influence Mrs. J. K. similarly like this extremely experienced praying.

In the last part of the study there is made an effort to interpret the presented phenomenon with historical parallels. The presented religiousness and collection of visions is not without antecedents and parallels. The connections, essential and sometimes mentality correspondances of this kind of religiousness with the cultural phenomena and personal experiences of different historical periods are sketched in the study.

At last the study deals with Mrs. J.K.'s connection with the formal Church. Being rooted Mrs. J.K.'s religiousness in the tradition the historical character and continuity of her experienced culture makes the deep connection indispensable with the Church, with sacramental experiences and scale of values of the ancestors, but it doesn't mean absolute identification of the Church with its representatives.

The summary of the study aims to define this examined type of popular religiousness, its social role and connections.

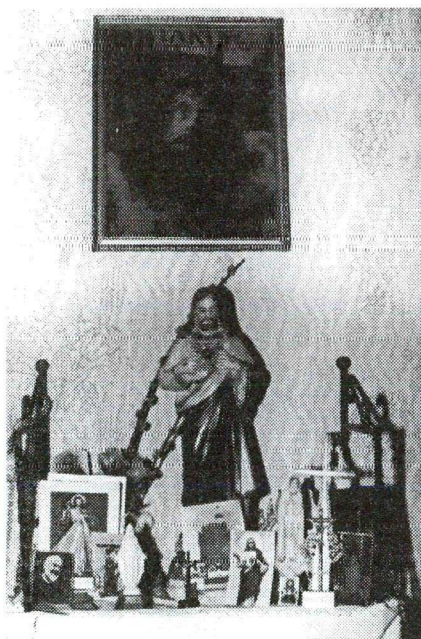

1. KÉP G. E. ÉS LAKÓSZOBÁJÁNAK
RÉSZLETE (1989. MÁRCIUS 6.)

2. KÉP A LAKÓSZOBA ASZTALA
(1992. SZEPTEMBER 5.)

3. KÉP A LAKÓSZOBA FALIPOLCA ÉS SZENTKÉPE (1992. SZEPTEMBER 5.)

4. KÉP FALRÉSZLET A LAKÓSZOBÁBAN (1991. MÁJUS)

5. KÉP FALRÉSZLET A LAKÓSZOBÁBAN (1992. SZEPTEMBER 5.)

6. KÉP A TISZTASZOBA ASZTALA HÁZIOLTÁRKÉNT, ELŐTÉRBEN „ÖRÖKLÁMPA”

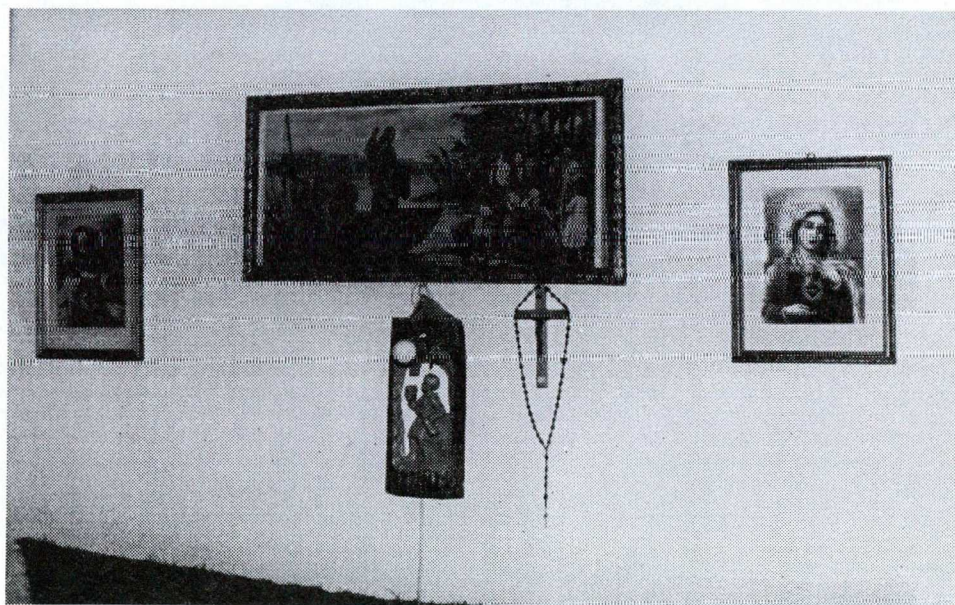

7. KÉP A HASZNOSI KEGYKÁPOLNABELI „MEGKÖTÖZÖTT KEZŰ JÉZUS” SZOBOR FALI SZENTKÉPKÉNT BEKERETEZETT FÉNYKÉPE

8. KÉP FALRÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN

9. KÉP FALRÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN

10. KÉP VITRIN-RÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN

11. KÉP KÖNYVSZEKRÉNY-RÉSZLET A TISZTASZOBÁBAN

Lengyel Ágnes

HALOTTLÁTÓ LŐRINCIBEN (1992)

Tanulmányunkban az utóbbi években keresetté vált, Lőrinciben (Heves v. Nógrád m.) élő, jóslással és halottlátással foglalkozó asszonyt mutatjuk be és néhány más környékbeli példa alapján utalunk arra a problémára, mely szerint nem azonosítható minden további nélkül a halottakat látó és a halottlátó, mint specialista. Vannak, akik rendelkeznek a halottlátás képességével, de különböző okok miatt nem vállalják föl a halottlátó társadalmi szerepét.

A lőrinci-i asszony tevékenységének, világképének bemutatásánál fő szempontunk az volt, hogy fölvezessük a tradicionális paraszti kultúrából ismert jóslás és halottlátás mibenlétét ma, az alapvető technológiai, gazdasági-társadalmi változásokat követően. Témánk áttekintésével adatokat kívánunk szolgáltatni azon problémához, hogy az elmúlt évtizedekben az anyagi kultúra, a gazdasági és társadalmi viszonyok terén történt mélyreható átalakulás mennyiben határozza meg a folklór, a falusi társadalmi tudat akkultúrációját. Írásunkban a lőrinci-i halottlátót, mint mai néprajzi jelenséget, a szakirodalom tükrében, összehasonlító elemzés útján látjuk célszerűnek értelmezni.

Nógrád és Heves térségében a XX. század végén is eleven népi igényként jelentkezik, hogy a hozzátartozók hírt halljanak halottaik túlvilági sorsáról, hogy közvetítő útján újra kommunikációs helyzetbe kerülhesse nek. Így a markazi, a putnoki stb. halottlátók elhunytával egy lőrinci-i asszonyt keresnek fel napjainkban tömegesen.

Csíki Sándorné, Alattyáni Mária – ragadványnevéen „Csire Mari” – 1935. április 7-én született a Nógrád megyei Csécsén. Családja a falu legszegényebb rétegéhez tartozott. Édesapja a közeli Rózsáspusztán cselédeskedett. Tizenhárman voltak testvérek. Csíkiné hat éves korától már napszámba járt édesanyjával. 5 osztályt végzett csak el. Olvasni tud, de írni „nemigen szeret”. 1949-től Petőfibányán dolgozott. Mint meddőszedő, vízfordó kezdte, majd letette a gépkezelői vizsgát. 1956-ban megbetegszik, 1958-ban leszázalékolják. 1961-ben ezt véglegesítik. Időközben Lőrincibe, a nagyszülőkhöz költözik a család, s 1967-ben megöröklük a nagyszülői házat. Testvérei Csíkinét „kifucserálják” a házból, így albérletről albérletre vándorolva él Nagyrédén, Gyöngyösön, majd öccsét ápolja annak haláláig. 56 éves koráig hajadon. 1991 decemberében férjhez megy a nála körülbelül húsz évvel fiatalabb Csíki Sándorhoz. A 38 éves férj ugyancsak leszázalé-

kolt, gerincbeteg. A házasságkötés oka a kölcsönös egymásrautaltság betegségeik, illetve a lakáshelyzet miatt, továbbá az a körülmény, hogy Csíkiné nem mer egyedül aludni, fél az esténként megjelenő halott lelkektől.

Csíkiné jelenleg is sokat betegeskedik. Testsúlya 31 kg. 156-158 cm magas. „Gyenge, vézna asszonyka, idegbetegnek látszik” írja Fekete S. 1910-ben a novaji halottlátóról.¹ Ugyanez a jellemzés adható itt is. Rövid életet jósol magának különös képességei miatt: „Akik így halottat látnak, nem hosszú életűek sajnos.” Halottidézés és jóslás céljából kb. 5-6 éve járnak hozzá tömegesebben. Csíkiné különleges képessége már születésekor megmutatkozott: „Én burokba születtem, két fogam volt. A bába kivette a fogamat és aszonta, hogy ez a gyerek tud valamit. És akkor nem tudom hány, tizenkét görcsöt tettek a köldökzsinórra, hét éves koromba adják ide. Hét éves koromba én azt mind kibontottam. Beletették egy gyufaskatulyába. Én ehhez nem értek. Még az öregek, ők másképp látták a világot. Más volt, mint mi vagyunk. Szóval ők úgy döntöttek el akkor, hogy én fogok valamit látni, vagy tudni. Én nem hókusz-pókuszolok. Ez születési adomány.”

A néphit szerint aki burokban született, egyéb lehetséges képességek mellett szerencsés lesz egész életében. Ennek Csíkiné is jelentőséget tulajdonít saját életében.

A kiválasztott személyek, táltosok életében a 7. életév jelentős. Csíkinénál ez az életkor nemcsak a köldökzsinóron kibontott 12 csomó miatt fontos, hanem ekkor látja az első halottat, az általa nem ismert, szurdokpüspöki népviseletben megjelenő nagyanyját. Ugyancsak 7 éves korában jövendő először: tanító néniének megjósolja, hogy el fogja veszíteni a lábát. Ez később beigazolódik. Következő látomásáról 12 esztendő korából számol be, ekkor meglátja barátnőjét, akinek kezében akna robbant: „És akkor otthon súrolgatok (...) hallok egy rettenetes hangot. De úgy láttam, teljesen megláttam ezt a Szekeres Valit, hogy cafatokban van. Megborzadtam. És Édesanyám jön haza és mondja, hogy fiam tudod-e mi újság van? Mondom, hogy Szekeres Valinak van valami baja? Azt mondja, hát honnan tudod má’?” Ettől kezdve rendszeresen beszélt családjában, illetve közvetlen környezetében, a neki megjelenő halottakról. A néprajz által dokumentált halottlátók nagy többsége képességét elrejtőzés, betegség, tetszhalál állapotában kapja. A betegség általában hirtelen fellépő, ismeretlen s ideje alatt a leendő halottlátó természetfeletti lény vezetésével végigjárja a túlvilágot. „Elrejtőzött”, tetszhalott, vagy klinikai halál állapotában Csíkiné nem volt, de súlyos ideg- és tüdőbetegsége, melyek leszázalékolásához is vezettek, jelentősek a halottlátás képessége szempontjából is. Elmondása szerint, idegi eredetű betegségét az váltotta ki, hogy vőlegénye, 1956-ban esküvőjük előtti héten elhagyta, és külföldre távozott. „Ebbe beleőrültem

¹ FEKETE 1910. 291.

(...) Hát normálisnak normális vótam, csak magamba akartam... Hogy mondjam, ilyen lelkibeteg lettem. Vitustáncom vót, [...]. Tolókocsiba vótam. Erről nem szívesen beszélek. Elmeosztályon is vótam Balassagyarmaton. Vótam a Hárs-hegyen. (...) Erőm nem vót, mert egy hónapig csak vízen meg málnán éltem, nem kellett az étel. 18 kg vótam. (...) Kihívták a papot is, utolsó kenetet is ráadták, mert azt hitték, hogy má meghalok.”

Felépülése után – melyet a Szűzanya megsegítésének tart – sokáig tömegiszonya volt. „Ha két ember beszélgetett, má’ összeestem. A templomba ültem be napokig, vagy kimentem a temetőbe.” Csak e helyeken érezte jól magát. Három-négy éve szintén súlyos beteg volt, élet-halál között feküdt a hatvani kórházban. Ekkor szintén a Szűzanya jelent meg neki. A betegeskedés máig kísérő jelensége életének. Idegi gyengeségével összefügghet, hogy esténként gyakran érzékeli halottak lelkeinek jelenlétét, akiktől nagyon fél. Ha egyedül van, ilyenkor csak erős gyógyszerekkel alszik el. „Ha itthon van a férjem, akkor bátorabb vagyok.”

A legtöbb halottlátóval foglalkozó néprajzi leírás érinti a valláshoz való viszonyulást, mely többnyire ellentmondásos. Az egyház fenntartással fogadja a halottlátókat. A helyi vallási élet megzavarása, babonaság, szélhámosság gyanúja miatt általában károsnak minősítik tevékenységüket. A halottlátók viszont – éppen ezek ellenére is – hangsúlyozzák vallásosságukat és tudományukat általában a közösség is „isteri eredetűnek” tartja. A vendégek fogadásának színhelyén vallási tárgyakkal veszik magukat körül. Halottidézés előtt gyakran imádkoznak és a halottak lelkiüdvéért imát, misemondatást rendelnek. A halottlátót felkeresők között sok erősen vallásos, aktív imádságos életet élő idős asszony fordul elő, akik számára a halottlátó felkeresése, a halottal való érintkezés e formája semmiféle lelkiismereti konfliktust nem okoz, s nem tartja az egyházi tanítással összeegyeztethetetlennek.

Csikiné római katolikus vallású. A valláshoz való viszonyulása az idők során változott. Fiatal korában az állami ideológiára hivatkozva elutasították a vallást, majd betegsége alatt 1958-ban megtért. Elgyengült állapotában Szűz Máriához fordult, s megígérte neki, a jobban lesz, elvisz egy szál virágot a templomba: „Szépen elmentem. Elvezetett egy néni. És mikor beértem a Szűzanya szoborhoz, akkor odajött hozzám a harangozó és hozott széket, és mindenki el volt bámulva, hogy egy hete még haldokoltam, és mégis elvittem a virágot.”

Vallásosságában a „Szűzanya” és Szent Antal kiemelkedő személyiségek, akik álomban és látomásokban többször megjelentek élete során. Ezen kívül éber látomásként látott az égen vonuló búcsúmenetet (ez a térségben gyakran előforduló sztereotípia), és öccse halála előtt fényes kezeszt jelent meg neki.

Hányatott élete során a jehovisták befolyása alá is került. Már bemejékezés előtt állott, mikor éjjel éber látomásban megjelent nagyanyja és elterítette ettől a szándékától.

Csíkiné jelenleg nem rendszeres templomjáró, de gyónni, áldozni évente körülbelül háromszor szokott. Férjhezmeneteléig gyakran járt a közelebbi búcsújáró helyekre (Hasznos, Szentkút), de volt Máriapócsra, Máriazellben is. Elmondása szerint rendszeresen imádkozik: „Minden reggel elmondom az imámat. Megvan a magam imája. Reggel, délbe, este, (...) Mikor hogy, milyen kedvem van. Van, hogy egyáltalán nem mondom.” A rendszeres templomba járást – a csépai halottlátóhoz hasonlóan – nem tartja fontosnak.

Csíkiné jelenlegi lakhelye egy komfortosított háromosztatú parasztház, melynek „első házá”-ban fogadja látogatóit. Szobájában az ágy végénél lévő dohányzó asztalnál ülve fogadja őket. A falon „Jézus és Mária szíve” képek, feszület rózsafüzérrel és egy „Jézus a bárkából tanít” c. kép található, éjjeliszekrényén pedig egy világító Mária-szobor.

A helyi római katolikus egyház vezetőjével nincs ellentéte, jószól is már neki, de szívesebben jár „idegen” templomokba: „Mer idegen templomba ha bemegy és kér valamit, azt megkapja.” A hatvani református pappal viszont összeütközésbe került. Templom hiánya miatt a község lakóinál felváltva tartják a református istentiszteletet. Csíkiné református férje meghívta a papot, de a lőrinci-i hívek egy része kijelentette, nem jönnek a házukba, mert Csíkiné az ördöggel cimborál. A református lelkész elment hozzájuk és az udvarban elégette Csíkiné jósláshoz használt kártyáját és a falról levette a korábbi nagyszülői örökségből származó „Mária-szíve”, „Jézus-szíve” képeket, az ajtóra pedig kiírta: „A babonáságot abbahagyom, forduljatok a Jóistenhez.” Én meg egy idő múlva azt mondtam a férjemnek – meséli Csíkiné – hogy nézd én nem bírom ezt a népeket innen elűzni. És nem törődök vele. Most már a férjem se jár istentiszteletre.”

Csíkiné túlvilágról alkotott világképe meglehetősen archaikus. Betegsége ideje alatt „járt itt”: „Mentem, mentem, és egy gyönyörű rét volt, de azon a réten nem fű volt, hanem különböző virág, de olyan virág a földön nincs. S akkor ilyen fehér lócák vótak és akkor a kistestvéreimet fogta a nagyanyám az ölibe. S akkor mondom, hogy maguk meg ilyen szép helyen vannak? Én szedek ebből a virágból. Aszongya, kislányom menjél vissza, mert te még élsz, neked ebből nem lehet szakítani, te szépen menjél el.” E képzet a látomásirodalomból is ismert tipikus megjelenítése a mennyei valóságnak és a novaji halottlátót a túlvilágon ugyancsak egy gyönyörű kertben, gyönyörű rózsák között vezetgette egy szép nő.” Csíkiné elbeszélése szerint a túlvilágon 4-5 féle hely van. „A pokol az utolsó hely, ott égnek, jajgatnak a bűnös lelkek. A pokolból nem mentek el a lelkek” a halottlátóhoz sem. Ha egy itt szenvedő elhúnytat idéznek meg, legfeljebb

egy túlvilági hozzátartozó jön el, s közli, hogy a hívott nem jöhet, mert életében ölt, gyilkolt, ezért a pokolban van. Azután következik a „purgária” (purgatórium) majd a tisztítóhely. E kettő abban különbözik Csíkiné szerint, hogy a „purgáriában” többen szenvednek: „A tisztítóhely az más olyan, hogy az más nem egy nehéz”. Az a helyeken lévő lelkeket az „Úrjézus” irányítja, és azon szentek, akik „erre föl vannak hatalmazva”. A tisztítóhely bejárata előtt olyan kapu van, mint egy templomi oltár. Előtte „reszketnek, cideregnek a lelkek, mert félnek az ítéletől”. Itt dől el az, hogy ki hová fog kerülni. Ezek azoknak a friss halottaknak a lelkei, akik még nem idézhetőek meg a hozzátartozók illeve a halottlátó által.

„És akkor van egy nagyon gyönyörű hely, ahol az Úrjézus ül, egy asztalnál. Előtte van kinyitva egy nagy könyv, amikor valaki megszületett, akkor más az egész élete, sorsa bele van írva, hogy hal meg, mi lesz vele. Amit az életünkbe teszünk az is be van jegyezve. Amikor megszületik az ember, akkor egy gyertya meg van gyújtva mindenkinek. Az a gyertya elkezd egyszer pislogni. És mikor meghalunk, az a gyertya elalszik. (...)Az Úrjézustól függ, hogy hová kerül (a lélek), hová ítéli el.” Akiknek kis bűnük van azok járhatnak búcsúba, a földi emberek közé s ezeken kívül ők „rózsát kötnek”, ami a rózsafüzér imádkozását jelenti. A jó lelkek segítik földi hozzátartozóikat, a gonoszok pedig esetleg rossz befolyással vannak.

A földi emberek – Csíkiné szerint – ugyancsak tudnak segíteni a meghalt lelkeken. Ha a búcsújáróhelyeken elnyert teljes búcsút följánlják, még a pokolból is kiszabadítható a gonosz lélek, főleg akkor, ha közeli hozzátartozóról van szó. A búcsú kiváltásának ez a kiterjesztése a tisztító tűzben szenvedő lelkeken kívül a pokolban lévőkre is, szembenáll az egyházi tanítással.

Halottal kapcsolatos néphitben gyökerező hiedelme Csíkinénak, hogy a hazajáró halott a számára kitett kenyeret, sőt megkóstolja. A hitetlenek így győződhetnek meg, hogy a lélek valóban visszajár-e. Csíkiné úgy tudja, a holtak éjjel tizenkét órákor misét tartanak a templomokban, s ugyanígy részint archaikus világképébe illeszkedik az a hiedelem, hogy a haldoklóhoz legtöbb esetben eljön a túlvilági hozzátartozó.

Csíkiné sok esetben jóslta meg bizonyos személyek tragikus sorsát, halálát, amelyek közlése szerint be is következtek. Jósoló tevékenysége miatt esetenként veszélybe is került. Például 1992 tavaszán egy bekövetkezett tragikus jóslat miatt boszorkánynak kiáltották ki, s életveszélyesen megfenyegették. A boszorkány elnevezést egyébként Csíkiné elutasítja. Elfogadja a hagyományos halottlátó elnevezést, s a halottakról tudakozó látogatók is így nevezik őt. Név és cím nélkül, „Halottlátó Néné” címmel érkezett részére levél Németországból, Nürnbergből. A környékbeliek inkább „jósnőnek” nevezik.

Fontolgatta, hogy kiváltja az ipart, „jövendőmondó és halottlátó kisiparos” címen. Távolabb élő érdeklődők lakóhelyéről is emlegetik „lőrinci

halottlátó”, „lőrinci asszony” néven, hasonlatosan, mint a hagyományos kultúra ilyen tevékenységet folytató alakjait: „baktai asszony”, „novaji asszony”, „meggyesi jány”.

A kisipar kiváltásának gondolata ellentétben áll azzal a hagyománnyal, hogy a halottlátók tevékenységükért nem kértek ellenszolgáltatást, mert az, esetleg tudományok elvesztésével járt volna. A látogatók annyit és azt adtak, amit szántak, a halottlátók általában szegények voltak. Csíkiné hangsúlyozta, hogy nem kér fizetséget, de elismeri, hogy kap pénzt. Információink szerint a környékről odalátogatók körében 200-300 Ft-ot szokás adni alkalmanként. A láthatóan nagyon szegényektől nem fogad el pénzt, a cigányoktól viszont mindig kér. Ez utóbbit azzal indokolja, hogy fél tőlük, és nem akarja, hogy többször is visszatérjenek.

Ahogyan a közelmúlt halottlátóit is felkeresték akár több száz km-es körzetből, Csíkiné vonzáskörzete szintén széles. Vannak adataink budapesti, balassagyarmati, szécsényi, dunaújvárosi, egri, dombóvári stb. látogatókról. A környező falvakból illetve városokból intenzívebb a látogatottság. Külföldről Ausztriából, Csehszlovákiából, Romániából keresték fel, Németországból pedig levél útján kértek halottidézést. A vonzáskörzet pontosabb behatárolása nehézségekbe ütközik, mivel Csíkiné maga nem igen tartja számon honnan érkeznek látogatói.

Nagy kisugárzási körrel van szó azonban nemcsak földrajzi, de társadalmi értelemben is. A hagyományos paraszti közösségek halottlátóiról szóló hiedelemtörténetek említik a magasrangú személyekkel (pl. Ferenc József, az egri érsek, később Kádár János, Kennedyné) kapcsolatba kerülést. Csíkiné értelmiségi látogatóit tartja különösen számon. Mérnökök, orvosok, sőt főorvosok keresték már fel, s ezzel kapcsolatban a következő megállapítást teszi: „Halottrul (érdeklődni) jobban parasztok jönnek, de élőkről jönnek diplomások is sokan. Halottrul inkább ilyen velemfajta, hogy mondjam, iskolázatlan emberek.” Ez az elkülönülés mutatja, hogy a paraszti rétegek körében továbbél a hagyományos igény, a halál által okozott sokk levezetésére, a gyász elviselésének megkönnyítésére. A hagyományos kultúrában a halottlátó szerepének fontosságát mutatja a következő példa, melyben a halottlátó elsődlegesebb realitást képvisel, mint a halottról a frontról hírt hozó személy: „Anyám mindig azt mondta, hogy amőre csak hallasz fiam, tudósasszonyt, menj el hozzá, hogy ez a gyerek él-e, vagy gyün e má haza. Szegény anyám éjjel felkelt, meggondolta magát, főzte a sonkát, a kolbászt, mer azt álmodta, hogy gyön haza a fia. Osztt akkor mondta az az asszony [a parádi halottlátó], hogy ne ábrándozzanak rajta, mert nem gyün haza soha, meghalt. (...) Köszöni, hogy a misét mondatjuk érte. Mer gyütt olyan haza, aki mondta, hogy meghalt, de nem vótunk benne biztosak. Osztt misét, azé mondatunk érte.” A halott esetleges kívánságainak teljesítésével, túlvilági sorsának megkönnyítésével a lel-

kiismeret megnyugtatóásával, az utolsó kapcsolat létesítése után az élet továbbvitelére fordíthatók az erők. „Legtöbben olyanok jönnek, – mondja Csíkiné – akiknek fiatal halottjuk van, hogy hirtelen halálozott el. Szeretné tudni, mi van a túlvilágon. (...) üzen-e valamit.”

A halottlátó szerepkörének felvállalása Csíkinénál nem volt magától értetődő. A halottakkal való érintkezés, elmondása szerint nagyon kifárasztja. Egy nap 8-10 léleknél többel nem tud foglalkozni, sőt van amikor elzárkózik a feladat elől, elszökik otthonról: „Akkor bezártam az ajtót és jöhettek, mert elmentem. De nem volt nyugtom, nem volt nyugtom, mert ez a halott nem hagyott nyugtomat. (...) Nem hagynak békén se a halottak, se a népek. (...) Itt vannak a halottak, és a hozzátartozója is itt van, és mondja, hogy ne küldd el, ne küldd el, szeretnék mondani, ne küldd el.”

A halottlátás tudományának elhárítása jellemző a néprajzi szakirodalomban ismertetett halottlátókra. Képességét szégyellte például a novaji halottlátó és eleinte a csépai Mészáros Mihály is.²

Csíkiné a halottlátás mellett jövendőmondó tevékenységet is folytat. Sőt, ezt végzi kiterjedtebben és „foglalkozásszerűen” régebb óta. A halottlátók tevékenységétől a halottlátás mellett nem idegen a jövendölés, mely jellemző volt a magyar néphit táltosaira, gyógyítóira, garabonciásaira stb., de halottlátó jóslással csak mellékesen foglalkozott.³

A halottlátók az emberi élet alapvető kérdéseivel kerültek kapcsolatba, s mintegy pszichológusként⁴ lelki segítséget is nyújtottak a hozzájuk forduló idegeneknek. E szolgáltatásra napjainkban is nagy az igény, s a jövendőmondás során Csíkiné a hozzáfordulókat a hagyományos morális értéknormák felé tereli, a követendő cselekvés szabályait tárja eléjük. Elvált asszonyokat, élettársi kapcsolatban élőket, kicsapongó leányokat, stb. igyekszik keresztényi értelemben jó útra terelni. E lelki gondozói társadalmi szerepvállalás és általában a halottlátói státusz értelmezéséhez nagy jelentőségű a látogató és a halottlátó közötti interakció pontos dokumentálása.⁵

Megfelelő számú beszélgetés dokumentálása alapján elemezhető, hogy a halottlátó az interakciók során milyen paneleket, sztereotíp szerepvállal-

---

² DIÓSZEGI 1956. 64; BARNA 1982.

³ KUNT 1987. 210.

⁴ CZÖVEK 1987. 95.

⁵ E kommunikációs helyzet rögzítése természetesen nem problémamentes, hiszen külső személy jelenléte, ráadásul magnetofon stb. használata jelentősrészt megváltoztathatja azt. Csíkinéval történt beszélgetésünkön számára ismeretes volt a magnetofonhasználat, a látogatók érkezésekor azonban annak működését már nem jeleztük. Tájékoztattuk a látogatókat arról, hogy jelenlétünk tudományos megfigyelés célját szolgálja és személyes vonatkozásaik érdeklődésünkön kívül esnek. Az 1992. július 16-án megfigyelt 3 jóslási és 2 halottlátási szituáció során egy esetben fordult elő, hogy Csíkiné biztatása ellenére is a látogató egy következő visszajövetel idejére tolta el a beszélgetésüket.

lást alkalmaz, a látogató által mondott információk típusa szerint, hogyan formálja a beszélgetést. Föltárható, hogy van-e variabilis, de tipikus stratégia, amely a beszélgetések során vezérfonalul szolgál. Megfigyelhető, hogy a társadalmi illetve személyes élet mely összetevőire tér ki az interakció során és mennyire fejt ki, mennyire konkretizálja mondandóját, avagy mennyiben csupán utalásokkal, általánosságokkal illetve többféleként értelmezhető, pontatlan információkkal szolgál.

Megfigyelhető továbbá, hogy mennyiben a látogatók által közölt információkból kombinál az interakció során, illetve mennyiben közöl a látogató verbális és metakommunikációs jelzéseitől függetlenül az őt felkérő számára jelentős tényeket. A felvetett témákból milyen arányban van az, amelynek igazságtartalma a látogató számára eldönthető (ezáltal „rizikófaktor” a halottlátó számára) s milyen arányban az, aminek nincs ilyen szempontból „tétje”. Végül a résztvevő megfigyelés módot nyújt a halottlátóhoz fűződő kapcsolatháló földrajzi és társadalmi szerkezetének feltárásához, dokumentálásához.

A jövőmondás és halottlátás „szertartása” kártyavetéssel kezdődik. Csíkiné magyar kártyát használ. Megkeveri a lapokat, majd a jóslást kérőnek bal kézzel három részre kell osztania a paklit, s ugyancsak bal kézzel egy lapot a kérdésnek megfelelő félretett lapra tenni. Csíkiné a lapot fölfedi, és e két lapot teszi az asztalon legfölülre. A három paklirészt fölfelé fordítva teszi maga elé és azt nézve kezd beszélni. Majd a három részt egybeteszi, lefordítja és az egy pakliból tesz ki három-három lapot, ezekből beszél, míg a pakli el nem fogy.

A kártyavetést Csíkiné a látogató számára szolgáló eszköznek tartja, elmondása szerint, azért van rá szüksége, mert az emberek enélkül nem mindig hinnék el jövődölését.

A halottidézés a következőképpen történik. Amint a látogató belép a szobába a lélek kilép a többiek közül s a hozzátartozó mellé áll. A szakirodalom által leírt halottidézési módok, transztechnikák igen különfélék, hasonló vonásaik mellett az egyediség jellemző.

Csíkiné a hozzá eljövő lelkeket látja és mondandójukat közvetíti. Többnyire a szoba egyik sarkába, fölfelé néz: „Elváltozik az arcom, akik tudják, hát anyósom, meg a férjem mondják, hogy egész más az arcom olyankor. Kicsit fárasztó. Maga is fárasztó, meg kis félelem van.”

A kapcsolatfelvétel szempontjából az imádkozás pozitív: „Ha imádkozik az ember bizalmasak a holtak is az emberrel.”

A halottidézés során tájékoztatja a hozzátartozót a halott külsejéről és továbbítja annak információit az élők felé. Az érdeklődés és a tájékoztatás elsősorban a hagyomány által megszokott közegben mozog. Szó esik a halott életkoráról, külsejéről, a temetés körülményeiről, a sírgondozásról, a halott kívánságairól, jeladásairól. A lelkek hírt adnak arról, hogy ismerik

az élők jelenlegi körülményeit, gondjait, s tanácsaik az erkölcsi normák betartása irányába terelik a hozzátartozót. A halottlító hagyományos tevékenységi köréhez igazodnak azok az esetek is Csíkinénál, amikor az egyházi szertartás nélkül eltemetett testvér misét kér, az elütt kisleány megnyugtatja édesanyját, hogy valóban a vétkes autóvezető van a börtönben, öngyilkosságnak minősített halálesetről föltárja, hogy valójában gyilkosság történt. Az öngyilkos halott megbánja cselekedetét, vagy a halott fiú szemrehányást tesz anyjának, miért nem egyezett bele házasságába. A hozzátartozók jellemző érdeklődésére vonatkozik Németországból küldött levél részlete: „Remélem fénykép segítségével is tud Ön kapcsolatot találni a halottakkal. Azt szeretném megtudni, hogy édesanyám jól érzi-e magát? Tud-e és akar-e segíteni nekem, ha kérem a segítségét? Meg tudja-e mondani Önnek, hogy melyik részébe költözzek Németországnak, ahol hivatalosan elismerik a németiséget és találok-e segítőkész embereket és rendeződik-e végre az életem.” Jellemző e példában a hagyományos motívumok és az új típusú jelenségek együttese. A hagyománnyal egyező a halott sorsa felőli tudakozódás, kívánságát teljesíteni óhajtó, segítő szándék. Teljesen új viszont – és a jelenben nem egyedi – a fénykép útján történő „távolsági szolgáltatás”, és hogy a hozzátartozó, megholtját túlvilági segítőként tételezi.

A halottlító és a hozzáforduló érdeklődők viselkedésének hagyományosan kialakult gyakorlata van. Az útra lelkileg fel kell készülni, a helyben nyugvók sírját ajánlatos felkeresni, rendbetenni. Egyes vidékeken a halottlítóhoz való útnak indulás előtt a halottat meg kell hívni. Ugyanígy tájékoztat Csíkiné is: „Ki kell menni a temetőbe, és hívni, hogy gyere velem, mert szeretnék Péter vagy János vagy József, vagy aminek hívták, gyere velem és mondj el nekem mindent. Vagy pedig elmegy a templomba vagy otthon mond el egy imát is, de ha nem megy a temetőbe, elmegy a templomba vagy egy kereszthöz. Mindenféleképpen ilyen helyre el kell menni.” Egy Csíkinét felkereső szandaváraljai (Nógrád m.) asszony⁷ szerint csak egy halottat lehet egy alkalommal elhívni.

Csíkiné úgy tartja, hogy csak a legközelebbi halotról lehet érdeklődni, rokonról vagy jóbarátról. Kiváncsiskodóknak, hitetleneknek nem jelenik meg a halott. Ez az adat ugyancsak egybevág a néprajzi szakirodalom adataival, a halottlító csak annak beszélnek, akik fenntartás nélkül hisznek benne, illetve akiknek a halottja már megjelent. A meghívott halott már a látogatást megelőző este ott van Csíkinénál. A lelkek az ágyon ülnek, vagy álldogálnak, Csíkiné ilyenkor fél. Férje megpróbálta elküldeni a halottakat a következő szöveggel:

⁷ Sarankó Istvánné, Bacskó Erzsébet: sz.: 1920. Herencsény (Nógrád m.) 1942-től, férjhezmenetelétől Szandaváralján él.

„Élő az élővel,
Holt a holttal
Nyugodjanak békében,
Menjenek vissza,
Majd gyűjjenek reggel.”

És akkor kérdezi Sanyi [a férj], hogy: Elmentek? Mondom: nem.”

A halottak megjelenésekor néha gyertyaszag van a szobában, melyet Csíkiné nem érez, csak férje és egyes látogatók számolnak be róla. A lelkeket utolsó fizikai állapotukban, temetéskor viselt ruházatban látja. Beszámol az esetleges sérülések nyomairól, testi fogyatékoságokról. A lelkek: „sápadtak, fehérek. Tehát, mint egy halott. Egy kicsit eltér az élőtől a halotti lélek. Mert végeredményben lélek, de a lélek abba ruhába jelen meg, amibe őt eltemetik.” A lelkek fáradtak is, „mert nagy utat tesznek meg végsősorba, míg onnan ide elérnek. Tehát ez nem kis út nekik. És nem mehetnek oda vissza mingyán, ahonnan ők kijönnek. Ki vannak ők zökkenve onnat, ahonnan ők vannak.” Ezért, véleménye szerint nem jó őket sűrűn háborgatni.

Mindez megfelel a magyar parasztság halál utáni állapotra vonatkozó hiedelmeinek, ahol keveredik a holt test, illetve az elhunyt lélek formájában való továbbélésnek a hite.

Ugyancsak hagyományos elem, hogy egyetlen fiukat nagyon sirató családnak Csíkiné a következőket tanácsolja: „...ne sírjanak. Mer ezzel már nem mennek semmire. Inkább imádkozzanak a lelkeüdvéért. Mer az a halott vízbe van. Azt a könnyet, amit kihullat az élő ember, az mind a halott lelkire hull. Az vizes.”

A néprajzi szakirodalom leírja, hogy a halottlátók nem beszélnek a halottakról minden nap. Általában a hét meghatározott napjain, leginkább a délelőtti órákban fogadják a látogatókat. A képzetek szerint bizonyos jeles egyházi alkalmakkor, például Nagypénteken, Mindenszentekkor sem tudósítanak. Egyéb nagyobb ünnepeken (Húsvét, Pünkösd stb.) pedig a halottak is búcsúba járnak, ezért nem tudnak eljönni. Csíkiné is ugyanezt a normát követi a maga sajátosan fölfogott módján. Halottakról csak kedden és csütörtökön tud beszélni: „Máma szerda van és ilyenkor nem tudom. Kedd és csütörtök, ilyenkor... szóval őnékik is megvan a maguk napja, hogy mikor jöhetnek. Kedd és csütörtök. Szóval nem énrajtam függ.”

„A túlvilágon ezeken a napokon járnak a halottak. (...) Többi napon ezek búcsúba vannak. (...) Ugyanúgy, mint az élők is járnak Szentkúthoz, meg ide, meg oda, ugyanúgy a halottak is.”

Kedden és csütörtökön is a leginkább megfelelő a délelőtt: „má délután nehéz idehozni őket, és nem úgy beszélnek, mint délelőtt.” Ennek ellenére

varnak adataink, amelyek szerint Csíkiné kivételes esetben a hét más napján is vállalkozott halottlátásra. Jövendőmondás bármely napon lehetséges.

Általános halottlátással kapcsolatos hiedelem, hogy bizonyos időnek (2 hét, 6 hét stb.) el kell telnie a haláleset után, mivel a friss halottak lelke még nem ér el a túlvilágra, illetve időre van szükség, hogy a lélek megtisztuljon, és a halottlátó számára érzékelhető legyen. Csíkiné is úgy tartja, 6 hétig nem lehet látni a lelkeket, és 6 hónap után a legmegfelelőbb az idő a halottidézésre. Ha nemrégiben elhunytáról érdeklődnek, csak „nagyon homályosan” lát. Több esetben keresik fel Csíkinét eltűnt személy előkerítése ügyében – mely feladat ugyancsak a tradicionális halottlátó szerepkörébe vág. Kártyavetés segítségével „megtalálta” például az eltűnt, már elhunyt személyt.

Csíkiné információt adott a családnak a mátraalmási eltűnt idős nő esetében. Véleménye szerint az elüttött nénit az erdőben rejtették el. Segítségért folyamodott a család egy dombóvári eltűnt idős nő esetében is. Ez utóbbinál Gábor nevű segítő szelleme mutatta meg a helyet. Gábor szellemnek a jósló, halottlátó tevékenységében történő közreműködése ebben az egyetlen esetben történt meg. Legutóbb egy boldogi (Heves m.) férfit megnyugtató, hogy él az általa keresett személy. Csíkiné tehát tudósít élő, de távolban lévő személyekről is, akárcsak például annak idején a csépai ember.

Ritkább eset, de előfordul, hogy eltűnt személyen kívül, eltűnt tárgy után is érdeklődjenek, de Csíkinét felkeresik manapság a célból is, főleg eltűnt iratok ügyében. A néprajzi közlések beszámolnak rontást elhárítani tudó halottlátókról. Csíkiné esetében az igény az érdeklődők részéről merül fel, elsősorban a Nógrád megyéből jövők körében: „Hát a nógrádiakkal úgy vagyok, hogy azok elég babonások, mert van, aki halottrul jön, és meg is van elégedve, de Nógrád megyében majdnem minden második beképzeli, hogy meg van rontva.”

Nem tartozik Csíkiné felvállalt feladatai közé a gyógyítás sem, mely több halottlátót jellemezhetett (borsodivánkai, dormándi stb.).

Tanácsot tud adni viszont a visszajáró, nyugtalan halott távoltartása esetére. A következő idézet Csíkiné rontással kapcsolatos hiedelmeit is érinti: „Na most akkor a helyzet a következő. Kell venni szenteltvizet, vagy pedig kihívni a papot és beszentelni az egész lakást. És ha jó a szellem, ha a nagyapa csinálja, az el fog múlni. Na most, ha mégse ez a nagyapa járkal, van-e arra egy olyan éles szemű idős néni? Nem történtek bizonyos dolgok, hogy éjjel arra ébredt föl, hogy jaj nagyon nehéz-e?”

A tradicionális halottlátó képességei közé tartozik, hogy meglátják a letagadott, eltitkolt terheket, ami azt mutatja, hogy világképükben az élet előtti és élet utáni minőségek egymással kapcsolatban állnak.⁸ Csíkiné is

---

⁸ KUNT 1987. 210.

beszámol arról, hogy: „Előbb megmondtam a terhességet. Előbb, mint az orvosok.”

Képességeik alapján más, a Mátra nyugati peremvidékén élő személyekről is válhatott volna Csíkinéhez hasonló módon halottlátó specialista.

Az 1981-ben elhunyt tari (Heves m.) Göröcs Miklóst, 1975. január 26-tól kezdődő látomásai hatására halottlátóként kezdték fölkeresni falujából, sőt Hatvanból is. Ő azonban az első megkeresések kivételével határozottan elzárkózott a társadalmi szerep felvállalásától. Tette ezt egyrészt családja, gyermekei nevelése érdekében, a már meginduló hatósági inzultálás elkerüléséért, másrészt előbbre valónak tartotta a „mennyei látomások” légkörében történő imádkozást, ájtatos életet. Hasonlóan jellemezhetjük a szurdokpüspöki, K. J.-nét, sőt a hasznosi kegyhelyalapító Csépe Klára is rendelkezett halottlátó képességgel. Csíkiné kapcsolatba került vele és a szintén keresett, somoskőújfalui gyógyító asszonnyal, „Somosi Mariskával” is, aki látogatásakor felismerte Csíkiné különös képességét. A somosi asszony elmondása szerint szintén rendelkezik a halottlátás képességével, számára azonban az „égiektől” csak a gyógyítás engedélyeztetett.

A halottidézés, jövendölés céljából egy alkalommal velünk érkezett T. J.-né F. Ilonát (Magyarnándor, Nógrád, m.) pedig Csíkiné úgy köszöntötte, mint vele egyívású, kiválasztott személyt.

Csíkiné tevékenységének összefoglalása és értelmezésekor szükséges számbavennünk, hogy milyen a kapcsolata a városi, spiritisza asztaltáncoltatók („Szellemes Erzsébet és a társa”), akik odaideztek egy Gábor nevű „szellem”-et, aki jóindulatú, segítő és megjelenése óta (körülbelül egy éve) Csíkiné mellett van és egy Rita nevű gonosz „szellem”, akit szenteltvízzel már sikerült elűznie. Rita angol nő volt, s Csíkinét arra akarta rávenni, hogy vesse magát a vonat alá. Beszélni nem tudott vele, Rita csak mutogatott. A rossz szellem fölforgatta a szoba rendjét – s miként a novaji halottlátó asszony esetében⁹ – földhöz illetve Csíkinéhez és férjéhez dobált különböző tárgyakat. „Szenteltvízzel riasszuk vissza, még van, mikor idejön. (...) De most már hála Istennek, nem nagyon, mer gyóntam, áldoztam. Kétszáz fél, meg a szentelt víztől.” A segítő, jó „szellem” viszont egy „nagyon csinos fiatalember (...) Huszonegy éves korában halt meg balesetben. Itt van ezen az oldalon a feje megműtve. Ez nekünk van. Ez mondja, hogy mi fog velünk történni előre, megmondja, mit tegyünk. (...) Úgy jelen van, mintha élne, de olyan fehér, sápadt. A testet magára ölti. Érzem már a suhogását, amikor megjön.”

Gábor szellem férjével is szeretne beszélni, de nem tud vele kapcsolatot létesíteni. Ezért azt tanácsolta, a férj hozzon a temetőből „akárkirül egy füvet, vagy egy kis vesszőt és az mindig legyen a feje alatt, és majd fog vele beszélni. Sokáig itt volt a feje alatt, de nem álmodott vele.” Ez a példa

⁹ PÓCS 1990. 595.

jól mutatja az újabb urbánus okkultista befolyást, és a népi hiedelem továbbélését, keveredését.

A fenti példák és a jelenségek összegzéseképpen elmondhatjuk, hogy Csíki Sándorné, 1992-ben praktizáló halottlátó szemlélete és tevékenysége nagyrészt az archaikus hagyományokban gyökerezik. Az alábbiakban felvázoljuk tevékenységének a szakkutatás alapján hagyományosnak, illetve újnak tekinthető elemeit.

A közelmúlt halottlátóival párhuzamot mutató hagyományos elemek:

- A falusi társadalom szegény rétegéhez tartozás
- Burokban, két foggal születés
- Hetedik életév: az eltett köldökszínór 12 csomójának kibontása; az első halottlátás
- Tizenkettedik életév: látomás
- Halottlátó elnevezés
- Jóslo tevékenység
- Valláshoz való viszonyulás (saját vallásosság, látomások, ima befolyása a halottidézésre, elfogadott valláserkölcsei normák terjesztése)
- Széleskörű földrajzi, társadalmi vonzáskörzet
- Halottidézés körülményei (halott meghívása, meghatározott időpont, stb.)
- Túlvilágkép
- Halottak túlvilági külsejének, tevékenységének leírása
- Rontás, rossz szellem elhárítása
- Eltűnt személyek, tárgyak megtalálása

A közelmúlt halottlátóinak tevékenységétől eltérő új elemek:

- Kártyavetés
- Fizetség elfogadása (kisipar kiváltásának gondolata)
- Spiritisztákkal, asztaltáncoltatókkal való kapcsolata
- Segítő szellem jelenléte (Gábor)
- „Jó lelkek” segítik a földi embereket

E legutóbbi elem újként való értelmezése nem teljesen magától értetődő, hiszen például egy tiszaszentimrei adat¹⁰ – ahol a meghalt férj lelkére vigasztaló segítségképpen jelent meg feleségének – szól erről: Mégis ezt az esetleges hagyományos jelenséget a Csíkinél gyűjtött formájában újnak tartjuk. Nála a jelenség ugyanis már nem a maga misztikus közegében jelenik meg, hanem mintegy praktikus módon és konkrétsággal. Ezt egyébként Csíkinéra általánosságban is jellemzőnek találtuk.

---

¹⁰ PÓCS 1990. 639; A Csíkinéhez írott már idézett levélrészlet is halott lelkek segítő képességének képzetét jelzi.

A közelmúlt halottlátóinak szerepével kapcsolatban a néprajzi szakirodalom úgy látja, hogy a személyek a hagyományos paraszti világkép és gyakorlat örökösei, csak kis mértékben érintették őket a városi kispolgári eredetű spiritizista-okkultista hatások.

Kunt Ernő utal a halottlátók közösség általi rétegezett megítélésére, mely szerint vannak a „tudósok,” a „tudogatók”, és a nem tudók, szélhámosok.¹¹ A lőrinci halottlátót többféleképpen tartják számon. Részint korábbi halottlátókkal egyenrangú tudósasszonynak látják, mások viszont, főleg a településen belüliek, kevésbé tartják hitelesnek, és a látói képességekre valóban elhivatottnak: „Alattyáni Mari. Kártyákat vet. Oszt mondom neki, hallod, mondom, mért csapod be a népet? Aszongya, egyiknek sikerül, másoknak nem. Így mondta nekem. Nem szabad mondom, becsapni a népet, beszélsz összevissza. Nem szabad mondom ilyesmivel foglalkozni, akivel nem vagy tisztába. (...) Olyan, megmondom őszintén nem százas. Az egész család. Nem százas apja anyja, egyse. Részegesek voltak.”¹² Adatközlőnkben nem a halottlátói tevékenység miatt alakult ki ez a vélemény Csíkinéről, hanem mert hosszú ideig Lőrinciben élve jól ismeri őt és családját. A halottlátó, mint speciális funkciókat ellátó személy szolgáltatásait ő is igényli, s merőben más a véleménye a távolabbi, putnoki halottlátóról: „Amit az mondott, minden igaz vót. Kiteljesedett. Amit előre is jövendölt, meg a múltat is, minden igaz vót.”¹³

A Csíkinéhez való viszonyulásnak természetesen sokféle árnyalata van, mint ahogy a falvak népe is változó, rétegződő társadalmat alkot. Ennek ellenére figyelemre méltónak tartjuk, hogy az anyagi kultúra gyökeres megváltozása ellenére is, a vizsgált társadalmi szerep a fentiekben ábrázolt módon életképes. Ez fölveti azt a problémát, illetve hipotézist, hogy a tradicionális paraszti anyagi léthez és életmódhoz kötötként számontartott kulturális jelenségek folklorisztikai értelemben jelentős részt általánosabb emberi sajátosságok. Csíkiné nem fokozott vallásossága révén, hanem azon tevékenységi köre által válik besorolhatóvá a néprajzi értelemben vet szentember, illetve szentasszony típusába, mely által ellátja illetve hozzájárul a népi vallásosság halottkultusszal kapcsolatos szükségleteihez.

¹¹ KUNT 1987. 210.

¹² Velez György, Karek Ilona, s.: 1910. aug. 10. Hort (Heves m.).

¹³ Uo.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1942 Egy magyar szentember. Orosz István önéletrajza.

Budapest

BARNA Gábor

1973 Halottlátók Borsodban. A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei 12. 109-113.

1982 Halottlátók a magyar néphitben. Előmunkálatok a Magyarság Néprajzához 10. 199-212. Budapest

1982 Mészáros Mihály, a csépai halottlátó. In: Csépa (szerk.: Barna Gábor) Eger-Szolnok, 565-623.

1989 Halottlátó. In: Palócok IV. (szerk.: Bakó Ferenc) Eger, 630-637.

BOSNYÁK Sándor

1977 A bukovinai magyarok hitvilága. Folklór Archívum. 6. Budapest

CZÖVEK Judit

1987 Halottlátók a magyar néphagyományban. Debrecen

DIÓSZEGI Vilmos

1956 A novaji tudósasszony. Néprajzi Közlemények I. 58-77.

1958 A sámánhit emlékei a magyar népi műveltségben. Budapest

FEKETE József

1910 Tudósasszonyok. Ethnographia XXI. 291-292.

FERENCZY Imre

1959 Adatok a látó (néző) alakjához. Ethnographia LXX. 433-438.

GRYNAEUS Tamás

1974 Egri TüdőVince: a legenda és a valóság. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. 1972-73/1. 155-183.

KUNT Ernő

1983 Az utolsó átváltozás. A magyar parasztság halálképe. Budapest

NYÁRY Albert

1908 A halottlátó. Ethnographia XIX. 91-94.

PÓCS Éva

1990 Halottlátó. In: Magyar Néprajz VII. Budapest, 592-597.

DEAD-SEER IN LÓRINCI – 1992

ÁGNES LENGYEL

In this study I am going to present a woman who deals with necromancy and dead-seeing. She has been becoming more and more popular recently. My essential point of view was to outline the nature of prophesy-

ing – known from the traditional peasant culture – today, after the fundamental technological – economical – social changes. By this theme I would like to give some information to the problem: how far do the radical changes in the fields of material culture, economical and social conditions determine the acculturation of folklore and the village social mind.

In my study I want to interpret the dead-seer in Lőrinci by comparative analysis as a folklore symptom of today. I am describing the biography of the dead-seer Mrs Csiki with a special regard to her miraculous gift. I am going to speak about the special role she has taken upon.

The dead-seers got in touch with the essential problems of human life and they as psychologists gave mental help the people who visited them.

People also need these services nowadays and the Lőrinci dead-seer's centre of gravitation is fairly wide.

Visitors come from far away parts of the country and from abroad as well. Her gravitation is large not only in geographice but in social respect: she is visited by higher and lower social classes. In my study I am describing the way of her prophesying by cards and the technique and circumstances of raising spirit.

I will publish some parts of the conversations between the deadseer and her visitors. Their behavior has got a traditional technique: the dead's relative has to invite the dead person to the dead-seer's house, the deads' spirits can be raised on well-defined days and the conjuration can take place at least half a year after the death. The relatives' interest and the information are also determined by traditions.

Mrs Csiki is often called on to find lost persons and this task falls also within the traditional dead-seer's province.

I am going to deal with her antagonistic relationship with the Church and the religiousness. I will speak about her idea of the other world, this is rather archaic.

Interpreting her activity I have to take into consideration her urban, occultist relationships and I will refer to the necromancers working in Mátraderecske even nowadays where the traditional peasant requirements are combined with urban influences.

In the summary I will enumerate the traditional and modern elements of the dead-seer's activity.

On the basis of all these we can say that Mrs Csiki's way of looking are rooted mainly in archaic tradition and her working means the survival of the requirements known from the peasant culture.

ANOMÁLIÁK EGY REFORMÁTUS GYÜLEKEZETBEN

Írásomban egy nyírségi tolsztoiánus parasztszekta, az „Ibrányi Felekezeten Kívüliek”, avagy a „Szeretet Vallása” létrejöttének okaira keresek választ. Munkámban nagymértékben támaszkodom a gyülekezet második vezetőjének, P. Kató Istvánnak „Az ibrányi felekezeten kívüliek hit keletkezése és élettörténete” című írására. E gyülekezetörténettől eltérően azonban a szekta létrejöttének egyik közvetlen előzménye a múlt század végi agrárszocialista mozgalomban, s a Várkonyi-féle Földművelő, a Független Szocialista Párt lapjának hatásában látom.

A környező településekhez képest messze legmagasabb, népességének 72.2%-os földnélküli rétege szinte azonnal reagál a Földművelő szervezkedésre való felhívására: „Mi, ibrányi lakosok, független szocialista földművelők folyó év december 10-én értekezletet tartottunk és megalakítottuk a földművelő szakszervezetünket.”¹ Híradásukban megnevezik az elnököt, alelnököt, a tisztségviselőket, a bizalmi férfiakat, stb. Ekkor pontosan negyvenen vannak. A lap további számaiból kiderül, hogy 3 forintot fizettek be az újságra – továbbá sürgősen Alapszabály-mintát kértek. Ezt időközben megszerezhették, mert eleget téve a Földművelő biztatásának, területileg is megszerveződtek. 1898 januárjában Ibrány központtal Halász, Kótaj, Paszab és Bercel tartottak közös titkos értekezletet, melynek elnöke az Ibrányi Kató Antal lett.

A mozgalomra az egyház is felfigyelt. Kiss Áron, a tiszántúli evangélikus egyházkerület püspöke december 14-én kelt levelében bibliai alapon akarja a hívek földosztás iránti vágyát csillapítani: „nem adott a teremtető... egyenlő vagyont és birtokot, így egyenlőségről álmodozni hiábavaló dolog.”² Ugyanekkor a főszolgabíró összehívatta a lakosságot, intve őket: ne hallgassanak a „hiú képtelenségeket magukban foglaló hírlapi cikkekre”.³ Válaszul az ibrányi egylet a Nyírvidék c. lapban feliratot tett közzé, melyben garanciát kért a kormánytól sérelmeik orvoslására – cserébe megígérték: felhagynak szervezkedésükkel. Írásukban nyomorúságos gazdasági helyzetükön kívül magukra maradásukról, súlyos eszméi és morális elbizonytalanodásukról is panaszkodnak – életük egyetlen megma-

¹ Földművelő, 1897. december 24.

² TÓTH 1963. 50.

³ Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, a továbbiakban: Sz. Sz. MLT. IV. B.401.

radt biztos pontjaiként a krisztusi tanítást téve meg.⁴ Feliratukat a Földművelő 1989. január 7-i száma címdalán elemezve meghátrálásnak minősíti, így írva róluk: „Ők csak a Krisztus szavai értelmében akarnak szocialisták lenni, aki azt mondta, amit nem szeretnétek, hogy az emberek cselekedjenek tiveletek, ti sem cselekedjétek azt másokkal.” Visszájára fordítva az ibrányiak érvrendszerét, így folytatja: „Ez az út vezet legszen- tebb elveitek árulására. És az erkölcsi érzés kihál belőletek abban a perczben a midőn azt valljátok, hogy már nem vezethet soha és semmiképpen az üdvhez vérrel bemocskolt gyilkosság és tömeggyilkosság rendszere, ha- nem egyedül a testvéri szeretet és az erőszaknélküliség elve...”⁵

Bár a Földművelő e számának jó fele a Szabolcs megyei helyzetről értekezik – mégsem tudhatjuk, milyen közvetlen hatással volt az ibrányi egyletre, hi- szen rövid időn belül betiltják a lapot. A főszerkesztő Várkonyi István kül- földre menekül, ahol letartóztatják. Az ibrányi „cucilista” szervezkedés sú- lyát azonban mutatja, hogy a történetírás a nyírségi mozgalom egyik irány- adójaként tekinti. Szándékaikkal a későbbiekben sem hagytak fel, hiszen a hatóság 1889 tavaszán elzárta a Bodrogtól a Nyírségtől, hogy a veszélyes tanokat terjesztő „apostolok” közlekedését megakadályozza.⁶

Mint a Földművelő az ibrányiaknak írt cikkéből is kiderül – hogy t.i. bibliai alapon képzeli el a szocialista mozgalmat – a szocialisztikus és vallási szervezkedés között az áthatás kölcsönös az ibrányiak esetében is. A későbbi szektaalapítók tekintélyes része vagy személyesen – vagy csa- ládjuk révén érintve volt a mozgalomban. A Földművelő el nem kobzott példányait az Alapszabállyal, a tagok névsorával együtt évtizedek múltán is rejtegették. Innen ismerhették meg Schmitt Jenő Henrik, a szellemvallás megalapítójának tolsztoiánus nézeteit, a szellemvalláson alapuló gyüleke- zeti élt belső szervezetét és életét. Ugyancsak e lapból szereztek tudomást a balmazújvárosiak szervezkedéséről, akiknél a szocialisztikus eszmék val- lása ugyancsak tolsztoiánus szekta alapításába torkollott. Azonban a bal- mazújvárosiak esetében a Földművelő hatása jóval meghatározóbb, amit a Várkonyi Istvánnal, majd a Schmitt Jenő Henrikkel való személyes kap- csolatuk is mutat. Ugyanakkor az ibrányiak előbb említett feliratukban magukra maradottságukat a következőképp fogalmazták meg: „...Keserves az olyan község helyzete, amelynek nincs egy művelt lelkes tanácsadó- ja...” Majd paradox módon, ugyanezen feliratukban e szavakkal írnak szel- lemi vezetőjükről, a református kántortanító Bandár Miklósról: „Mert tíz év óta fennálló ‘művelődési kör’-ünkben, melynek szervező és éltető lel- ke, a mi általunk is sokszor félre értett és nem egyszer tőlünk is megbán-

⁴ Nyírvidék, 1898. január 2.

⁵ Földművelő, 1898. január 7.

⁶ BALASSA 1956.

tott tanítónk, megtanultuk: hogy az Isteni és polgári törvényeket lábbal tiprók elpusztulnak...”

A gyülekezet megalakulásához a helybéli református lelkész – és a református kántortanító politikai lelkész – és a református kántortanító politikai ellentéte is hozzájárult, mely polarizálta a falu lakosságát. Szikszay András lelkész Habsburg-párti, Bandár Miklós tanító Kossuth-párti volt. Amikor Szikszay lelkész Kiss Áron, a református püspök körlevelének felhívására a szocialista tanok ellen prédikál, Gégény János (a szocialisták jegyzője) e szavakkal pattan fel: „ha ez Isten háza, akkor Isten ígését hirdesse!”⁷ Az istentisztelet személyes vitával ért véget. Ugyanekkor (1898 nyara) főszolgabírói eljárás indult Bandár Miklós ellen, mivel tanítványai között szocialisztikus eszméket terjesztett. Ennek különösebb jogi következménye nem lett, ugyanakkor a falu református lakossága, s főleg annak szocialistái méginkább kötődtek a velük közösséget vállaló tanítóhoz.⁸ A lelkésszel való kapcsolatuk azonban a 19. századi református egyházi élet megromlásának szinte valamennyi vonását magán viseli. A kultúrprotestantizmus eszme körében tevékenykedő Szikszay András hitelszövetkezetet alapít, gazdasági ügyeket intéz, lelkipásztori feladatait azonban elhanyagolja, sőt, hívei vallásos érzését több pontos sérti. „Inkább ispánnak született, mint papnak. Mint pap anyagiasság volt és nem volt meg benne az igazi vallásos lelkület. Ez rászolgált arra, hogy kialakult a spiritizmus” – tartják róla ma is.⁹ A korábban híveivel tartó, pásztornak elismert lelkész típusával szemben megjelenő úriember lelkész alakját és a hívek magára maradásának folyamatát meglepően tisztán látják a faluban: „a parasztságnak nem volt képviselője, rákényszerültek arra, hogy saját maguknak legyenek vallásosak. A papok csak az urak felé törekedtek és a parasztságot magukra hagyták.”¹⁰

Bandár Miklós református kántortanító az általa 1891-ben alapított és azóta vezetett Ibrányi Művelődési Kör és Olvasóegylet legintelligensebb tagjaiból – és tehetséges volt iskolai tanítványaiból 1906-ban spiritiszta kört szervezett. Bandár ekkor már az egyik budapesti spiritiszta kör tagja. Innen látta el az ibrányiakat szakirodalommal. Magáról a spiritizmusról a P. Kató-féle gyülekezet történet így ír: „Ugyanis a spiritizmus úgy tanítja, hogy minden lélek idvezülni fog, aki testi életébe megtér, az már egyenesen innen a jó helyre megy, aki pedig meg nem tért, vissza jön mint lélek és a spiritizmus tagjai szolgáltatnak erre módot, hogy megtérhessenek azzal, hogy testüket átadják az ilyen léleknek, hogy azáltal itt imádkozhassanak

⁷ Sz. Sz. MLT. IV. B.411. Agrárszoc. Gyűjt.

⁸ HÁRSFALVI 107.

⁹ Kató Antal visszaemlékezés

¹⁰ Kató Antal visszaemlékezése

és mint megtért lelkek távozhassanak a jó helyre.”¹¹ Az összejöveleteken történeteket keresztényi jó cselekedetnek tartották tehát. A médium leggyakrabban Szilágyi Ferenc parasztember, vagy felesége volt, az irányítást és a lelkek megtérítését Bandár Miklós tanító végezte. Idővel Keresztelő Szt. János, Gábiel Arkangyal lelke jelent meg, amit igen nagy örömmel fogadtak, hisz mint tanítójuk mondta: „még a budapesti ülésen sem jelentek meg ilyen nagy szellemek.”¹² Kiválasztottság-tudatuk megerősödik. Az eddig intellektuális vezetőként tisztelt tanítójukban megtalálták lelki vezetőjüket is.

Egy összejövetelen a médiumon keresztül olyan parancsot kapott a tanító, hogy azonnal hívja át Szikszay András lelkész. Amikor az megjelent, a médium három teológiai kérdést tett fel neki, amikre válaszolni nem tudván megszégyenülve és felháborodva távozott. Az esetet jelentette a főszolgabírónak, aki a spiritisza kör működését azonnali hatállyal betiltotta. Ekkor a Belügyminisztériumtól akartak működési engedélyt szerezni. Tervük Bandár Miklós 1907-ben történt halála miatt meghíúsult. Spiritisza összejöveleteiket azonban vezetőjük nélkül is folytatták. Kiválasztottnak érezték magukat egészen addig, míg egy magát prófétának nevező lélek azt nem tanította, hogy „olyan szellem, mint Krisztus egy egész sereg van.”¹³ Ezen megbotránkozva elégették spiritizmussal foglalkozó könyveiket, és szakítottak e tudománnyal. „Így ezen munkájukba megcsalódtak lettek ugyan, de nem bánták meg, hogy részük volt benne. Mert megismerték a lélek létezését.”

A spiritizmus révén olyan élményhez jutottak tehát, amit a racionalista prédikációk és addigi hitéletük nem nyújtott számukra. A P. Kató-féle gyülekeztörténet éppen ezért a spiritisza szeánszokban látja a gyülekezet kialakulásának közvetlen előzményét – úgy írva róla, mint „az első mód, amellyel az idvesség útja keresve lett.”¹⁴ Ugyancsak e kapcsolatra utal a szekta csúfneve is, hiszen a mai napig általánosan „piritisztáknak” nevezik őket.

Templomba ekkor még mindannyian jártak, istentisztelet után egymásnál összegyűlve a bibliát olvasták. Egy ízben azonban a közülük való Berecz János a lelkésszel a Bibliáról beszélgetvén annak szavain felháborodott: „Amikor ők újra összeültek, akkor mondta el a többieknek, hogy azért nem vehettünk mink a pap beszédjéből semmi lelki értelmet, hogy úgy van ő nála is.”¹⁵ A templomba járást ettől kezdve megvetették, de egymás házánaál szorgalmasan olvasták a Bibliát. A csoport lassan elszigetelődött, legnagyobb problémát azonban önálló gyülekezetté válásukban az avatott vezető hiánya jelentette. Ebben találtak megoldást Berecz János sze-

¹¹ P. Kató István: Az ibrányi felekezetenkívüliek hit keletkezése és élettörténete. Kézirat.

¹² u.o.

¹³ u.o.

¹⁴ u.o.

¹⁵ u.o.

mélyében: „Munkái között az volt a legnehezebb feladat, hogy mi az oka annak, hogy az ember nem tud tiszta szent és bűnnélküli életet élni ha akarna is. (...) Egyszer azonban (...) Isten az ő elméjét megnyitotta az írá-soknak értésére. Ekkor értette meg azt, hogy az ember meghalt még a pa-radicsomba, mikor az Istennek az életre adott törvénye vagy beszédje ki-halt vagy megsemmisült az ember szívéből. Mert mikor Isten az ember a kertbe helyezte, akkor a szívébe az életnek beszédjét adta, hogy azt hidje (...) Hanem amikor a kígyó vagyis a sátán ezzel ellenkező beszédet tett elibe (...) e hazug hitető beszéd bevételeire alkalmas lett az ember szíve. Mikor pedig ez nálla Igaznak vált vagyis elhitte az Isten beszédjének elhívése pedig ugyan ekkor semmivé vált vagyis kihalt.

EZZEL TEHÁT MEGHALT AZ EMBER (...) Ezzel egybe megértette azt is, hogy a Krisztus azért jött e világra, hogy megbeszélje és beszédjével lerajzolja az az életet amelyet Isten kedvel és akar. Mely beszéd vagy tör-vény akinél az elhívés által valósággá és tulajdonává válik azután az élete lesz annak. Mint a Krisztus is mondotta az én beszédem lélek és élet. En-nek a bevételevel tehát feltámad az ember, illetve feltámad ez a hitélet az emberbe vagyis lélektől születik és azután annak a kíváncsága szerint jár vagyis bűn nélkül él.”¹⁶

Ez az esemény sorsdöntő a magára maradt közösség gyülekezetté válá-sa folyamatában, hiszen saját soraikból kaptak Isten által választott veze-tőt. Berecz János személyében bizonyosságot nyertek arra, hogy jó úton jár-nak, hiszen az ő isteni adománya révén jutottak el a Biblia megértéséhez. Ugyanakkor az eredendő bűn Berecz-féle értelmezése megoldást nyújt a közösség spiritiszta múltjára, hiszen az „ördögi lelkek” beszédét ugyan-úgy igaznak hitték, mint az első emberpár a sátánét. Az örök haláltól való megmenekülés Jézus szavain keresztül történhet. Ennek értésére Berecz János adománya a kulcs, tehát a gyülekezet csak az ő személyén keresztül tud Jézus igazságához eljutni. Így Berecz János léte éppen olyan megváltó értékű a gyülekezet szempontjából, mint Jézus a bűnbeesett emberiség számára. Személye óhatatlanul szakralizálódik a közösségben. Az élet tevő-jének, apostolának, pásztoruknak tartják. Kiválasztottság-tudatuk új alapok-ra talál, amint imájuk is mutatja: „Nem vagyunk mi méltók erre Atyám! Mi-vel voltunk mi jobbak másoknál, avagy nem találtál volna-e jobbakat a föld népe közül mint mi, kik ily hosszú ideig vajúdtunk az igaz életre. (...) A való-ság az, hogy most már a Krisztus által lehozott Lelki élet megnyilvánult és ábrát öltött közöttünk.”¹⁷ Hitükben megerősödve elkezdődik a református egyházból való tömeges kiválásuk, s megalakulnak „Szeretetet vallás” néven.

¹⁶ u.o.

¹⁷ P. Kató István imádsága. Kézirat.

IRODALOM

BALASSA Iván

1956 Földosztó mozgalom a Bodroghözben 1898-ban. Sárospatak

P. KATÓ István

é. n. Az ibrányi felekezetenkívüliek hit keletkezése és élettörténete.

Kézirat

HÁRSFALVI Péter

A munkásság és parasztság élete és mozgalmi Szabolcs-Szatmár megyében 1896–1919. Nyíregyháza

TÓTH István

1963 Földosztó mozgalom Szabolcs megyében 1897–1898. Budapest

ANOMALIES IN A PRESBITARIAN CHURCH

MÁRTA DOBÓ

In my work I write about the history of a religious group in a village in the North Eastern territory of Hungary. Ibrány is situated in the so called Nyírség territory in the North East of Hungary. In this paper I am showing the cases why this „Ibrány Independent Congregation” came into life at the beginning of the 20th century.

One cause can be traced back to the 19 century agrarian socialist movement and in the impact of the newspaper of the „Agrarian (Small Landowner’s) Independent Socialist Party” (Földművelő, Független Szocialista Párt).

From this newspaper the founders of this religious group get to know Smith, Jenő Henrik’s „tolstoianic” religious thoughts. The interrelationship between the socialist impact and the new religious thoughts is quite typical in this case.

After this movement was stopped, the parish choir-master started a spiritist circle. This was an escape from the contemporary corrupt religious life in the village. The group leaves the Presbyterian Church and later also gives up spiritism. After leaving the Presbyterian Church they were without any leaders. Their leader labor on, who accepted by the numbers. His ability of knowing, understanding and explaining the Bible was considered as a gift of God.

Voigt Vilmos

A VALLÁSOS MESE MESÉLŐJE (VÁZLAT)

Az utóbbi évtizedek nagy néprajzi sikerei (Erdélyi Zsuzsanna népi imádásai, Nagy Olga egyéniségeket új szempontból bemutató kötetei, Nagy Ilona és munkatársai parabiblikus folklór-gyűjtései, Pócs Éva és munkatársai ráolvasás-szövegei, újabban boszorkányper-szövegei stb.) egyértelműen bemutatták, hogy a nem-mindennapi, a numinózus sajátos személyiségekben és az őket körülvevő közösségekben nyilvánul meg. Az említett kutatások még történeti dimenziókat is nyújtottak, valamilyen módon reprezentálják a magyar folklór táji megoszlását. A recens gyűjtések alapján a továbbélés és a változás körülményei is előtérbe kerültek. Különösen az a körülmény, hogy Erdélyi Zsuzsa és Nagy Ilona meg Lammel Annamária szövegei hanglemezen is megjelentek, az előadásmódot és az előadót közvetlenül idézték fel. Ez a még részletezhető, nagyon szerencsés irányzat új dimenziókat adott a magyar folklorisztika kutatásában az egyéniségvizsgálat perspektíváit illetően is. Noha például a magyar népmesekutás „egyéniességvizsgáló” szempontjai még egyáltalán nem apadtak ki, még kiváló mesélőktől kötetek várják a megjelentetést, a név szerint ismert mesélők XIX. századi adatainak vizsgálata pedig csak most kezdődött meg – egyszerűen a „hagyományos” magyar mesemondó-kutatás még egyáltalán nem fulladt ki, még sokáig eredménnyel lesz folytatható, az előbb idézett vallási néprajzi szemlélet itt is sok új lehetőséget kínál.

A legutóbbi időben elkészültek a magyar folklór kézikönyvei (a Magyar Néprajz három kötete), és ez új kezdetet jelent folklorisztikánkban. Rögtön megállapíthatjuk, hogy e kötetekben voltaképpen nem olvashatunk a vallásos elbeszélések specialistáiról. Köztudott, hogy e kötetek rekordterjedelme ellenére is (minden eddigi magyar folklór áttekintés szövegeit egyesítve sem kapunk ilyen bő terjedelmet egy-egy műfaj tárgyalására) sok kérdés érintetlen maradt. A „népmese” fejezetben egy tucat mesélő arcképét találjuk meg, ám a mesemondókról külön nem is esik szó (!) – legalábbis feltűnő dolog Magyarországon, ahol is Ortutay Gyula mesemondó-kutató iskolája volt eddig az egyetlen exportképes folklorisztikai irányzat. A hiedelemmonda kérdéseit tárgyaló fejezet nem szól a vallási elbeszélésekről, következésképp az elbeszélőkről sem. Az „igaz történet, élet-történet, önéletrajz” című, heterogén tartalmú fejezetben nem sok adatot találhatunk vallási történetek előadóirol. Küllös Imola azonban legalább említi Orosz István, a magyar „szentember”, a búcsújáró előénekes önélet-

rajzát, illetve ennek Bálint Sándor által eszközölt kiadását. (Vargyas Lajos főszerkesztő: Magyar népköltészet. Bp. 1988. – Magyar Néprajz nyolc kötetben – Folklór I. – 261.) Minthogy az *Egy magyar szentember. Orosz István önéletírása* kitűnő hasonmás kiadásának nem kevésbé kitűnő utószavában (1991. Szolnok, I. és V.) furcsállja, hogy az egyéniségkutatás áttekintői miért nem említették a maga helyén Orosz István nevét. Noha igaz, hogy a *Magyar Néprajzi Lexikonban* Orosz István nem kapott címszót (itt még a mesemondó Tóth Szőke Józsefné is címszóval szerepel) – ennek ellenére nyugodtan mondhatom, Ortutay Gyula minden odafigyelő tanítványa hallhatott Bálint Sándor könyvéről és Orosz Istvánról, mind az egyéniségkutatásról szólván, mind annál tágabb körben. A „Vallásos népköltészetünk egyéni ihletései” című Bálint sándor tanulmány (Orosz István válogatott énekeihez rövid bevezető) is az Ortutay által gyakran említett dolgozatokhoz tartozott. Ez egy énekeskönyvhöz bevezetőként készült, ám a kötet sosem jelent meg. Először a *Sacra Hungaria* tanulmánykötetben (1943) adták ki, majd 1981-ben *A hagyomány szolgálatában* c. tanulmánykötetben, amelyet még maga Bálint Sándor tervezhetett. Témájánál fogva azonban itt sem a prózaelbeszélővel foglalkozott.

Írányultságát jelzi, hogy az új kézikönyv népköltészetkötetének irodalomjegyzékében hiába keresnénk a *Paraszt Biblia* adatait. (Ám ebből nem arra következtettek, hogy a szerzők vagy fejezetírók mind ateisták lettek volna még pár évvel ezelőtt is...) Ugyanezen kézikönyv VII. kötete a „népszokás – néphit – népi vallásosság” témáit foglalta össze. Itt „egén és közösség a vallás kötelékében” címmel Bárh János foglalta össze a tudottakat. Ez inkább viselkedés- és (para)liturgia-történeti beszámoló. Újabb fejezetben tárgyalja „a kultuszt irányító, szervező személyek és szervezetek” témakörét, ahol is „társadalmi aktivista” névvel illeti azokat, akik körébe a búcsúvezetőket, szentembereket is sorolja. Az ő tevékenységük ennek megfelelően a búcsújárással összekapcsolva azon belül viszont „a hivatalos egyházi szertartáson kívül eső vallásos tevékenység” keretében tárgyalja. Bárh szerint a búcsúvezetők voltaképpen előénekesek (Dömötör Tekla főszerkesztő: Népszokás néphit népi vallásosság. Bp. 1990. – Magyar Néprajz nyolc kötetben – Folklór 3. 379 stb.), akik formálják és teremtik a hagyományt. Azonban előadói tevékenységüket ő sem részletezi.

Összegzésként azt mondhatjuk: a mesemondókról szólván az új áttekintések nem térnek ki vallásos előadóművészetükre, a szent emberekről szólván pedig vallásos szövegeikre.

Noha a folklór (és a népköltészet) műfaji tagolódása közismert, nálunk is sokszor hangoztatott tény, mégsem fogtuk fel kellő mélységben és szélességben e jelenséget. Ugyanis a különböző műfajok más és más előadót, akár „szentembert” igényelnek. Más a búcsús énekek, más a litániák énekesei, más az előimádkozók, más az otthon archaikus imákat mormolók

társadalmi háttere, előadói praxisa. Természetesen a tágan vett népi elbeszéléskincs (*folk narrative*) előadói is különböznek egymástól. A vallásos témájú mesék, az apokrif történetek, az antiklerikális trufák, eredetmondák és eredetmítoszok leszármazottjai egyaránt megtalálhatók a népmesetípus-katalógusokban, sőt a mesélők repertoárjában is. Ám mindezek háttere, műfaji értelme más és más. Ha csak két jellemző foklór műfaj, a legenda és a példázat (nem a legendamese!) szövegeit nézzük, még ezek forrásai, a szóbeli és írásbeli hagyományozódása is más és más. Minthogy nálunk a példázat-kutatás sokévtizedes tetszhalál után most éledt újjá, egyelőre korai volna összegezni a kutatások máris látható tanulságait. Azután mindkét műfaj olyannyira nemzetközi, hogy mondjuk német vagy olasz nyelvű forrásfeltárás nélkül a folkloristák, szövegfilológusok vagy egyházi művelődéstörténészek eddigi eredményei könnyűszerrel átírhatók. Azt is örömmel konstatálhatjuk, hogy a magyarországi (nemcsak magyar nyelvű!) egyházi színjátszás forrásanyagát végre elkezdték közölni. Olyan új, eddig nem ismert összefüggések tárháza ez, amelyet folklorisztikánknak még sok-sok évtizeden át kell figyelembe vennie.

Úgyhogy van még itt mit tenni a jövőben is.

Most azonban egy másik, gyakorlatilag hosszú időre változatlan méretűnek nevezhető forrásanyagra kell hivatkoznunk. Sok évtizedes munka után gyakorlatilag kiadták a Magyar Népmesekatalógus archívumában őrzött szövegek típusmutatóit.

Köztudott, hogy a magyar népmesekatalógus nem regisztrálja az ismert magyar mesekincset, annak még nyomtatott részét sem. Területi, történeti, műfaji szempontból is egyenetlen. Mindazáltal egészében valahogy e hiányosságok kiegyenlítik egymást, kellő óvatossággal és szakértelemmel jól fel lehet használni az itt közzétett anyagot. Még előjáróban hozzá kell tenni, hogy a nemzetközi katalógusokkal való összehasonlítás nem segít sokat. Ezek mind a maguk hasonló aránynélküliségével jellemezhetők. Van román eredetmonda-katalógus (Tony Brill köyve, ám rejtve). A Paul Delarue kezdeményezte és Teneze összeállította a francia mesetípuskatalógusban a vallásos mesék kötete igen figyelemreméltó. Észt (és balti) gyűjtemények jól adták a papcsúfoló trufákat, amelyeket olykor „antiklerikális mesék” névvel népszerűsítettek. A zsidó folklórból nemcsak Bin Gorion kimeríthetetlennek látszó gazdaságú kötetei hozták a vallásos történeteket, hanem alig-alig ismert olyan jobb zsidó prózafolklór-kötet, amelyben ez a műfaj ne lenne igazán sokrétű. A katolikus exemplum-kutatás főként német földön számottevő az utóbbi időben. Egyszóval a magyar katalógus arányait igazán sokféle nemzetközi összehasonlítással értelmezhetjük. Ám ezek egyike sem lehet kizárólagos vagy végleges. Még a magyar folklórban is van határa az összevetésnek. Noha Kriza Ildikó sok tanulmánya tárta fel legendaballadáink témáit, összefüggéseit, e műfajról máig sincs

típusjegyzékünk. Már Schram Ferenc is célba vette, hogy vallásos ponyváink szövegét rendszerez(tet)ji. Ez nem következett be, a közben megjelent publikációk (elsősorban Pogány Péter írásai) különös módon éppen e kérdést hanyagolták el. Legutóbb, itt is a Tüskés-házaspár jóvoltából végre tudományosan is számottevő előrelépés történt: nyilván még ez sem lesz az utolsó szó.

Igen sokféle mesét lehet vallásos meseként előadni. Ám a nagyobb összefüggések a műfajok keretében ragadhatók meg. A Magyar Népmesekatalógus első ilyen kötete Bernát László még Ortutay Gyula által kiadott szakdolgozata: *A magyar legendamesék típusai (AaTh 750-849)* (Bp. 1983). A bevezető sokmindennel foglalkozik (mint néhány más magyar mesetípuskatalógus-részlet is, különösen a szintén szakdolgozat eredetűek), e mesék sajátos mesélőiről vagy mesealkalmairól azonban nem tesz említést. Nem idézi a nemzetközi párhuzamokat sem. A közvetlen célnak megfelelően meseszövegeink tipizálását adja, olykor utalva a más műfajokkal (főként a hiedelemmondákkal) való kapcsolatokra. Az egyes típusok után idézett forrásművek jegyzéke azzal a talán meglepő tanulsággal jár, hogy néhány gyűjteményben (Kálmány Lajos, Gaál Károly, Bosnyák Sándor stb.) viszonylag több ilyen szöveg olvasható. Minthogy azonban a kötet anyaga nem teljes, ezen kívül kötetenként nem is lehet visszakeresni a szövegeket, igazában az olvasó sem kap tájékoztatást a legendamesék kedvelőiről.

Vallási jellegű népköltési gyűjtéseink történetét eddig nem tekintették át. Egy ilyen szemle egyébként is váratlan, meglepő lenne. Az ú. n. Ipolyi Arnold féle mesegyűjteményben a néphit- és a történeti modna-anyag jelentősebb, mint a vallásos mesék száma. Kriza János néhány közismert vallásos meséje (Angyalbárányok – Mőndőlecskéek) közvetlen háttere ismeretlen. Kálmány mesélőiről végől is keveset tudunk, Borbély Mihály nem volt vallásos mesemondó, a többi kötetben pedig inkább az eredetmondák és Krisztus-történetek iránti érdeklődés figyelhető meg. Voltaképpen Ortutay az első, aki Fedics Mihálynál a vallásos mese/mesélő adataira is rábukkant. A későbbi jelentős kötetekben Bálint Sándor kiváló mesemondója, Tombác János, vagy inkább a világszerkezetre és világtörténetre orientált szamosszegi mesélő, Ámi Lajos alakját mutatták be a gyűjtők/közreadók megfelelő részletességgel. Azonban még e művekből sem könnyű összeállítani a vallásos mesemondó portréját.

Amint említettem, sok még a tennivaló e téren. Össze kellene gyűjteni a vallási történeteket mesélők jegyzékét, repertoárjukat. A kötetekben közölt meséket illetően ez nem is olyan nehéz feladat. Noha váratlan segédeszközt ajánlhatok. 1981 óta négy füzetben tettük közzé a *Tulajdonnevek a magyar népmesékben* adattárát (Magyar Névtani Dolgozatok 13., 30., 72. és 80. füzetek). Ezekben 100 kötetnyi mese névanyagát mutattuk be. Bibliai nevek, hiedelem hátterű (hely)nevek és más csoportokban itt vissza-

kereshetők maguk a vallásos mesék, amelyeket azután lehet mesélőnként is bemutatni. Adattárunk a kisebb, a nem meseként publikált, illetve a kéziratgyűjtések anyagát viszont nem tartalmazza. És természetesen egyetlen szót sem szól a mesélőkről.

Egyszóval, máig nem nézték meg, vannak-e elsősorban vallásos történeteket kedvelő mesélők? Férfiak-e, nők-e? Hol mesélnek? Kiknek mesélnek? Honnan ered tudásuk? Mi a véleménye erről a papoknak, az egyháznak? Összefonódik-e az ilyen történetekben a valódi bibliai, az egyházi irodalomból származó, az apokrif, a parabiblikus és az ettől is különböző folklorisztikus elbeszélés-hagyomány. Mielőtt egész kérdőívet tennénk közzé: már e kérdéssor is jelzi, egyelőre e szakkutatás legkezdetén vagyunk. (Az sem vigasztal, mások sincsenek jobb helyzetben.)

THE STORY-TELLER OF RELIGIOUS FOLKTALES (A SHORT SKETCH)

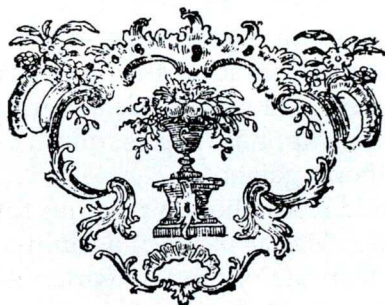
VILMOS VOIGT

The aim of my paper is to summarize the results of previous Hungarian researches and to give a few hints to further studies as regards the story-tellers of religious folktales in Hungary. We are at the very beginning of studying separately of this important topics, thus it was necessary to sum up the achievements hitherto gained.

Despite of the very vivid researches on religious folklore in Hungary, in our new handbooks (e. g. *Magyar néprajz*, a multi-volume series by the Ethnographic Research Institute of the Hungarian Academy of Sciences) the story-teller of religious folktales is not mentioned. Speaking on folk religions or on *homo religious* persons from the Hungarian folk, they do not mention their folk narratives. On the other hand, while describing various genres of folk narratives (religious folktales, saints legends, parabiblical lore etc.) they do not pay attention to their story-tellers in separate chapters. The by and large ready Hungarian tale-type index, (*Magyar népmesekatalógus*) referring to hundreds of religious folk narratives, does not single out the best story-tellers of such tales. Our (not complete) lists of names mentioned in Hungarian folktales (*Tulajdonnevek a magyar népmesékben*, four issues hitherto) could be used as checking list for thousands of Hungarian folktales with religious character: simply by looking to names as God, Jesus Christ, St. Peter, Holy Virgin Mary, or even to Jerusalem, Heaven, Hell, Devil etc. Thus there is a possibility for finding easily the large majority of religious folktales collected and published from true Hun-

garian folk traditions. (A few of such tales has been translated into other languages, too, including English and German too.)

In spite of pioneering studies by Gyula Ortutay and Sándor Bálint, the Hungarian story-tellers of religious folk narratives have been neglected. We need thorough description of their lives, writings, religious activities, a complete register of their narratives, with references to their function, audience, tradition etc. The „organizers” of folk religion activities („saints” in a local sense of the term) use the beauty and the power of religious folk narratives. The stories are of immense age and widely distributed. Their study must be of psychological, comparative and historical character. Hungarian folklore research must write a summarizing work on that genre, so rich and powerful in our folk traditions.

PAULIK ISTVÁN, A GYULAI MÁRIA MÚZEUM ALAPÍTÓJA

A magyarországi katolikus közgyűjteményi hálózat egyik legfiatalabb intézménye a gyulai Szűz Mária Kegye- és Emléktárgyak Gyűjteménye, közismerten a Mária Múzeum. Anyagát nem szakértő néprajztudós, hanem egy gyulai nyugdíjas, Paulik István több éves szívós gyűjtőmunkával állította össze. A Mária tiszteletét szolgáló kegytárgyak múzeumban történő elhelyezésének ötlete nem Paulik Istvántól származik. Őt a Magyarországon már létező, a Bács-Kiskun megyei Petőfiszállás – Szentkút búcsújáró helyen alapított Mária gyűjtemény indította el a gyűjtés megkezdésekor. A fenti gyűjtemény Kátai Géza plébános szorgos gyűjtőmunkája révén jött létre, és ez a példa inspirálta Paulik Istvánt is arra, hogy egy a Szűzanyának tett fogadalom alapján maga is megpróbáljon hasonló gyűjteményt létrehozni. „Egy Máriának tett fogadalmam arra készítetett, hogy az Ő segítségét, imameghallgatását, közbenjárását valamiképpen megháláljam” – írta 1988 novemberében egyik levelében a Mária Múzeum létrehozásáért tett fáradozásai indoklásaként. Később egy rádió interjúban elmondta, hogy az enyészettől akarta megmenteni mindazokat a kegytárgyakat, amelyekre a nagyszülők, szülők halála után sok családban pusztulás várt.

Ki volt Ő, akit levelező partnerei, a múzeum anyagát megcsodáló látogatók „Mária-lovagjának” nevezték? Magáról mindig keveset beszélt, levelezése elejtett megjegyzései alapján árul el kiléteiről valamit. 1924. március 17-én Gyulán született, Paulik István kőfaragó és Képiró Margit gyermekeként. „Nagyon egyszerű és csak polgári iskolát végzett egyén vagyok” – vallotta önmagáról 1989-ben. Mária tiszteletét és a múzeum gondolatát még jobban megértjük egy másik levélrészletből: „Magam is hit nélkül voltam 1952-60 között. Aztán a jó Isten visszavezetett újból Hozzá. Azóta újból megtanultam nagyon mélyen és komolyan imádkozni. És amit esetenként kérek Mária közbenjárásával a jó Istentől, azt én hiszem, hogy megkapom.” A békéscsabai MÉH Vállalat átvevőjeként ment nyugdíjba, majd a gyulai Városi Tanács intézményeiben dolgozott. Gyűjtőmunkájában áldozatos segítője volt felesége, Márkus Zsófia. A múzeum továbbfejlesztésének gondolatával foglalkozva, váratlanul halt meg 1991. február 7-én, gyógyíthatatlan, súlyos betegségben.

Hagyatékában vaskos iratcsomó mutatja, hogy gyűjteményét kiterjedt levelezés útján hozta létre. Az első címekeket Juhász János akkori gyulai segédlelkésztől kapta, majd a kialakított személyes kapcsolatok útján újabb

címeket szerevezve kereste fel leveleivel az egyházi személyeket, a Mária tiszteletben buzgólkodó világiakat, gyűjteménye részére adományokért. 1986-ban az ismert magyarországi kegyhelyek (Csatka, Sümeg, Máriapócs, Márianosztra, Hajós, illetve a szomszédos Romániában lévő Csíksomlyó, Máriaradna), 1987-ben pedig Máriabesnyő, Maria-Zell plébánosainak, kolostorának írt, kegytárgyakat, ismertetőket kérve a megalapítandó Mária gyűjtemény számára. 1986 karácsonyán a Szeged-Csanádi egyházmegyéből győri püspökké kinevezett Pataki Kornéltól a győri Könnyező Szűzanya kegyképéről kért szentképet és ismertetést. (1987 januárjában meg is érkezett a püspöki küldemény.) Gyűjtőmunkájának lassan híre menvén nagyon sok adományozó juttatta el féltett kincseit Gyulára az ország minden tájáról. A múzeum jelenlegi anyagának nagyobbik részét azonban a szerzetes nővérektől, szerzetes papoktól, világi papoktól származó küldemények alkotják. Sikerült jó személyes kapcsolatokat kialakítani az országban működő, az idős szerzeteseket befogadó szeretetotthonok vezetőivel, akik révén a gyűjtemény számos magyar, de a világ távolabbi pontjairól származó Mária szobrot, olvasót kapott. Sokat segített főleg a kezdeti lépések megtételében Kátai Géza Petőfiszállás-Szentkútról, illetve Markója László a Veszprém megyei Kislőd plébánosa, aki saját jövedelmét nem sajnálva igen értékes, számos ritka kegytárgyat tartalmazó keresztmúzeumot hozott létre plébániáján.

1987 tavaszán a már meglévő kegytárgyakból az egyházközség Apor téri épületében lassan kezdett kiformálódni egy állandó kiállítás. Paulik István maga készíteti az egyszerű installációt, folyamatosan rendezi a beérkező kegytárgyakat. Mielőbb szeretné a nagyközönség számára is hozzáférhetővé tenni kincseit. Egy évig tartott azonban, míg a gyűjteményből nyilvánosan bemutatható múzeum lett. Az egyházi közgyűjteményi hálózat szakértőivel kellett először is felvenni a kapcsolatot. Farkas Attila az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ titkára 1987. április 26-án kelt levelében tájékoztatja Bielek Gábor apátplébánost a közgyűjteménnyé alakítás lehetőségeiről. Még ugyanez év koraőszén Farkas Attila, Pálos Frigyes és Dávid Katalin megtekintette Gyulán a már meglévő kegytárgyakat és négy darab kivételével kiállíthatónak minősítette az anyagot. Az egyházközség képviselőtestülete novemberben tárgyalta a múzeummal kapcsolatos teendőket, határozatában Paulik Istvánt választotta meg a gyűjtemény vezetőjének és a gyűjtőmunka további folytatását kérte tőle. (A gyulaiak radnai búcsújárásával kapcsolatos kegytárgyak gyűjtését is feladatává tette, aminek lelkiismeretesen eleget is tett.) 1988. február 18-án elkészült a gyűjtemény tételes leltára (344 tételből állt ekkor), amely alapján, március 14-én megszületett az adományozó okirat, miszerint a gyűjtött anyagot a gyulai Római Katolikus Egyházközségnek adományozta. Az egyházközség elfogadván az adományt, gondoskodott annak szerve-

zett bemutatásáról, kötelezettséget vállalt arra, hogy a gyűjtemény mindig Gyulán marad és a látogatók rendelkezésére áll. Az állomány gyarapítását és rendezését az adományozóra bízta.

1988. május 28-án, szombaton délután a gyulai Szűz Mária Kegye- és Emléktárgyak Gyűjteménye néven hivatalosan is megnyílt Paulik István kis múzeuma. A megnyitó beszédet Farkas Attila érseki tanácsos, a Katolikus Gyűjteményi Központ titkára tartotta. „Olyan tárgyi emlékek ezek, – mondotta többek között – melyek a hívő közösség hétköznapi hitéről, vallásos, az egyszerű nép munkáját és pihenését ezernyi szállal átszövő transzcendens vonatkozásokról vallanak. A falusi szobák sublód oltáiról, Bernadette Szép Asszonyának lelki hódításáról, a haldoklók mellé helyezett gyertyák túlvilági fényéről, az árvaságban, özvegységben egyedüli vigaszt jelentő átvért Szív szeretetéről tesznek tanúbizonytságot. Ezek a tárgyak nem készültek nemesfémből, nincs rajtuk próba és hitelesítő bélyeg. De így van ez jól! Ezért őszinte, ezért póztalan ez a népi hitvallás.” A megnyitó családi hangulatú szeretet vendégsége a Józsefvárosi-templom Rózsafüzér Társulata tagjainak önzetlenségét dicséri. (Róluk még más összefüggésben szólnunk kell.) A gyulai Mária Múzeum állandó kiállításának 1010 tétele a magyarországi kegytárgy kultúra különböző korszakait szemléletesen mutatja be. A gyűjtemény és a kiállítás törzsanyagát az elmúlt egy évszázad alatt készült Mária képek, szobrok, rózsafüzérek alkotják. A Szűzanya életéből vett jeleneteket (Angyali üdvözet, Szent Család, Mária halála) színezett metszeteken, naív olajnyomatokon, festett üvegeképeken megörökítve láthatja a látogató. (Az üvegeképek közül a szekszárdi németek körében használt 12 darabból álló úgynevezett „tükrös szentkép”-sorozat érdemel figyelmet, Korossy József és családja adománya.) A falra akasztott szentképek másik része a híres Mária kegyhelyek kegyképeinek, kegyszobrainak másolatai, nem ritkán azoké, amelyekhez a családból eljutott valaki. (A gyulaiak radnai búcsújárásának szentképei külön falitárlóban kaptak helyet.) A Mária szobrok gyűjteményének zömét a lourdes-i Szűzanya porcelánból, gipszből, műanyagból (világítással, illetve a lourdes-i forrás vizét tartalmazó Mária alakú tartóként) készült különböző méretű alakjaiból áll. A Lourdes előtti Mária ábrázolások zöme az ismert kegyhelyek szobrainak szabad másolata, változata. (Fúvott üvegből készült, belülről fém párával színezett szobrocskák, és egy a múlt század közepén készült, Németgyuláról bekerült csodálatosan ép viasz Madonna szobor érdemel figyelmet.) Néhány nagyon szép példány található a fából, porcelánból készült házi oltárokból is a gyűjteményben. (Máriát, a Golgotát, a Szent Családot ábrázolók.)

Az állandó kiállítás legfigyelemreméltóbb kollekciója a több mint fél-száz darabból álló rózsafüzér gyűjtemény. Nem csak az 1, 5, 15 tizedes és egyéb speciális Mária olvasók, hanem Szent József, Szent Antal olvasók is

vannak benne. Két érdekességre is fel kell hívunk a figyelmet. Schütz Klára Kalocsai Iskolanővér adománya az a velencei kristály üvegből készült, különlegesen szép rózsafüzér, amelyik Mindszenty bíboros hercegprímás ajándékaként került tulajdonosához, még az amerikai nagykövetségen töltött éveiből. A másik Lourdes-ből származó úgynevezett egytizedes olvasót Stefán László püspök ajándékozta egy jászberényi nővérnek, keresztjében miniatűr üvegcsé lourdes-i vizet rejt. Szerepel a gyűjteményben a helyi Rózsafüzér Társulat közös olvasója is, amelyet az elhunyt társulati tag koporsójára helyeztek a temetésén. A Szentföldről, Fatimából, Lourdesből származó 5 tizedes olvasók ugyancsak megtalálhatók a kollekcióban, amelyek értékét származási helyeik adják meg. A rózsafüzér keresztjében szentek ereklyéit is elhelyezték. Ilyen ereklyés keresztből 5 darabot őriz a gyűjtemény.

Az alapító közel ezer darab kis méretű, imakönyvbe helyezhető szentképet gyűjtött össze. Ebből csak a legértékesebb darabokat helyezte el a kiállításon, (XVIII. századi metszetes szentképek: Szentháromság, Szeplőtelen fogantatás, Nepomuki Szent János; az első világháború idejéig gyakori úgynevezett csipkés szélű szentképek) nagyobb része feldolgozásra vár. E szép kollekcióban sajátos helyet foglalnak el a búcsújáró helyekről származók. A gyulaiak említett radnai búcsújárásaiból is számos magyar és német nyelvű radnai szentkép került a múzeumba.

Gazdag a kegyérmek gyűjteménye is, amelyek nagyobb része híres búcsújáró helyekről származik, de helyet kapott itt az úgynevezett Csodás Érem, és a legújabb rosa Mystica érem is.

Külön érdemes említést tennünk az ima- és énekeskönyvek, lelki olvasmányok, katolikus kalendáriumok, töredékes újság és folyóiratpéldányok így is értékes gyűjteményéről. A magyar nyelvűek mellett a gyulai német-ség által használt gótbetűs, helyben szerkesztett példány is van, sőt szlovák, horvát, de még cigány nyelvű is. Külön vitrinben kapott helyet a 140 bélyegből álló kollekció, amely csak Mária ábrázolásokat tartalmaz.

A magyar szakrális néprajzi anyag mellett az állandó kiállítás és a gyűjtemény raktárban lévő egyéb darabjai az egyetemes egyház Mária tiszteletének beszédes dokumentumai. Számos külföldi, az európai kegyhelyekről, de a missziós munkát végző szerzetes nővérek és szerzetesek áldozatkészségéből számos Fülöp-szigeteki, zairei, kanadai, kínai, indiai eredetű Máriát ábrázoló kegytárgy is szerepel a kiállításon. E külföldi eredetű tárgyi anyag a Mária tisztelet interetnikus kapcsolataira is fényt vet, értékes kutatási anyag lehet.

A Mária gyűjtemény tehát nem elsősorban a szakrális néprajzi kutatás módszeres gyűjtőmunkája alapján jött létre, hanem egy jószándékú, Mária tisztelő autodidakta fáradozásainak eredményeként. A gyűjtemény bizonyos esetlegesség mellett mégis jól reprezentálja a Mária tisztelet kegy-

tárgy anyagának sokféleségét. Ezek egy része még nem tart számot a kutató érdeklődésére, kora, anyaga, illetve a vele kapcsolatos ájtatossági formák újszerűsége miatt. Később azonban ezek a tárgyak és a velük kapcsolatos ájtatosságok a tudományos érdeklődés homlokterébe kerülhetnek. A múzeumi anyag jellege jól tükrözi a katolikus kegytárgykultúra megítélésének azon sajátosságát, miszerint csak a nemesebb anyagokból, művészileg kvalitásosan megfogalmazott kegytárgyak képviselnek értéket, illetve a származási hely tehet művészileg kevésbé értékes kegytárgyat figyelemre méltóvá. A nép körében használt egyszerű, sokszor talán giccsesnek minősített kegytárgyak a szakrális néprajzi kutatást sem minden esetben érdekelték, így Paulik István ezzel az eklektikus gyűjteménnyel számos egyébként elkallódásra ítélt darabot mentett meg. (A kvalitásos kegytárgyak mellett még Lékai László bíboros, kezdeményezésére megindult az egyházi közgyűjteményekben a szakrális néprajzi anyag gyűjtése is, így a korábbi egyoldalúság előnyösen megváltozott.)

Amint már említettük, a múzeum anyagának jelentős hányada szerzetes nővérek és szerzetes papok adományai alapján állt össze. A Mária tiszteletre jellemző kegytárgyanyag mellett, több esetben a rend által használt rózsafüzért, zsolozsmát, imakönyvet, fogadalmi emléktárgyakat is átadtak a múzeumnak. Ez adta az ötletet ahhoz, hogy a múzeum továbbfejlesztésére érdemes lenne a Magyarországon 1950 előtt működött szerzetesrendek tárgyi emlékeit külön kiállításon bemutatni. 1988-ban, amikor még Paulik István hozzákezdett a rendek tárgyi anyagának módszeres gyűjtéséhez, még nem volt világos, hogy az 1950-ben működési engedélyüktől megfosztott rendek újrakezdhetik tevékenységüket, így közhasznú munkájuk emlékének megőrzése mindenképp indokoltnak látszott. Időközben azonban csaknem valamennyi korábban hazánkban működött férfi és női szerzetes közösség újrakezdte nyilvános működését, azonban az általuk viselt mai szerzetesi ruházat nem azonos az 1950 előttivel, emiatt a kiállítás létrehozása továbbra is indokolt maradt. Az egyes férfi és női szerzetes közösségek tagjait 50 centiméter magas, a rend jellegzetes ruhájába öltöztetett babákon mutatja be a múzeum másik állandó kiállítása, a tárlókban pedig a rendek életének tárgyi emlékei sorakoznak. A babák és az installáció elkészítésének fedezetét az Actio Catholica, a Művelődési Minisztérium és a Soros Alapítvány anyagi támogatása tette lehetővé. 1990. október 7-én, a gyulai őszi Virágbúcsú vasárnapján Weismahr Béla jezsuita páter ünnepi beszédével nyílt meg a két helységgel kibővített múzeum új kiállítása. (A TV Híradó képes összeállításban számolt be az eseményről még aznap este, majd október 26-án a Kossuth Rádió Szeretetszolgálat című műsora sugározta a Paulik Istvánnal készített interjút.)

Élete utolsó hónapjaiban a győri püspökként mártírhálált halt egykori gyulai plébános, Apor Vilmos emlékét készült újabb, már szerényebb mé-

retű kiállítás megrendezésével megörökíteni. E tervét már nem tudta megvalósítani. Múzeuma ma is működik, az idei év második felétől kapott jelentős állami támogatás lehetővé teszi állandó teremőr alkalmazását, és a rendszeres napenkénti nyitvatartást.

Paulik István nemcsak fáradhatatlan múzeumszervező, de az egyház-község hitéletének is aktív részese volt. A képviselőtestület tagja, vasárnaponként, ünnepeken, az adventi rorate miséken szívesen ministrált mindkét templomban. Nagyböjtben keresztúti ájtatosságot vezetett. A gyulai Józsefvárosi Szent József templom Rózsafüzér Társulatának tagjaként élete utolsó éveiben esztendőnként két zárandoklatot vezetett jórészt ismert Mária kegyhelyekre. 1988-ban Mátraverebélyen, a következő évben Bátaszéken, majd Solymáron, 1990-ben Kalocsán és Hajóson, majd a híres Mátra vidéki Fallos-Hasznos búcsújáró helyen fordult meg a társulat tagjaival. A romániai viszonyok megváltozásával 1990-ben eljutott társulati zárandoktársaival a gyulaiak egykori kedvelt búcsújáróhelyére, az Arad melletti Máriaradnára. Mindenünnen újabb kegytárgyakkal felszerelve tért meg, tovább gyarapítva a már meglévő Mária anyagot. A zárandoklatok lelki programját is ő állította össze, indulás előtt az illetékes plébánosnak írt levelében gondosan elsorolta, mit kér. Szentmisét hallgattak minden esetben a kegytemplomban, keresztutat, közös rózsafüzér imát végeztek. Búcsújáró élményeit kedves levelezőpartnereivel is szívesen megosztotta, sohasem titkolva el azt a nagy lelki hasznót, amit egy-egy útjuk jelentett.

Sokat tett az úgynevezett Csodás Érem és a Zöld Skapuláré elterjesztéséért. (A Zöld Skapulárét betegágyán is szinte az utolsó pillanatig viselte.) Buzgólkodásának köszönhető az Olaszországból származó Rosa Mystica tisztelet gyulai elterjesztése. Többszöri levélbeli tájékozódás után 1989. augusztus elején a Titkos Értelmű Rózsa tiszteletének elterjesztésén fáradozó, az NSZK-ban működő szervezettől megkapta a B. 5824 sorszámú Rosa Mystica szobrot, rózsafüzért és magyar nyelvű imafüzetet. Szeptember elsejétől a Rózsafüzér Társulat vezetőivel történt megegyezés alapján a Rosa Mystica rózsafüzért, illetve az imafüzet napi imádságát a tagok egyes csoportokban vagy magánájtatossággként végzik. Minden hónap 13. napján szentmisét mutat be a Társulat Rosa Mystica tiszteletére, majd közösen előimádkozzák az imafüzet napi imádságát és a Rózsafüzért. A kegyszobor a Szent József-templom Szent Vendel oltárán kapott helyet. Az 1989 szeptemberében Solymárra szervezett zárandoklatra magukkal vitték a nemrég kapott szép szobrot. A Rosa Mystica tisztelet részleteire e helyütt nem tudunk kitérni, ismertetése már magyar nyelven is hozzáférhető. Az ájtatosságok központi gondolata az engesztelés, amit a Szűzanya Lourdesban, Fatimában is kért Bernadettől, illetve a fatimai gyermekektől.

Gyűjteménye rendhagyó módon jött létre, a szabályos múzeumi követelményeknek sem felel meg mindenben. Az egyes tárgyak dokumentálá-

sa levelezése alapján utólag lehetséges, bár az utolsó években már maga is tudatosan törekedett erre. Két ujjával fáradhatatlanul kopogta öreg írógépén a leveleket a világ minden tájára, ahonnan kegytárgyakat remélt. Kopott kék Trabantjával sok száz kilométert tett meg, hogy egy-egy szobrot, olvasót, képet megszerezzen gyűjteménye számára. Fogadalmát teljesítve térhetett meg Teremtőjéhez.

ISTVÁN PAULIK, DER STIFTER DES MARIENMUSEUMS IN GYULA

JÓZSEF JÁROLI

István Paulik, der in Gyula lebende Rentner begann von der Mitte der 1980er Jahre an die Heilige Jungfrau darstellenden Devotionalien, Rosenkränze, Briefmarken zu sammeln. Entsprechend seinem Gelübde brachte er eine Sammlung zustande, die zur Grundlage der am 28. Mai 1988 in Gyula eröffneten ständigen Ausstellung: „Heilige Jungfrau Devotionalien- und Denkmälersammlung“ wurde.

Die im Gebäude der römisch-katholischen Pfarrei auf den Apor-Platz 11. eingerichtete Ausstellung stellt den Besuchern mehr als tausend Maria darstellende Heiligenbilder, Statuen, Briefmarken und Rosenkränze vor. Die Kollektion enthält – aus Großmütigkeit vieler in Ungarn und in Ausland lebenden Spender – ein reiches Devotionalienmaterial der heimischen und der allgemeinen Marienverehrung.

Die andere ständige Ausstellung der Sammlung stellt den Mönchsorden ein Denkmal, die vor 1950 in Ungarn wirkten. Auch ihr reiches Material sammelte István Paulik zusammen durch Spenden der bei uns und in zahlreichen Ländern der Welt lebenden Mönchen und Nonnen. Seit der feierlichen Eröffnung am 7. Oktober 1990 ist das die einzige in öffentlicher Sammlung vorgestellte Ausstellung dieser Art in Ungarn.

Neben seiner Sammlerarbeit organisierte István Paulik regelmässig Wallfahrten für die Mitglieder der Rosenkranzgesellschaft der josefstädtischen Kirche, derer Reihe auch er beirat. In Gyula fing die Rosa Mystica-Verehrung infolge seiner Ansätze an. Er erwarb die berühmte Rosa Mystica-Statue für die Gyulaer josefstädtische Kirche. Am 7. Februar 1991 ist er unerwartet an einer schweren, unheilbaren Krankheit gestorben. Sein Museum ist seitdem eine öffentliche Sammlung mit offiziellen Wirkungserlaubnis geworden.

Közlések

Varró Ágnes

HORVÁTH GYÖRGY (1908-1991), SZÉKESFEHÉRVÁR-FELSŐVÁROS BÚCSÚVEZETŐJE

A környezet

A felsőváros Székesfehérvár északi külvárosa, az 1872-ig álló Budai-kapun kívüleső része. Az itt élő, túlnyomórészt a XVIII. század első felében betelepült lakosság napjainkig egységes, zárt faluszerű települést alkot, s nemcsak a településszerkezet következtében különül el Székesfehérvár többi városrészétől, hanem a népi kultúra számos egyéb vonatkozásaiban (pl. népviselet, szokások, népi vallásosság) is. Igen jellemző volt a városrészen belüli párválasztás, megszólták, rangon alulinak tartották, ha valaki például egy kevésbé tehető alsóvárosi feleséget hozott a házhoz. Fő megélhetési forrás a földművelés, valamint a fuvarozás volt, az asszonyok pedig piacozással egészítették ki a család jövedelmét. A felsővárosi rendkívül dolgoz, szorgalmas, környezetével, külső megjelenésével kapcsolatosan igényes, ugyanakkor igen rátarti, büszke, öntudatos, zárkózott, nehezen megközelíthető közösség. A közöttük végzett néprajzi terepmunkám során gyakran tapasztaltam a „felsővárosi öntudatot”, a munkával szerzett nagyon fontosságának hangsúlyozását, s más városrészek lakóinak, elsősorban a szegényebb alsóvárosiaknak és palotavárosiaknak lenézését. Utóbbiakat kertészkedésük miatt csak „zöccséggeseknek”, „zöccséghegyezőknek” emlegetnek.

A hivatalos vallásos gyakorlat központja a felsővárosi Szent Sebestyén és Flórián templom. Nagyünnepeken és vasárnapokon a felsővárosiak közül különösen a fiatalok és a férfiak sokan a belvárosi bazilikában vagy a ciszterci templomban vettek részt szentmisén. Ha a főszékesegyházba indultak, azt mondták „Megyünk az öregbe”, a ciszterci templomba menet pedig „megyünk a németekkhő” vagy „megyünk a zirciekhő”.

A közösségi és személyes vallásgyakorlat, imaalkalmak, a vallásos kultusz tapasztalataim szerint elsősorban az idősebb (60 éven felüli) generáció életében kap hangsúlyos szerepet napjainkban. Ők alkotják azon vallásos körök, jámbor társulatok tagságát (pl. József Társulat, Apostolok, Rózsafüzér Társulat), amelyek összefogója, vezetője Horváth György volt.

A család

Horváth György 1908-ban született Felsővároson, a Zámoly utcában. Szülei, Kálmán Katalin és Horváth Ferenc 30 holdon gazdálkodó, módos családnak számítottak. Apja több felsővárosi gazdához hasonlóan fuvarozással is foglalkozott, Fiuméből szállított rizset, cukrot, déligyümölcsöt a belvárosi kereskedők megbízásából.

Az édesapa igen korán, 1912-ben meghalt, édesanyjuk egyedül nevelte fel a két fiút. A Zámoly utcai iskolában elvégzett hat elemi után már 12 évesen nehéz fizikai munka végzésére kényszerült. Vallásos buzgósága már legénykorában feltűnő volt. Sógornője így emlékezett vissza: „1933-ban került hozzánk. Már akkor is észre lehetett venni rajta, hogy nagyon vallásos. Amikor harangoztak, megállt, levette a kalapját. Nem röstellte a cselédek előtt se. Ha kiindult a kapun a kocsival, megállt, Dicsértesséket mondott, úgy indult el. Ki nem ment volna enélkül a kapun. Délbe nem törődött vele, még ha kinevették is, az utcán megállt, köröszöt vetett, gondolom az Isten segítségét kérte, azután úgy indult tovább. Ez mindig még öregkorára is megmaradt benne.” Feleségével, Lits Erzsébettel, aki szintén a Zámoly utcában nevelkedett, 1933-ban kötöttek házasságot, és 58 éven át, Horváth György haláláig éltek együtt megértésben és szeretetben. Gyermeük nem lehetett, viszont örökbe fogadták felesége nővérének halála után annak 3 éves István fiát, akit felneveltek és a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumban iskoláztattak.

Horváth György szerepe Felsőváros vallásos életében

Az előadásom címében Horváth Györgyről, mint búcsúvezetőről emlékeztem meg, azonban Felsőváros vallásos jellegű szervezeteinek, társulatainak szintén vezető, összefogó, szervező egyénisége volt. Mint említettem, Felsőváros a népi kultúra számos megnyilvánulásában, így a vallásos népélet több vonatkozásában is különbözött Székesfehérvár többi városrészétől. E különбözőség egyik kifejezője a felsővárosiak búcsújáró szokásai, a közös zarándoklat iránya. Az alsóvárosiakkal, palotavárosiakkal közösen látogatták Jásd, Csatka, Andocs kegyhelyeket, viszont kifejezetten a „felsővárosiaké” volt a bodajki és különösen a kismáriacelli (celldömölki) zarándoklat, melyet külön, egy csoportban, saját búcsúvezető irányításával tettek meg. Mivel pap nem vett részt a felsővárosiak búcsújárásában, tulajdonképpen a búcsúvezető vette át a plébános tekintélyét a hívek előtt a zarándoklaton. A felsővárosiak gyalogos búcsújárásáról egy korábbi dolgozatomban részletesen szoltam. Az alábbiakban csupán a búcsújárás egyik kulcsemberének, a processióvezetőnek a közösségben betöltött szerepét

részletezném, amely szerepet Horváth György töltötte be 29 éven át. A felsővárosiak által felkeresett búcsújáróhelyek közül a legfelemelőbb lelki élményt, ugyanakkor a legnehezebb szervezést a kismáriacelli hatnapos gyalogbúcsú jelentette. Horváth György először 13 évesen, édesanyjával kereste fel a kegyhelyet, ahová később évtizedeken át ő vezette a zárándoklatot, évről-évre őt bízták meg a Felsővárosi Katolikus Kör tagjai ezzel a feladattal. A búcsújárás résztvevői nála jelentkeztek, s fizették be a zárándoklat közös költségeit. A közös pénzből a búcsúvezető fizette ki a teherszállító bugyroskocsisokat, valamint a falvakon áthaladó zárándoklat tiszteletére történő harangozást.

Minden évi búcsújárásnak külön pénztárcönyve, pontosan vezetett költségvetése volt, amit szintén a búcsúvezeőt készített el. Az ő feladata volt a zárándoklat technikai zökkenőmentességére való odafigyelés, az éjszakai szálláshelyek kijelölése, az étkezési szünetek betartása. A búcsúvezető szabta meg az énekek és imádságok rendjét is. Szigorúan ügyelt a fegyelemre, az éjszakai szállásokon a nemek szerinti elkülönülésre. A nem a zárándoklat lelkületéhez méltó módon viselkedőke a búcsúvezető tekintélyénél fogva az egész búcsús menet előtt megbüntethette. A fegyelmezetlenkedőnek háromszor meg kellett kerülnie a vezérzászlót, ami igen megszégyenítő volt. A közössége megbízásából és bizalmából lett búcsúvezető Horváth György jól ismerte környezete tagjainak személyes kapcsolatait, súrlódásait. A búcsújárás résztvevőinek lelki megtisztulására is odafigyelt, hiszen a viszálykodókat személy szerint még a zárándoklat megkezdése előtt kibékülésre szólította fel. A gyalogos celli zárándoklat megszűnése után a kegyhelyhez vezető utat vonaton teszik meg a felsővárosiak 2-3 vasúti kocsit lefoglalva. Bár a zárándoklat időtartama lerövidült, de továbbra is közös énekléssel, imával készülnek a kegyhelyre érkezésre.

Horváth György a vonattal való utazásnál is megmaradt, mint a felsővárosiak búcsúvezetője. Ezt a szerepet meg is tartotta 80 éves koráig, amíg betegsége ágyhoz nem kötötte. Kitűnő, erős, határozott és őszinte hittel áradó énekhangját magnófelvételeken őrzöm, a celli zárándoklat teljes népének repertoárját elénekelte nekem. Meghatódva beszélt a gyalogos zárándoklatok megerőltető, ám lélekben felemelő közösségi élményéről. Sógornője elbeszélése szerint még a halála előtti napon is reménykedve emlegette, hogy a következő évben még egyszer elmegy a celli búcsúba. Ugyancsak sógornője tette hozzá: „Ha a sok imádságot meg a búcsújárást beszámítják neki odafönt, akkor jó helyen van.”

A búcsúvezetés mellett Horváth György kiemelkedő szervező egyénisége volt a felsővárosi egyházközség különböző társulatainak is. Már fiatalon *templomatyának* választották meg. A templomatya vezette a plébánia ügyes-bajos dolgait, technikai gondjait intéző *apostolok* körét. Apostoloknak nevezték a 12-16 felnőtt férfiakkól álló csoportot, akik a plébános se-

gítségére voltak a templom és a plébánia épületével kapcsolatos teendőkben, elvégezték, illetve megszervezték a szükséges javításokat, tatarozást, megrendelték az építőanyagot, bonyolították a szállítást. Nagyünnepeken, búcsúkor az apostolok perselyeztek, ők intézték a körmenetek gyakorlati lebonyolítását. Az apostolok közé kiválasztás útján lehetett bekerülni, a plébános és a templomatyá döntése alapján. Horváth György kisebb megszakításokkal töltötte be ezt a tisztsége Felsővároson. Az apostolok közösségének irányításán kívül ő volt a József Társulat vezetője, *dékánja* is.

A József Társulat a temetések megszervezése és lebonyolítása körüli teendőket látja el. A társulat 70-80 tagot számlál. Rangot, kitüntetést jelentett a József Társulatba lépni. Új tagot akkor vettek föl, a valaki kihalt. A dékán fogta össze az egész József Társulatot. Ő vezette a pénztárkönyvet, a társulati naplót. Haláleset alkalmával a dékánt keresték fel először a hozzátartozók, vele beszéltek meg a temetés menetét. Ha az elhunyt családjában nem volt elegendő férfi rokon a koporsóvivéshez, a József Társulat tagjai közül került ki a 6 koporsóvivő, vagy testvivő, a koporsó két oldalán haladó 6 lámpás vagy gyertyás, valamint a koporsó előtt a keresztestvivő és zászlóvivő. E 14 ember értesítését, a feladatok elosztását is a dékán végezte. Ugyanő intézte, ha igény volt rá, a temetésig az elhunyt házában a halotti olvasó imádkozását. Ha társulati tag halt meg, a József Társulat is csináltatott neki koszorút, mondatott érte misét. Ennek megszervezése is a dékánra hárult. A temetés végeztével a közreműködő 14 társulati tag fizetsége volt az áldomás, amikor a gyászoló család megvendégelte őket borral, pálinkával. A József Társulat évente egyszer, József nap előtti vagy utáni vasárnapon tartotta gyűlését a felsővárosi templomban. Ekkor számolt be a dékán az előző évi temetésekről, a kiadásokról, a társulat anyagi helyzetéről. Horváth György 1990-ig tevékenykedett a József Társulat dékánjaként, jelenlegi utóda Berta István. Szent József tisztelete egyébként igen jellemző volt Felsővároson. József napkor a karmelita templomban, vagy József templomban tartott nagymisére, az ácsok miséjére igen sokan mentek el. Ugyancska nagyszámú felsővárosi látogatta a József napi nyolcadban tartott litániát is.

A Felsővároson is működött (ma is él) Rózsafüzér Társulat. Tagjai elsősorban buzgó, jámborlelkű asszonyok, akiknek bűn terhe mellett naponta kötelező a rózsafüzér elimádkozása. Horváth György, Mária tisztelete, tanújeleként mint egyedüli férfiember a Rózsafüzér Társulatban is szerepelt. Felesége volt a társulat elnöke a nyolcvanas évek végéig. Irányításával történt minden hónap első vasárnapján az esti litánia végeztével a titokhúzás. A rózsafüzér elsősorban a nők imája. Mondása közben az olvasót feltűnően, a csuklójukra csavarva tartják, s pergetik a szemeket. Érdekes megjegyezni, hogy Horváth György két tenyerében egy csomóban tartva az olvasót, szinte észrevétlenül számolta a tizedeket. Tekintélye, mély val-

lásossága és kiváló hangja miatt, mint *előimádkozó* szerepelt a közösségi ájtatosságon, szentségimádásokon, litániakon, például a felsővárosiak Új-évkor és Farsangvasárnaptól Húshagyókeddig a bazilikában tartott közös szentségimádásán, a Sebestyén-litánián vagy a nagyböti stációjáráskor.

A templomi közös imádkozáson való részvételen kívül otthonában is szervezett házi ájtatosságot. Nagypéntek előtti kilenc napon minden este egy-másfél órás ima és éneklés volt náluk a Fájdalmas Szűzanya tiszteletére. Az utcabeliek, rokonok, szomszédok jöttek össze és sokszor többen voltak, mint a litánián. Az általa életben tartott fájdalmas heti házi ájtatosságot halála után egy másik családnál, Polczeréknél továbbra is megtartják.

A közösségi vallásos élet szervezésén kívül természetesen magánéletében is nagyon imádságos, templomjáró, istenfélő és Máriát tisztelő ember volt. Reggelente énekes imával kezdte a napot, az „ó Jézusom én Krisztusom szent nevedben fölkelek” kezdetű énekkel. Különösen idős korában minden este felesége és egy-egy szomszéd vagy rokon társaságában elmondták az Űrangyalát. Mindig 11 szándékért ajánlotta fel a szüleieért, testvéreért, rokonaiért, azokért akikért senki nem imádkozik, a tisztítótűzben szenvedőkért. Szent ember volt-e Horváth György? – kérdésemre egy felsővárosi asszon így válaszolt: „Szent nem volt, de az még el volt könyvelve életiben, hogy vallásos, szentéletű ember volt, de hogy szentember mint Kaszap, illet nem mernék mondani. De szentnek lenni nem olyan könnyű, hogy jót tesz valaki meg imádkozik. Arra úgy vissza tudok emlékezni, az imádságaira, hogy mennyire hívő ember volt. Úgy jó vóna, ha a papok is mind ilyenek vónának, aki elmegy papnak, így hinne az Istenbe, mint mondjuk egy egyszerű ember. Ez meg nem bántotta a Jóistent soha. Mindenki szerette. Nem volt ellensége.” Ez a felsővárosi parasztasszony szentnek tartja Kaszap Istvánt, akinek a székesfehérvári Prohászka templom oldalában lévő sírját hálaadó, köszönő táblácskák borítják, akit a gyógyulást kérő beegyek, bajba jutottak hívnak segítségül, akinek nevéhez csodás gyógyulások fűződnek, s szent életűnek véli a magafajta egyszerű parasztembert, a kortársát, szomszédját Horváth Györgyöt. Tisztelettel emlegeti mély vallásosságáért, közössége vallásos életének szervezéséért, tiszta jelleméért, akinek jelenlétében – akárcsak a pap előtt – mindenki ügyelt nehogy Istent sértő szavakat használjon.

Nem beszélnek róla csodás történeteket, csupán halálával kapcsolatosan sógornője jegyezte meg: „Nem akartam elhinni, hogy halott: a szája nem maradt tátva – nem hiába soha az életbe az Istent nem bántotta meg, de csukva is maradt a szája. Azt szokják mondani, hogy aki nem káromkodik, hogyha meghal, annak nem marad tátva a szája. Ezt az ajándékot kapja az Istentől.”

A felsővárosiak jellemzően különös kritikával figyelik a mindenkori plébánosukat, igen nehéz az elvárásaiknak maradéktalanul megfelelni. Hor-

váth György egyéniségénél fogva alkalmasnak bizonyult a hivatalos egyház képviselője és a hívek közötti közvetítésre. Egyik rokona így beszélt erről: „A papokkal kigyűtt, mert engedékeny volt. Amit mondtak, jól van, el van intézve. Mikor szidtam a papot sokszor azt szokta mondani: még te is szidod, aki vallásos, hagyd rá, azé majd ő felel a másvilágon.”

Feltűnő vallásossága mellett nem volt visszahúzódó, elzárkózó, magába forduló természetű, ellenkezőleg, szívesen és aktívan részt vett lakodalmakban, bálokon, mulatságokon. Egyéni adottságai, jó szervezőképessége, nyitottsága, buzgó vallásossága miatt tisztelt példaképpé vált környezetében, olyan szentéletű emberré, aki arra érez elhivatottságot, hogy összekötő kapocs legyen közössége és az egyház között.

GYÖRGY HORVÁTH (1908-1991), THE LEADER OF PILGRIMAGE OF SZÉKESFEHÉRVÁR-FELSŐVÁROS

ÁGNES VARRÓ

The inhabitants of Felsőváros, the Northern suburb of Székesfehérvár, were primarily engaged in farming, and the area has preserved its closed rural character. The inhabitants of Felsőváros separated from the other parts of Székesfehérvár in several fields of folk culture (eg. folk customs, costumes, religious life).

György Horváth who was not only the leader of pilgrimages but also of other religious, pious societies, played an important role in the organization and animation of the religious folk life of Felsőváros. He was elected churchwarden at his early youth to conduct the maintenance works around the church. He was also the dean of József Society (József Társulat) which functioned as an organiser of funerals.

Because of his deep devotion and his sonorous voice he lead the prayers, adorations and litanies at community services. As an expression of his reverence to the Virgin Mary he was the member of the local Rosary Society.

Being the leader of pilgrimages he regularly organised and guided the processions of the parish for 29 years to Jásd, Csatka, Andocs, Bodajk and to Celldömölk also called Hungarian Mariazell. Apart from arranging and guiding pilgrimages he also supervised their discipline.

Besides the animation of communitarian religious life György Horváth was a devoted pious man in his private life as well. He has had the reputation of holy person among those who knew him.

KUNSZENTMÁRTON MÚLT SZÁZADI SZENTEMBER: ÖKRÖS JÓZSEF

A Jászladányban működő és országos népszerűsége emelkedett Orosz Istvánon kívül az Alföld más helyiségeiben is tevékenykedtek született tehetséggel megáldott, közösség szervező képességgel rendelkező előénekes, búcsúvezető emberek. Ilyen sokoldalú „szentember” volt a múlt század folyamán Kunszentmártonban Ökrös József takácsmester, a takácsok céhének atyamestere, később a földbirtokosok közé emelkedett vagyonos „parasztpolgár”. Gazdag kézírathagyatékát a kunszentmártoni Helytörténeti Múzeum őrzi, de mivel írásai – Orosz Istvántól eltérően – nem tartalmaznak életrajzi vonatkozásokat, így életéről, polgári tevékenységéről aránylag keveset tudunk. Annyi bizonyos, hogy 1816-ban született, és 1893. január 21-én halt meg 77 éves korában. A hagyatékában maradt kéziratok alapján azonban pontosan rekonstruálhatók a város egyházi életében végzett ténykedései, melyek alapján határozottan állíthatjuk, hogy azokban markánsan kirajzolódik az egykor Kunszentmártonban is létező licentiátus gyakorlata. Kunszentmártonban a XVIII. század folyamán működtek licentiátusok.

A XVIII. századtól bizonyíthatóan létező s a IV. Béla király által a kunoknak adományozott település 1686-ban pusztult el a törökök kivonulása idején. Harminc évig csak „kun-Szent-Mártonyi pusza”-ként említik az oklevelek. 1718 táján telepítették újra a jó legelőt és termőföldet kereső katolikus jászok, akik a török által felégetett régi községtől néhány kilométerrel távolabb, a mai helyén, a Hármaskörös balparti magaslatán építették fel kis templomukat és első házaikat. A pontosan vezetett anyakönyvek egyértelműen szólnak a licentiátusok tevékenységéről, akik 1721-ig, három éven át, az első plébános kinevezéséig minden olyan feladatot elláttak, amely nem tartozott kizárólagosan a felszentelt papok funkciójához. Kunszentmárton mind közigazgatási, mind egyházi tekintetben gyors fejlődésnek indult. Lakossága az első évszázad alatt ötezerre emelkedett, s a település már 1807-ben mezővárosi rangot kapott. 1784-ben épült fel máig meglévő nagytemplom. A plébános mellett 1762-től egy, 1812-től pedig két káplán teljesített szolgálatot, nem beszélve az itt szereplő aradi minorita ferences szerzetesekről, akik Kunszentmártonban egy kis átmeneti zárdát, úgynevezett alamizsnagyűjtő központot alakítottak ki.¹

¹ DÓSA-SZABÓ 1936. 151.

Ökrös József tehát már olyan időkben élt, amikor Kunszentmártonban három pap tevékenykedett a plebánián, mégis fontos szerep jutott számára a rendkívül magas vallási igénnyel rendelkező hívő közösség soraiban. Ő vezette az évenként szokásos radnai búcsúkat, országos viszonylatban az elsők között alapította meg a Rózsafüzér (Olvasós) Társulatot, melynek késő öregkoráig vezetője maradt, szorgalmazta a temetkezési egyletek megalakítását, s nagy része van abban, hogy az 1869., majd az 1873. év folyamán felépült a két temetői kápolna. Felbecsülhetetlen kortörténeti érték, hogy ezekről a tevékenységeiről részletes leírásokat hagyott az utókorra. A krónikás pontossággal számol be a kunszentmártoniak radnai búcsújárásáról, majd az Olvasós Társulat megalapításáról az általa megnyitott és hosszú évtizedekig saját kezűleg vezetett társulati jegyzőkönyvben, mely a következő címet viseli: „A Szent Olvasó Élő Lelki Rózsa Füzér és Éneklő Társulat Protocolluma – Nagy Kun Szent Mártonban, mely magában foglalja annak eredetét, tartamát, és annak terjedését, úgy azok neveit is, kik ezt alapították Urunk születése után 1851. évben. Írta Ökrös József és festette 1868.”

A jegyzőkönyv a régi kunszentmártoniak szilárd hitének, egyszerű szívből fakadó, mély vallásosságának ékes bizonyítékán kívül sok olyan helyi kérdést is tisztáz, amelyekre egyéb dokumentumok híján eddig még nem derült fény. Például a templom stációs képeinek eredete, a kórus alatti festmények, a hordozható Mária-szobor, a radnai lobogók készítésének ideje a feljegyzésekből pontosan kitűnik. A protocollum hűen visszaadja a radnai zárandoklatok, az egyes áhítatgyakorlatok rendjét és lefolyását. Az irat bevezető sorai Ökrös József megfogalmazásában így hangzanak: „Minek utána a Szent Olvasó Társulat kezdetéhez fognánk, szükséges először megnyitni azon forrást, melyből tsergedezett reánk nézve azon vágy, hogy a Szent Olvasó Élő Lelki Rózsafüzér Társulat szeretett városunkban is életbe léphessen.

Ugyan is, tsak nem azolta, minek utána elődeink e Nemes Várost megszállották volna, minden esztendőben szokása volt e Város lakosainak egyszer esztendőben Radnára zárandokoskodni. Már az első szálló Emberekből való férfiú vetette meg ennek alapját, amit a Történetek bizonyítanak: tudni illik, Radits István, ki is hosszú sínlődő betegségben lévén, haszontalan költött minden orvosságokra, és már az orvosokbul is kifogyván: semmi reménysége nem lévén a meggyógyuláshoz. Történt azonban, hogy éjjeli álmában azon jelenést hallotta, hogy haszontalanul költene minden orvosságokra, hatsak a Boldogságos Szűznek képét, mely Napkelet felé vagyon, meg nem látogatná és azt nem kérné: mellyet is miután teljesített volna, előbbeni egészségét megnyerte, épen és egészségesen jött szeretett Városunkba haza, mankóit a Radnai Templomban hagyván. Ezen történettil fogva oly lelkesedéssel volt a Radnai Butsu iránt a Nagy Kun Szent Mártonyi nép, hogy azt amint egy Nemzeti Butsujának ismerte, és törekedett arra elmenni oda többször életébe. Volt idő, hogy valamint más jószágos tselekedeteknek, úgy ennek is irigyei, rágalmazói támadtak és azt kárhoztatták. Volt eset reá, hogy a helybeli Plébános

Urakat annyira felingerelték, hogy azt mindenképpen eltiltani igyekeztek; de hiában, valahányszor ebbe avatkoztak, mind annyszor megbuktak; védelmezte a Nép a maga privát ájtatosságát, csak a szomorú emlékezetű 1848-diki forradalom tudta azt meg akadályoztatni, még pedig úgy, hogy három egész esztendő alatt nem követhette a nép ezen kedves foglalkozását.

De miután a kívánt béke helyre állott volna, az 1851 Esztendőben számosan utaztak el Társaink, szeretett Lelki Pásztorunk kikísérésével Radnára: és ott tartott Ájtatoskodások alkalmával megösmékedtek a már más Városokban létező Élő Lelki Rózsafüzér Társulattal, és arrul bővebben tudakozódván, közönségesen minnyájoknak megtetszett; és még ott magokat felajánlották, hogy ha az Isten őket haza segíti, szeretett Városunkban is ha lehet, gyakorlásba hozzák. Ami meg is történt: ugyan is midőn haza érkezek, közönségesen minnyájan csak a Szent Olvasó Társulatról beszéltek, az oda volt előljárók közlötték az itthon valókkal; és így bele egyeztek abba, hogy a szent társulatot a Városban gyakorlásba hozzák: így történt osztán, hogy buzgó férfiakból álló küldöttség jelent meg Fő Tisztelendő Trangos József Apát és helybéli Plébános Úr előtt, Ökrös József vezérlete alatt a végre, hogy a Rózsa Füzér Társulat életbe lépésére és annak gyakorlására az engedelmet tőle megnyernék és kikérnék: melyet is a jó Lelki Pásztor nagy lelki örömmel fogadván, megígérte, hogy azt legrövidebb úton kieszközlendi és annak ideiben híveivel közlendi.

Így tsergedezett legelőször Nagy Kun Szent Mártony Városába az élő lelki rózsafüzér forrása, így pótolta ki az Irgalmasság Anyja hívei szívében azon hiányt, melyet a szomorú idők miatt három évekal att nem tehettek.”²

„1851-dik Esztendőben, Advent első Vasárnapján, Fő Tisztelendő Trangos József Apát és helybéli Plébános Úr, szeretett Lelki Pásztorunk maga tartott Egyházi beszédet, melynek végeztével fel hívta híveit az Élő Lelki rózsafüzér társulat gyakorlására, felvitte magával (a szószékre) a Társulati könyvet, és azt szívre hatólag hosszasán felolvasta híveinek, és azt azután szórul szóra meg magyaráza nékik, buzdította, ösztönözte őket a szent vállalatra, oly sikerrel, hogy sokan alig várták a Templombul való kijöveleteket, hogy a Társulatba felvételnének...”³

A jegyzőkönyvből – melyet Ökrös József 41 évig vezetett – továbbiakban megtudjuk, hogy a 15 fős rózsafüzér tizedek nemenként elkülönülve végezték ájtatossági gyakorlataikat: 11 férfi és 40 női csoporttal, azaz 765 fővel. Az 1897-ben készült összeíráskor már 120 tizedben 1800 rózsafüzér társulati tag működött. A tisztségviselők közül megemlítenő az elnökön kívül a pénztárnok, a társulati szolga, 15 bizottmányi tag, az énekes ember, s a Mária-lányok felügyeletével megbízott dékány asszony.⁴

² Rózsafüzér Társulat Protocolluma. 1-2.

³ Uo. 5-6.

⁴ BARNA 1986. május 25.

Ökrös József a társulat részére éneket és imádságot is szerkesztett, Józsa István ezeket Szarvason kinyomtatta, így minden tag részesült belőle. „E jelen Énekek – írja Ökrös József nem csekély elégedettséggel – oly kedvet találtak nem csak a városban, hanem az egész országban is, hogy két Esztendő alatt háromszor ment a Sajtó alá.”⁵

Néhány versszak az énekből az „Üdvözlégy Oltáriszentség” dallamára:

*Ott a mennynek teremében
ragyog egy szűz nap fényében,
Ó a virágok virága,
Szüzek, vértanúk zöld ága.
Üdvözlégy rózsák rózsája!
Szent Olvasó, Gyöngy koszorú,
Élet fája!*

*Hadd kötnöm füzér gyöngy láncát,
Erényid arany zománcát
Angyali üdvözletekből,
S fogadd kegyesen kezemből.
Üdvözlégy rózsák...*

*E szép koszorú fenn álland,
Míg a testem sírba szálland.
Szép a rózsák, de tövises,
Az erény is szúr, de díszes.
Üdvözlégy rózsák...*

*Holtomig felékesítlek,
Minden nap úgy dicsőítlek,
Míglen én is koronázva,
Fénnyel leszek felruházva.
Üdvözlégy rózsák...*

A hivatalos egyházi tanítás szempontjából is megállja helyét Ökrös Józsefnek az a magyarázata, amelyet a rózsafüzér titkairól fejt ki egy 1854-ből származó kéziratos füzetében: „Az egyház veteményes kertjében van egy rózsabokor, melyen a legszebb virágok teremnek; e virágokból az ájtatos hívek, buzgó keresztények bokrétát kötnek a boldog szűz Mária tiszteletére, mely oly kellemes illattal bír, hogy e tekintetben egy virág füzér sem vetélkedhetik véle; ezen illat elűzi a hitetlenséget, szomorúságot és csüggedést, kiirtja a szakadás és tévely-

---

⁵ Rózsafüzér Társulat Protocolluma, 9.

gés szellemét, eltávoztatja tőlünk az érdemlett büntetéseket, megszünteti a drágaságot, éhséget, döghalált és más efféle szerencsétlenségeket; ellenben fel éleszti a hitet, reményt és szeretetet, a jámborságot, az Istenes életet. E jeles bokkrétával indult el hajdan Szent Domonkos a hitetlenség elűzésére, s illatával számtalankat az üdvösség útjára igazított...

E gyönyörű virág füzér ékesíté a királyok és fejedelmek trónját, melytől ezek még akkor sem váltak meg, mind bíort és koronát félre lökének; ez volt büszkesége Atyáinknak, kik a kellemes rózsza füzért nem tudták elég korán gyermekeik kezeikben adni és szeretetét szívökbe csepegtetni, ezt viselék az iffiak és Szüzek, ez óvta meg őket sok veszedelemtől, s ki ne kíváncznék a kellemes rózsafüzérrel meg ismerkedni, s azt a Szeplőtelen Szűz Anyának bemutatni..."⁶

Köztudott, hogy laikusnak a katolikus elírások szerint tilos szentbeszédet mondani, azonban „a régi licentiátusi hagyomány olykor erősebbnek bizonyult a hivatalos tilalmaknál” – írja Bálint Sándor az Orosz István életéről szóló kötet 30. számú jegyzetében.

Így történt ez Ökrös Józsefnél is, aki nem egyszer mondott alkalmi beszédet, ha úgy tetszik: prédikációt pap nélkül tartott ájtatosságon. 1885-ben, Nagypéntek éjszakáján, miután a templomban a stációjárást elvégezték, a nagy tömeg elindult processióval a kereszteket köszönteni, s a Felvégen lévő, úgynevezett Veres-keresztnél Ökrös József a következő beszéddel értelmezte a hallgatóság előtt a Szent Olvasó titkait:

„Keresztény Hívek! Édes Atyámfiai, itt e szent helyen ezen szent keresztnél, e mai szent napon minden esztendőben a szent Olvasó második részét, vagy is a bánatos olvasót szokták elkezdeni a mi régi jámbor eleink is, melyet ekkoráig mi is megtartottunk, de több esztendőben szomorúan tapasztaltuk, hogy ennyi száz meg száz megjelenő hívek közül alig hallatszik egyéhnánynak a szava a szent olvasó mondásban. Mi ennek egyéb oka a tudatlanságnál... Én tehát mielőtt a szent olvasó imádsághoz fognánk megmagyarázom a tudatlanoknak oktatásokra, a tudósabbaknak pedig buzdításokra 1-ször: hogy miért nevezzük a szent Olvasót Szűz Mária Soltárának, 2-or: miért nevezzük Rózsza füzérnek, és 3-or: miért nevezzük szent Olvasónak; utoljára pedig megmutatom, hogy miképpen gyakorolták ezt a régi Keresztények, és hogy ez nem új találmány, nem tzipra imádság, kitűnik e jelen elmélkedésből, tsak tsendes figyelemmel legyenek.

1-ször: A szent Olvasót nevezi az Anaszentegyház deák nyelven Psalteriumnak, magyarul pedig Szűz Mária Soltárának, azért nevezi pedig így, hogy valamint szent Dávid király 150 Soltárnak elmondásával szokta dicsérni az Istent, úgy az egész szent olvasó is 150 Üdvözetet foglal magában. Más okbul pedig azért neve-

⁶ Ökrös József kéziratos füzet 1854-ből. Kunszentmártoni Helytörténeti Múzeum Adattára. 392. sz.

zi Szűz Mária Soltárának, hogy valamint szent Dávid azon 150 Soltárban megjövendölte Krisztus Jézusnak egész életét, úgy mi is az egész Olvasóban megemlékezzünk Krisztus Jézusnak egész életéről, midőn minden Üdvözlét közepén a Jézus szó után az evangéliumból valamely titkokat beszövíünk.

2-or: Nevezi az Anyaszentegyház a szent Olvasót deák nyelven Rosaliumnak, magyarul pedig Rózsa fiúérnek. Édes Atyámfiai, példával mutatom meg, amit mondani akarok, ugyanis ha valaki közületek természetes rózsa virágbul koszorút akarna kötni, abban ezen három tulajdonságot találná fel: 1) a szép rózsa virágot, 2) annak szárán a hegyes töviseket és 3) annak ágain a kellemetes szép zöld leveleket, és ebből állana az ő természetes rózsa koszorúja. Szakasztott ilyen értelemmel nevezi a szent Olvasót az Anyaszentegyház rózsa fiúérnek, vagy rózsa koszorúnak, mert ilyen szép fehér rózsákat találunk azon, ha az Örömdetes részét elimádkozzuk, amidőn mindjárt az első tizedben a Jézus szó után mondjuk: Akit te Boldog Szűz méhedben örömmel fogadtál, a második versben pedig:

Akit te Boldog Szűz Szent Örzsébetet látogatván méhedben örömmel hordoztál, és harmadik: Akit te Boldog Szűz mint egy szép rózsát örömmel szültél, a negyedikben: Akit te Boldog Szűz mint egy szép fehér rózsát a Templomban örömmel bemutattál, és ötödször: Akit te Boldog Szűz a Templomban örömmel feltaláltál.

Ellenben hegyes töviseket is találunk a szent Olvasóban, ha a második részét, vagyis a bánatos Olvasót elmondjuk, melyben mindjárt az első versben a Jézus szó után mondjuk: Jézus, aki érettünk vérrel verejtekezett, másodikban: aki érettünk megostoroztatott, harmadik: aki érettünk tövissel megkoronáztatott, negyedik: aki érettünk a nehéz keresztet hordozta, és ötödik: aki érettünk a keresztre feszítettet.

Úgy kellemetes zöld leveleket is találunk a szent Olvasóban, ha a harmadik részét, vagyis a Ditsőséges Olvasót elmondjuk, melyben mindjárt az első versben a Jézus szó után mondjuk: aki halottaiból feltámadott, másodikban: Jézus, aki a mennybe felment, harmadikban: aki a vigasztaló szent Lelket elküldötte, negyedikben: aki téged Boldog Szűz mennybe felvitt, ötödikben: aki téged Boldog Szűz a mennyben hervadhatatlanul zöld koszorúval megkoronázott. Ihol, édes Atyámfiai, ez a szent Olvasónak az értelme, ezért nevezzük azt rózsafüzérnek...

De 3-or nevezzük a szent Olvasót az ő közönséges nevén szent Olvasónak: ennek is titkos értelme van, tsak jól megértsetek: aki a Szentírást, vagy más ájtatos könyveket bátran és hiba nélkül tudja olvasni, arrul az emberrül azt szoktuk mondani, hogy jó olvasó. Ilyen oknál fogva adták néki azt a nevet, hogy szent Olvasó, hogy kivált azoknak, kik írást nem tudnak, imádságos könyv helyett szolgáljon, megtanulván az olvasóban mondandó titkokat, mintha a Szentírást végigolvasták volna, mert az foglaltatik a szent Olvasóban rövid szavakkal, ami a Szentírásban oly hosszasan le vagyon írva. Mert egyez a szent Olvasó a Szentírással, mert amint olvassuk Mózes első könyvében, midőn Isten mondá a kígyónak: Ellenkezést vettetek – úgymond – közötted és az Asszony között: ő megrontja a te fejedet. Ugyanazt olvassuk az olvasó első részében, midőn mondjuk: akit te Boldog Szűz méhedben fogantál, és amint olvassuk a Szentírás utólján Szent János jelenésében,

mondván: Láték egy Asszonyt a Napba öltözve és a hold az ő lábai alatt, a fején pedig tizenkét csillagú Korona. Ugyanazt olvassuk az Olvasó utolsó versében is, midő mondjuk: aki téged Boldog Szűz mennyben megkoronázott; és így szórul szóra egyez a szent olvasó a Szentírással.

Értették mindezeket a régi keresztény Hívek, azért gyakorlották annyira a szent Olvasót: akkor lehetet látni az akkor élő keresztény hívek között, hogy a szántóvető ember midőn szántotta az ő földjét, az eke szarván tsüngött le a szent olvasó. A katonáknak a kard markolatját ékesíték. A mester embernek a Műhelyében tüzimere volt. Akkor lehetett látni, midőn a pástor ember a szent Olvasót imádkozva legeltette az ő nyáját, megemlékezve arról, hogy az Üdvözítő születését is a nyáj mellett a pástoroknak hirdette legelőször az Angyal; akkor lehetett látni, hogy a halászok a szent Olvasót imádkozgatva halászgattak a víz tetein, tudván azt, hogy az Ur Jézus tanítványai is halászok voltak. A béres, édes Atyámfia, akkori időben még az ő gazdájának Istállóját is Templommá tudta változtatni, mert midőn felkelt éjjel az ő barmait etetni, könnyhullajtásokkal nézte a jászolyban a szénát: eszébe jutott néki, miképpen hajdant az Üdvözítő a jászolyban a barmok közt született, és ily gondolatokba merülve, elővette az ő olvasóját, míg az ő barmai ettek, és imádkozott. A Gazda akkori időben midőn kiment a Tanyájára vagy az ő Szőlejébe, mihelt kiérték a városbul, mingyár elővette az ő Olvasóját, azt imádkozgatta, és így, mint az Emmausba menő két Tanítvány, mingyár az Ur Jézussal találkozott össze s avval beszélgettek. Meghagyta akkori időben az Atya a fiának s az Anya a leányának, hogy ha meghalok is, fiaim, úgymond: az olvasómat a kezemre teker-gessétek és vélem együtt temessétek el. És ezért lehet látni régi felásott halottakat, kiknek már tetemei elporladtak, tsak az erős értzbül való Kereszt és a drága kövekből való olvasója bizonyossága annak, hogy igaz Keresztény Katolikusok voltak.

Így éltek, mondám, a régi Keresztény katolikusok, akik tsak olyan emberek voltak mint mi, tsak az a nap süttött azokra is, mely mireánk, tsak ez a hold világoskodott nekik is, mely nekiünk világoskodik: kövessük hát mi is az ő példájokat, és igyekezzünk ezután a szent Olvasót jobban gyakorolni... Azoknak pedig, akik még az Olvasó imádságában Társaink nem lehetnek, adjon az Isten szent Lelket, hogy az ájtatosságnak buzgó gyakorlói lehessenek. Amelyre méltóztasson mindnyájunkat reá segíteni az, aki ma a Keresztfán mindnyájunkért meghalt. Amen.”⁷

A korábbiakban említettem, hogy Kunszentmártonban a templomon kívül két temetői kápolnát is építettek. Ezek létesítését Ökrös József kezdeményezte, s ez a fáradozás teljes összhangban állt az akkori plébános szándékaival. Sokszor úgy tűnik, hogy a II. vatikáni zsinatnak az a törekvése, hogy a laikusok minél aktívabban vegyék ki részüket az egyházközségi munkából, százötven évvel ezelőtt már országszerte nálunk is megvalósult. Ökrös József szóról szóra leírt agitatív erejű beszédei, úgy is mond-

⁷ Rózsafüzér Társulat Protocolluma. 14-15.

hatnám: prédikációi hallatlan mértékben segítették az akkori idők lelki-pásztori munkáját.

Az 1868. évi halottak estéjén így szólt az Alsó temetőben összegyűlt hívekhez:

„Midőn ezen temetőt néhány évvel ezelőtt a helybéli Elöljáróság kijelölte és Fő Tiszelendő Plébános Úr az egyházi szertartás szerint felszentelte, – mindjárt azon szent gondolat ébredt fel sok jámbor ember keblében, hogy vajmi szép volna a helyen egy Kálvária Kápolnát és eleibe Stációs képeket építtetni. A gondolat, mely Istentől öntetett belénk, nem szűnt meg bennünk mind e mai napig sem, ámbár sokan meghaltak már, kik azt megérni reménylették, ámbár sok egymás utáni szűk esztendő sanyargatott bennünket, melyeket alig bírtunk keresztül gázolni, de azért a szent gondolat megmaradt bennünk... Hagyjunk fel tehát, édes Atyámfiai, az ellenkezésekkel, és fogjunk egymással kezét, hiszen akár a felvégbe, akár az alvégbe lakjunk, mindenütt az egy élő Istennek gyermekei vagyunk, és e Városnak szülöttjei, tehát testvérek, szeressük egymást, adjuk össze filléreinket, hogy karöltve, vállvetve, egyes erővel minél szebb Kálvária Kápolnát építhessünk az Úr Jézus szent nevére!...”⁸

Hasonlóan szép gondolatokkal szorgalmazta öt évvel később a felső temetői kápolna építését: *„...Igazok volt a felvégeieknek, hogy ide is kápolnát építsenek a vigasztaló Szent Lélek Isten tiszteletére, melyben engesztelő áldozatok mutattassanak be az élő Istennek az itt nyugvók lelkéért, mert meg vagyon írva, hogy imádkozzunk azon a helyen, ahol az ő tetemeik nyugszanak, ahová idővel az ő utódaik is eljönnek, várván itt a boldog feltámadást.”⁹*

Végezetül szólni kell Ökrös József énekszerzői működéséről, melynek forrása a birtokomban lévő, 1862-ben készült 408 oldalas kéziratos ének- és imakönyv. Ezt szereném röviden ismertetni. A végtelen szorgalmat és odaadó, fáradhatatlan munkát tükröző kéziratos könyv javarészt másolatokat tartalmaz, de a második részben a „Toldalék” címszó 80 oldalon keresztül a szerző saját énekszövegeit gyűjti össze. Hogy az énekszövegek valóban Ökrös Józseftől származnak, erre vonatkozóan ő maga felhívja a figyelmet a Szentírásból vett kérdésidézzel: „Te ki vagy?” (János 1, 20.) Majd hozzáteszi: „Lásd az énekek első betűit!” És tényleg, a versszakok első sorának kezdőbetűi összeolvasva az ÖKRÖS JÓZSEF nevet adják. Így tesz tanúságot, így hitelesíti, hogy az általa közölt énekszövegek jórésze nem másolat, nem utánzás, hanem eredeti alkotás. Példaként azt az énekszöveget választottam, amelyet „Butsura menet” (Pönkösd napján Máriaradnán) énekelt elő a Kunszentmártonból oda zarándokló hívek részére:

⁸ Ökrös József kéziratos füzeté.

⁹ Kunszentmártoni Híradó, 1937. november 28.

Örüljeek, vigadjatok, kik idejöttetek,
Mert itt van, kit fáradsággal eddig kerestetek.
A szent Szűznek drága képe
Az oltárra van feltéve,
Hogy tisztelje népe.

Kit az Isten ezrek közül, e helyre tétetett,
Kegyelmekkel és csudákkal itten kitüntetett.
Mint hajdant a tsipke bokrot,
Melyet Mójzes égni látott,
És az Úrral szólott.

Radnai hegyek tsillaga, Boldogságos szent szűz,
Pogány török járma alatt ragyogtál mint tűz,
Gyógyítván a betegeket,
Bátorítván a híveket,
A keresztényeket.

Őseink távol vidékreül hozzád sereglettek,
Sok bűnösök botsánatot, teáltalad nyertek.
Sánták, bénák meggyógyultak,
Kik hozzád szívből járultak,
Megvigasztaltattak.

Szűz Anyánk, mi is követjük őseink példáit,
Hozzádjöttünk, hogy lerójuk éltünknek hibáit.
Könny gyöngyözi szemeinket,
Ha tekintjük szent képedet,
Ditsirjük nevedet. Amen.

A kezdőbetűkből összeolvasható József (JOSEF) név illusztrálására szolgáljon az „Új év napján” elmondott ének:

Jézus neve ditsértessék, adjon Isten jó reggelt,
Így köszön ma a föld népe, kíván boldog új évet
Egymásnak kit látnak
És elől találhatnak,
Eképpen könyörögnek:

*Országunkat, szép hazánkat ez év minden percében,
Királyunkat s mindnyájunkat, tartsd meg Isten békességben.
Római pápánkat,
Szentséges atyánkat
Őrizd meg híveivel!*

*Szent Isten, áldd meg ez évben Egri Érsek Atyánkat,
Áldd meg és szenteld meg, kériünk, kegyes Plébánosunkat,
Jó káplánjaival,
Minden juhaival
Erőben s egészségben.*

*Elöljárónk és fő Bíránk, többi tanácsosaival,
A szent célú társulatok minden jó tagjaival,
Árvák és özvegyek,
Gazdák és szegények,
Boldog évet érjenek.*

*Földünket áldd meg terméssel ezen új esztendőben,
Szólónk s fáink gyümölcsökkel, jószágunkat épségben
Áldd meg Atya Isten,
Áldd meg Fiú Isten,
Áldd meg Szentlélek. Amen.*

Érdekes megfigyeléseket tehet a kutató, ha azt igyekszik vizsgálni, milyen szavakkal éri el az énekszerző, hogy pontosan kijöjjön a versfőkben az ÖKRÖS JÓZSEF név. Erre vonatkozóan az alábbi szótár állítható össze a szavak előfordulásának gyakorisága szerint:

- Ö = Örüljetek, örömmel, örömkönnye, örvendez, örök, öntözzük meg, örvendetes olvasóddal...
- K = Kikísértetek, kit az Isten, követvén, kik midőn elmentünk, küldeték Gábiel, ki ma született, kedves rokonod...
- R = Reménységünk, radnai hegyek, radnai szent Szűznek, reád fog szál-lani, rongyos istálló, ragyogott, reméljük...
- Ö = Őket is, őseink, ő hozzá, összetett kezekkel, Örsébet, örvendezik, öled-ben vevéd, ők kérdezték, ökor és számár...
- S = Szűz Anyánk, sietve, szívünknek örömét, sietséggel méne, szent Fia-dat, születését, szomorkodnak, sok bölcseket...
- J = Jézus, jöjj el, jaj, jertek hát, jól van...
- O = Óh Istenünk, óh, vigasztald meg, óh pünkösdek, otthon, ostoroz-zák, óh, ha belátnátok, órája vagy on már, országa...

- S = Szándékunk, sok helyről, szentséges fejed, szemeink könnyeznek,
Szűz Anyánk, Szent Atyánkkal együtt, sóhajtva...
- E = Elhagytuk hitünket, emelted értünk, egekbe felható, engedd édes
anyánk, eljött a kegyelem, elöljárónk...
- F = Felajánljuk, fordulj (kérünk) most mi hozzánk, fogjunk már most ke-
zet, felhők csepegjétek, feljött, földünket, felszögeztek...

Ökrös József énekszövegei teológiailag és esztétikailag egyaránt megáll-
ják a helyüket, azokban megtalálható a logika, az eredetiség, a költői te-
hetség, ez utóbbi még akkor is, ha esetenként érezhető a verssorokon bizo-
nyos hasonlóság más énekszövegekkel; de ez természetes jelenség, hiszen
ő sem vonhatta ki magát korának hatásai alól.

Kunszentmárton múlt századi szentemberének tevékenységét mélysé-
gesen átélte hite, imádságos élete, a hívőközösség érdekében vállalt önzet-
len és fáradhatatlan munkája avatta igazán hitelessé. Amit szavaival hir-
detett, azt cselekedetekben is gyakorolta. Művei több mint fél évszázaddal
túléltek, hiszen kéziratos könyvéből az énekesemberek még az 1940-es évek-
ben is előénekelték vasárnap délelőttönként az ismert és népszerű ájtatos
szövegeket.

Ökrös József énekszerzői tevékenysége jelentős mértékben gazdagította
Kunszentmárton és környéke szakrális hagyományait. De mégis a legma-
radandóbb az, hogy az általa 1851-ben megalapított Rózsafüzér Társulat –
megfogyatkozott létszámmal ugyan, de napjainkig él és működik.

IRODALOM

BARNA Gábor

1986 Máriaradna. Új Ember 1986. május 25.

DÓSA József-SZABÓ Elek

1936 Kunszentmárton története I. Kunszentmárton

EIN HEILIGER MANN DES VORIGEN JARHUNDERTS AUS KUNSZENTMÁRTON: JÓZSEF ÖKRÖS

LÁSZLÓ JÓZSA

Im neben der Hármas-Körös liegenden Kunszentmárton lebte im vorigen
Jahrhundert der Webermeister József Ökrös, Oberhaupt der Weberzunft,
später hat er sich als vermögender „Bauern-Bürger“ zum Grundbesitzer
erhoben. Er ist im 1816 geboren. Seine Schulbildung erreichte nur das untere

Niveau, trotzdem hat er sehr wertvolle Werke geschrieben. Sein Wissen hat er sich aus eigener Kraft angeeignet. Seine Schriften beinhalten religiöse Gedichte und Prosa. Sein reichhaltiger Manuskripten-Nachlaß wird im Heimatmuseum aufbewahrt. Wir wissen ziemlich wenig über sein Leben und seine bürgerliche Tätigkeit. Desto mehr sind seine, im religiösen Leben geführten Tätigkeiten bekannt. In diesen zeichnen sich die auch in Kunszentmárton bestehenden Licentiat-Praktiken des XVI-XVIII. Jahrhunderts ab. (Der Licentiat hat während der türkischen Herrschaftszeit in den Gebieten in denen es keine Geistlichen gab, mit Bischofsgenehmigung die wichtigsten liturgischen Tätigkeiten abgewickelt: hat das Evangelium vorgelesen, die Gäubigen getauft, die Gestorbenen beerdigt.) József Ökrös lebte zwar in solchen Zeiten in welchen in Kunszentmárton drei Geistliche wirkten, trotzdem wurde ihm in der Glaubens-Gemeinschaft eine wichtige Rolle zuteil. In jedem Jahr führte er Wallfahrten nach Máriaradna, welches am Ufer der Maros liegt (heute Rumänien). Er hat die Rosenkranzbruderschaft gegründet und blieb bis ins hohe Alter deren Leiter. Er hat Leichenbestattungsvereine zustande gebracht, auf seine Anregung hin wurden Kapellen in der Friedhöfen gebaut. Neben seiner Rolle als Vorsänger verfaßte er auch Gesangtexte und Gelegenheitsgedichte. Sein 1862 fertiggestelltes, 408 Seiten umfassendes, handgeschriebenes Gesang- und Gebetbuch beinhaltet hauptsächlich Abschriften, aber im zweiten Teil des Buches, unter dem Stichwort „Anhang“, sammelt er seine eigenen Gesangtexte zusammen. Hier gibt er noch nicht seinen Namen preis, nur mit dem Zitat aus dem Evangelium wirft er die Frage auf: „Wer bist Du?“ (Johannes 1, 20.), danach fügt er hinzu: „Sehet die ersten Buchstaben der Gesänge!“ Aus den ersten Buchstaben der Strophen kann man wirklich den Namen Ökrös József, lesen. In einem extra Strauß sind die Gelegenheits-gesänge der Rosenkranzbruderschaft zu binden. Sie sind die wirklichen Perlen des angeborenen Talentes von József Ökrös. Er ist am 21. Januar 1893 gestorben. Seine Werke haben ihn Jarzehnte überlebt; denn die Kompositionen seines handgeschriebenen Gesangbuches wurden noch in den 1940-er Jahren an Sonntagvormittagen vorgesungen.

ifj. Lele József

TÁPÉI BÚCSÚVEZETŐK ÉS SZENTEMBEREK

A tápaiak búcsúvezetője hosszú évtizedeken át a helyi születésű Miklós Jakó István (1838-1895), tápiasan *Fütyű Pista* (mert értette a madarak nyelvét), *Tápai Pista* (szülőhelye után), *tápai szentembör* (szentös élete miatt) volt. Életét átszövik a legendák. A temetői kápolna melletti *szögényök*, vagy *kúdúsok házában* remeteként lakott. A házat maga építette és a kápolnát is 1880-ban, mely utóbbinak helyén már állott egy kis kápolna 1879-ig. Akkor ugyanis a szegedi nagy árvíz romba döntötte. A kápolna Karmelhegyi Boldogasszony tiszteletére szentelt, „pestiskápolna”.

Pista bácsi – mert az idős tápaiak még a hatvanas években is így emlegették – sokszor megjárta Radnát. Beszélik, hogy hazafelé jövet Lippárról mindig vezetett haza Tápéra jól tejelő kecskéket, amiknek jó keletje volt. Utolsó kívánsága szerint Pista bácsit Radnán temették el. Sírjához napjainkban is elmennek a radnai búcsúra érkező tápaiak. Emléke természetesen él a mai asszonyokban, mivel a kápolnában őrzik a Szentföldről, és más zarándokhelyekről, köztük Radnáról hozott ereklyéit, illetve azt a fényképet, amelyen ravatalon látható Pista bácsi. Csodálatos gyógyításai miatt a fiatalabb nemzedék táltosnak is emlegette.

Mint minden régi, ősi-nek mondott faluban, Tápén is sok az azonos nevű család. Főként *Kószó*, *Terhes*, *Miklós* és *Török* nevűből van itt sok. Az egyik *Miklós* családnak *Szent* a ragadványneve. Emlékezésük szerint „egyik embör-ősünk búcsúvezető volt”. Innen a Szent ragadványnév, amit a mai unokák is viselnek.

Tápén is működtek imaházak, amelyek nem jelentettek szektásodást. Kisgyermek koromban magam is elmentem nagyanyámmal a közelünkben lakó Kónya Róza néniékhez, ahol esténként a háborúban odamardottakért imádkoztak, énekeltek. Onnan őrzöm a szép szövegtöredéket, amelynek dallamára is emlékezem még: „...Kegyelmes jó Anyánk, tekints a foglyokra, Ó, nagy irgalmú szűz Anyánk, vezesd őket haza.”

És mondtuk az imákat mi, gyerekek is, mert át tudtuk élni árván maradt kis cimboránk nagy bánatát: apja, nagyapja elvesztését. Gyermekként jártunk, mint kisleányok, de később, úgy tízesztendősen már nem mentünk el, mert imaházba inkább az asszonyok és a lányok szoktak menni.

Bálint Sándor nyomán:¹ „*Imaház*. Kisebb vallásos népközösség, amiből egy-egy faluban több is van. ‘Szombaton este imaház lősz a Palika Örzsé-

¹ BÁLINT 1957. I. 634.

nél.’ Rendszeren szomszédok, ismerősök szoktak összegyülekezni közös ájtatosságra valamelyik buzgó énekesasszony, vagy búcsúvezető hajlékában, munka után. Különösen téli délutánokon és esteiken, továbbá szombaton, azaz Mária-napkor, újhold vasárnapján. Sokszor tartanak itt kedveltebb szentek ünnepe előtt kilencedeket is. Az imaház nem szektás gyülekezet! Városokban már nem szokás, de a tanyákon, környékbeli, Szegedről kirajzott falvakban még ma is általános. Felváltva énekelnek és imádkoznak. A végén olykor frissen sült kalácsot is esznek, ugyanitt cserélnek, vagy váltanak cédulát.” Érdekes, hogy a Szegedi Szótár viszont nem említi ebben a vonatkozásban a *cédulát*. Pedig, főként a tagok ma is így emlegetik egymás között: *cédula, cédula váltás, cédula csere*. Ritkábban *titok, titokváltás*.

Kilencedeket különösen tisztelt és kedvelt szentjeink tiszteletére tartottak, mely ájtatosságokon a megidézett szent közbenjárását kérték bizonyos céljaik elérésében Istennél, Máriánál. Szintén a gyermekkoromat idézi a *Szent Család-járás*, a *szálláskereső* ájtatosság, melyet akkoriban nem egy háznál tartottak, hanem minden este más családnál. Oda is asszonyok jártak és kisgyerekek; de nagyobb korban a fiúk már oda sem mentek el. Talán éppen ezért volt a neve *asszonykilenced*, *novena* a Szent Család tiszteletére. Ugyanakkor – még az 1930-as évek végén is – házaknál tartották a lányok a *lányok kilencedét*, Árpádházi Szent Margit tiszteletére, ünnepe előtt kilenc nap délutánján. Az 1950-es évek derekáig viszont már a templom sekrestyéjében gyülekeztek össze a tápai lányok.

A háború utáni években gyakran imádkoztak és énekeltek nagyanyámék az odamaradott hadifoglyokért, a faluban élő súlyos betegségben szenvedőkért, illetve megtartották a *Szent Anna kilencedet*; a *Szent Antal kilenced* gyakorlata pedig ma is él. Ha az ájtatosságokat háznál tartották, valaki olyan gyertyát vitt (ha az otthoniaknál nem volt), amelyik már korábban kilencedeken égett. Ezt igen foganasnak tartották ahhoz, hogy imájuk és énekük föltétlen meghallgatást nyerjen.

„Vótak ezök a kilencedök az imaházakban, de csak az Olvasós társulati tagok csinálták a cédulaváltást. Akkor cseréltük ki az olvasóba való titkokat. Tizenötven vagyunk egy koszorúban. Neköm is tizenöt tagom van, mert én is koszorúfej vagyok. Régönte, az anyám idejibe, mert én tőle örököltem a koszorúfejségömet —, havonta éegyszer cseréltük a szentkép hátuljára írt titkainkat. Mindön nap imádkoztuk az Olvasót, és az Üdvözlégny Máriába belemondtuk a soron következő titkot. Máma is így van ez. Tagaimnak mindég a következő titkot adom, így mindégnyik el tudja mondani az olvasókat: az Öröndetöset, a Dicsőségöst és a Fájdalmasat. Anyámtúl hallottam a Gyözedelmeset is. Azt mondta, hogy a törökök fölöött végsö magyar gyözelömnnek az emlékire keletközött ez. (Tiné)

Máig élő hagyomány ez, kis változással: „Hétfőn, mög csütörtökön mondjuk az Örvendetöst, keddön és péntökön a Fájdalmast, szerdán, szombaton és vasárnap pedig Dicsőségöst. Aki egy-egy alkalommal mindet elmondja, az a Nagyolvasót végzi.” (LJné)

A helybéli társulatok templomainkban az Olvasós Boldogasszony tiszteletére is emeltek oltárokat. Érdekes, egyúttal elgondolkodtató jelenségre lettem figyelmes, amikor föltett kérdésemre: Melyik az Olvasós Mária szobra, képe? – az egyik tápai asszony azt mondta: „Mind, amelyiknek Olvasó van a kezibe.” Itt, mintha a fölmagasztalt Szent Olvasó állna a tisztelet középpontjában. Napja ma is a legnagyobb ünnepnek számít az olvasós társulatok számára. És mivel a nap októberre (hetedikére) esik, érthető, hogy „Október az egyházi év liturgiájában az olvasó, és a szintén török időkben született lorettói litánia kiemelt hónapja.”² „Az olvasónak a rózsafüzér neve onnan keletkezett, hogy amikor Szent Domonkost halálra ítélték, azt kérte, hogy addig né végezzék ki, amíg az olvasóját el nem mondja. Mögengedték neki. Domonkos pedig imádkozott. És sírt. A földre hullott könnyeiből rózsák fakadtak, mindön égyes elmondott Üdvözlégy elmondására. E csuda láttára nem végezték ki. Ezt apámtul halottam.” (NMné) Hasonlóképpen mondotta ezt el Török Istvánné koszorúfej is.

Az olvasó pedig, a Néprajzi Lexikon nyomán³: „Olvasó, rózsafüzér katolikusoknál az elmondott imák számolására. A neki tulajdonított rontás elhárító erőt egyházi használatának, szentelt voltának köszönheti. Elsősorban az anya és a csecsemő hiedelemkörében szerepel. Általános boszorkány elhárító eszköz volt. A kisgyermekre tették, hogy ne tudják kicserélni, ha az anya kiment a szobából.

Ha a gyerek nehezen kezdett beszélni, a nyakába tették, és újhald vasárnap átvezették az úton.” Máig élő hagyomány az is, hogy az elhalt koporsójába beleteszik, „odaadják neki”. Az olvasón való imádkozást főként az idős emberek kedvelik. Sokuknak ma is ott van a zsebében, s ha valahova mennek, vagy valahol várniuk kell, a zsebben lévő olvasót morzsolgatják, szömezzetik.

Tápénak is, mint annyi más katolikus településnek mindig megvoltak a maga imádságos asszonyai. „Olyan asszony, aki templomban, búcsún, imaházban, halottnál az imádkozást, éneklést irányítja. A szövegek rendesen vallásos ponyvairodalomból valók.”⁴ Ám mégsem az asszonyok kiváltsága volt ez Tápén (sem), hiszen nem egy férfiember is buzgólkodott ebben a foglalkozásban. Tápén például *Miklós Jakó István*, akinek életéről, vallá-

² BÁLINT 1977. II. 367.

³ ORTUTAY 1981. 92-93.

⁴ BÁLINT 1957. I. 633-634.

sos megnyilatkozásairól a Tápé története és néprajza kötetben⁵ olvashatunk. Ugyanabban a tanulmányban említődik meg *Dugonyi Teca* néni, illetve *Palika Örzse* neve is.

Tápé a szegedi nagytájnak hagyományokban leggazdagabb néprajzi szigete.”⁶ Ez a megállapítás, melyet oly találóan jegyez meg Bálint Sándor, mindenek előtt a vallásos népeletre vonatkozik. S ennek az archaikus vallásos népeletnek általunk is jól ismert, kivételes képviselője volt *Nyinkó Mihályné Terhes Palika Erzsébet* (1894-1966), tápai, ismertebb nevén, s ahogyan sok vidéki búcsús máig is emlegeti: *Palika Örzse*. Már az édesanyja is *búcsúvezető énekes asszony, koszorúfej, máriaanya* volt Tápén. Örzse nénivel Bálint Sándor készített magnetofon-felvételt. Mivel magam is ismertem a tápai *lányok dajkáját*, a magnetofon hallgatása közben szinte magam előtt láttam a nagyszoknyás, hófehér kötényes és fejkendő, terebélyes öregasszonyt, amint révedezve beszél. Ugyanakkor azt is éreztem, minő nagy hatással volt rá az édesanyja buzgóságán túl a sok, ponyván, illetve vallásos könyvekben, és a Bibliában olvasott igaz, másutt történet, amiket minden biztonnyal szívesen olvasgatott. Olvasmányainak javarészét főnntartások nélkül elfogadta, kiváltképp, ha azokban a hiterköls meg erősítésének biztosítékát látta, s éppen ezért szorgalmasan és tudatosan „tanította” is. Tanításait természetesen népi fokon művelte otthonában, imaházakban, virrasztásokon, búcsúban, illetve templomi ájtatosságokon (misék előtt, és után) egyaránt. Örökölt „tudománya” volt ez tehát az édesanyjától, illetve azoktól a nála idősebb előimádkozó, és énekes asszonyoktól, akiknek fiatalabb korában igen sokat segített Örzse néni, a jámbor tápai hívek kormányozásában.

„Lánykoromban volt Olvasós Társulat a *Dugonyi Téca* néninél, a *Palika Ágnis* néninél, később pedig az *Ila Örszénél*, a *Liba Márinál*, *Molnár Tútor Istvánnál*, a *Rupa Márinál*, mögéten a *Szent Vittornál*. És hát az én anyámnál is. Ágnis nénitől a lánya Örzse vette át a koszorúfejségöt, én mög az anyám után löttem koszorúfeje anyám koszorújának. Égy koszorúnak tizenöt tagja van. Hogy el né felejtsem, mostan az enyémön kívül van a *Varga Irén*nél, mög a *Túrú Mancinál*, de a Mancsi a Szent Vittortól kapta mög a társaságát. Mán én is öregszök, ezért aztán a Szent Étust kértem, ha léesnék a lábomról, majd ű vögye át az én koszorúmat.” (TIné)

Az *Olvasó társulat*ban már azok a kisleányok is részt vehettek, akik imádkozni tudtak olvasón. Mert abba kellett beágyazni a soron következő titkot, például: „...és áldott a Te méhednek gyümölcse, Jézus (*Akit tövissel megkoronáztak*). Asszonyunk Szűz Mária...” A kislányok abba a koszorúba jártak, amelyikbe az anyjuk. (LJné.)

⁵ ILIA-JUHÁSZ (szerk.) 1971. 630-631.

⁶ BÁLINT 1981. 7.

Mivel napjainkban már nem járnak imaházakba az Olvasó társulati tagok, újhold táján maguk mennek el a koszorúfejhez, hogy cédulát váltsanak. Így mindegyiküknél megfordul az Örvendetes, a Fájdalmas és a Dicsőséges olvasó minden egyes titka. Ha új tag jelentkezik, az *kiváltja* első céduláját. Általában önkéntesen jelentkeznek az asszonyok, vagy a régi tagok szólítanak meg olyan asszonyokat, akik buzgó templomba járók, és vallásos életet élnek. Tag újulás csak akkor következhet, ha a tizenöt tagból valaki kiválik: betegsége miatt, vagy ha elköltözött a faluból, illetve, ha valamelyikük meghal. A cédulákat soha nem cserélik egymás között, hanem mindig elviszik a koszorúfejükhöz, aki megnézi a visszaadottat, majd a soron következőt adja ki. „Az aztán égyik újholdtól a másikig jár körbe.” (LJné).

„Lánykoromba vót imaház a *Nyúl Júcsa* néninél, a *Bali Gyuráék*nál, de édösanyámtól tudom, hogy az ő lánykorában, a múlt század végén összejártak az asszonyok a *Kulacs Sándorék*hoz is. Olvasótársulat is vót, de ugyanott vót a lurdesi is, mert a templomba nagyon hideg vót.

Mink, az én lánykoromba közösen montuk a rózsafüzért. Nyúl Júcsa néni vót az előimádkozónk, mert náluk vótunk. Az asztalon mindég égött két szentölt gyertya. Mire elvégeztük, mindön este vót egy kis téa, mög sós pogácsa.” (TAné).

A tápai Olvasó Társulat tagjai a tápai templom kórusa alatt lévő Máriát tisztelték Olvasós Boldogasszonynak. „Az a miénk. Ott van mellette a pörsölyünk is. Azt a pénzt, ami abba összegyűtt, mink kezeltük. Huszonöt évvel ezelőttig. Akkor ugyanis az akkori plébános azt mondta, hogy bele köll adni a misepénzbe. Így aztán mögszakadt a régi szokás, hogy a pénzünkből gyertyákat vöttünk, oltárterítőkbe, lobogókba adtunk, és hát ugye misét szolgáltattunk az elhalt máskor mög az élő társulati tagokért. Ugy osztottuk be, hogy mindön első péntökön a Jézus Szíve tiszteletire, második péntökön az élő tagokért, a harmadikon pedig az elhalt társulati tagokért szolt a mise. Ez nagyon szigorú, de persze íratlan törvény vót Tápén.” (TIné).

A társulati tagok föltétlenül részt vesznek a templomi vallásos élet szervezésében, melynek egyik leglátványosabb alkalmá *Úrnapja*, az úrnapi sátrak feldíszítése. A koszorúfejek pedig a körmenetet szervezik, de nekik ott előénekesi teendőjük már nincsen. Ezt csak addig végezték, amíg Tápén nem volt kántor. S ez az időszak sokkal visszább van időben Palika Ágnes, illetve Miklós Jakó István működésének idejétől is.

A régi olvasótársulat-fejeket *vezéranya* fogta össze. Ezt a megjelölést csak Török Istvánné koszorúfejtől hallottam. Ilyen volt a már említett Dugonyi Teca néni, illetve Palika Ágnes után leánya Palika Örzse néni. Közülük Örzse néni gyógyítással is foglalkozott. Mert az imaszeretete és istenszeretete mellett – bár mások biztatására történt esemény kapcsán – „fölfedezte

magában a gyógyítókésztséget” is. Ezt a „tudományát – amit Bálint Sándornak mondott magnószalagra – *Bakter Pali* bácsitól tanulta. Örzse néni nek hosszadalmasan fájt a keze, sehogy sem akart gyógyulni. Dugonyi Teca néni biztatására elment Molnár Bakter Pál gyógyítóhoz és kérte, nézné e meg, mi van a kezével. És Pali bácsi, bizonyos szigorú intelmekkel ugyan, meggyógyította a fájó kezét.” Az utolsó szombaton, mert többször el köllött mönni hozzá —, Pali bácsi mögmondta, hogy mit imádkozzak a betegökre. Mögfogadtam. Úgy is lött. Ha kezemet nagybetegre töszöm, mögenyhül. A kisedök, ha rájuk imádkozok, föltétlen javulnak. Kelevényre nem szoktam imádkozni, mert azt Pali bácsi megtiltotta.” (NyMné).

„Végtére Örzse néni lett a paraszti liturgia mindenese. Kormányozta a templomon kívüli adventi szálláskeresést, az éjféli mise előtti hosszú éneklést, Mária kézfogóját (január 23.), a lourdesi ájtatosságot (február 11.), a Gyümölcsoltó Boldogasszony éjszakáján való virrasztást, a nagyböjti imaházakat, a húsvéthajnali jézuskeresést, az útszéli keresztek, illetve Nepomuki Szent János szobrának megkoszorúzását, az úrnapi sátrak díszítését és a körmenet rendjét; az alsóvárosi, szentkúti, mátraverebélyi, hasznosi búcsújárásokat...”⁷ – És természetesen a Tápai rét búcsúit is ő szervezte.

Az említett, 1960-ban készült hangfelvétel alkalmával Bálint Sándor megkérdezte Palika Örzse nénitől:

– Maga hogyan nevelődött bele ebbe a szép tudományba, hogy énekös asszony lött?

– Az édosanyám halálát mögálmodtam, még lány koromban. Nagyon haragudott – itt az uram, halli —, hogy nagyon korán férjhez möntem. Épp hogy betöltöttem a tizenhatodik évemet. Nálunk mindön este hangosan köllött imádkozni. Neköm nem vót akkor még bátorságom, hogy magam belekezdjek égy olvasóba. (...) Anyám azt akarta, né mönjenek férjhön, hanem kövessem az új példáját, azt’ lögyek én is énekös asszony. Fölmöntem a padlásra és ott imádkoztam: mutassa mög az Isten, mit csináljak: férjhön mönjenek, vagy né.

Aztán nemsokára, égy éccaka álmom lött. Azt álmodtam, hogy utaztam mezőkön, völgyeken. Vót ott füves is, havas is. Égyszöröcsak égy magaslaton mögláttam égy templomot. Mintha ott búcsú löt vóna, hát oda iparkodtam. Olyan magosan vót, hogy négykézláb is alig bírtam fölmászni. Mikor az ajtó közelibe értem, gyütt égy szörnyű vihar. Mögfogtam a kilincsöt, de csak kicsit nyílt mög az ajtó. Bent rettenetös szépség vót. Hát ha van az a másvilág —, ott olyan szépen éneköltek és imádkoztak, ... Én nem láttam az Atyaistent élő szömmel, de a templomnak nem vót teteje, és én csak néztem, mert az angyali seregek ott éneköltek, imádkoztak. És az

---

⁷ ILIA-JUHÁSZ (szerk.) 1971. 633.

Atyaisten, ha az vót, nagyon szigorú szömmel nézött rám. Nagy fényösségbe vót. A drága Szűz Anya pedig ottan vót egy másik állványon. Körülötte a menyeyi seregök. Az löhetött, mert mindnek koszorú vót a fején. Oda iparkodtam, mert hítt, szólított: Gyere, fiam. De ahogy möntem vóna be az ajtón, gyütt égy embör. Mögfogta a kezemet és azt mondta: Neköd még nem szabad ide begyünni, ahhon néköd még sokat köll vezekölni. Eriggy arra, amőre elindultál, aztakkor, ha végrehajtod az akaratodat, aztán majd begyühetsz ide. Hát akkor ősszel möntem férjhön.

– Tanította e az édesanyja?

– Mivel minálunk, mög a templomba, mög a búcsúdba mönet is mindig hangosan imádkoztunk, éneköltünk, hát eltanultuk tülle. Édesanyám huszonkettőbe möghalt.

– Örzse néni, lánykorában járt e Radnán?

– Csak egyszer, tizenkettőben. Akkoriban a tápaiak pünkösdkor, meg Kisasszony napján möntek a radnai búcsúra. Akkor mán nem csatlakoztunk a szögediekhön. Átmöntünk a komppal a rétre, aztán Makónak vöttük az irányt. Akkor még az édösanyám vót a búcsúvezető. Térdön állva járták az én anyámék, az áldott, a Marostúl a templomig az utat, a rejtött Máriáig. Csupa kavics vót az út. Mire légyüttek, nem maradt a térdükön bür. És akkor mögnyerték a bünbocsánatot: möggyógyultak a betegök, a bénák, a sánták, a vakok.”

Édesanyja halálát követően lehetősége lett volna Örzse néninek, hogy most már ő vezesse a tápaiakat a radnai búcsúra, ám 1924-ben a románok betiltották a szegediek Radnára járását. Mivel ez a tiltás – kisebb megszakításokkal igen hosszú időt élt meg, Örzse néni soha többé nem jutott ki Radnára.

Mentek viszont más búcsúhelyekre: Gyűdre, Mátraverebélyre, Pálos-szentkútra és Pócsra, amely utakat már ő szervezte meg. „Ő volt az utolsó *máriaanya*, másként *fehérlányok dajkája*, aki a falu vallásos lelkű eladó lányait nevelte. Emlékezett még a radnai búcsú-hagyományokra, a szegedi Rozália kápolnában szokásos fodormenta szentelésekre. Örzse néni volt a falu olvasó társulatának egyik vezetőasszonya, koszorúfeje, aki fején fehér kendőben, fehér kötényben haláláig ünnepelte Boldogasszony napját, a szombatot. Ő gyűjtötte összefogott kötényében a *máriapénzt*, vagyis a társulati asszonyok misére, egyéb jámbor célokra összeadott alamizsnáját és őrizte radnai, vagyis Radnáról hozott bögrében. Lányai tartották tisztán és virággal díszítették a templomot, liturgikus színek szerint öltöztették a hordozható Mária szobrát. A lányok fehér ruhában, hajukba font, illetőleg a mellüket is átkötő kék szalaggal vettek részt a körmenetekben, búcsúdban.”⁸

⁸ ILIA-JUHÁSZ (szerk.) 1971. 633.

„Anyámék idejibe, ha összegyöttünk a házunknál, de tudom, így vót ez a Palika Ágnis néninél, majd később az Örzse néninél is, egymás után elmondtuk mind a három olvasót. Ha az egyik elfáradt, kezdte a másik, de minálunk mögvót, ki melyik titkot mondja. Azt mondta, akinél éppen vót a következő titok. A Vaskó Annus néni nagyon szépen tudott imádkozni, mögéntem a Goróf Mári, és a Heckó Julis is, de az anyámékat, Örzse néniéket sohasé tudták fölülmulni, mert azok olyan átéléssel, olyan tiszta szívből mondták.” (TIné.)

Az emlékezettel elérhető idők tápai imádságos és énekes asszonyai voltak még:

Setye Örzse (koldus)

Dugonyi Teca néni – Ács Istvánné Erdélyi Terézia

Super Roza néni – Nagy (Okos-Pisze) Istvánné Nagy Rozál

Hosszú Jóska bácsi – Nagy József (hosszú léptű volt)

Kesze Panna – Karai Józsefné Kószó Anna

Cinó Júcsa néni – Ilia Jánosné Fodor Julianna (Nagyútcán)

Börcsök Jóska – Börcsök József (Iskolaközben lakott)

Ila Roza néni – Kónya Imréné 1884–1965. Ilia Rozál

(akit neveztek Kóna Roza néne-nek, Harangozó Roza néne-nek is.)

Sánta Ágnis (sánta volt, aki túrón és kenyéren élt, ha búcsúra ment. Talán Kószó Ágnesnek hívták)

„Ezek gyógyítottak is, ki ezt tudta, ki azt. Az én anyám a ficamot tudta a helyire tönni. Ha a betege gyógyítás közben ásítózott, akkor azt monta: Nofiam, té mán möggyógyulsz! A Kesze Panna mögéntem gyakfogat tudott kezelni. Ha éppen akkó möntek hozzá, amikó szűtt, kihágott a gyékényből, aztán csak úgy, gyékényös kézzel lényúlt neki, azt akkor elnyomta. Aztán szűtt tovább.

A Cinó Júcsa néni mög árpakerekítéssel foglalkozott inkább.

Az ásottkút mellől fővött égy késhögynyi földet, azt avva. Háromszor, de úgy, hogy a föld közzé befogott égy szöm árpát is. Amikor készen lött vele, akkor a földet az árpaszömmel égyütt a kútba dobta, és azt mondta: Akkor lássam mégégyször a szömödön az árpát, ha ez az árpaszöm kikel. Jaj vót, ha nem esött a vízbe, hanem a kút szélibe, azt' gyökeret eresztve kihajtott, még kalászt is hozott. Akkor ugyanis nemégyször előgyütt a beteg szömin az árpa.” (TIné)

Gyógyítók ma: menj alfába és számolj visszafelé. Régen: imádkozz! Nyilván az ima = nyugalom, gyógyulás.)

Miután Örzse néni meghalt, a meglévő koszorúfejek nem tudták eldönteni, melyikük legyen a vezéranya. „Mert mindég köröszttbe vótak szögényök. Mán a Goróf Mári mög a Vésős Annus ugyé elhaltak, a Heckó Julis mög mindég betegös. Így aztán most mindégyik végzi az olvasót ma-

ga, de azért búcsúkor, úrnapiján, mög a Rózsafűzér királynéja előestéjén mind együtt ünnepölünk a templomban.” (Tiné).

A *Rózsafűzér Királynéja* ünnepén mindig elénekelték az Orgona hangokban megtalálható gyönyörű éneket, melynek visszatérő sorai emelték a fohász mondanivalóját: „... Társulati elhunytakért, könyörödj, ó Mária, Esezve lelkeikért, Olvasó királynéja.”

ADATKÖZLŐK

HEGYI Ferenc, 1927

LELE Józsefné MÁRTA Mária (LJné), 1940

NYINKÓ Mihályné TERHES PALIKA Örzse (NyMné), 1894-1966.

BÁLINT Sándor gyűjtése nyomán

TÓTH Andrásné RÉVÉSZ Ilona (TAné), 1931.

TÖRÖK Istvánné KÓNYA Rozália (TIné), 1907.

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1957 Szegedi Szótár I-II. Budapest

BÁLINT Sándor

1977 Ünnepi kalendárium I-II. Budapest

BÁLINT Sándor

1980 Szegedi nemzet III. Szeged

BÁLINT Sándor

1981 A hagyomány szolgálatában. Budapest

ILIA Mihály–JUHÁSZ Antal (szerk.)

1971 Tápé története és néprajza. Szeged

ORTUTAY Gyula (szerk.)

1981 Néprajzi lexikon IV. Budapest

WALLFAHRTSFÜHRER UND „HEILIGE MÄNNER“ IN TÁPÉ

JÓZSEF LELE D. J.

„Das Gebethaus (imaház) – laut Sándor Bálint (Szegedi szótár, Bd. I., S. 634.) ist eine kleine, religiöse Volksgesellschaft, aus der es in einem Dorf mehr geben kann. Im allgemeinen pflegen sich Nachbarn, Bekannte während einer Betstunde im Heim irgendeines Wallfahrtsleiters oder

irgendeiner Gesang-Gebetsfrau zu versammeln, wobei die Versammelten wechselweise beten und singen, zuletzt ab und zu frischgebackene Kuchen essen und *Zetteln* tauschen oder *wechseln*." In Tápé ist es auch heute als *Geheimnistausch* (*titokváltás*) genannt. Neben den hauptsächlich aus Frauen und Mädchen bestehenden *Neunteln* (*kilencedek*) wurden fast in jeden Siedlungen bis heute funktionierende *Rosenkranzbruderschaften* ins Leben gerufen, deren Mitglieder im Grunde genommen die Organisatoren und Leiter der Neuntel waren.

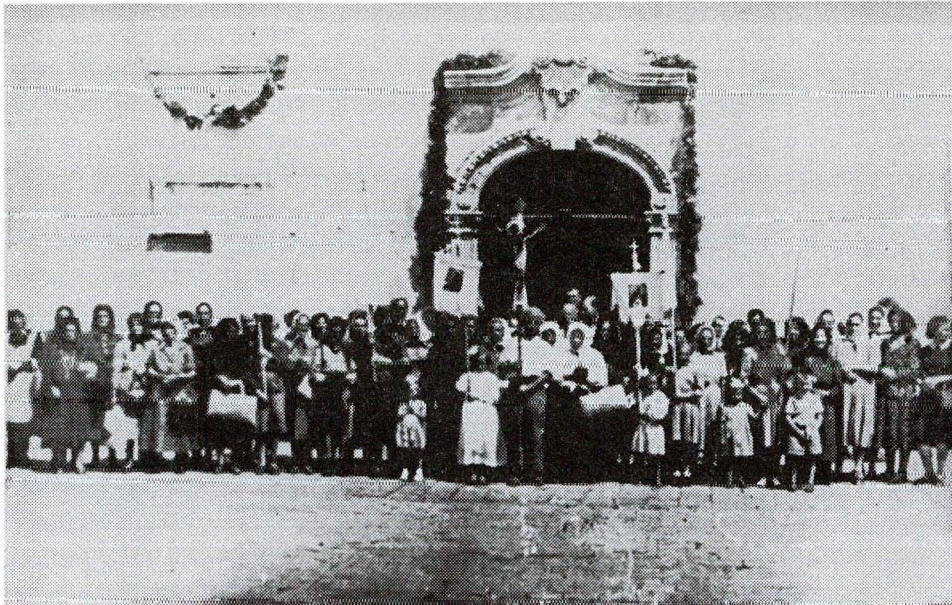
Bis zur Mitte der 50-er Jahre wurde der Rosenkranz gemeinsam in Gebethäusern verrichtet, aber ab den darauffolgenden Jahren bis heutzutage hält ihn jedes Mitglied in seinem eigenen Zuhause ab.

Die dazu gehörenden Geheimnisse werden von den Mitgliedern bei ihrem eigenen Kranzkopf (*koszorúfej*) monatlich getauscht. Das Geheimnis ist ein *glorreicher, erfreulicher, schmerzhafter* bzw. einst *siegreicher* (als Erinnerung an die Befreiung von der Türkenherrschaft) Gebetstext, der in ein Rosenkranzgebet einzuschließen ist, und auf den hinteren Teil eines heiligen Bildes aufgeschrieben wurde, bzw. der an einer bestimmten Stelle eines Rosenkranzgebetes zu sprechen ist. Ab Ende des XIX. Jahrhunderts und ab der Jahrhundertwende bis heutzutage wurden in Tápé zahlreiche Namen von Rosenkranzköpfen aufbewahrt, was darauf verweist, daß im Dorfe gleichzeitig mehrere Bruderschaften funktionierten.

Hauptsächlich ältere Frauen pflegen nachmittags jede drei (manchmal vier) Paternoster nacheinander zu sprechen. Das gemeinsam verrichtete Rosenkranzgebet heisst *Grosser Rosenkranz*.

Anfang der 50-er Jahre ließen die Tápéer Bruderschaften ein Maria-Standbild zu Ehren *Mariä Rosenkranz* in der Dorfkirche errichten. Vom Geld, das sich in dem neben das Stanbild gestellten Gotteskasten angesammelt hat, pflegt man Messe um die lebenden und verstorbenen Mitglieder zu halten, aber davon läßt sich auch Kerzen für die anderen Altäre kaufen, sogar die ehemaligen Dorfbettler bekamen davon.

Neues Mitglied wird dann aufgenommen, wenn jemand die Bruderschaft verläßt oder stirbt. Im allgemeinen gehören die Bewohner in gleicher Strasse, Bekannte und Verwandte zu einer Gesellschaft. Die Gesellschaften nehmen an den Vorbereitungen von Kirchenereignissen unbedingt teil.

1. KÉP TÁPAIAK AZ ALSÓVÁROSI (SZEGEDI) FERENCES TEMPLOM ELŐTTI
KISASSZONY-NAPI BÚCSÚN.
KÖZÉPEN FEHÉR KENDŐBEN, KARJÁN GYÉKÉNYSZATYORRAL NYINKÓ MIHÁLYNÉ
TERHES PALIKA ÖRZSE NÉNI

2. KÉP TÁPÉN.
NYINKÓ MIHÁLYNÉ PALIKA ÖRZSE A LOURDESI ÁJTATOSSÁG IDEJÉN
AZ OLVASÓTÁRSULAT TAGJAIVAL ÉS FEHÉRLÁNYOKKAL

A Szegedi Búcsú

(Legenda az 1924. szeptember 8-iki szegedi első nagy búcsú alkalmára.)

Csobogó víz mellett
Hegytetején állva,
Ünnepélyes csendben
Áll a régi zárda.

(Alföldi magyarom, emlékszel még rája?)

Ferenczes barátok
Pihenőre térnek,
Köszöntőt küld lelkük
Az oltár-kegyképnek.

(Alföldi magyarom, mért sírsz, mi bánt
téged?)

Radnai zárdának
Alszik minden fia,
De ébren virraszt a
Radnai Mária

(Alföldi magyarom, arra gondolsz sírva?)

Radnai Szűz Anya
Virraszt, virraszt ébren,
Gyermekeit várja
Ott a csendes éjben.

(Alföldi magyarom, tán rád gondol
éppen!)

A Szűz Anya tudja:
Csak pár nap van hátra
S minden felől jönnek,
Jönnek templomába.

(Alföldi magyarom készülsz-e hozzája?)

A Szűz Anya látja -
Hogy készülnek erre.
Tódul innen-onnan
Búcsújárók ezre,
És alföldi magyar nincs közöttük egyse.

Radnai Szűz Anya
Szeged felé tekint,
Hol gyermekek kérdik:
Hát nem megyünk megint?
Csüggedt, öreg szülők feje bús „nem“-et.
int.

Radnai Szűz Anya
A szívekbe néz már.
Óh! ... Ők hogy jönnek!
Jaj de az a határ...
(Radnai Szűz Anya rájuk hiába vár.)

Radnai Szűz Anya
Nagy részvéttel nézi:
Búcsú kegyelmeim
Sok jó hívem kéri,
Sok alföldi magyar — s ne adnám meg
néki?

Ha te nem jöhetsz még
Át a gyászhatáron,
Megyek én tehozzád
Hű fiam, hű lányom,
Alföldi magyarom hiába ne várjon!

Indul a Szűz Anya
Az alföldi tájra,
Szegedi barátok
Szent Szűz templomába.
Alföldi magyarhoz Kisasszonynapjára.

Kisasszony ünnepén
Zúg harang, szól ének,
Boldog búcsút hirdet
A szegedi népnek,
Alföldi magyarok örömmünnepeinek!

Rózsafüzér előtt

Isten anyja, szűz Mária
Szent olvasó királynéja
Százszor üdvözlégy.
Hogy anyánk vagy, ne feledd el,
Köszöntésünket fogadd el,
Szűz kegyedbe végy.
Szívvel és nyelvvel köszöntünk
Meg ne vess édes anyánk !
Bűneinkért könnyet ejtünk,
Nyerj az égből áldást ránk.

Örvendetes részre

Olvasódnak minden ága
Szent hitünknek báj virága,
S liliumfüzér.
Angyalodnak üdvözlését (*üdvözlése*)
S rokonodnak köszöntését (*köszöntése*)
Ebben a vezér.
Mint fogadtad örömtelve
Azoknak üdvözlését,
Fogadd el most is kedvtelve
Hiveid esdeklését.

Olvasód egy kegyelemtár,
A gyarlóknak édes mentsvár,
S titkos koszorú.
Lelkünk ebben lél irgalmat
Keservében szent vigalmat
(*vagy:*)
(*Lelhet ezzel kész irgalmat*)
(*Keservében szent vigalmat*)
Minden szomorú.
Fölemeljük hát kezünkben
E virágos koszorút,
Hogy siralmas életünkben
Oszlasson el minden bút.

Örvendetes részre

„Szerelmes édes Jézusom” stb. szerint.

Örvendetes olvasóddal, Mária tisztelünk;
Áldott méhed gyümölcseivel, Jézussal üdvözlünk.
Kit szüz méhedbe fogadtál,
És mégis szüzen maradtál.
Üdvözlégy Mária !

Kedves rokonod Erzsébet látogatására
Siettél drága terheddel vigasztalására.

Fájdalmas részre

Ő is ekképen köszöntött :
Áldott vagy az asszonyok közt !
Üdvözlégy Mária !

Rongyos istállóban szülted isteni gyermeked,
Szállást egész Betlehemben nem adtak teneked.
De az angyalok dicsértek,
A pásztorok megtiszteltek.
Üdvözlégy Mária !

Öledbe vevéd szent fiad tisztulásod napján,
Jeruzsálemi templomban őtet bemutatván.
Az Isternek ajánlottad,
Simeont megvigasztaltad.
Üdvözlégy Mária !

Szent fiadat harmad napon a doktorok között
Feltaláltad a templomban, ott kérdezősködött.
Mi is, ha őtet elvesztjük,
Mint te, oh szent szűz, keressük.
Üdvözlégy Mária !

Fájdalmas részre

„Szerelmes édes Jézusom” stb. szerint.

Jézusom! vérontásodnak emlékezetére
Ajánlom e szent olvasót szived gyötrelmére,
Melyet a kertben szenvedtél,
Hogy vérrel verítékeztél,
Fájdalmas Jézusom !

Ostorozták bűneinkért áldott szent testedet,
Az oszlophoz megkötözték szentséges kezedet.
Talpig vérbe kevertettél,
Hogy minket üdvözitenél,
Fájdalmas Jézusom !

Dicsőséges részre

Szentséges fejed tövissel megkoronáztatott ;
Szent kezedbe csúfságképen egy nádszál adatott.
Térdhajtással csúfoltattál
Azoktól, kiket alkottál,
Fájdalmas Jézusom !

Emeled már, oh kegyelem ! a nehéz keresztfát ;
Tennen válladon viseled e világ igáját.
Háromszor estél alatta ;
Mert atyád a bűnt rá rakta,
Fájdalmas Jézusom !

Fölszegeztek már oh élet, magas keresztfára,
Ég s föld között fölemeltek világ váltságára.
Szűz anyád is melletted állt,
Halálig tőled el nem vált,
Fájdalmas Jézusom !

Dicsőséges részre

„Szerelmes édes Jézusom” stb. szerint.

Énekeljünk dicsőséget e szent olvasóban ;
Mert Üdvözítőnk, ki meghalt, feltámadt valóban.
A váltságot bevégezte,
Szent atyját megengesztelte,
Urunk Jézus Krisztus.

Negyven nagpig társalkodott tanítványaival ;
És ezután mennybe fölmet angyali pompával ;
Ülvén szent Atyja jobbára,
Honnét eljön valahára
Urunk Jézus Krisztus.

A mint mennybe menetekor nekik megigérte,
Pünkösöd napján a Szentlelket Urunk elküldötte,
Megszentelte tanítványit,
Árván maradt apostolit,
Urunk Jézus Krisztus.

Rózsafüzér után

Kiváncozott Mária is szent fiához menni,
És tetszett szent fölségének magához fölvenni,
Rózsák illatai között
E földről mennybe költözött
Dicső szűz Mária.

Egek fölött tündöklesz már, Isteni anyaság,
Királynének koronázott ott a Szentháromság,
Hol szent fiad örömében,
Örvendesz dicsőségben,
Dicső szűz Mária !

Rózsafüzér után

„Az éjszaka immár eltelt” stb. szerint.

Szent rózsafüzért végeztünk,
Mária tégedet kérünk :
Vedd kegyesen hívednek
Buzgóságát népeidnek.

Midőn rózsafüzért mondunk,
Rózsákból koszorút fonunk,
Azzal téged, oh Mária !
Tisztelünk Jézus szent anyja.

Legszebb rózsa vagy Mária !
Tisztaságnak lilioma,
Mint rózsa nyiljal szivünkben,
Jézusoddal légy elménkben.

Rózsafüzér királynéja,
Magyar hazánk pátronája,
Betegeknek orvoslója,
Szomorúk vigasztalója !

Tekints árva magyarokra,
Reád bizott országodra ;

Faragó Jánosné

BÚCSÚK, BÚCSÚVEZETŐK JÁSZÁROKSZÁLLÁSON

Városunk lakosságának zöme a jász ősök ivadéka.

A jász társadalomban mindig nagy szerepe volt a lakosság ~~összetétel-~~ének kialakításában a vallásnak. Amikor a történelem folyamán meg-
ritkult a lakosság, azokat a jövevényeket fogadták be, akik katolikusok voltak. A vallásos érzés és a katolikus öntudat magas foka jellemző jász vonás.

A jeles napokhoz fűződő szokások a vallásos érzés elmélyítésére adnak alkalmat. Ilyen szokás a Szent Család szálláskeresése adventben, a Mária-mennyegző februárban, a Szent József kilencede márciusban, a keresztúti ájtatosság nagyböjtben, a búzaszentelés, az úrnapi sátoreszt és körmenet, a májusi és októberi, meg a júniusi Jézus Szíve litánia, újabban minden hónap 13-án 12-13 óráig közös ájtatosság a Fatimai Szent Szűz tiszteletére.

Hacsak tehetette a nép, még a 2-3 óra járásnyira levő tanyákról is bejött a templomba vasárnap, különösen Mária ünnepeken, a templomuk és a Havi Boldogasszony kápolna búcsújára, Mindenszentek és a Halottak napjára és a karácsonyi éjféli misére is. Ha rossz idő volt, ha nagyobb munka volt, akkor is. Kivétel az aratás és élet betakarítása. Ilyenkor szűknek bizonyult városunk szép temploma, mely a Csörsz-árkára épült az 1768-as években.

A hagyomány szerint barátok kolostora is állott a mai parochia helyén. Az itt élő ferencesek látták el a hívek lelki gondozását. Az ifjúság vallásos nevelését eredményesen segítették 1920 óta a mai napig, megszokás nélkül, a Kalocsai Iskolanővérek.

Városunkban két búcsút tartanak: pünkösdi utáni vasárnap, Szentháromságkor – a nagytemplomban – és augusztus 5-én Havi Boldogasszony napján a kápolnában.

A nagytemplomi búcsúra a tanyák lakói és az eltelepült árokszállási rokonok is hazajöttek. Dél előtt részt vettek az ünnepi nagymisén és körmeneten, csak az ünnepi ebédet követte a vidám szórakozás.

Különös meghittséget adott a Havi Boldogasszony búcsú. Az ünnep előestéjén már zászlókkal, énekszóval gyülekeztek a környékről, a búcsúsok, akiket a kápolnánk kis harangja hívogatott ide. Az érkezők a kápolnába tértek be ima és ének köszöntéssel:

Mária búcsús hívei, kik most idejöttetek,

Havi boldogságos Szűzhöz Isten hozott titeket.

Mikor az est beállt, a 14 stáció képével felálltak a kápolnát körülvevő tisztáson. Minden búcsús kezében gyertya vagy lámpás égett, s annak lihegő lángja mellett körbejárva végezték el a stációt.

Ének és imádság mellett töltötték az éjszakát. Másnap a városi templomban ilyenkor elmaradt a nagymise. A városi nép zászlókkal énekszóval vonult ki a kápolnai misére. Az ottlevők a búcsúvezetővel zászlókkal fogadták, s mikor közelükbe értek, a zászlókat meghajtották egymás előtt.

Az énekeket, a közös imákat a búcsúvezetők irányították. A búcsúvezetők közül ki kell emelnem Garics Antalt, Garics Ferencet, de Varga Lajost és Szabó (Vak) Émánt és Rédei Ignácot is, akik népénekesek voltak és a Havi Boldogasszony tiszteletére énekeket is szereztek.

Ezeket az énekeket diktálták, vagyis soronként előénekelték, a hívek pedig utánuk zengték. Nyomtatásban is megjelentették és a búcsúk alkalmával árusították.

Ezeket az énekeket, imákat részben maguk szerezték, másik részét egymástól eltanulták. Varga Lajosról Tóth Ferencné és Kaszab Jánosné ágódi lakosok közölték, hogy Árokszállásról Ágón át a Mátra aljáig is elvándorolt, az összegyűlteket tanította. Megkedvelte a nép, mivel népballada-szerűen mondta el a Havi Boldogasszony legendát. Sokan búcsúfiaként viték haza ezeket az énekeket és a mai napig is megbecsülik. A legendák nemzedékről nemzedékre szállnak.

Mivel a kápolna a Gyöngyös-patak mellett a falu északi részén van, a szép környezete fokozta az Adácsról, Hortról, Erkről, Vámosgyörkről, Atkáról, Nagyrédéről érkező hívek áhíthatát. Meg is csodálták az emberek. Erről így énekelt Varga Lajos és Vak Émán:

*„És Te kijelölted a választott helyet,
Az által, mert egy éjjel oda hó eset.
Hozzád jöttünk és kérünk, hogy oltalmadba végy,
Havi Boldogságos Szent Szűz százszor üdvöz légy!*

Ma is vannak szép számban búcsúvezetők és vallásos összejövetelek előimádkozói és énekesei: Így Lukács Mária, Tóth Ferencé, Pittner Margit, Bozsik Lászlóné, Nemoda Alajosné, Dósa Géza, Guba Magdolna, Solymosi Mária. Ők a helyi énekesek kiadványaiból énekelnek, melyet rendszerint a nagyszülőktől, szülőktől örökölték. Az éneklés módját, a búcsúk rendjét kiskorukban lesték el a búcsúk, a vallásos összejövetelek alkalmával.

Garics Ferenc, mint lóhajtó fiú tíz évig ment a mátraverebélyi Szentkúthoz édesapja és nagybátyja kíséretében.

Az ő közlése szerint:

A gyalogos zarándokút rendje (1912-1942-ig):

A Szentkút 66 km-re van, ezért majdnem négy napot vett igénybe az út. Általában két kocsi is indult a zarándoklók mögött. Az egyik Garics Ferencné volt, a másikkal Herczeg Pista bácsi indult. A sátoros kocsikra az élelmet tették batyuban, meg azok is felültek, akik a gyaloglást nehezen bírták. A batyu elviteléért 1 pengőt fizettek, aki fel is ült, az meg 5 pengőt.

Csütörtökön déli harangszó alatt indultak. Két zászlót és a felvirágozott keresztet is vitték. Utánuk a búcsúvezető ment, akit a hívek követtek. Estére Gyöngyöspátán háltak.

Pénteken hajnalban 4 órakor indultak tovább. Szurdokpüspökibe már a misére megérkeztek, amin részt vettek. Reggeli után mentek tovább, délre Tarra értek, ahol ebédelték és megpihentek. Amikor falun mentek keresztül, énekeltek, a határban a rózsafüzért imádkozták.

4 óra körül érkeztek a búcsújáróhelyre. Megérkezésükkor harangoztak a kegytemplomban, ahová énekelve mentek be, és imával köszöntötték a Szűz Anyát. Ezután a saját menedékházukban pihentek. Azok a falusiak, akiknek nem volt menedékházuk, azok a *lurdi barlangnál* imával és énekléssel töltötték az éjszakát.

Szombaton délelőtt a stációt járták körmenettel, majd sokan gyónásukat végezték el. Aki búcsúfiát, mézeskalácsolvasót, verebélyi botot akart hazavinni, az most vásárolta meg a sátrakban.

Vasárnap délelőtt az ünnepi mise az árokszállásiaké volt. A *supellátot* 4 férfi vitte, míg 4 lány lámpást az Oltáriszentség előtt. A kegytemplomból a lurdi barlanghoz tartott a menet, amiből messze ellátszott a jászárokszállásiak lobogója. Dél lett, mire vége lett a misének. Ebédjük után indultak vissza. Estére ismét Patán háltak.

Hétfő reggelre beértek a gyöngyösi barátok templomába misére. Adácsra ebédidőre értek be. A földúton a Havi Boldogasszony kápolnához érkeztek egy imára és énekre. Vecsernyére értek haza. A templom előtt a pap várta őket, a harangszó is köszöntötte őket. Litánia volt, szentségkítéssel a szerencsés hazaérkezésért.

Három búcsúvezetőről szeretnék külön szólni. Vak Émán és Varga Lajos népi énekesekről.

Vak Émánt Szabó Emánuellnek anyakönyvezték 1897. augusztus 20-án, Szent István napjára érkezett az a kisfiú, akire mint népénekesre Bálint Sándor professzor is felfigyelt. Városunkban csak *Vak Émán*nak nevezték, mert feketehimlőben elvesztette a szeme világát. Csodálatos módon nem csúfnévként kapta ezt a nevet, hanem megkülönböztetésként, az Alsözögben, a szegény negyedben lakó többi Szabóktól.

Nemcsak nekem, hanem akikkel róla beszéltem, mindenkinek emlékezetében él, ez a szinte daliás termetű, égre emelt arcú ember. Világtalan

létére is csodálatos derű volt az arcán. Még a gyerekek sem féltek tőle, hanem tisztelettel köszöntötték és kitértek útjából. Pedig erre nem is volt szükség, mert biztonsággal közlekedett az utcán, minden követ ismert. Ha esténként a halottnál virrasztva imádkozott, énekelt, s a többiek féltek a sötétben hazaérni, Dósa Géza elmondása szerint így bízta őket: „Semmit se féljete, csak bátran gyertek utánam.”

Amikor a jászberényi fájdalmas búcsú volt, (szeptember 15-én) „éjszákának vadján” indult neki a 18 km-es útnak. Neki mindegy volt, nappal, vagy éjszaka, ott akart lenni a Szűz Anyánál.

Az unokája nagy-nagy szeretettel beszél róla. Előkerült édesapja, Szabó Mihály anyakönyvi kivonata, melyben a nagypapa foglalkozása népénekes és olvasókészítőnek van bejegyezve. Az olvasókészítést Szilárd Alajos is művelte, akitől Szilárd Cecília tanulta el, akinek tarsolyában ma is ott van a kész olvasó, és a szükséges szerszámok is.

A búcsúvezető Lukács Margit egyszer azt álmodta, hogy végezze el az Oltáriszentség olvasóját:

„Nem tudtam én azt, azért elmentem Émán bácsihoz, Émán bácsi van-e ilyen olvasó?

Van hát gyere megtanítalak!”

Ezenkívül még Émán bácsi Szent Józsefről, Szűz Mária 12 csillagáról szóló énekeket és a Jézus sebe olvasóját, a Szent Család szálláskeresésére szóló olvasót is megtanította.

A nép nagyon szerette Émán bácsit, tekintélye volt búcsún és halottvirrasztásnál is, pénz és természetbeni adományokkal segítették, disznóöléskor, karácsonykor kóstolót vittek a Gyóni utcában levő szerény, de tiszta házába, ahol magam is megfordultam.

A népénekesek és énekírók között nevezetes egyéniség Varga Lajos, akinek énekeit ma is éneklék a búcsún, halottaknál, verses bibliáját ma is olvasgatják Jászárokszálláson, melyet örök emlékül írt, s ez az Ó- és Új Szövegség.

„Mindezek után Isten gondviselésébe, a Boldogságos Szűz Mária oltalmába ajánlva vagyok.

Jászárokszálláson 1899. év mindenszentek havának első napján Krisztusban szerető testvéred

Varga Lajos.”

Ki lehetett ez a Varga Lajos, aki ezer oldalon versben írta meg a Bibliát? Aki a tanyavilágban vendégeskedett? Akik Ágón még emlékeznek rá, szent embernek tartották, tisztelték. Boldogok voltak, ha imát, éneket tanulhattak tőle. Becses vendégükként fogadták otthonukban. Nem tartotta titokban, hogy református vallásúnak született. A katolikus vallás jeles napjaira szerzett imáit és énekeit elfogadták, magukénak tartották.

Kaszab Jánosné, sz. Rédei Margit (1915) aki Jászágón Tanya 442/1 szám alatt lakik, közölte Varga Lajosról a következőket:

„Édesapja Rédei Alajos, aki ugyancsak Ágón a gyarokparti tanyán lakott, sokat beszélt Varga Lajosról, annál is inkább, mert Jászárokszálláson az Ősz utcai házát kivette bérbe. Sokat járt nála a tanyán. Itt ismerte meg Kiss Annát, akit meg is szeretett és feleségül is vett, pedig egyszerű tanyai parasztlány volt.”

A tanyán sokat beszélt életéről. Az adatközlő maga is olvasta a versben megírt életrajzát, de mint mondta, ezt is és a „Regélő bácsiban” megjelent fényképét nem tudja megmutatni, mert félelmükben elégették. Ebben a családban Varga Lajos mítikus alakká vált.

Kaszab Jánosné fia már így tudja:

„Varga Lajosnak nem is az vót a neve, hanem Ulászló. Erdélyben gazdag reformátusok voltak a szülei. Ő is elég könnyelmű vót. Egyik alkalommal a barátaival betörték egy káponába:

– Szóliccsuk meg az Istent!

Kövel betörték az ablakot, felfeszítették az ajtót is, meghajigáták a szobrokat. De ő ebbe’ nem vett mán részt, kiment. A káponába villám csapott, a pajtásai odalettek, csak ő maradt meg. Pap akart lenni, de a családja kitagatta, nevit is meg kellett változtatni. Erdélyből Magyarországra jött, így került ide. Itt meg is házasodott. Egyszer még visszament, de nem engedték be a szülei, csak pénzt küldtek vóna ki az inassal, de neki nem kellett. Búcsúra járt, kiadott énekeit árulta és énekelte. Nekünk is van éneke is, meg a Biblia is.”

Kaszab Jánosné őrzi azt a kiadványt, melyet Varga Lajos „Búcsúra menők hajnalcsillaga” címen szerkesztett.

Ebből megtudjuk, hogy azoknak szánta, akik Szentkútra, Szalókra, Besnyőre, Radnára, Pócsra indultak zarándokként. Indulási imát, éneket, útszéli kápolna, kereszt előtti imát énekeket közölt. Töredékben maradt meg az az ima és ének, amivel a kegyhelyen beköszöntek és onnan elbúcsúztak.

Kaszab Jánosné úgy tudja, hogy Varga Lajos tanító volt Jászárokszálláson, ahonnan az egri nyomdába ment.

Tóth Ferencné, ugyancsak Jászágói lakos emlékezetében úgy él, hogy két karját kitárta, a fejét az ég felé emelte és úgy énekelte a szebbnél szebb énekeket, melyeket ők is megtanulták tőle.

A névreszóló Bibliában, melyet Egerben nyomtak, a következő műveit sorolták fel:

Szent Anna asszony tisztelete, Nepomuki Szt. János, A bűn hatalma, avagy a nagy villámcsapás, Vezércsillag, Erkölcsi Tükör, A bűnbánók, Ima Jézus és Mária szívéhez, Hathatós ima Jézushoz, Szent Vince, Hajnali Rózsa, Égi gyöngyök, Pádúai Szt. Antal tiszteletére rózsafüzér, Szűz Mária hete, Ima a Havi Boldogasszony kegyképe előtt.

A régi énekesek közül Varga Lajost, Vak Émánt tartották szent embernek, de ma is példamutatónak tisztelik a búcsúvezetőket és az imaalkalmak irányítóit. Közülük kiemelkedő egyéniség a testi fogyatékos, de lelki-ekben gazdag Pittner Margit, aki rózsafüzéres bokorvezető is.

A gyerekek rajongásig szerették mindig. Szinte rendszeres kirándulást szervezett a Havi Boldogasszony kápolnához, ahol imádságra énekekre tanította őket, de a játék sem maradt el. A játék végén, szabad volt egy-egy kéréssel elbúcsúzni a Szűz Anyától.

Ma is öröm volt otthonában találkozni, mert szerényen beszámol arról, hogy mindenkit igyekezett a Jézushoz elvezetni.

Bozsikné szerint egy pap közülünk, valóságos szent ember.

A búcsúvezetők, a népi énekesek énekeikkel, maguk szötte imádságaikkal, de életüket is az egyszerű emberek életéhez közeledtek.

Dr. Antalóczi Lajos cikkében olvastam:

„Az általuk írt énekek, imák úgy éltek az ajkakon, mint a virágon a szépség és az illat.”

Varga Lajos kiadott énekei: (Eredetiben és fénymásolatban)

- 1) Rózsabimbók (Bagó Márton nyomdája, Budapest, I.) 1886
- 2) Mária, Mária segíts! Mária (Bagó Márton nyomdája) 1886
- 3) *Búcsúra menők vezércsillaga*
A zarándokút imái, énekei
indulástól hazaérkezésig (Kohn nyomda, Gyöngyös) 1888
- 4) Ájtatosság ibolyája
(Búcsús ének) Bagó Márton nyomdája, Budapest, 1889
- 5) *A buzgóság hajnalcsillaga* (Bartalits nyomda, Budapest) 1887. Mindenszentek 1890
A buzgóság virágai adventi időben (Bartalits nyomda) 1890
Karácsonyi énekek (Bartalits nyomda) 1890
Nagybőjti ájtatosság (Bartalits nyomda) 1890
- 6) Hétfájdalmú szomorúak vigasztalója (Bartalits nyomda) 1890
- 7) Titkos értelmű rózsa (Gaál Vilmos Jász-Apáthin) 1890
- 8) *Szent Anna virágos kertje*
Szegedi Havi Boldogasszony (Bartalits nyomda, Budapest) 1891
- 9) Üdvözlégy legszentebb rózsafüzér királynéja. 1894
- 10) *Szűz Mária emléke*
Szűz Mária születése
Szűz Mária eljegyzése
Szűz Mária jeggyűrűjéről csodatörténet.

- A szent család futása
- A gyűrű csodálatos megtalálása
- A királyné büntetése
- A dicsőséges család
- A cédrusfa eredete
- Pilátus halála (Egri nyomda Rt.) 1895 körül
- 11) Szent Genováva története (Egri nyomda Rt.) 1906

Évszámok megjelölése nélkül:

- 1) Májusi rózsák Jász-Árokszálláson (Lőw nyomda, Eger)
- 2) Üdvösség rózsái (Lőw nyomda, Eger)
- 3) Názáreti nefelejcs virág (Egri nyomda Rt.)
- 4) *Töviskorona virágok*
- Jézus öt sebéről olvasó (A tulajdonos 1928-ban vette)

Ismertebb búcsúvezetők, előénekesek:

Az előbb említetteken kívül:

1) Rédei Ignác	1870 körül
2) Farkas Sándor	1875 körül
3) Ócsai József	(századfordulón)
4) Kiss Jenő	(1905)
5) Kiss Jenőné	(1907)
6) Szarvas Istvánné Lukács Mária	(1915)
7) Nemoda Alajosné	(1914)
8) Bozsik Lászlóné Ivony Margit	(1932)

Vizsgáltam azt is, hogy ki kitől örökölte a búcsúvezetés hagyományait, így Garics Antal Farkas Sándortól és édesapjától, Garics Ferenc a bátyjától, Ócsai József Rédei Ignáctól, míg Nemoda Alajosné Rédei Ignácnétól kapta a férje énekgyűjteményét.

Kiss Jenő feleségének adta át a tudományát, míg Szarvasné Lukács Mária Vak Émántól és Kiss Jenőtől tanulta az imádságokat, énekeket.

Tőlük tudom, hogy a búcsúvezetőknek nemcsak a szervezés (a részvételi díj és misepénz beszédése), a zarándokút rendjének, fegyelmének megtartása volt a feladata, hanem személyes példájuk nyomán a hitélet bensőségesebbé tétele is.

Ebben bizonyos feladatokat bíztak meg a csoportjukból egy-egy tiszteletnek örvendő személyt is. Így Garics Antal segítője Borócsi Bálint, Bódis Alajos, Tóssér Ferenc és testvére Garics Ferenc. A mai búcsúk alkalmával Szarvasnének Bozsik Lászlóné, Tóth Ferencné, Faragó Béláné, Mogyoró Alajosné, Dósa Géza és Guba Magdolna a besegítő.

Más népi énekesek kiadványai, melyeket ma is őriznek:

- 1) Ambrus Pál, szentföldi látogató: Legújabb szent énekek (nyomda és évszám)
Ambrus Pál tanyai tanító (Jászárokszálláson): A buzgóság reménycsilága (Petőfi nyomda Aszód)
- 2) Bakos János (Tar): Legszebb új énekek (Sima Dávid nyomdája, Gyöngyös) 1901.
- 3) Bedő Mihály: Négy új ének az andocsi Sz. Máriához (Bagó Márton) 1899.
- 4) Boda Terézia: Két szép ének és egy ima Szent Anna tiszteletére (Bucsinszka Alajos Bp.) 1865.
- 5) Gáll János, dózsai remete: Istenhez küldendő fohász (Kubicza János Jászberény.)
- 6) Fodor József: Fogolykiváltó Boldogasszonyhoz (Klein Mihály Budapest, Évszám nélkül.)
- 7) Kalla Emilné: Hasznosi Szűzanya (Kovács nyomda, Jászberény) Évszám nélkül.
- 8) Négó József: Szombati áldozat Mária tiszteletére Bagó Márton Budapest, 1881.
- 9) Német Lázár, Szt. Ferenc 3. rendi tag: Négy szép új istenes ének (Bucsánszky Alajos Budapest, évszám nélkül)
- 10) Oláh István és neje: Szent Antalhoz énekek (Pesti nyomda Jászberény) Évszám nélkül.
- 11) Oláh István és neje: Szentkúti Szűzhöz, árva éneke (Pesti nyomda Jászberény) Évszám nélkül
- 12) Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekek (Bagó Márton Budán) 1876.
Orosz István (Jászladány): Legszebb új ének Jézus szívéhez (Bagó Márton Budán) 1876.
Orosz István (Jászladány): Új énekek a Fájdalmas Máriához (Bagó Márton Budán) 1867.
Orosz István (Jászladány): Szent kereszthez ének 1867.
Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekek Kis Asszony napjára (Bagó Márton Budán) 1879.
Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekek, Mária siralma. Bartalits Imrénél
Orosz István (Jászladány): Új énekek (Bartalits Imrénél Budapest) 1879.

- Orosz István (Jászladány): Új énekek Szent Annához (Bartalits Imrénél) 1879.
- Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekek, 1. Áldozói, Pünkösdi stb. 1879.
- Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekek (Besnyői, Szalóki stb. Bartalits) 1882.
- Orosz István (Jászladány): Új énekek nagybőjtre Bartalits nyomda, 1883.
- Orosz István (Jászladány): Öt Istenes ének (Bagó Márton Budán) 1883.
- Orosz István (Jászladány): Szép új ének Nagyboldogasszonyra Bartalits 1883.
- Orosz István (Jászladány): Szép új ének Nagyboldogasszonyra Bartalits 1883.
- Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekek (Bartalits Imrénél) 1885.
- Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekek (Bagó Márton Budapest) 1886.
- Orosz István (Jászladány): Legszebb új énekfűzet (Bagó Márton Budapest) 1887.
- Orosz István (Jászladány): Énekfűzet Áldozóra, Szentkúti képhez (Bartalits) 1889.
- Orosz István (Jászladány): Szép új énekek Mindenszentekre (Bartalits) 1889.
- Orosz István (Jászladány): A legszebb énekfűzet, besnyői, váczi Szűzhöz 1890.
- 13) Ocsovay Mihály (Csány): Ének az élő olvasóhoz (Nyomda megjelölése nélkül.)
- 14) Seres András: Legújabb ének a váczi Máriához (Bartalits nyomda, Budapest, 303. sz.)
- 15) Szabó Antal: Jászárokszállás Új ének és ima Jézus szívéhez (Balázs Mezőkövesd:
Szabó Antal: Jászárokszállás: 7 szép új ének és ima
- 16) Szécsi Ignác (Kömlő): Özvegyek siralmai, árvák fohásza Rózsa K. 1880.
Szécsi Ignác (Kömlő): Legszebb hat új ének. Bartalits Budapest, 1890.
- 17) Rófusz bácsi Legszebb énekei

Gyűjtésem során előkerültek régi fiókok alá, a megbecsült kiadványok közé rakott énekek közé olyan énekek, imák is, melyet a szerző, vagy összeállítója nevének feltüntetése nélkül jelentettek meg a kiadók. Kiadásuk idején az egyház nem nézte jó szemmel a ponyvának minősített és terjesztését elítélt műveket. Ennek ellenére féltve őrzik ma is, hiszen a valóságos érzést táplálták. Nemcsak az ismert énekesek kiadványait becsülték meg, hanem azokat is, melyek szerzőit nem is ismerték. Ilyenek:

1. Három szép új Istenes ének. Nyomtatott 1789-dik esztendőben,
2. Halotti énekek (Bucsánszky Alajos nyomda 1865-dik esztendőben,
3. Názáreti Jézuska (Bagó Márton nyomda 139. sz. 1875-dik esztendőben,
4. Hat Istenes ének az Úr koporsójánál (Bagó M.) 1872-dik esztendőben,
5. Egy ájtatos imádság a Szentháromsághoz évszám nélkül
6. Négy istenes ének és egy ima Szent Annához (Bagó nyomda) 1869.
7. Három új ájtatos ének, Egek királynéja, sat. Egri érseki liceum, 1869.
8. A szent olvasóról szép ének (Bucsánszky A. nyomdája, Budapest) 1869.
9. A Boldogságos Szűz Mária az ő szent fiát keresi (Bucsánszky A. nyomdája, Budapest) 1867.
10. Ajánlatos imádság Kr. Urunk kínszenvedéséről (Bagó nyomda, 86. sz.) 1867.
11. Az egri fájdalmas Máriához ájtatos ének (Bucsánszky nyomda) 1868.
12. Három istenes ének (Bagó Márton nyomda, Budapest) 1869.
13. A Boldogságos Szűz Máriához két igen szép ének ?
14. Ének Szűz Máriához Mária-Nosztrán gyertyás körmenetre (Horák Egyed, Esztergom)
15. Mennyei kincs, melyre 1858. évben IX. Pius pápa 40 napi búcsút adott (Bagó M. nyomda, 91. sz.)
16. Legszebb új énekek Boldogságos Szűz Máriához (Bucsánszky ny. 229. sz.) 1872.
17. Legszebb új énekek haldoklókért. Szt. Anna, Szt. József olvasója Rózsa K., azelőtt Bucsánszky 1880.
18. Jubileumi teljes búcsú alkalmával végzendő ájtatosság. Egyházmegyei jóváhagyással (Érseki Lyceumi nyomda) 1901.
19. Hathatós imádság a Szentháromsághoz (Rózsa K. nyomda, Budapest) 1905.

Ezeket a szakadozott szélű kiadványokat sok helyen imakönyvként használták, őrizték, nagyszülőktől, szülőktől örökölték. Többüket házilag, cérnával összefűzték. Így Rédei Ignácné, Nemoda Alajosné, Tóth Ferencné, Csatai Mária, Pethes Lászlóné, Kókai Béláné, Ballagó Imréné, Szabó Angelais, akik átengedték e példányokat lemásolásra.

Ha megkértem, hogy énekeljék el a legkedvesebb éneküket belőle, csodáltam, azt az áhitatot, lelki derűt, melyet régen Vak Émán, jelenleg Pittner Margit arcán láttam. Szépek voltak számomra azok az órák, melyet közöttük töltöttem.

PILGRIMAGES AND THEIR LEADERS IN THE VILLAGE
OF JÁSZÁROKSZÁLLÁS

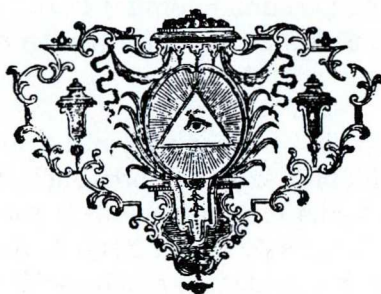
ANNA FARAGÓ

The title feast to the honour of the Holy Trinity was an important celebration to strengthen the religiosity of the people at Jászárokszállás. The other important feast fell on the 5th August. This feast, Our Lady of Snow is the title feast of the nearby chapel. The locals regularly attended the pilgrimage feast of Mátraverebély.

Pilgrimage leaders and foresingers guided the singing during pilgrimages. The author mentions Antal and Ferenc Garics, Ignác Rédei and introduces Émán (Vak/Blind) Szabó and Lajos Varga pilgrimage leaders' activity in details.

Lajos Varga was one of the most important pilgrimage leaders. His songs and his „Bible written in verse” are very popular nowadays as well.

Pilgrimage leaders were respected and beloved personalities. Their songs and prayers are used in the devotion of the believers.

A NÉPI VALLÁSOS ÉLET ÉS VEZETŐ SZEMÉLYEI BÉNYBEN

A hivatalos, vagyis a lelkipásztor és kántor által vezetett egyházi életen kívül, élénk vallásos népelet volt jellemző Bényben. Ez különösen a nagyobb ünnepek körül bontakozott ki (Karácsony, Húsvét, Pünkösd), de kisebb intenzitással egész évben folyt.

Ezek vezetőit, irányítóit előénekesnek, előimádkozónak, processio-vezetőnek, búcsújárók vezetőjének vagy búcsújáró vezetőnek nevezték. Minden időszakban megvolt a fő vezető és a kisegítő; előfordult, hogy azonos időben több is, például az előénekes férfi, az előimádkozó nő volt. Egy-egy ilyen személy 20, 30, sőt némely 40 évig is viselte ezt a tisztséget. A faluban nagy tisztelet övezte őket, és legtöbbjük igyekezett a mindennapi viselkedésével is bizonyítani „kiválasztottságát” (pl. nem voltak „rátartiak”).

Az egyházi év elején, advent első vasárnapján, szentmise előtt, a második harangszó után, amikor már elég sok hívő volt a templomban, az előénekes előimádkozott egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet, majd előénekléssel elénekelték a „Szállj a földre szárnyat öltve, Gábor angyalom” című éneket. Az előénekes elénekelt egy sort, a hívek utána énekelték, majd így végig az egész éneket. Néha előfordul, hogy az ének felénél egy másik előénekes veszi át a vezetést.

Sok kedvelt ének elhangzik vasárnaponként a mise előtt, karácsonykor olyan régi énekek is, melyek nincsenek meg az újonnan kiadott énekeskönyvekben. Az előénekesek, előimádkozók elődeiktől, ismerőseiktől tanulták meg, írták le saját maguknak az imákat és énekeket.

A vasárnapi mise előtti éneklés szokása ma is él, Szököl Károlyné előénekes vezeti.

Adventben, Karácsony előtt, december 15-23. között Bényben is megtartják a Szent Család-járást. Ez egy kilenced, azaz kilenc egymás utáni napon minden este másik család fogadja be a Szent Család szobrát. Első alkalommal, első napon a templomból indulnak a csoportok.

Ez a vallásos népszokás 1928-ban kezdődött Bényben, Takács Ferencné, született Kovács Mária kezdeményezésére, az Alvégben. Akkor kilenc tagja volt a csoportnak, így csupán kilenc család tagjai vettek részt ezen az ájtatosságon. A következő években már több csoport létrejött és rokonok, ismerősök is bekapcsolódtak egy-egy alkalommal. A Szent Család szobrát gyertyás körmenettel vitték az egyik családtól a másikhoz.

1930-1970 között 3-5 csoport végezte ezt az ájtatosságot a faluban. Egy időben kimaradt, de 1992-ben már újra két csoport volt, ezek egyik összejövételére 62 személy gyűlt össze. Az előimádkozó és előénekes asszony bevont még 3-4 személyt, így együtt végzik az előimádkozást és előéneklést.

Ennek a népi szertartásnak az írásbeli anyaga teljes terjedelmében megtalálható Palus Zsigmondné vezetónél.

A karácsonyi ünnepek alatt, a templomban felállított betlehemnél litánia után a hívek magánájtatosságot végeznek; a lourdes-i Szűz jelenéseinek évfordulóján, februárban, szintén magánájtatosságot tartanak; húsvét előtt, a nagyböjt közepétől, az esti harangszó után a kerek kápolnában, a rotundában tartják a magánájtatosságot, nagyhéten pedig minden este szintén a templomban.

Nagycsütörtökön este, a templomi liturgia után fáklyás körmenetben mentek a fal határában lévő keresztekhez, ott imádkoztak, énekeltek. Ezt Jézus-keresésnek nevezték.

Búcsújárások

Bény községtől 300 méterre, északnyugatra, a sáncvár külső gyűrűjének völgyében van egy kutacska, amely búcsújáró hely lett. Ez a búcsújáró hely az alsógaram-menti és alsóipoly-menti magyar lakosság gyakran látogatott szent helye, melyet a lourdes-i Szűz tiszteletére szenteltek. Évente háromszor tartottak itt tábori istentiszteletet, melyet 1990 előtt 38 évig nem engedélyeztek.

Május hónapban minden szombaton este és a hó első vasárnapjának délutánján körmenetben látogattak el a hívek a kutacskához. Ezeket a körmeneteket és az ájtatosságot is az előénekesek, előimádkozók vezették; az énekekbe, imádságokba azonban bekapcsolódtak a hívek is.

A bényi hívek más búcsújáró helyeket is meglátogattak.

Kovács László, előénekes és előimádkozó, több évtizedig vezetett búcsújáró prosciót. Ez a következő módon zajlott:

A gyülekező a megbeszélrt időben, a templomban volt. Amikor mindannyian együtt voltak, az előimádkozó elimádkozott egy indulás előtti imát, majd előénekléssel énekeltek egy éneket, volt egy közös ima és utána énekszóval indultak.

Elöl mentek a gyermekek, utánuk a felnőttek. A keresztet egyik gyerek vitte elől. Ha közelebbi búcsújáró helyre mentek, lobogókat is vittek magukkal. Az is előfordult, hogy a lobogók fogantyúját (rúdját), és a lobogót összetekerve külön vitték, majd amikor meglátták a szenthelyet, föltették a lobogókat a fogantyúkra.

Útközben a rózsafüzért imádkozták, majd előénekléssel énekeltek, – ima és ének váltotta egymást. Közben szüneteket tartottak, melyek alatt a búcsúvezető Kovács László ide illő példabeszédeket mondott, legendákat mesélt. Ő nagyon szeretett olvasni, bőbeszédű is volt, mondanivalóját az akkori bényi nyelvjárásban, szépen adta elő. Megszólításként az „ides híveim” vagy „kedves híveim”-et használta.

Amikor a *prosecio* olyan távolságba érkezett, hogy meglátták a szent helyet, letérdeltek mindannyian és megcsókolták a földet. Megérkezve a szent helyre énekszóval vonultak a kegyképhez vagy szoborhoz. Az előimádkozó elimádkozta a beköszöntő imádságot, aztán közösen is imádkoztak. Ezután étkezés, gyónás, magánájtatosság következett, majd mindannyian együtt vettek részt a szentmisén, ahol megáldoztak. A szentmise után az otthonmaradottak részére megvették a búcsúfiát: kegytárgyacskákat, szentképeket, mézeskalácsot.

Délután a kegyképnél, szobornál, elmondták a búcsúimát – köszönőimát és énekszóval elindultak hazafelé. A hazavezető út ájtatosságai hasonlóak voltak, mint jövetelkor, csak közben a búcsúvezető még felidézte a szentbeszéd egy-egy gondolatát vagy a búcsún nyert kegyelmeket.

A búcsúvezető feladata volt a fegyelmezés, rendtartás is: az ő engedélye nélkül nem mehetett el senki a búcsúsok közül, „nem különcködhettek”. Ha valaki mégis kihágást követett el, annak térden állva háromszor meg kellett kerülnie a keresztet és a végén megcsókolnia.

A bényi búcsújárók legtöbbször látogatott szenthelyei:

1919 előtt: Márianosztra, Máriaczell, Szentkereszt (Esztergom járás).

A trianoni szerződés után: Sastyin, Csatka, Máriatal-Máriavölgy, Selmecbánya. Az 1930-as években: Pozba. A legutóbbi évtizedekben: Érsekújvárcinkula, Mátraverebély-Szentkút, Csallóköz- Szent Antal. 1992-ben Lourdes-ba, illetve Rómába is zarándokolhattak a hívek.

A vallásos élet vezető személyiségei Bényben, a XX. század folyamán, működési idejük sorrendjében:

Férfiak:

Kovács László (1900-1930)
Patus Ignác
Páldi Vince
Dávid Géza

Nők:

Tóth Julianna (kb. 1900-1930 között)
Vincze Jánosné sz. Bácskai Borbála
Székely Ágnes
Kecskés Ferencné sz. Takács Borbála
(1925-1940)

Janelka Imre (templomatya)

Takács Ferdi

Takács Ferenc

id. Csókás Ferenc

Veres Rudolf

Hugyec Péter

Kovács István

Szabó Péter

Herman Sándor

László László

Juhász Vince

Takács Gyula

Katona Lőrincné sz. Palus Viktória

Takács Ferencné sz. Kovács Mária

Hugyec Péterné sz. Palus Piroška

Tóth Imréné sz. Páldi Rozália

Palus Zsigmondné sz. Hugyec Terézia

Török Máténé sz. Bugárdi Julianna
(1961-1992)

Csonka Józsefné sz. Szabó Gizella

Szököl Károlyné sz. Dávid Gizella
(1992-től)

Palus Zsigmondné sz. Hugyec Terézia (1920), előimádkozó és előénekes
ének- és imafüzet gyűjteménye:

– Kézzel írott ének- és imafüzetek – 4 db. (30-50 oldalasak)

– Szent Családról írott – 4 db.

– Nyomtatott kiadás a Szent Családról – 2 db.

– Búcsújáró imák és énekek, és az egyházi év különböző alkalmaira ki-
adott nyomtatott füzetek – 20 db.

Adatközlők:

Polcsák Imréné sz. Csókás Lujza 1905

Jankus Ernőné sz. Takács Katalin 1914

Palus Zsigmondné sz. Hugyec Terézia 1920

Csókás Ferencné sz. Jankus Julianna 1932

Kinyílt a legszebb virág...
(Dallama: Szív és lélek zeng égi dalt)

Kinyílt a legszebb virág,
a bényi szent kutacskánál,
Itt ragyog a legszebb rózsza,
Boldogságos Szűz.

Itt tündöklök ez oltáron,
Mint a harmat a rózsákon,
Itt ragyog az Isten anyja
a bényi kis kápolnában.
Piros pünkösdi szép rózsza,
A Szentlélek szép mátkája,

Üdvözlégy, óh legszebb virág,
Kitől gyógyul egész világ.

Jöjjön ide a bús árva,
Mert itt van a legjobb anya,
Ki az árvát vigasztalja,
E bényi kis kápolnában.

Jöjjetek hát bús özvegyek,
Ne hulljon a bús könnyetek,
Itt a vigasztalás anyja,
A bényi kis kápolnában.

Hogyha üt majd a végóra,
Jöjj el hozzánk Szűz Mária,
Szent fiadat kérd érettünk,
Mennysországba bemelessünk.

Köszöntünk Szűz Mária!
(Dallama: Ez nagy szentség valóban...)

Köszöntünk Szűz Mária,
Úr Jézus szent anyja,
a bényi kis kápolnának színes csillaga.

Eljöttünk oltárodhoz,
Leborulunk lábadhoz,
Hogy tégedet megköszöntsünk piros Pünkösdkor.

Piros Pünkösdek napján,
Sok ezren ezt kiáltják:
Üdvözlégy, óh Szűz Mária, jó édesanyánk.

Eljöttünk, mint jó gyermek,
Hogy téged megköszöntsünk,
E szavakat énekeljük, mennysországba bemelessünk,
szép Szűz Mária.

Óh, bényi drága kis völgy,
Kiben fényes nap fölkelt,
Itt köszöntjük Szűz Máriát, mindnyájunknak
édesanyját,
szép Szűz Máriát.

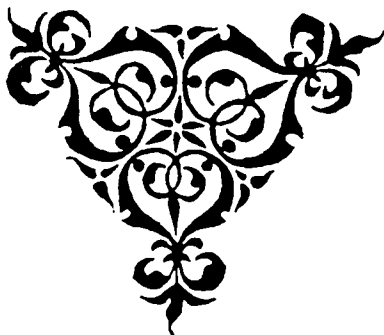
Hogyha üt majd végóránk,
Jöjj el hozzánk szűz anyánk,
Kérd értünk szent fiadat, az Úr Jézus magzatodat,
jó édesanyánk.

Egy Miatyánk és egy Üdvözet...
Óh, bűn nélkül fogantatott Szűz Mária,
könyörögj érettünk,
kik hozzád menekszünk.)

POPULAR RELIGIOSITY AND ITS ORGANISERS IN
THE VILLAGE OF BÉNY

FERENC CSÓKÁS

The author introduces popular religious customs and their organisers. He not only mentions the most attractive pilgrimage places in the region but presents the sacred well of Bény. He gives a detailed account on the pilgrimages led by László Kovács in the 1920s.

Polner Zoltán

NÉPI IMÁDSÁGOK A SZÖGEDI NEMZET AJKÁN

1975. április 11-én író-olvasó találkozóra utaztam Baksra, egy Szeged és Csongrád közötti kisközségbe. Azokban az években minden időmet babonák, szokások, népi imádságok gyűjtésére fordítottam. Így történt ez akkor is. Mivel két órával hamarabb érkezem a faluba, találomra kiválasztottam egy utcát és abban egy szegényes házat. A szokásosnál is szegényebb épület volt, tenyérnyi ablakkal. A fehérre meszelt szoba félhomályában különös kép fogadott. Az asztalnál egy meggyötört arcú, ősz hajú férfi és egy másik férfi evett, a sarokban levő vetett ágyban pedig egy asszony feküdt mozdulatlanul.

– Beszélhetnék a mamával? – kérdeztem.

– Beszéljen, ha tud. A papot várjuk – mondta a fiatalabb férfi hosszú hallgatás után.

Odaültem mellé az ágyra, és bekapcsoltam a magnetofont. Ránéztem a mézsfehér arcra, amely szinte világított a homályban. A döbbenettől alig tudtam megszólalni.

– Imádkozzunk! – mondtam, és belekezdtem a jól ismert imádságba, és akkor akadozó hangon Molnár Edéné Varga Eszter mondani kezdte:

Én lefekszek én ágyamba,
mint Urjézus koporsóba.
Mellém töszöm két karomat,
misemondó két gyertyámat.
Szent oltár, szent köröszt,
került körül a házamat,
őrizd, angyal, a lelkömet!
Kakasok szólását hallom,
Máriát szívből kiáltom.
Kelj föl, Mária, kelj föl,
mert elvitték szent fiadat a zsidók udvarába!
Oszlophoz kötötték,
vaslánccal láncolták,
valahol csak egy csöpp vére elcsöppent
az angyalok fölszödték,
kehölybe tötték,
paradicsomba vitték,

Krisztus Urunk elébe tötték.
Krisztus Urunk pedig azt mondta:
aki ennél a három szent csöpp vérnél erősebb,
az ártson énneköm!

Úgy mentem el a házból, mint aki éveket öregedett. Magam mögött hagytam egy haldoklót, egy szegény, tehetetlen asszonyt, akiről sohasem tudtam meg, hogy részesült-e az utolsó kenet szentségében.

Ma már tudom, nem csupán egy haldokló asszony utolsó szavait vettem hangszalagra, hanem az egyre halkuló imádságok drámai üzenetét is: őrizték meg a középkori magyarság örökül hagyott imádságait.

Dehát szükségünk van-e nekünk az írt és beszélt nyelv mögött tornyosuló, még mindig ismeretlen hatalmas kincsre? Szükségünk. Ma már evidencia a beavatottak előtt, a magyar nyelv számára létfontosságú fölfedezés történt a hatvanas évek közepén. Erdélyi Zsuzsanna monumentális munkája nyomán valóban új forrásvidéket fedezett föl – írta a Hegyet hágék, lőtöt lépék... Kaposvárott megjelent válogatás elé Ortutay Gyula.

Külön öröm számomra, hogy a szövegek első kutatói szegediek voltak. Csak a legnagyobb elismerés hangján szólhatok Kálmány Lajosról, a szőregi káplánról, a csanádpalotai plébánosról, aki arra is szakított időt, hogy énekelt szövegeket jegyezzen le koldusok ajkáról.

A szegedi születésű, hányatott életű pap elsőként figyelt fel a felbecsülhetetlen értékű naiv szövegekre. Neki is köszönhető a hagyományozódott eredetmondák, ráolvasók, apokrif imádságok lejegyzése. A paraszti nép közé elvegyült papot már életében gyakorta megfeddte egyházi előjárója. Azt is mondhatnám, ily módon igyekeztek megfélemlíteni, hiszen népszعرűsége, tudományos felkészültsége messze túlnőtt egy-egy falu határán. Kálmány Lajos azonban nem vette tudomásul az ellene irányuló támadásokat, mert műveiben látta megtestesülni a sokoldalú papi szolgálatot, a magyarságkutatást.

Az a néhány imádság, amely a Szeged népe III. kötetében megjelent biztos fogódzót nyújthat a kutatóknak. Kiváltképpen a nyomdai megjelenés nagy nyereség, mivel ezek az imádságok csak elvértve kerültek ponyvákra. A népi szövegek – imádságok, ráolvasók – gyűjtési területe Ószentiván, Szőreg, Deszk, Térvár, Törökkanizsa volt. A lejegyzett szövegeket elválasztotta egymástól, noha az én adatközlőim közül sokan hármát-négyet is összekapcsoltak.

Őjzed, őjzed az embert! Kálmány által gyűjtött szöveg Erdélyi Zsuzsanna kötetében is megjelent (86. szöveg) az alábbi korabeli jegyzettel: „Az e fajta imádságokat ma már jobbra csak az öregasszonyok imádkozgatják, és a koldusok éneklük is, jobban mondva: dúdolják. Énekelni többet hallottam, de mivel a koldusok megtudták, hogy ki akarom én nyomtatni, nagyon óvatosak voltak s így csak ezt jegyezhettem le ének után.”

Már a múlt századvégén is a legszegényebbek, a kevés iskolát végzett asszonyok, emberek mondták el az imádságokat. Ez azóta sem változott, többnyire két-három osztályt végzett adatközlőim voltak, de nagyon sok írástudatlan is volt közöttük. Másfelől már akkor is sok gondot jelentett a gyűjtés, emberek „vallatása”.

Az sem tekinthető véletlennek, hogy Szeged mintegy központja lett a néprajzkutatásnak. Tömörkény István, Móra Ferenc és mások népi ihletésű irodalmi munkássága szinte sugallta a kutatás folytatását és európai rangra emelését. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma, Solymossy Sándor, Buday György, Ortutay Gyula és nem utolsósorban Bálint Sándor munkássága elemi erővel követeli, hogy a polgárosodó Szeged a hatalmas kiterjedésű tanyavilágra is figyeljen. E kettős kötésben teljesedik ki Bálint Sándor rendszerező szellemtörténeti-néprajzi munkássága a hatvanas-hetvenes években.

Elég csak néhány fontosabb munkájára utalnom: Egy magyar szentember (1942), Szegedi szótár (1957), Ünnepi kalendárium (1977), A szegedi nemzet (1980).

Az ő tudósi útmutatásának köszönhetjük, hogy ma értjük régvolt kutatók sokfelé indázó anyagát, és tudjuk azt is, hogy milyen kevés anyag áll a népi imádságok vizsgáló rendelkezésére.

A hatvanas évek elejétől kezdve rendszeresen gyűjtöttem már Csongrád megyében, amikor egy beszélgetés során a következő hangzott el: „A dolog úgy áll, hogy akár Erdélyi Zsuzsanna, akár Zoli – a Hegyet hágék, lőtőt lépék vagy a Föld szülte fáját című könyvében – dokumentál. Ez elsősorban dokumentáció. Anyagdokumentáció. Ezen van a hangsúly. Tehát nem köthet bele valaki, hogy ja, kérem, a Magyar Nyelvőr 1885. évfolyam, ennyi és ennyi oldalán van egy kis közlés, ön arra nem hivatkozott. Ez fölösleges. Az, hogy dokumentumokat nyújt, az mindennél többet ér.”

Még szerencse, hogy szerkesztőm, Péter László is hasonló hitvallással fogadta a gyűjtött anyagot, és illesztette kötetemet a Szeged múltjából sorozat élére. Ez azonban nem vigasztal meg engem, mert most visszagondolva a végzett munkára, bizony-bizony alig néhány öreg dajkát tudtam kifaggatni, pedig nem kíméltem magamat.

„Teljesen valószínűtlen, hogy sorban végigkérdezhetjük öregeinket – írja Erdélyi Zsuzsanna. Még mindig kevesen vagyunk az értékmennyiséghez képest, amely öregeink agyában rejtőzik, elrejtve a szóbeliségben fennmaradt középkori irodalom egyes műfajainak nyomát.”

Bálint Sándortól pedig megtanultam: „A szegedi hitélet számos paraszti, népi jellegzetességet őriz. Szeged ama katolikus etnikai tájcsoportjaink közé tartozik, amelyek egyrészt a hitújítás, másfelől a hódoltság, nyomukban a paphiány következtében középkorias hitüket, szakrális megszokásaikat megőrző népszigetekké váltak. Kialakult e tájakon a szakrális népi

önellátás, benne az orális, vagy nemzedékről-nemzedékre öröklődő élőszavas hagyományozás készsége, a középkori, de most már elnépiesedett liturgia tisztele.”

Hadd tegyem hozzá ehhez, akiktől szakrális szövegeket gyűjtöttem, azok babonát, balladát, népmesét, természetmagyarázó hiedelmet és más egyebet is tudtak. Persze nem mindenki, de ez a tény akkor sem kerülhető meg!

Az imádságok gyűjtése során legalábbis azok az adatközlők leptek meg, akik hosszan recitálták imádságukat. A kiskundorozsmai Bende Lajosné egy 34 soros felajánlás után hetvenhét soros apokrif szöveget mondott el. A füzérszerűen egymáshoz kapcsolódó verseket máshol külön-külön is gyűjtöttem, mivel az adatközlő csak egy strófát tudott. Ugyanakkor felmérhettem azt is, hogy melyek azok az imádságok, amik e szöveg-együttesből hiányoznak, amelyeket másol kell keresni.

1.
Ehun gyün a Jézus,
lelkemlátó Jézus,
örök dicsőséget mondó Jézus,
Ó, Jézus, várj meg engem, Jézus!
Kész a lélek,
beteg a test
a sok bűnnek miatta.
Ehun gyűnnek a szent ünnepek.
Engedd, hogy én gyovont ember lehessek!
Urat akarok hozzám venni,
jöjj hozzám, Uram-Teremtőm
szent testestül,
szent lelkestül
lakozzál énbennem!

2.
Názáretben a Jézus,
arany fának arany ágán
szíve szomorodva.
Szent oldalát megnyitván
szent szájával kajáltja:
jöjj el Gábiel angyal,
menj el a fekete földre,
hirdesd az én könyörgő imámat
a mi imádságunk által.

3.

Helyet szerzetek a lelkinék
harmadnapnak előtte.
Istennek hív szent angyala
engem őrzésed alá
az Úr kegyelméből
bízott anyám méhibül.
Világ oda ne látogass!
Fényeddel éjjel látogass,
őrizz és támogass!

4.

Ó, hajnal, hajnal
piros színű szép hajnal
akibe Mária nyugodik,
Úr tülle születik,
pokol tőle töretik.
Eleven ostya, Uristen
néked adom testemet, lelkemet,
életemet, halálomat,
tőled várok örök üdvösséget.

5.

Ó, sátán, sátán,
ne kísértgess engem,
mert van nekem három fejem,
három őrző angyalom.
Az egyik őriz,
a másik vigasztal,
a harmadik a lelkem várja.

6.

Az égen egy madár,
de nem madár,
szárnyas angyal.
Szárnya alatt szent oltár,
szent oltáron Benedik,
Benedikbe kinyílt rózsa.

7.
Kakasok szólnak,
Máriát kiáltják:
Kelj föl, Mária!
Megfogták az ártatlan Jézuskát,
viszik a magas keresztfára,
három szögre szögezik,
három csepp vére kicseppent,
az angyalok felszedték,
ólomtanyárra tették,
Krisztus elébe bevitték.
Krisztus Jézus sem szólt, sem beszélt,
Aki ezt az imát elmondja este-reggel
megmenekszik hét halálos bűntől.

8.
Én lefekszek én ágyamba,
mint Úrjézus koporsóba.
Álom engem meg ne csaljon,
gonosz tőlem eltávozzon!
Kerüld köröszt lelkemet,
őrizz angyal engemet!

9.
Mellettem van szent asszony,
szent asszonynál szent gyerek,
szent gyereknél szent kereszt,
aki annak a szent keresztnek árt,
nékem is ne ártson!

Mindaz amit Bálint Sándor kedves naivitásnak nevez ezekben a szövegekben, nem biztos, hogy az adott időszakban valóban annak is minősült. Most felolvasott imádság minden versszakában található olyan mondat, amelyik az Ómagyar Mária-siralom hangütésére, előadásmódjára emlékeztet. Az itt felsorolt imafüzér minden darabjához tudnék kapcsolni még legalább 50-100 variánst, és szebbeket is mások elmondásában. Kérdés, vajon a „mennysiség” elvezetne-e az archetípushoz? Véleményem szerint minden egyes kompozíció sajátos költői képekkel, ritmussal, fokozással rendelkezik. Minden imádságnak más *egyénisége* van! „Pedig minden variáns messzemenően kollektív alkotás.” A szövegek archaizmusáról mindenkor meggyőződhetünk. Vajon milyen naiv bölcsességet őriz az alábbi imádság, amelyet Gutáról hozott kitelepítettként Pitvarosra Varga Péterné.

Vizet veszek jobb kezembe,
gyónom a Szentlélek Uristenhez.
A harangok megszólalnak,
az angyalok megörülnek,
de egy nem örül meg,
aki apját, anyját megszidja,
nem megszidja,
meghantolja.
Menj el te, bűnös lélek,
szedd össze fűdnek, fádnak levelét,
úgy menj be örök dicsőségbe!
(Pitvaros)

Párhuzamként Tácsi Istvánné szemverésre való ráolvasóját is elmondom, aki 1919-ben született Rábén. Szívem szerint a ráolvasókról, ezekről a csodálatos mágikus szövegekről is beszélnék, de sajnos nem tehetem, pedig a nagyvonalúan összegző, kitűnő tudóst, Pócs Évát megörvendeztettem volna egy-két varázslattal.

Eredj, menj el Asszonyunk, Mária,
Szent Simon földjire!
Szödd mög a földnek zsírját
és az égi harmatot.
Füröszd meg benne a te szent fiadat,
az áldott Úrjézust!

Szeretnék még a költői képekről, azok ősiségéről és az imádságokban található alliterációkról beszélni. Mindkettő századok mélyére vezethető vissza.

Én kimegyek én ajtómon
föltekintek magos mennybe.
Ott látok egy hímes kápolnát,
nem hímes kápolna,
szent Ambrus toromja.

Kívül aranyos
belül irgalmas,
abba van szent szék,
abba ül asszonyunk, Szűz Mária.

(Id. Gonda Antalné – Deszk)

Nyugodt szívvel mondhatom, az imádságlíra, a népi imádságok zöme látomáslíra. Egy párhuzamra azonban szívesen hivatkozom:

Julia szép leány egykoron kimöne
búzavirág-szödni a búzamezőbe.
Föl is föltekinte a magos egekbe –
Egy szép gyalogösvény hát ott jődögél le,
azon ereszködék fodor fejr bárány,
A napot s a holdat szarva között hozván.

A vers a pogánykori költészeti képzetek felhasználásával alakította ki a csodás látomás keresztény jelenetét. Mindez nagy régiségre is vall, s megmagyarázza azokat a nagyon kiérlelt, ritka költői és nyelvi szépségeit, amelyek Julia szép leány énekét a magyar balladastílus egyik különleges csúcsteljesítményévé avatják (Vargyas Lajos).

Kutatóink eddig többnyire a Világ világa, /Virágnak virága alliterációt elemezték-népszerűsítették az Ómagyar Mária-síralom kapcsán. Majd az azt követő két betűrímes sort is – Keservesen kínszatul, /Vas szegekkel veretel, – amely már szenvedéstörténeti motívum a javából. Úgy tűnik, hogy régen egyazon versen belül az ütemek száma állandó volt, de az egyes ütemek szótagszáma szabadon váltakozhatott. Ebből a sajátágból nyomon követhető, kihalható az imaszövegek belső dallamszerűsége, művészi változatossága.

Ki háza, háza
Szent Benedek háza.
Vas a kulcsa,
réz ajtaja
tömény az ablaka.

.....

Figyelemre méltó még az is, hogy két-három összetartozó sornak gyakran azonos a ritmikai szerkezete, amelyet gondolatritmussal avatnak hangszúlyosan zeneivé.

Föld szülte világát,
világ szülte Szent Annát,
Szent Anna szülte Máriát,
Mária szülte szent fiát,
a világ megváltóját.

Ugyan miért ne lelkesedtem volna az imádságokban fellelhető alliterációért, amikor az Ómagyar Mária-siralom óta ilyen mennyiségben nem kerültek elő, és egyáltalán, milyen népköltészeti termékről van szó, amely feledteti a vala/vala rímforumált, vagy a nyelvújítási szócsavarásokat? A balladák modern nyelvén beszél, vagy talán a népi imádságok nyelvén szólalnak meg a balladák? A népmesék, a ráolvasók?

Mert az alábbi alliterációkra csak első nemzeti versünkben – a Siralomban – találtam eddig példát:

Dárdával, dárdázzák,
koronával koronázzák.

Vasustorral ustorozták,
dárdával szurkálták.

Kőoszlophoz kötözték,
vasvesszővel vesszőzték.

Tövissel tövisték,
söprűvel söprűzték.

Dárdával dárdázzák,
szent szakállát szálankint szaggatják.

Az imádságlírában a hívó rímre egész rímfűzér felel. A rímek e bájos naivitásában megfigyelhető egyfajta kezdetleges epikus fölsorolás monoton zeneisége, amely (talán) az összöveg sajátja lehetett.

Kérdés, hogy a gyűjtött szövegeket el tudom-e olvasni. Avagy másképpen fogalmazva, egy talált arany tárgy megtisztítása és értelmezése. Hogy miért mondom mind ezt? Azért, mert újraolvasva az imádságokat, sokszor nem értettem a magyarul írt mondatokat.

Az alábbi szöveget Sándorfalván gyűjtöttem. (Elmondta Dobos Antalné, aki Vas megyében született). Mindjárt hozzáteszem, ez az imádság Csongrád megyében nem ismert, ha mégis, akkor a Dunántúlról hozták, vagy más úton került ide!

Fehér rózsza, Mária,
gyönggyel gyökeredzik,
arannyal virágozik.
Négyszögletes a mi házunk,
négy szép őrző angyal fekszik benne

míg a Jézus aluszik.
Kakas megszólamlódik,
világ fölvirrad.
.....

Hasonló sorokkal indul Erdélyi Zsuzsanna 134. szövege. Adatközlője Vasszécsényi.

A Hegyet hágék 115. 116. 117. 118. 121. 123. 129. 130. 131. 135. 137 szövegére hivatkozom, mert én ezt az imádságot nem gyűjtöttem.

Fehér rózsza, Mária
2. sor: Engem Jézus született
engem Jézus találá
engem az Úrjézus találjon
engem Jézus találjon
engem Jézus táplálj
engem Jézus találj meg!
engem Isten találjon.

Most vesszük össze ennek az imádságnak a *második sorát* az imaponyván megjelenttel, amely 1888-ban nyomtatott Budán Bagó Márton és fiánál. (Négy szép ének és két imádság az élő szent olvasó rózsafüzér királynéjához.)

Fehér rózsza, Mária
egem Jézus tanyája
szent igéjével
három pecsétjével
négy szegletjével.

Nézzünk egy másik példát, amelyhez gazdag anyagot gyűjtöttem én is (Kistelek, Mindszent, Üllés, Deszk, Apátfalva, Zákányszék, Klárafalva):

Ó, hajnal, hajnal,
szép piros hajnal
nap tőle keletik,
pokol tőle távozik
nap tőle keletik
pokol tőle töretik
Úr tőle születés
pokol tőle töredék
Jézus tüle születik
pokol tüle töretik

Ugyanez Erdélyi Zsuzsanna gyűjteményében: 154. 157. 192. szöveg.

Piros hajnal hasadá,
akibe Mária nyugodá,
Úr tüle születik,
pokol tőke töretyik

Szeged népe, III. kötetében közöl imádságokat a tudós pap, Kálmány Lajos. Deszki szövege a következő:

Piros hajnal hasadoz,
kibe Mária mögnyugod.
Úr szülője születék
pokol törje töreték.

Eleven ostya az Úr Isten,
néköd adom lelkömet,
fekete földnek testömet.

Ugyancsak ennek az imádságnak egy igéjét is összevetettem Pais Dezső véleményével, amely Hozzászólás Erdélyi Zsuzsanna előadásához kapcsán hangzott el. A gyűjtő ugyanis ekkor mutatta be a Magyar Tudományos Akadémián szövegeit.

„A Kapuvárról gyűjtött Mária-imádság így kezdődik: Piros színű szép hajnal, kibe Mária *nyugvékol*. A nyugszik e különös tartozékának egyelőre nem tudom magyarázatát adni” – írja Pais Dezső.

Üllés és Zsana határában gyűjtött hasonló imádságban így szerepel:

Ó, hajnal, hajnal,
szép piros hajnal,
kiben Mária nyugovélt.
Úr tőle született,
pokol tőle töretett.

(Kígyópuszta, 1980.

Rácz Vendelné Nagy Vilma)

Még egy hasonlóságot állítanék példaként. Erdélyi Zsuzsanna válaszol a Confessio 1979/1. számában dr. Makra Sándor református lelkész úrnak. Ebben a következő hangzik el. 1. Kevesli, hogy összesen három református imát közöltem. 2. Sajnálatosnak tartja, hogy nem jelzem az adatközlő vallását. 3. Feltételezi bizonyos gyűjtői tendenciák érvényesítését, az ország egyes tájainak tudatos előtérbe helyezését. 4. Úgy gondolja, hogy

engem elsősorban búcsúk, piacok érdekelnek. 5. Úgy véli, hogy Önökre bízom a protestáns hagyomány összeszedését.

Csak azért részleteztem kettőjük eszmecseréjének indukáló pontjait, mert a gyűjtés során az én fejemben is megfordultak ezek a gondolatok pro és kontra.

Adatközlőimet vallásuk alapján én sem különböztettem meg. Igaz, azokat sem regisztráltam, akik nem tudtak válaszolni kérdéseimre, mert azért ilyenek is akadtak szép számmal. Gyűjtöttem szociális otthonokban, öregek napközijében, de elsősorban a házról-házra való imádkozást szereztem, önfeledt találkozások voltak ezek. Olyan községek, mint Apátfalva, Földeák, Maroslele, Kiszombor, Tápé, Szőreg vagy Csanytelek, Csongrád, hogy csak néhányat említsek a gyűjtött hatvan község közül, köztudomásúan katolikus települések, Hódmezővásárhely, Szentes már kevésbé, ám mindenhol előkerült egy-egy értékes szöveg. Ahol pedig százával mondtak ráolvasást, imádságot, oda gyakorta visszamentem.

Olvasom továbbá Erdélyi Zsuzsanna levelében: „Dr. Makra Sándor eljött hozzám, elhozta gyűjtött anyagát, mely bőséges, s történeti, de számomra a protestáns hagyomány körét nem nyitja tágabbra annál, amilyenre saját protestáns területen folytatott gyűjtéseim kijelölték.

Pusztai Jánosné kolleganőm adott át nekem a református Békés községből egy kéziratos kemény fedelű ún. vőfélykönyvet. A kötetet visszaadtam, de xeroxáltam belőle egy szöveget. Sem a szöveg előtt, sem utána semmi megjegyzés, csak pusztán a következő: imádság. Ráolvasás vagy Bornemissza Péter indulatát kiváltó báj?”

Eszti elindula urunk Jézus egy
szent úton találja egy szent
embert az úton anak ölében egy
szent gyermeket kezében egy
szent poharat nyakán egy szent
kendőt kívül aranyos belől
irgalmas aki abból a szent
pohárból iszik avval a szent
kendővel meg kendik soha
el nem kárhozik aszti kelyhel
Igyál szent vért végy szent
lelket Maragy meg atte igaz
hitedben, mint urunk Jézus is
megmaradt az ő igaz hitében.

„E szöveg református vagy nem református mivoltát avagy sajátságos funkcióját nem faggatom. Mindenesetre egyik-másik elemében ráolvasó-

ra emlékeztet, de grálmotívumot is előhoz, tovább az archaikus népi imádságműfaj, egy-egy képét, más összefüggésben.”

Hadd idézzem saját gyűjtésemet 1976. júniusából, amikor Apátfalván jártam (Ferencsik Józsefné Németh Viktória, 1895).

Ijedtségre tudok ráimádkozni... Mondjuk magára... Lehet?... Jól van! Imádkozzon rám!... Akkor üljön le ide! Szemben áll velem. Megfogja a fejemet. Mormolja az imát – háromszor – és minden végzéskor háromszor félreköp a földre.

Kelj föl, Szentlélek Uristen,
te is, Zoltán, serkenj fel!
Menj el az Urjézus Krisztus elé.
Igyál szent vért,
szent lelket!
Szólongat Urunk Jézus
szólongató Szent Jánossal.
Tapogat a tíz ujjával.
Elébed küdi az oroszlánt
ékes koronájával,
kit a fejedre téssen.
Az által akar üdvözíteni.
Dicséretes dicső Isten,
könyörgünk kegyes Isten,
mégis kérünk Atyaisten,
hogy a tested tömlöcébe
gonosz forog az oltár szivibe.
Gonosz el akarja kárhoztatni,
de mégis kérünk Atyaisten
világosítsd fel az ő lelkit
és láthssa az ő Urát és Istenit.

A hasonlóságok egyértelműen kimutathatók, a motívumok is, sőt a funkció is Erdélyi Zsuzsannát igazolja.

Konklúzióként a következőket kívánom leszögezni. Azért kerestem párhuzamokat a Hegyet hágék, lőtöt lépék és a Föld szülte fáját kötet között, hogy bizonyítsam, amit Erdélyi Zsuzsanna országosan bemért, az érvényes Csongrádra is. Ha Bálint Sándor élne, most büszkén mondogatná, hogy ez természetes. Mindaz, amit ő a szögedi nemzet ajkán, és elsősorban Alsóvároson fölfedezett Európa számára, az országosan is megtalálható!

Ugyanakkor keserűen állapítom meg, hogy nincs országos gyűjtés!!!

Vajon Borsod, Békés, Bács-Kiskun, Szolnok, Vas, Komárom, Tolna, Baramanya, Hajdú, milyen anyaggal kíván két évtized után hozzájárulni a gyűjt-

téshez, vagy ezekben a megyékben megszűnt a néprajzkutatás? Legalább százezer szövegnek kell lennie már az archívumban. Nem tizenkilenc megyéről van szó, hanem a határokon inneri és túli Magyarországról, a magyarságról, amelynek nyelvi archaizmusa most pusztul el a szemünk előtt.

Hát nincsenek már néprajzi szabadcsapatok Magyarországon? Hát már mindenki megöregedett, elfásult, visszavonult?

Hölgyeim és Uraim! Történt, ami történt – a népi imádságokat azonnal, de gyűjteni kell! Mert miről is van szó? A nemzet múltjáról, és arról, hogy

Napbaöltözött ősanyánk
arany igét szólván szólal,
minden szava harangzúgás,
minden könnye komor század.
Gyönggyel gyökeredző éjek
állják körül néma arcát
s ablakán benéz halkan
a múltó idő: Magyarország.

APOCRYPHAL PRAYERS AROUND SZEGED

ZOLTÁN POLNER

In his study the author systematises the apocryphal prayers from the southern Great Plain.

These prayers were recognised already during the last century. Orbán Grün, a typographer in Szeged, published apocryphal prayers already in the 1820s.

In 1891 Lajos Kálmány was the first folklorist who presented apocryphal prayers in the third volume of his book, „The people of Szeged”. In spite of Church prohibition the priest and folklorist Kálmány published ten apocryphal prayers from surroundings of Szeged.

Sándor Bálint, the later professor of the Department of Ethnology at the University of Szeged recognised the real importance of these prayers. According to him the popular religious customs of the Middle Ages remained unchanged in the Szeged region partly because of the Turkish occupation and partly because of the Reformation and the lack of priests.

The apocryphal prayers were accepted as a separate genre in the early 1970s due to the activity of Zsuzsanna Erdélyi.

TÁRSULATI ÉLET

Gergely Katalin

„A SZENTOLVASÓ TÁRSULAT
MÁRIA KERTJE...”
GYERGYÓSZENTMIKLÓSI RÓZSAFÜZÉR
TÁRSULATOK

A Mária-társulatok általános, közsismert szabályai, szövegei törzsanyagát képezik a különböző vidékeken működő csoportoknak, de a helyi sajátosságok változatossá, érdekessé teszik az országszerte ismert rózsafüzér társulatok tevékenységét.

Tanulmányomban a rózsafüzérről és a társulatokról szóló általános bevezető után a Gyergyószentmiklóson működő csoportok szerveződését, tevékenységüket, szokásaikat, hiedelmeiket, ima- és énekkendjüket mutatom be és próbálom értelmezni.

„A szentolvasó társulat Mária kertje...”
Gyergyószentmiklósi rózsafüzér társulatok

1. A rózsafüzér

A *rózsafüzér* vagy *olvasó* közkedvelt népies imasorozat, melyben a Miatyánk és az Üdvözlégy Mária imádságok ismételtetése közben Jézus és Mária életéről elmélkednek.

A Katolikus lexikon szerint a *rózsafüzér* elnevezés egy XIII. századi Mária-legendából ered, miszerint egy jámbor ciszterci szerzetes gyakran mondott el 50 Üdvözlégyet, mire látomásban 50 rózsza jelent meg neki Szűz Mária homlokán.¹ Ezért, aki a rózsafüzért imádkozza, az Máriának fonja a rózsakoszorút. *Olvasónak*, *szentolvasónak* azért nevezik, mert az imákat a gyöngyből készült füzér szemeivel számolják, őseink szóhasználatával „olvassák”. Az *örvendetes*, *fájdalmas* és *dicsőséges olvasó* Szűz Mária és Jézus életének egy-egy szakaszát idézi az öt-öt „tizedben”, azaz a 150 Üdvözlégyben a Jézus neve után mondott „titkokkal”. (A „titok” a görög eredetű „misztérium” kifejezés magyar megfelelője, az üdvösségtörténet eseményeire – Jézus megtestesülése, születése, szenvedése, halála, feltámadása, a Szentlélek eljövetele-, illetve a megváltásra-vonatkozik.) Mivel a három

¹ BANGHA szerk. III. kötet, 1932.

olvasóban elmondott 150 Üdvözlég a 150 zsoltárra emlékeztet, Szűz Mária zsolozsmájának is nevezik. Latin neve „*Rosarium*” vagy „*Psalterium Beatae Mariae Virginis*”, azaz a Boldogságos Szűz zsoltárkönyve.²

A Domonkos Rend hagyományai alapján Szent Domonkost tartják a rózsafüzér atyjának, aki magától Máriától kapta az olavsót, mint legfőbb fegyvert az eretnekek elleni küzdelemben. Tényként az is bizonyítható, hogy a XII. századtól szokásos imasorozatot a domonkosok terjesztették és szorgalmazták.

Verebélyi J. Pál domonkosrendi szerzetes azonban Szent Domonkos szerzőségét védelmezve idézi a domonkos-rendi breviáriumot, mely felsorol néhány pápát is, akik Szent Domonkos szerződését bizonyítják: „X. Leó, V. Pius, XIII. Gergely, V. Sixtus pápák apostoli leveleikben tanúsítják, hogy a rózsafüzér szerzője Szent Domonkos volt.”³

Máriának, mint a Rózsafüzér Királynéjának (*Olvasós Boldogasszonynak*⁴) külön ünnepet is szentel a katolikus egyház: október 7-e, a lepantói győzelem emléknapja, mivel ezt a győzelmet a rózsafüzér imádság hatásának tulajdonították.

A rózsafüzér imádkozásának egy új lendületet adott az *élő rózsafüzér társulatainak* alapítása, melyet először egy francia asszony, Pauline Maria Jaricot hozott létre 1826 táján és XIV. Gergely pápa hagyott jóvá.⁵

A magyarországi rózsafüzér társulatok alapításáról a XV-XVI. századtól vannak adataink: 1496-ban Kolozsváron alapítanak társulatot a domonkosrendiek, illetve a XVI. század eleji kódexekben vannak rózsafüzérrel kapcsolatos feljegyzések.⁶

2. Rózsafüzér társulatok Gyergyószentmiklóson

A gyergyószentmiklósi rózsafüzér társulatokra vonatkozó legrégebbi írásos adat 1728-ból való: ez egy nyomtatott szövegű, latin nyelvű alapítólevél, melyre a kihagyott helyeken beírták az egyházközség „*S. Nicolai in Sede Gyergyó*” és az akkori pap nevét: „*A.R.D. Stephanus Atyai*”. A szöveg alatt egy bizonyos „*Stephanus Franciscus Letai Vicarius Generalis*” 1728. november 27-én, Kolozsváron kelt néhány sora olvasható, melyben az okirat megőrzésére szólít fel és aláírásával illetve pecsétjével hitelesíti azt.

² VERBÉNYI-ARATÓ 1989, 233-234.

³ VEREBÉLYI 1982.15.

⁴ BÁLINT II. kötet 1977, 367.

⁵ BARNA 1991, 319-322.

⁶ BÁLINT II. kötet 1977, 367.

A következő adat egy latin nyelvű másolat 1796-ból arról az iratról, melyben a pápa engedélyt ad, hogy a gyergyói örmény egyházban is rózsafüzér társulat létesüljön.

1862-ben a gyulafehérvári püspök küld felhívást jámbor társulatok alapítására, illetve buzdítja a már meglévőket, hogy segítsék a szegény templomokat. Ugyanakkor felsorolja, hogy „néhány helyen mennyi áldással jár” az ilyen társulatok működése lelki és anyagi téren.⁷

Amikor a jelenleg is működő rózsafüzér társulatok idősebb tagjaitól kérdeztem, hogy mióta vannak Gyergyószentmiklóson rózsafüzér társulatok, általában ezt válaszolták: „*Régóta, nagyanyáink, dédanyáink korában is megvolt má!*” S gyermekkori emlékeik révén, – amikor már nagyanyjukkal, édesanyjukkal el-eljártak a közös imádságokra, népes és jólműködő társulatok tevékenységéről számoltak be.

Jelenleg Gyergyószentmiklóson tíz felett van az állandó jelleggel működő felnőtt rózsafüzér társulatok száma. Azért hangsúlyozom, hogy felnőtt, mivel a helyi esperes kezdeményezésére a kilencvenes években gyermek és ifjúsági csoportok is létesültek.

A csoportokat a társulatvezetők neve vagy az utcájuk szerint tartják nyilván, esetleg a tagok közösen választanak nevet maguknak, pl. Lourdes-i Szűzanya társulat. Taglétszámuk 15 és 60 között mozog: az újabb csoportok tizenöt fősek, a régebbi népesebbek, általában több koszorút is magukba foglalnak, hármat-egyet, de olyan is van, ahol nem teljes a második vagy harmadik koszorú.

A plébániai oklevelek tanúsága mellett a változó létszám is arra enged következtetni, hogy Gyergyószentmiklóson már az élő lelki rózsafüzér megjelenése előtt is működtek hagyományos rózsafüzér társulatok, hisz ez utóbbi csupán 15 fős taglétszámmal működhet, míg Gyergyóban több olyan csoport is van, ahol nem a 15 vagy ennek a többszöröse a taglétszám, hanem annál kevesebb, vagy több néhány emberrel. A társulatvezetők nem ragaszkodtak szigorúan a tizenötös kerethez, s a jószándékot, a közösségi imára való törekvést figyelembe véve, nem küldték el az újonnan jelentkezőket, hisz „imájuk úgy sem vész el, ha nincs meg a koszorú, s majd csak jönnek még mások is, akik kiegészítik”. Néhány társulatvezető pedig „kipótolja” a hiányzó imát, „hogy teljes legyen a koszorú”.

A társulatokhoz tartoznak úgymond „passzív” tagok is, akik nem vesznek részt a társulati gyűléseken, imádságokon, csupán „*cédulát váltanak*”, imajegyet, „*titkot cserélnek*” és egy hónapon keresztül végzik a rájuk eső imarészt. Így havonta mindössze egy alkalommal kerülnek kapcsolatba a társulatvezetővel vagy azzal a taggal, aki elviszi nekik az imajegyet. Ilye-

⁷Az említett okiratok a gyergyószentmiklósi római katolikus plébánia levéltárában találhatók.

nek az idősebb betegek vagy fiatalabbak közül azok, akik dolgoznak, nincs idejük az aktív részvételre, de már bekapcsolódnak egy-egy társulat közös imájába. Az aktív tagok havonta legalább egyszer összegyűlnek és közösen imádkoznak: általában a hónap első vagy utolsó szombatján, vasárnapján, társulatonként változik az időpont; novemberben, adventben, nagyböjtben, Mária-ünnepek előtt gyakrabban – hetente, naponta – találkoznak.

3. Társulati csoportok szerveződése

Általában egy-egy társulatvezető szomszédságában, vonzáskörében alakul ki egy-egy társulat, esetleg közelebbi utcákból, városrészből. A város felső részében, „Fesszegben” három társulat működik: Pongrácz Dénesné Mária-társulata, György Istvánné társulata, Angi Sándorné társulata, a központi részen van a Selyem utca-beli társulat, a Vass Józsefné társulata, a Szőcs Margit újonnan alakult csoportja, illetve a Szárhegyi úti társulat; Alszegben Csíki Miklósné, Antal Péterné, Benedek Erzsébet és Kari Juliánna vezet társulatot.⁸

A már régebben alakult Selyem utca-beli társulat névváltozással „újult meg”. Az előző társulatvezető, Tamás Lénárdné halála után a csoport jelenlegi vezetője, Köllő Juliánna nem akarta, hogy a saját neve szerint különböztessék meg a csoportot, ezért használják az utca elnevezést, bár nemcsak Selyem utcaiak tartoznak hozzájuk.

Arra is van példa, hogy valaki népes családja, rokonsága körében szervezett társulatot, amibe később a szomszédok is bekapcsolódtak. A Gyergyócsomafalváról származó özvegy Csíki Miklósné a hatvanas években alapította a társulatát. Szülőfalujában édesanyja is társulatvezető volt, ezért ő már kislány korában résztvett a gyűléseken, megtanulta az imádságokat. *„Én már egész kicsi koromtól, ahogy emlékszem, már kívülről tudtam az olvasót s a titkokot mondani, nem kellett az imajegyet elővegyem, édesanyám megtanított.”* Asszonyként egyszerre két társulat tagja is volt: *„Amikor férjhez mentem anyósom és társulatvezetőnő volt, s édesanyám és. S én, mint fiatalasszony az édesanyám felől és cseréltem az imajegyeket s az anyósom felől és, mind a kettőt végeztem.”* Miután Gyergyószentmiklósról költöztek – nem törődve a korszak vallásellenességével és az esetleges megfélemlítéssel –, azzal a kéréssel fordult a plébánoshoz, hogy szeretne társulatot alapítani: *„Hogy felköltöztünk, elképzeltem, hogy a gyermekeim közt létesítünk egy csoportot, hogy végezzünk el bár tizenöt titkot... S bementem Rácz plébános úrhoz, hogy vegyek imajegyet, s ő elcsodálkozott, hogy ebben a világban még ilyen és létejen, hogy*

⁸A gyűjtést 1992-ben végeztem, a dolgozat ennek alapján készült. Az azóta bekövetkezett változásokat – elhalálozás, új vezető, új csoport stb. – nem tudtam figyelembe venni.

valaki erre es gondoljon. S akkor megcsináltattam a tizenöt titkot (...), felirattuk a gyermekeinket s a szomszédokat (...)"

Rácz György plébános áldását adta a kezdeményezésre, így Csíki Miklósné gyermekeivel, unokáival és egy-két szomszédjával elkezdte a rózsafüzér-közös imádkozását, majd később mások is csatlakoztak hozzájuk. (Számára kezdetben sem jelentett gondot, hogy a koszorút kitevő tizenöt fő összejöjjön; hét gyermekéből négyen a közelében, vele egy utcában laknak.)

Aki szülői minta alapján már gyermekkorától tagja a Mária-társulatnak, az a szülőhelyéről való elköltözköztetéskor sem feledkezik meg a rózsafüzérről, új lakóhelyén társulatot alapít vagy bekapcsolódik egy helyi társulat tevékenységébe. Vizoli Istvánné édesapja Ditróban vezetett társulatot. Halála után a füzetét a Szentmiklósról költözött lánya örökölte aki Csíki Miklósné csoportjában kamatoztatja tudását: a közös imák alkalmával az énekek elkezdésével segíti a vezetőt. Hajnal Anna az ura halála után költözött a lányához, aki Gyergyószentmiklóson alapított családot. Otthon Gyimesben saját társulata volt, de itt nem alapított újat, hanem csatlakozott az egyik közeli csoporthoz: *„bëvegyültem én es, befogadtak, s akkor végezgetem”*. Anna néni naponta két tizedet végez az olvasóból, mivel az otthoni társulatban is benne maradt, napi imáival hozzájuk is kötődik, illetve végzi a jelenlegi társulatából ráháruló imarészt. Jelen társulatának idősebb tagjaival minden vasárnap délután közösen imádkoznak: az *„Örökimádás”* könyvből elmondanak egy imádati órát, énekelnek, olvasót mondanak. Virrasztókba is eljár, de ima- és énekvezetést nem vállal: *„Itt vannak régebbi asszonyok, s én nem szeretek belésszólni az ők dőgaikba, nem szeretek nagyoskodni. Ide ki itt van Annuska néni, ő okos asszony, tud szép dőgokat, olyn úriason, idevalósiason, én csak falusi vagyok...”* Pedig nagyon szép imákat és énekeket tud, de ezeket csak akkor énekli, ha megkérik rá, illetve ha valaki az övéi közül (értsd: gyimesi származású) hal meg: *„Amikor az enyémeiből van valamelyik meghalva, akkor én nem várom, hogy mondják, akkor én mondom!”* Az otthonról hozott füzete valóságos kincsesbánya, de olyan énekeket is énekelt, amelyek nem voltak benne a füzetben. Ezek közül sokat még gyermekkorában tanult: *„Én még kicsi leánka koromban kezdtem a társulatot(...) Úgy kapaszkodtam örökké s belém nevelődött.”* Később társulatvezetőként is, ha valami megtetszett, leírta, megtanulta. A füzetében lévő énekek közül néhányat már csak dallamosan recitálva tudott előadni, vagy rögtönzött, mivel a pontos dallamra nem emlékezett.

Az újabb csoportok önszerveződési folyamata a közös templombajárással kezdődött. Az Antal Erzsébet és Benedek Ágnes vezette társulatok eleinte, mint szomszédok, együtt jártak templomba, együtt imádkoztak, Adventben megszervezték a *„Szállást keres a Szent Család”* népi imasorozatot, együtt végezték az ünnepek előtti kilencedeket, mígnem valamelyiküknek eszé-

be jutott, hogy hívjanak még egy-két társat maguk mellé és alapítsanak társulatot. Amikor összegyűlt a 15-15 fő, engedélyt kértek a helyi esperestől, aki nyilvántartásba vette őket és hivatalosan is megalakult a társulat. Ezen csoportok közös imádságain érződik, hogy még nem rendelkeznek hagyományokkal, kialakult ének- és imarendjük nincs. A rózsafüzér elmondásán kívül a hivatalos egyházi imakönyvekből mindenki által ismert, templomokban is hallható énekeket, imákat, olykor a régebbi társulatok imáit használják. Azonban kéziratos füzeitek már most vannak: a Lourdes-i Szűzanya társulat vezetője, Benedek Ágnes, a neki és társainak tetsző imákat, énekeket külön füzetbe írja. Így idővel kialakul és hagyományozódik az új csoportok sajátos ének- és imarendje is.

4. Férfitársulatok

A rózsafüzér társulatok tagjainak többsége asszony, leány, gyermek, férfiak ritkán vesznek részt az imádságokon. Azonban a Szentmiklóstra költözött Vizoli Istvánné közléséből tudom, hogy a Gyergyói-medencében Ditróban működött/működik két férfitársulat, melyek egyikét az édesapja, Ferenczi József vezette, másikat egy bizonyos „Ilyés bácsi”. Bár a társulatalapító meghalt, még mindig a nevével jelzik a csoportot. „*Ferenci Jóska társulata*”, és „*misét mondatnak*” hajdani vezetőjükért, akit nagyon szerettek. Leánya így emlékszik vissza édesapja tevékenységére: *„Járt a nagymisére s ott találkozott az emberekkel s elbeszélgetett vélek...; hitták halottakhoz, ideoda imádkozni, s csengetett is amikor temettek, me a szomszédba vót a csengettyű (= harangláb), s akkor ki akar hozzám jönni, főleg férfiak, az jöjjön. S elhitták sok helyre férfiakhoz imádkoztatni, halottasházhoz. S ott is elmondta, hogy aki akar hozza álljon bé, mert minden hónapban rendszeren cseréli nekik a titkokat, s megmondja, hogy mit kell mondani, akár le es írja. Mondta édesapám, hogy olyan emberrel es találkozott, hogy egyáltalán még a Miatyánkot se tudta. Azt mondta, akarok imádkozni Jóska bácsi, szeretnék, csak nem tudok. Édesapám azt mondta nem probléma, ha maga nem tudja, csak olvasni tudjon, s én leírom magának. Azt mondta neki, én nem tudom számonkérni, hogy elmondta-e; magának a munkát kiadom, s osztán lesz más, aki számbaveszi.”*

5. A társulatvezetői elhivatottság

Kikből lesz társulatvezető és hogyan? – tettem fel a kérdést a társulatok vezetőinek és a tagoknak. A kapott válaszok alapján körvonalazódott a jó társulatvezető személye, aki egy adott közösségben „öröklí” a vezető szerepet, vagy saját maga alapít társulatot.

A társulatvezetők általában már gyermekkorukban el-eljártak az édesanyjukkal vagy nagyanyjukkal a közös imádságokra, társulati gyűlésekre,

van akinek az édesanyja is társulatvezető volt, ezért sok imát és éneket megtanultak, amivel kivívták társaik tiszteletét, bizalmát; az idős, beteg társulatvezetőt „kisegítik” a gyűléseken, így ennek halála után, őt kéri a folytatásra, őt választják meg. Az újonnan alapított társulatokban a megválasztott vezető az lett, akinek több ideje volt és elvállalta a tagok nyilvántartását, a közös imádságok megszervezését.

Arra is van példa, hogy valaki belső ösztönzést érzett ennek a feladatnak az elvállalására. Vass Józsefné, vagy ahogyan emlegetik, „Vas Jóskáné”, így mesélte a társulatalapítás történetét: *„Elképzeltem, hogy én is szeretnék társulatot alapítani. Félttem is., de nem volt nyugtom! Mintha valaki súgta volna, hogy nekem ezt csinálni kell! S addig nem tudtam nyugodni, amíg meg nem indultam, s tizenöt asszonyt nem kerestem, akik elvállalták a tizedet. (...) Imajegyek nem voltak; szentképek hátára írtam rá a titkokat s kiosztottam. Jártam virrasztókba, másfelé, mindenütt figyeltem, s ha valami megtetszett, elkértem, leírtam; így gyűjtöttem az imákat és énekeket. S azóta nyugodtabb vagyok, türelmesebb nem vagyok ideges, jobban bele tudok nyugodni a sorsomba. Úgy-e nagy a család, sok baj volt... S osztán, hogy megtudták, sokan jelentkeztek, s most már negyvenhárman vagyunk.”* (Példa arra, hogy nem utasította el a későbbi jelentkezőket, bár így hiányos a koszorú.)

Pongrácz Dénesné már kislány korában is társulati tag volt: *„Mikor második osztályos leánka vótam, anyámmal együtt jártunk. Vele együtt örökké mentem.”* Jelenlegi társulatát több mint harminc éve vezeti. A tagok édesanyjukként szeretik és tisztelik, s bár elmúlt nyolcvan éves, nem akarnak helyette mást választani: *„Juliska néni sokat tud – mondták. Kár, hogy nem tudjuk visszataszítani az éveit, bár húsz évvel vagy negyven évvel. (...) Kérjük a jó Istent, imádkozzunk, hogy hagyja még meg nekiünk, éltesse minél többet. (...) Olyan, mintha anyánk volna... nagyon szeressük. Akárhányan vagyunk a társulatba összegyűlve, mindenkinek imát ad. Senkit ki nem hagy! Mindneki-mindenki egy imát elvégez.”* Juliska néni is „gyermekeinek” érzi a tagokat, örömmel gondol rájuk. *„Jó asszonyaim vannak, boldog vagyok, hogy meg vannak elégedve...”* Szívesen van velük; ha találkoznak a úton, érdeklődik a sorsuk felől, idős kora ellenére meglátogatja a beteget, pedig néha fárasztó számára a hatvan ember nyilvántartása, a gyűlések szervezése.

Azonban olyan társulatvezető is akadt, aki a magnó hatására „szerepelni” kezdett: olyan imákat mondott, olyan énekeket énekelt, amit a többiek nem ismertek, s hiába mondták, hogy „azt nem tudjuk”, ő durcás lett, mint egy gyermek: *„én ezt el akarom énekelni”,* így engedni kellett, hogy érvényesíthesse akaratát. Az ilyen társulatvezetőket kevésbé szeretik, csak „más nem vállalta a vezetést”, illetve az énektudása is sokat nyomott a latban.

Érdekes volt látni, hogy a társulati tagok mennyire fontosnak tartották a fennhangon végzett egyéni illetve közös imát. Ha valaki ebben nem vehetett részt, mert nem tudta kívülről vagy mert nem került rá sor, mintha

nem érezte volna magát teljes jogú tagnak. Ezért a jó közösségi érzékkel bíró társulatvezetők ügyelnek arra, hogy senki se maradjon ki, senki ne érezze magát kevesebbnek, mindenkinek egyformán legyen feladata, hangoosan mondott imája.

A társulatvezetők ima- és énekefüzeteit, könyveiket általában az utódok öröklik és közösen használják. Azonban arra is volt példa, hogy a családtagok ragaszkodtak édesanyjuk hagyatékához. Ilyenkor az új vezető saját füzetébe másolja a társulat hagyományos szövegeit.

A jó társulatvezetők hírneve haláluk után is fennmarad. Gyergyószentmiklóson szívesen emlékeztek és őrizték hagyományait Jánosi Sándornénak, Tamás Lénárdnak, a még régebbiek közül pedig Lukács Mártonnét, Kari Ferencnét, Potrik Jánosnét emlegetik, akik sok-sok imát és éneket tudtak, s akik szeretetre méltó egyéniségük révén benne maradtak a társulati tagok köztudatában.

6. A rózsafüzér társulatok tevékenysége

Minden rózsafüzér társulat havonta egyszer rendszeresen találkozik, a hónap első-vagy utolsó szombatján, vagy vasárnapján; rendkívüli esetekben – például, ha valamilyen ünnep, búcsú van a szokott napon, vagy temetés, betegség esetén – más napokon is találkozhatnak. A „gyűlés” alkalmával kicserélik az imajegyeiket és közös imádságot tartanak. Ezen kívül vannak olyan időszakok, amikor sűrűbben találkoznak, talán hetente, imasorozatok idején naponta is. Nagyobb ünnepek, főleg Mária-ünnepek előtt tartják a *kilencedet*, azaz az ünnepet megelőző kilenc egymást követő napon imádságra gyűlnek össze, általában mindennap másnál. Nagyböjtben minden szerdán találkoznak, ilyenkor legalább a *Hétfájdalmas olvasót* mondják.

Nagyon népszerű a lourdes-i kilenced megtartása; a jelenés évfordulójáról mindig megemlékeznek, sőt a lourdes-i Szűzanyához évközben is imádkoznak. Kilencedeket tartanak még Szent Józsefhez, Szent Antalhoz, Szűz Mária Szeplőtelen Szívéhez és általában a Mária-ünnepek előtt. Ilyenkor az ünnepnek megfelelő tartalmú az imájuk is: a Szent József kilenced alatt a Szent József rózsafüzérét és litániáját mondják, a Szent Antal kilenced végzésekor a Szent Antal olvasót és litániát, a lourdes-i Szűzanya ünnepe előtt a lourdes-i olvasót és litániát. Szövegeik általában kézzel írottak, egymástól másolják, csupán az újabb csoportok némelyike rendelkezik Magyarországról hozott kis brosrakkal.

Advent második felében tartják a „*Szállást keres a Szent Család*” népi ájtatosságot, melynek karácsonykor kell befejeződnie. Az ájtatosság lényege, hogy a Szent Család képét, ha lehet gyertya kíséretében, naponta más-más családhoz viszik és minden alkalommal közösen imádkoznak. A „Szent

Családot befogadó hajlék” aznap különös kegyelmekben részesül, igyekszik többet imádkozni és meghív ebédre, vagy vacsorára egy szegényt vagy alamizsnát ad a rászorulóknak. (E népi ájtatosság megalkotta a maga külön ének- és imarendjét, erre azonban jelen tanulmányban nem térek ki.) A társulatok résztvesznek a helyi búcsúkon: – Szent Anna napján, Jézus Szíve ünnepén és a Szent Miklós napi búcsún. Szent Anna tiszteletére a XVIII. században, Jézus Szíve tiszteletére pedig 1933-ban építettek kápolnákat a városhoz közel eső dombokon. Szent Miklós a templom és a város védőszentje. Ezen búcsúk alkalmával valamint vasárnaponként a nagymise előtt a társulatok *„mondatják az olvasót”*. Szintén ők vezetik az első vasárnapi illetve a hónap egy meghatározott napján tartott éjszakai szentségimádást (= hódoló imádság az ostyában jelenlévő Krisztus előtt).

Vannak olyan csoportok is, ahol a tagok – szomszédok lévén – együtt járnak templomba, keresztúti ájtatosságra, segítenek egymásnak az otthoni munkákban. Résztvesznek a templomtakarításban, az oltárok díszítésében, Húsvétkor a Szent Sír elkészítésében, Úrnapiján a körmeneti oltárok felállításánál.

Minden társulatnak van egy kis kasszája: a tagok havonta a „cédulaváltás” alkalmával befizetnek egy előre meghatározott összeget, esetleg ki-k lehetősége szerint többet is adhat. Ezen kívül gyűjtenek még különböző egyházi célokra, mint például a templomfestés 1992-ben, a teológia és a kispapok részére, néha misére valót adnak az elhunyt és az élő társulati tagokért.

Betegség, haláleset alkalmával szintén őket hívják, hogy imádkozzanak a beteg gyógyulásáért, a halott lelki üdvéért. Az *„imádkozó asszonyok”* különösen a virrasztók elmaradhatatlan szereplői, mivel ők vezetik az ilyenkor szokásos imádságot, és a temetések alatt *„mondatják”* a rózsafüzért.

7. A „gyűlés”

Mivel nincs lehetőség minden társulat sajátosságait külön bemutatni, az egyik legrégebb csoport – Pongrácz Dénesné társulatának – *„gyűlése”* alapján vázolom egy imaösszejövétel lefolyását, illetve kitérek a változatokra.

A társulati tagok minden hónapban a megbeszélt időben találkoznak valamelyikük lakásán. Van olyan csoport, amelyik mindig a társulatvezetőnél tartja az összejöveteleit, más csoportok általában felváltva találkoznak egy-egy társuknál. Ilyenkor néha bejönnek olyan szomszédok, közeli családtagok is, akik nem tartoznak a társulathoz, de ez alkalommal résztvesznek a közelben tartott imádságon.

A gyülekezés alatt beszélgetnek, egymás állapota felől érdeklődnek, megtárgyalják a napi eseményeket, elmondják, hogy ki a beteg és ki halt meg

az ismerősök, rokonok közül. Vannak olyan helyek, ahol már az elején is „kínálkodnak”: kávéét szolgálnak fel, az ima végén pedig pálinkával, kaláccsal, süteménnyel kínálják meg a résztvevőket. Ez nem kötelező, de elég elterjedt szokás. Van azonban olyan csoport is, ahol egyáltalában nincs „kínálkodás”.

Ha a társulat tagjai mindannyian megérkeztek, elkezdik az imát. Némely csoportban az ima kezdetekor gyertyát gyújtanak, van ahol csak a halottakért folyó imádság alatt gyújtják meg, van ahol egyáltalán nem gyújtanak gyertyát.

Az imádságot – a csoportonként változó – szokásos kezdőénekekkel indítják: „Kössünk szép koszorút kedves Szűzanyánknak...”, vagy „Gyertek Szűz Mária tisztelői, szentolvasójával üdvözülni...” Ezután – megcsókolva a rózsafüzérükön lévő feszületet – keresztet vetnek, elmondják a beköszöntő imát és áldást kérnek a háziakra, hogy befogadták őket. A kezdőimákat a társulat vezető mondja, vagy kórusban mindannyian, esetleg felváltva. Az újabb csoportokban Isten segítségül hívásával kezdik az imát. „Istenem, jöjj segítségünkre!”, vagy egyszerűen csak keresztet vetnek.

Az olvasót is különbözőképpen végzik: 1) sorban mondják az öröndetes, a fájdalmas és a dicsőséges olvasót; 2) a liturgikus ünnepnek vagy időszaknak megfelelően – Adventben és Karácsony körül az öröndetes, Nagyböjtben a fájdalmas, Húsvétkor és Pünkösdkor a dicsőséges olvasót – imádkozzák.

Két csoportban érdekes rózsafüzér-mondást tapasztaltam: három „táblában”, azaz tizedben elmondják az egész koszorút; egy-egy tized alatt az Üdvözlégyekben Jézus neve után felsorolják mind az öt titkot, vagy pedig kettesével váltják a titkokat. Eképpen egy tized alatt elmondanak egy egész olvasót. S mivel három olvasó tesz ki egy koszorút, így a három tizedből vagy táblából készen van Mária rózsakoszorúja.

A rózsafüzér elmondása után eléneklik a „Szentolvasót imádkoztnk, Máriának füzért fontunk...” kezdetű éneket.

Egyes csoportokban ilyenkor történik az imajegycsere vagy „cédulaváltás”, máshol az ima előtt vagy a legvégén cserélik ki a titkokat.

A modellül kiválasztott Pongrácz Dénesné Mária-társulatában, mely az egyik legrégebbi csoport, a „háromtáblás rózsafüzér” elvégzése után váltják az imajegyet. A „cédulaváltás” előtt elmondják, illetve eléneklik az ilyenkor szokásos imákat és énekeket. Imajegyet a távollévők részére is „váltanak”, és a vezető vagy a tagok valamelyike vállalja, hogy elviszi a távolmaradónak. Nem szabad kihagyni senkit, mivel akkor nem teljes a koszorú. Ezekre a „cédulákra”, imajegyekre nagyon vigyáznak: az imakönyvükben vagy borítékban őrzik.

A „cédulaváltó énekben” feltűnő „új hold” arra utal, hogy a társulati gyűléseket és a „cédulaváltást” általában újholdkor tartották és tartják ma is.

Ugyanakkor ez az ének nemcsak az imajegycsere tartozéka, hanem – figyelemztetve a múlt időre – számadásra is hív:

*„Bűnös ember, nézz az égre és gondold meg e napon,
A múlt hónap jutott végre, s most kezdesz új hónapot.
Bárcsak te is az új holdnál, erkölcsödben megjavulnál,
S bűnöd felett zokognál.” (...)*

Az imajegycsere után újra olvasót mondanak, de már egy rövidebbet és másfélét általában az *Irgalmasság olvasóját* mondják, de ismerik és egy-egy ünnep előtt használják még a *Könnyek Anyja olvasóját*, a *lourdes-i olvasót*, a *Jézus Szívéhez*, a *Szűzanya Szívéhez*, a *Jézus öt szent sebéhez* mondott olvasót, a *Szeretetláng olvasót*, *Szent Anna olvasóját*, *Szent József olvasóját*, *Szent Antal olvasóját*. A különböző olvasók, rózsafüzérek egyik forrása a *Szent Rózsafüzérek könyve*, azaz 50 különféle rózsafüzér, melyet Jáky Ferenc lelkész állított össze a XIX. század második felében. E könyv valamelyik kiadása szinte minden társulatvezetőnek megvan.⁹

Az újabb olvasó után ismét énekelnek és más különböző imákat mondanak: az egyház imáiból a litániákat, legtöbbször a Máriához szóló Lorettói litániát, de mondják a Jézus Szíve litániát, a Jézus Vére litániát, a Szent József litániát, a Mindenszentek litániáját, a Szent Antal litániát. Más „olvasós” imádságok is elhangzanak, melyeket kívülről tudnak, vagy kéziratok füzetekből olvassák; például *„Oltárodnak zsámolyánál könnyezve imádkozom, szorgalmasan morzsolgatom gyöngyszemű kis olvasóm...”* *„Olvasónkat elvégeztük...”*, *„Csak egy Miatyánkat mondjunk el naponta...”*, különféle imádságok a szenvedő Jézushoz, Máriához, a szentekhez. Imádkoznak élőkért és holtakért, betegekért, bajban lévőkért, papokért, szerzetesekért, családtagjaikért, a világ békéjéért és különösen az őket vendégül látó család szükségleteiért.

A modellcsoport, Pongrácz Dénesné társulata, sokszor olyan családokhoz is elmegy imádkozni, akik nem társulati tagok, de valamilyen célból *„imádkoztatni akarnak”* – például halottaikért, családi békességért, betegekért, vagy más szándékra. *„Mű mindenübe elmegyünk, ha hínak!”* – mondták.

Az imádság legvégén hálát adnak, megköszönik a háziaknak a szíves vendéglátást és szintén énekkel búcsúznak. Énekeik *„kedveñc Máriája”* a csíksomlyói Szűzanya, a székegyek Édesanyja, akinek nagy a vonzereje

⁹Szent Rózsafüzérek könyve, azaz 50 különféle Sz. Rózsafüzér elmondására vezérlő útmutatások, melyeket jámbor keresztény katolikusok számára összegyűjtögetett J. F. o. 1., Hetedik változatlan kiadás a győri Egyházmegyei Hatóság engedelmével, Budapest 1898 (J. F. = Jáky Ferenc lelkész)

Gyergyóban is. Hozzá imádkoztak a múltban és hozzá imádkoznak a jelenben, hozzá zárandokolnak évente, tőle kérik, hogy legyen közbenjáró Istennél, őrizze meg népünket minden veszedelemtől.

8. Társulati tag temetése

A Mária-társulatok tagjainak temetése megkülönböztető szokásrend jegyében zajlik, mintegy ezáltal is kifejezve a kívülállók számára a rózsafüzér társulatok fontosságát, azt, hogy a tagok már életükben kissé közelebb kerültek az égiekhez, különösen Máriához. Ez a virrasztások alkalmával énekelt szövegekben is kifejezésre jut:

*Óh Mária, kegyes Szűzanyánk,
Áldását szűz kezed adja ránk,
Haldoklóknak Te vagy vigasza,
Mert nincsen több jó édesanya.*

*Az örökös szent rózsafüzér
Egyik ága szent szívedhez ér,
Ennélfogva vonod mennybe fel,
Ki végórán Hozzád esdekel.*

Az elhunyt fejére fehér kendőt kötnek, ráteszik a saját rózsafüzérét és vele együtt eltemetik, hogy bemutatassa Máriának, és „a túlvilágon is legyen mivel imádkozzék”.

A társulati csoport tagjai mindannyian „elmennek a virrasztóba”, együtt imádkoznak elhunyt társukért. Ez alkalommal a búcsúztató szavaival tölük is „elköszön” a halott.

*Szép Mária-társulattagok, Isten hozzátok,
Hogy én titeket itt hagylak, rám ne haragudjatok (...)
Hogy veletek testvér voltam, el ne felejtkezzetek,
Összegyűltötökben rólam is megemlékezzetek.*

A Mária-társulatok tagjai társuk temetésére fehér kendőben jelennek meg: „Amikor egy társulati tag meg van halva, akkor köteles mindenki, hogy fehér kendőt kössön.” Egyéb temetéseken ők is fekete kendőt használnak. Ha közismert személyről van szó, akkor más társulatok tagjai is elkísérik utolsó útjára a halottat. Az elhunyt társai a koporsó mellett égő gyertyákat illetve fehér zászlókat visznek, melyekre a családtagok törülközőt vagy fehér kendőt kötnek. A temetés végén ez a zászlóvivőé lesz.

Némely társulatnak külön társulati koszorúja is van, amit papír- vagy műrózsákból készíttetnek, hogy ne hervadjon el, mivel többször használatos. A felravatalozott halott feje fölé teszik ezt a koszorút, azonban a temetés után nem helyezik a sírra, hanem a társulatvezető hazaviszi és a következő alkalommal újból ezt használják.

9. Tárgyak és szimbólumok

A rózsafüzér társulatok tagjainak legfontosabb „imaeszköze” a *rózsafüzér* vagy *olvasó*, egy gyöngyszemekből (üvegből, csontból, fából stb.) készült füzért, melynek felépítése az elmondott ima számolását, „olvasását” segíti. A legismertebb az öt tizedes olvasó, azaz az öt nagy és tíz kis szemből álló láncfüzér, egyik végén szabadon hozzákapcsolva a bevezető imádások számára egy kereszt, egy nagy és három kis szem. A keresztre Hísekegyet, a nagy szemekre Miatyánkot, a kis szemekre Üdvözlégyet kell mondani. Újabban – főleg a fiatalok – használják a rózsafüzér-gyűrűt is, melyen egy tizedet lehet elvégezni. Bár ritkábban, de az idősebbeknél láttam hét tizedes „Hétfájdalmas Olvasót” Mária hét fájdalma tiszteletére, illetve Szent József olvasóját, mely 60 szemből áll, mivel a hagyomány szerint Jézus nevelőapja hatvan évet élt.

Szintén fontos „kellék” az *imajegy* vagy *imacédula*, melyen legtöbbször képaláírásként a havi titok olvasható. Ezeket a kis képeket az imakönyben vagy külön borítékban őrzik a tagok, esetleg látható helyre teszik, hogy szem előtt legyen, emlékeztessen az elvégzendő imára. Az imajegyek nagyon különbözőek lehetnek: régi és új, fekete-fehér vagy színes, kézzel írt vagy nyomtatott, egyszerű írás vagy festők miniatúrái. Bár a régi imajegyeket is használják, de a kilencvenes években majdnem minden társulatban kicserélték az imajegyeket „Magyarországról hozatott” újakkal.

A társulatvezetők, társulati tagok féltett kincsei közé tartoznak a régi kéziratos vagy nyomtatott ima- és énekeskönyvek, melyekből az imákat végzik. Úgyisint minden vezetőnek van egy nyilvántartása a tagokról, a kiadott imajegyekről, a havonta befizetett kisebb-nagyobb összegekről, kiadásokról.

Az előző fejezetben már említettem, hogy némely csoportnak külön társulati koszorúja is van, mely – többször használatos lévén – műrózsából készül. A koszorút öt fehér, öt piros és öt sárga rózsából készítik; ez a jelképe a három rózsafüzérből álló mennyei koszorúnak, melyet a társulati tagok életükben oly sokszor „megfonnak”. A halotti koszorú felirata: „Rózsafüzér királynéja, könyörögi érettünk!”

A színek szimbolumának feloldása: a fehér az örömdetes, a piros a fájdalmas, a sárga a dicsőséges olvasót jelenti. A színszimbolika a társulati

énekekben is megjelenik. Hajnal Anna füzetéből idézem „az öröndetes, a fájdalmas, és a dicsőséges olvasó énekét”:

*Kinyílott a legszebb rózsa,/Gyertek kössük koszorúba,
Óh, nincsen ennél szebb virág,/Akit így dicsér a világ.
Fehér rózsa öröndetes,/Illatos és kellemetes,
Szűz Mária örömére/A koszorú készülöbe.
Piros rózsa, Jézus vére,/Elcsorgott értünk a földre,
Jézus nagy kínját jelenti,/Ki piros rózsát teremti.
Sárga rózsa dicsőséges,/Mind a három kellemetes,
Elmúlt Jézus nagy fájdalma,/Máriának sok siralma.
(...)*

Minden társulati tag öltözkékének fontos része a fehér kendő, de eredetét nem tudták pontosan megjelölni. Arra hivatoztak, hogy a fehér Mária színe, ezért a társulati tagok ünnepek alkalmával, főleg a Mária-ünnepekkor fehér kendővel mennek templomba és társaik temetésére is fehér kendőt kötnek. „Vannak idős társulatbeli asszonyok, régiek, akik ilyen Mária ünnepekor vagy szombaton is mindig fehér kendősön mennek a templomba.”

Angi Sándorné társulatának tagjai a gyűlés alatt szintén fehér kendőben imádkoztak, bár úgy tűnt, hogy ez esetben inkább a kendőn volt a hangsúly, mint a színén. Az előző társulatvezető ugyanis nem engedte, hogy bárki kendő nélkül vegyen részt az imán, s ez a hagyomány halála után is megmaradt. „Aki egyszer Mária-társulat tagja, az kendőt kell kössön az ima alatt... Ez régi vallási szokás. Erzsébet nénitől így örököltük (= az előző társulatvezető, János Sándorné). Ő rendszeresen, ha valaki úgy jött, hogy nem volt kendője, például egy új tag, ő kendőt adott, hogy amíg az imádság folyik, legyen kendő a fején.”

Magyarázatként egy bibliai utalást említettek, Szent Pál figyelmeztetésére hivatkoztak, miszerint „az asszonyok ne imádkozzanak fedetlen fővel”. A „halottak hónapjában” az imádság alatt a kendő színe fekete: „Novemberben, amikor szoktunk járni egyik a másikhoz a halottakért imádkozni, akkor fekete kendőt kötünk.”

A tárgyakon, színeken kívül jelentéstartalma van a különbözö „időknek”. Közismert, hogy a szombat Mária napja, amikor különösen az Ő oltalmáért esedeznek és neki énekelnek:

*Kegyelem tárháza, Mária Anyánk,
Terád gondol lelkem e nap hajnalán/alkonyán,
Kulcsolt kezeimet Hozzád emelem,
Szívemet-lelkemet neked szentelem.*

*A Te kedves napod a szombati nap,
Mely Fiad kegyéből íme ránk virradt,
Ó, álld meg azokat, kik szép napodon,
Tehozzád sietnek imaszárnyakon.*

*Hozzád egész világ bizodalma nagy,
Mert Te az irgalom Édesanyja vagy,
Oltalmad palástja egész földig ér,
Megtérő bűnösnek védelmet ígér.*

*Új frigyre lépek én Anyám ma Veled,
Isten után szívem csak Téged szeret,
Ó, ne vess meg engem sok bűnöm miatt,
Légy Anyám, s én leszek a Te gyámfiad.*

*Ó, ne felejtsd el hát, hogy Tied vagyok,
S végleheletemig Tied maradok.
Mivel Tied vagyok én Édesanyám,
Szerető Szívednek legyen gondja rám.*

*Hogy ne sértsem többé bűnnel Fiadot,
Föld reám anyai bő palástodat,
Föld el szépségeddel lelkem szennyeit,
Segítsenek jóra kegyes karjaid.*

*Áldott Szűz Mária, mennyei Anya,
Bűnbe merült, világ védőasszonya,
Halálom óráján, kérlek el ne hagyj,
Hisz Te az irgalom Édesanyja vagy.*

*Dicsőség, imádás Atya Tenéked,
S a Fiúnak, Aki Tőled született,
Neked is Szentlélek, ó Vigasztaló,
Három szent személyben egy örök való.*

(Pongrácz Dénesné társulata)

A társulati gyűléseket – a lelki megújulás vágyával – újhold vasárnapján, szombatján tartják; énekeikben, imáikban erre is van utalás:

*Kegyes Szűzanyám Mária, itt az újhold vasárnapja. (...)
Nézd keresztény, mit kell tenned: új titkokat kell cserélned,
Gyűlj meg te is mindenekbe, gyűlj meg testben és lélekben.
Mária, titkos szerelem, szerelmedet közöld velem,*

Áldd meg Szűzanyám e titkot, melyet négy hétig folytatok.

Újítsuk meg szíveinket, tegyük kötelességünköt. (...)

Hozád fordulok Jézusom, mindig azért sóhajtozom,

Hogy az újhoid vasárnapja, hozzon sok áldást nyájadra.

(Hajnal Anna füzetéből)

Az ünnepek előtt tartott imasorozatok ideje kilenc nap, azaz „kilenced”, melynek megtartásával külön kegyelmeket lehet nyerni. November, a „halottak hónapja”, amikor hetente/naponta összegyűlnek, hisz „a halottakért kötelesség imádkozni”. Úgyszintén fontos, az egyház által is hangsúlyozott szent idő: Advent, Nagyböjt, Karácsony, Húsvét, Pünkösd, a város védőszentjeinek ünnepe, a csíksomlyói búcsú stb. Ezen „idők” alatt egyénileg és közösségleg is jobban figyelnek példaképükre Máriára, a Boldogasszonyra és Arra, aki minden életet teremt, fenntart és megszentel.

10. A rózsafüzér társulatok szerepe a tagok életében

A Mária-társulatok tagjaival folytatott beszélgetések során többször felvetődött: „Milyen szerepet töltenek be a társulatok a tagok életében? Milyen többletet jelent, ha valaki nemcsak magánajtatossággként, hanem közösségi imaként végzi a rózsafüzért?” Válaszaik szorosan összefüggnek hitükkel, de fontos számukra a közösségi együttműködés és az összetartozás tudata is. Néhány szemelvény az általuk mondottakból:

„Az Úr Jézus azt mondta, ha ketten vagy hárman együtt vannak az én nevemben, ott vagyok közepeztük, s az többet ér, mintha egy egyedül imádkozik; – ezért imádkozunk együtt, a közösen végzett imának nagyobb az ereje.”

„Azok es lehetnek jó keresztények, akik nem társulati tagok, de mű a Szűzanyához közelebb állunk.”

„Máriának a nyomdokába járunk...”

„Együvé tartozunk, egymást segítjük és imával, jó szóval; összetartunk...”

„Bizalmat nyerünk a jó Istentől... ha hitem nem volna, nem tudnék élni.”

11. A rózsafüzérrel kapcsolatos hiedelmek

Kérdésekre, hogy mi történik akkor, ha valaki elfelejti, elmulasztja elvégezni a fogadott imáját, így válaszoltak: *„Bűnnek nem bűn, de nem szabad elfelejteni, vagy bé kell pótolja!”* Van, akinek szigorúbb az ítélete: *„A régi öregek azt tartották, hogy aki gondatlanul abbahagyja, azt valami nagy csapás éri: marhabeli nagy kár, meghal valakije, vagy az urát veszti el...!”*

A rózsafüzér nyakban való viselése mágikus, védő funkciót tölt be, ugyanakkor könnyen elérhető, figyelmeztet az elvégzendő imára. Olyan hiedelemekkel is találkoztam, melyben a rózsafüzér, mint oltalmazó je-

lenik meg az utolsó ítéletkor. Valószínű, hogy ezt a kéziratos éneket korábban valamilyen ponyvából másolták ki és adtak neki dallamot.

Néhány részlet a Köllő Vencelné, Selyem utcai társulatvezető füzetéből:

(...)

*Majd egy napon vagy déltájban,
Vagy az éjjeli órában, vagy a nap bármely szakában.
Sötét felhő fel fog jőni az eget elborítani,
Zendüléssel, csattogással és rettentő villámlással.(...)
Kinek nem lesz olvasója, nem lesz annak bizonyossága.
Szűz Mária, Kriszus Anyja nem lesz annak szószólója. (...)
Sok azt mondja, majd megtérek, ha öreg napokat érek,
Nem lesz idő megtérésre, szentolvasó keresésre.
Piros vérek kiontatnak, testből nagy halmakat hagynak,
Hitetlenek mind jajgatnak, de ótalmat nem kaphatnak.
Kinek leszen olvasója, annak leszen biztonsága,
Szűz Mária, Jézus Anyja palástjába betakarja. (...)
Nincs becsülete pénteknek, nincs becsülete nemzetnek,
Már szombatot sem tartanak, vasárnap is már dolgoznak.
Eljő majd a szörnyű veszély, sok embereket rettentvén,
Akik hitetlenek voltak olvasóhoz majd kapkodnak.
Vegyük fel a szentolvasót, kössünk rajta gyöngykoszorút,
Vége vele egyetemben legyünk Máriával mennyben.*

A rózsafüzér mondásához más hiedelem is fűződik: ha valaki az ujjain számolva végzi az olvasót, akkor soha a kezén kelés, szemölcs nem lesz és ez megvédi a kezét mindenféle bajtól. Ezt főleg a gyerekeknek szokták mondani.

Hajdó István esperes így emlékszik vissza édesanyja egykori szavaira, mellyel a rózsafüzér mondására buzdította: „Amikor gyerekként kibúvót kerestem az olvasó mondása alól, azzal, hogy nekem nincs is rózsafüzérem, édesanyám azt mondta: 'Amikor més az úton, akkor az ujjaidon számoljad. A csuklódát amikor összeszorítod, az a Miatyák, és ha utána az ujjaidat kibontod akkor mindegyik ujj egy szemnek számít. Azokat szépen végezzessed, számoljad így a tíz Üdvözlégy Máriát, s közben mondd a titkokat. (...) És soha a kezeden kelés nem lesz, nem ütöd meg a kezedet!' – Hogy s mint történt, de papi életem alatt az én kezemen soha kelés vagy ütés vagy bémulás, semmi nem volt.”

Érdekes volt hallani ezt a hiedelmet az egyház képviselőjének a szájából is. Nemcsak az egyház imáinak átvételére és népiesítésére van tehát példa, az egymásra hatás kölcsönös. A népi hiedelmekből a pozitívnak ítélt elemeket az egyházi személyek is felhasználják. Annál is inkább, mivel sokszor ezt már gyermekkoruk népi környezetében magukba szívták s tanul-

mányaik után sokan váltak közvetítőkké a hivatalos egyház és a népi vallásosság között. Ők azok akik felmérik az önszerveződő népi csoportok jelentőségét és buzdítják is erre híveiket. Tapasztalják, hogy például egy-egy rózsafüzér társulat tevékenysége nyomán, felpeszsdül az utca élete, közösségibbé válik az emberek hite, s már nemcsak passzív szemlélői a vallásos cselekményeknek, hanem hitük aktivizálódott és életük része lesz az egyházközség életének.

12. A rózsafüzér társulatok énekei és imái

A társulati csoportok szokásai, énekeik és imádságaik sok esetben hasonlóak vagy azonosak. Kölcsönösen kicserélik egymás között az újonnan tanult vagy akár a régebbi imákat is. Ha valamelyik társulati tag résztvesz egy másik csoport imáján s megtetszik neki valami, elkéri, leírja és elviszi saját csoportjába. De az újonnan alakult társulatok is a régebbiek imáit, énekeit használják, míg kialakul a saját rendjük. Így néha a többféle hatás eredményeként az újabb csoportokban egymás mellett találjuk több régi csoport imáit és énekeit. Sok ima- és énekszöveg csak az élő hagyományban van meg, nincs írott változatuk; füzeteiket nagyon féltik, nem szívesen adják kölcsön, nehogy elveszen.

Külön dolgozat témája lehetne a különböző imádságok és énekek szövegeinek elemzése. A Mária-kultusz egy csodálatos szimfóniája az, amit – főleg régebbi társulatok, idős asszonyok „kincseiből” hallottam: a megszólítások szépsége és változatossága, a virághasonlatok és a kozmogóniai elemek szimbólumrendszere ámulatba ejtő.

IRODALOM

Forrás: a gyergyószentmiklósi római katolikus plébánia levéltára

BANGHA Béla SJ (szerk.)

1932 Katolikus Lexikon III. Budapest

BARNA Gábor

1991 A megújuló rózsafüzér. In: Bárdos István–Beke Margit (szerk.)
Egyházak a változó világban. Esztergom, 319-322.

BÁLINT Sándor

1977 Ünnepi kalendárium I-II. Budapest

VERBÉNYI István–ARATÓ Miklós Orbán

1989 Liturgikus lexikon. Budapest

VEREBÉLYI J. Pál

1982 Üdvözlégy Mária... Budapest

MELLÉKLET

Írásom mellékleteként bemutatom egy társulati gyűlés lefolyását, majd kiegészítésül idézek a különböző társulatok jellegzetes szövegeiből.

I. Pongrácz Dénesné Mária-társulata az egyik legrégebb csoport Gyergyóban. A legszínesebb és legváltozatosabb ének- és imarendet náluk találtam. „Juliska néni” ezeket az énekeket és imákat még gyermekkorában az édesanyjától vagy a hajdani társulati gyűléseken tanulta. Gyűléseik alkalmával az imádságokat fennhangon közösen vagy egyedül mondják, néha füzetből olvassák. Vannak olyan imák, énekek is, amelyek senkinek sincsenek leírva, a társulatvezetőnek sem, mindannyian tudják kívülről.

Az 1992. augusztus első szombatján tartott társulati gyűlés imái és énekei:

Közösen, fennhangon kezdték:

*„Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Ámen.
Engedelmet kérünk a háziasszonytól,
ne sajnálja házat a Jézus Anyjától.
Ne sajnálja házat ezen társulattól,
mert jualmat nyer érte a Mennyei Atyától.
Ó, Mennyei Atya áldd meg ezt a házat,
s akik imádkozunk benne Szent Anyánknak.
Koszorús társaim, engedelmet kérek,
hogy én idejöttem szívesen vegyétek,
mert én is tisztetem a Szűz Máriát veletek.
Áld meg, óh Szűz Anyám rebegő nyelvemet,
hogy én elmondhassam szép köszöntésemet.
De régen nem voltunk ezen társulatba,
nem volt pedig előttünk az ajtó bezárva.
Engedje az Isten, hogy ne legyen előttünk Mennycsászár bezárva.
Eljöttünk mi most Máriát tisztelni,
mert mi is szeretnénk Mennycsászárba jutni,
ott az angyalokkal együtt vigadozni,
s ott a Szűz Máriát azokkal tisztelni.
Lehet ezen házban Máriát tisztelni,
aki nem restelli nyelvét felemelni.
Édes Szűz Mária, őrizd ezt a házat,
mert ebben adtak helyet a Te koszorúdnak.
A kegyes koszorú édes Szűz Mária,
csak Te vagy egyedül bűnösök oltalma.
Kérünk szent nevedért, Uram Jézus Krisztus,
légy irgalmas és kegyelmes az egész világnak,
Ki az Atyával és a Szentlélekkel uralkodik,
engedd, hogy mi is veled uralkodhassunk Mennycsászár Országában,
hogy ott a Boldogságos Szűzet vég nélkül áldassuk és dicsérhessük.*

Adjon az édes Jézus az egész társulatoknak erőt, egészséget, békességet, egyességet, hogy kereseshessük mindnyájan az örök üdvösséget, hogy a mennyei világosság világoskodjék mindnyájunk felett,

hogy a szentekkel s a választottakkal vég nélkül örvezzessünk. Ámen. Óh, Szűz Anya Mária, esedezz érettünk, szegény bűnösökért, most és főképp halálunk óráján. Ámen."

„Ez volt a beköszöntő” – világosított fel Pongrácz Dénesné. Ezután énekeltek:

*Jertek Szűz Mária tisztelői,
szentolvasójával köszönteni
Máriát, a rózsák szép rózsáját,
Szentolvasó Égi Királyját,*

*Nyitva áll ajtaja szép kertjének,
kiterjesztve karja híveinek;
Szentseges titkait osztogatja,
Szentolvasónk áldott Királynéja.*

*Jertek hát, Szent Anyánk kedvesei,
kik vgytok egy fényes rózsájai;
Mert Ő öröm s kín, s dicsőség anyja,
Szentolvasónk áldott Királynéja.*

*Új titkokot váltunk új hónapra,
újul Szűz Mária koszorúja,
Zöld levele, szép piros bimbója,
mert Ő a rózsáknak szép rózsája.*

*Ki a szentolvasót szívből mondja,
Nyitva áll a Mennysország számára.
Üdvözlégy egeknek drága gyöngye,
Szerelmed egy koszorúba fűzve.*

*Vedd kedvesem tőlünk koszorúnkot,
Nevelj Édesanyánk rózsáidat,
Hogy Veled lehessünk egy bokorba,
vezess minket szép feltámadásra.
Dicsértessük a Jézus Krisztus!*

„– Most három táblában elmondjuk az egész három olvasót” – mondta a vezető és újból keresztet vetettek. Az előimádkozó szerepét felváltva töltik be; az ismert imádságokat félig az előimádkozó mondja, majd kórusban folytatják tovább.

A társulatvezető kezdi: „Uram, Jézus Krisztus jöjj el a mi segítségünkre.”

Közösen: „Uram, siess a mi segedelmünkre!”

Vezető: „Nyisd meg ajakunkot Szent Nevednek dicséretére, tiszteletére és felmagasztalására. Kegyelem Anyja, Mária, könyörögj a Te Áldott Szent Fiadnál, Jézus Krisztusnál, hogy isteni kegyelmének segítségével a hitetlenek, eretnekek és minden bűnösök megtérjenek, s az igaz Anyaszent-egyház miköztünk és minden nemzetek között terjedjen és erősödjék. Ámen.”

Felváltva: Hiszekegy, Miatyánk, Dicsőség, Üdvözlégy¹⁰

Az Üdvözlégyet háromszor mondják, a benne lévő kérések változnak: először a következő kérdéseket fűzi be Jézus neve után: „— Aki hitünköt növelje, reményünköt erősítse,

---

¹⁰ A hivatalos imáknak csak a címét írom le.

akarattunkot tökéletesítse”, másodsor: „— Aki világosítsa fel értelmünköt, erősítse emlékezetünköt, s tökéletesítse akarattunkot”, harmadsor: „— Aki gondolatainkot igazgassa, szavainkot vezérelje, cselekedeteinket kormányozza”. Dicsőség...

Ezután a vezetőtől átvették az előimádkozó szerepet. Egymás után mindenki imádkozott legalább egy Miatyánkot vagy két-két Üdvözlégyet. S bár ezek az egyház hivatalos imái, érdekes megfigyelni bennük is az egyéni stílust, ami a hivatalos szövegektől való eltérésekben, szavak felcserélésében, betoldásokban mutatkozik meg. Ilyen például a „Mi Atyák, aki a mennyben vagy...” helyett a „Miatyánk, Úristen, ki vagy a mennyekben...”, vagy az Üdvözlégy-ben a „kegyelemmel teljes” helyett a régi „malasztal teljes” használata, az „áldott vagy Te az asszonyok között” helyett a „Te vagy áldott az asszonyok között”. Ennek magyarázata, hogy a hivatalos szövegben időről-időre változásokat eszközöltek – például a „malaszt” szónak a „kegyelemmel” való helyettesítése, vagy a Miatyánk első sorainak szörendi változása –, de nem mindenki tanulta meg az újabb variánsokat, ragaszkodtak a régebbi szöveghez, sőt néha saját maguk toltak bele egy-egy szócskát.

Miatyánk, Dicsőség

Előimádkozó: Üdvözlégy Mária, kegyelemmel teljes, az Úr van Teveled, áldott vagy Te az asszonyok között és áldott a Te méhednek gyümölcse Jézus, Akit Te Szent Szűz a Szentlélektől fogantál, Erzsébetet látogatván méhedben hordoztál, kit Te Szent Szűz a világra szültél, kit Te a Szent Szűz a templomban bemutatnál, kit Te Szent Szűz a templomban megtaláltál.

Közösen: – Asszonyunk, Szűz Mária, Isennek Szent Anyja, imádkozzál érettünk, bűnösökért, most és halálunk óráján. Ámen.

10-szer mondják el így az Üdvözlégyet, egymást váltogatva az előimádkozásban, s az Üdvözlégyekben Jézus neve után egyszerre mondják mind az öt titkot. Ezért tudják „három táblában” elmondani min a három rózsafüzért.

Miatyánk, Dicsőség

Előimádkozó: Üdvözlégy Mária, malasztal vagy teljes, az Úr vagy Teveled, Te vagy áldott az asszonyok között és áldott a Te méhednek gyümölcse Jézus, Aki érettünk vérrel verejtékezett, megostoroztatott, tövissel megkoronáztatott, a nehéz keresztet hordozta és keresztre feszítettetett. Közösen: – Asszonyunk, Szűz Mária... (10-szer mondják ezt is)

Miatyánk Dicsőség

Előimádkozó: Üdvözlégy Mária, kegyelemmel teljes, az Úr van teveled, Te vagy áldott az asszonyok között és áldott a Te méhednek gyümölcse Jézus, ki halottjaiból feltámadott, mennybe felment, ki nekünk mennyből Szentlelket küldött, ki Téged Szent Szűz a mennybe felvett s a mennybe megkoronázott. Közösen: – Asszonyunk, Szűz Mária... (10-szer)

A végén mindannyian közösen: – Ó, Jézusom bocsásd meg bűneinket, ments meg minket a pokol tüzétől és vidd a mennybe a lelkeket, különösen aokat, akik leginkább rászorulnak irgalmasságodra. Ámen.

A rózsafüzér elmondása után: – Irgalmasságnak Szent Anyja, Boldogságos Szűz Mária, fogadd tőlünk ezen szent rózsafüzért, melyet mi a teljes Szentháromságnak, minden mennyi karoknak, de kiváltképpen a Te tiszteletedre most elmondottunk; mutasd be a Te Szent Fiadnak, Krisztus Jézusnak, a keresztény katolikus Anyaszentegyháznak boldog megmaradásáért, az eretnkségek és tévelygések kiirtásáért, szegény hazánk felvirágzásáért, élőkért, holtakért, egészségesekért, betegekért, foglyokért és megkeseredettekért, mindennemű jötevőnkért, mi magunkért, bűnös szolgálád – és szolgálóidért. Esedezve kérünk Téged, ó fenséges Szűz Anya Mária, Szent Fiad Krisztus Jézus előtt, hogy mindnyájan az élet után, Veled a mennyi boldogságban a választottakkal együtt vég nélkül öröendezhessünk. Ó, Szűz Anya Mária, esedezz érettünk, szegény bűnösökért most és főképp halálunk óráján. Ámen.

Társulatvezető: – Uram, hallgasd meg a mi könyörgésünköt!

Közösen: – És a mi kiáltásaink jussanak Elődbe!

Társulatvezető: – Minden megholt hívek lelkei az Isten irgalmasságából békességben nyugodjanak. Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Ámen.

Ezután ismét énekeltek:

*Dicsértessék az Úr Jézus Krisztus neve,
Áldassék Mária földön és mennyekben,
Szeretettel lángol mi szíviünk Érette,
Jertek, óh bűnösök, boruljunk elébe.*

*Itt a szeretetnek menny-s földáldozata,
Lejött hozzánk mennyből a szép Szűz Mária,
Kincset s áldást hozott Mennysországból nekünk,
Egek Édesanyját hadd dicsérje lelkiünk.*

*Zengedezze menny s föld szép dicséretedet,
Csíksomlyói Szent Szűz áldd meg hű népedet,
Mi is Neked adjuk szíviünköt s lelkiünket.
Tenéked szenteljük egész életünket.*

*Boldogok, kik jönnek Őtet köszönteni,
Forró szeretetből hittel üdvözölni,
Meghallgat Ő minket, kiknek szíve lángol
Égi szeretetből, sűrű sóhajtasból.*

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Ezután következett a „cédulaváltás”, vagyis a havi imajegy kicserélése Pongrácz Dénesné nyilvántartása alapján sorra vette, hogy kinek melyik titkot kell adnia: „Kimpián Istvánné ötös, Portik Pityuné hatos, (...) Polgár Istvánné tizenegyes, Andrásné tizenkettős, Székely Gyulánénak kettős, (...)” Akik nem voltak jelen, azoknak megmaradnak az előző havi titkok, vagy valaki kicseréli és elviszi számukra az új imajegyet. Miután kicserélték az imajegyeket, elénekelték a „cédulaváltás utáni éveket.”

*Bűnös ember, nézz az égre, és gondold meg e napon,
Az új hónap jutott végre, s most kezdesz új hónapot,
Bárcsak te is ez új holdnál, erkölcsödben megújulnál,
És te bűneidért sírnál és zokognál érette.*

*A Hold újul, s te naponként gyűjtöd régi vétkeidet,
Ládd, mint vesznek ezerenként, gyűjtöd régi vétkeidet,
Újul meg hát bűnös lélek, mer fejednél a veszélyek,
Elveszel, ha nem jobbítod a te bűnös életedet.*

*Íme, ismét kevesebbednek életednek napjai,
Egy hónappal közeledtek a halálnak nyilai,
Várható minden óráában, hogy eljutsz a hold fogytára,
A halottaknak sorába, odajutsz utoljára.*

*Talán neked ez a vég hold, többé már nem új leszen,
Mert a másik újulásig tested a sírba leszen,
Talán ez a hónap leszen, mely tenéked véged leszen,
Légy tehát óh bűnös készen a te végső órádra!*

Az ének után a lorettói litániát imádkozták a hozzá tartozó Mária-imákkal: Oltalmad alá futunk Istennek Szent Anyja..., Emlékezzél meg..., Szűz Szülője Istennek..., Most segíts meg, Máia..., ezek minden imakönyvben benne vannak. Ha idejük engedi az „Örökimádás-könyvből” is szoktak imádkozni, vagy kórusban más imádságokat mondanak.

*Oltárodnak zsámolyánál könnyezve imádkozom,
Szorgalmasan morzsolgatom gyöngyszemű kis olvasóm.
Lelkem Tehozzád száll fel, Boldogságos Szűzanyám.
Hogy megessen drága szíved a Hozzád esdeklők szaván.
Sok kereszténynek szívéből kialudt már szent hite,
Nem érti meg az imáját sok anyának gyermeke.
Kinevetnek, ha meglátják kezemben az olvasót,
Ó, ha tudnák, ó, ha hinnék, hogy én az ő lelkükért imádkozom.
Ó, ha tudnák, ó, ha hinnék, hogy Te segítesz Szűzanyám,
Szent szobrodnál térdre hullva áldanának jó Anyám.
Megfutottam földi pályám, nem sok lehet hátra még,
Nézegetem szép hazámat, ahol sok szép csillag ég.
Csillagokkal körülvéve ott ragyogsz Te Szűzanyám,
Szent kezekkel integetve hívsz az égbe jó Anyám.
Még egy kérésem van Hozzád Boldogságos Szűzanyám,
Ha majd egykor elérkezik az én utolsó órám:
Állj halálos ágyam mellett Szent Fiaddal jó Anyám,
S vidd a lelkem, bűnös lelkem Mennysorszába Szűzanyám. Ámen.*

Felváltva énekeltek, imádkoztak, elmondták még az Irgalmasság olvasóját a halottakért, az esti imát, a végén pedig a befejező énekkel és imádsággal adtak hálát Istennek az együttlétért, és kérték áldását a befogadók és mindannyiuk számára.

Befejező ének:

*Imáinkot elvégeztük, édes Szűzanyánk,
Már elmegyünk lepihenni, adj áldást reánk,
Kérd értünk Szent Fiadot, Mária, magzatodot,
Nyerjen csendes jó éjszakát a mi számunkra.*

*Jézus, Mária, Szent József, szent nevetekben,
Hadd nyugodjunk ez éjszaka szép csendességben,
Kérd értünk Szent Fiadot, Mária magzatodot,
Nyerjen csendes jó éjszakát a mi számunkra.*

Befejező imádság: „Óh, Jézusom, terjeszd ezen házra, és ennek minden egyes lakóira szent áldásodat; hogy valamint itt nekünk megnyitották házuk ajtaját, hogy itt Szűzanyánknak dicséretet modhattunk, nyisd meg számunkra is a Mennysország ajtaját, adj a Te Szent Országodban szállást, hogy valamint itt velünk együtt örvendeztek, holtunk után együtt örvendezhessünk. Ámen. Dicséressék a Jézus Krisztus!”

II. Szemelvények más társulatok „repertoárjából”:

„Olvasó mondása előtti ének” – Angi Sándorné társulata:

*A szentolvasó társulat Mária kertje,
Abban terem a szép rózsza tiszteletére,
El nem hervad virága, ki naponta ápolja,
Egy Miatyánk, tíz Üdvözlét, hogyha elmondja.*

*Nincs kedvesebb Isten előtt, mint az olvasó,
Ezen készült Máriának a szép koszorú,
Nem hervad el virága, mindörökre megmarad,
Szűz Mária fején egykor Mennyben megláthatod.*

*Vegyük fel a Szentolvasót és imádkozzuk,
Máriának, Szűzanyánknak koszorút fonjunk,
Ez legyen a fegyverünk, akkor soha ne féljünk,
Győzedelmet nem vesz rajtunk az ellenségünk.*

*Halálunknak végórája, ha elérkezik,
Kezeinket a szentolvasóval átkötik,
Úgy indulunk mennyekbe, Jézus színe elibe,
Hol majd egykor meg kell állnunk az ítéletre.*

*Ott a rózsák szép rózsája, szép Szűz Mária,
Siess akkor oltalmunkra Jézus Szent Anyja,
Mutass be Szent Fiadnak, az ítélő bírónak,
Mondjad, hogy bimbói vagyunk szép koszorúdnak.*

„Olvasó mondása előtti ének” – Selyem utcai társulat:

*Kössünk szép koszorút kedves Szűzanyánknak,
Olvasószemekből rózsabimbók válnak.
Minden olvasószem szép bimbóvá válik,
Ha az ember buzgó, szívből imádkozik.*

*Mondjuk a tizednek szívből szent titkait,
Megáldja Szűzanyánk neve tisztelőit.
Lám minden tizednek végén meg van írva:
Ezernyi ezerszer áldassék Mária.*

*Óh kegyelmes, Szent Szűz, hallgasd meg népedet,
Ki szívből mondja ki áldott szent nevedet.
A nagyobb szemeknél úgy vagyunk oktatva,
Miatyánk Úr Isten mindeneknek Ura.*

Mert az Atyától függ életünk mindenben,
Áldassék Szent Neve földön és mennyekben.
Szentolvasó-társak mondjuk az olvasót,
Szűzanyánk fejére, kössünk szép koszorút.

Az első olvasó öröndetes rózsza,
Mert a Szűz Máriát örömmre gyulassza.
Második olvasó, fájdalmas olvasó,

Az Úr Jézus Krisztus kinyírója.
Harmadik olvasó dicsőséges rózsza,
Mert a Szűz Mária meg van koronázva,
Szűzanyánk Mária, fogadd e szent füzért,
Mutasd be Jézusnak hű tisztelőidet.

Az „olvasóhoz énekelik” Csíki Miklósné társulatában:

Mária kertjében kinyílt a rózsza,
Jertek hű társaim, kössük koszorúba,
Égi virágokkal fel van ékesítve,
Tegyük Szent Szűzanyánk drága szűzfejére.

Üdvözlégy Mária, rózsák szép rózsája,
Az angyal köszöntött Názáret városban,
Így köszönt az angyal: Üdvözlégy Mária,
Szűz méhedbe szálla világ Megváltója.

Angyalok virága, óh szép Szűz Mária,
Szép koszorút kötünk örömed napjára,
Miatyánk, Üdvözlégy énekvirágokból,
Tekints ránk Mária a szép Mennysországból.

Ki a szentolvasót ájtatosan mondja,
Nagy örömmel nézi a szép Szűz Mária,
Felviszi mennyekbe, Szent Fia elébe,
A Szentháromságnak nagy dicsőségébe.

Áldd meg édes fiam ez ékes koszorút,
Vigasztald az árvát, özvegyet, szomorút,
Mert most küldik nekem a siralomvölgyből,
Mely imádság-s énekvirágokból készül.

Vidd el Édesatyám Paradicsomkertbe,
Tedd a Te gyönyörű szép rózsakertedbe.

Hajnal Anna társulati énekeiből:

„Olvasó előtt való ének”:

Kössünk szép koszorút Szűz Máriának,
Kiben e világnak új napja támad,
Üdvözlégy Mária, világ csodája,
Deríts fényt az édes, kedves hazánkra.

Üdvözlégy Mária, fehér liliom,
Bámulja szépséged az égi Sion,
Gábor hat szarvaira hogy megijedtél,
Halvány liliommá akkoron lettél.

Üdvözlégy Mária, szende ibolya,
Isten Bárányának őrzőangyala,
Hogy Heródes elől elrejtőzködtél,
Titkos ibolyává akkoron lettél.

Üdvözlégy Mária, gyenge rózsaszál,
Ki ott Názáretben felvirágoztál,
Fehér rózsza voltál, s pirossá lettél,
Hogy a kereszt alatt vérbe fűrödtél.

Üdvözlégy Mária, ezerjővirág
Benned talál gyógyszert az egész világ.
Te megorvasolod a föld sebeit,
Kiknek vétkek által esnek sebei.

Üdvözlégy Mária, Mennyi örökzöldje,
Tebenned remél a siralomvölgye,
Üdvözlégy Mária, szép csillavirág,
Boldog, ki mennyekbe Téged nyílni lát.

Üdvözlégy Mária, kedves nefelejcs,
Tisztelő népedet, óh el ne felejtsd,
Szent István kertjének legszebb virága,
Deríts fényt az édes, kedves hazánkra.

Olvasómondás közben, a tizedek előtt énekelik:

Örvendetes olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Aki az Isten Fiát, a világ Megváltóját, Mária,
Óhajtotta, elfogadta, szűz méhébe hordozta,
Szűz tejével szoptatta, Mária.

Öröndetes olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Júdea városába, Zakariás házába, Mária,
Erzsébetet, mint véredet mentél meglátogatni,
Fiaddal megáldani, Mária.

Öröndetes olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Utaztál jegyeseddel, a dicső Szent Józseffel, Mária,
Nagy hidegben, Betlehemben, ott szülted Jézusunkot.
Mi Megváltó Urunkot, Mária.

Öröndetes olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Te kiseded Szent Fiadat, szentséges Magzatodat, Mária,
Buzgósággal, imádsággal templomban bemutatad.
Istennek ajánlottad, Mária,

Öröndetes olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
A húsvéti ünnepre, mentél Jeruzsálembe, Mária,
Szent Fiadot, Magzatodat elvesztvén Őt kerested,
Harmadnapra meglelted, Mária,

Fájdalmas szentolvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Fiad szent bánatában, nagy szomorúságában, Mária,
Úgy bánkódott, vér izzadott a Getsemáni-kertben,
Szomorú volt szívében, Mária,

Fájdalmas szentolvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Óh, szomorú Szűzanya, nagy volt szíved bánata, Mária,
Szent Fiadot, Megváltónkot szörnyen megostorozták,
Kegyetlenül kínozták, Mária.

Fájdalmas szentolvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Ájulván bánatában, nagy szívfájdalmában, Mária,
Jézusunkot, Megváltónkot tövissel koronázták,
Király nevével csúfolták, Mária.

Fájdalmas szentolvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Áldott Anya, hogy láttad Jézust, Szentséges Fiad, Mária,
Gyenge vállán, sebes tagján, nehéz keresztjét vitte,
S ezt miérettünk tette, Mária.

Fájdalmas szentolvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Jézus halált szenvedett, keresztre feszítettet, Mária,
bántalmakra, szidalmakra szent fejét lehajtotta,
És szent lelkét kiadta, Mária,

Dicsőséges olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Örömmre vált siralmad, feltámadott Szent Fiad, Mária,
Dicsőséggel, fényességgel, nem fog többé szenvedni,
Veled fog örövendezni, Mária,

*Dicsőséges olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Jézus fényes felhőbe emelkedett az égbe, Mária,
És mennyekben, dicsőségben ült Szent Atyja jobbjára,
Fölséges trónusára, Mária.
Dicsőséges olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Jézus, mint megígérte a Szentlelket, elküldte, Mária,
Apostolok, tanítványok megteltek Szentlélekkel,
Isteni kegyelemmel, Mária.*

*Dicsőséges olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Örvendj Szentséges Anya, kit Égbe vitt Szent Fia, Mária,
Az angyalok, égi karok Téged híven szolgálnak,
Tiszta szívből áldanak, Mária.*

*Dicsőséges olvasó, mennyei szép koszorú, Mária,
Legszebb részt választottad, mert megkoronáztattál Mária,
Áldott Anya, légy Pátrónánk, akik Téged üdvözlünk,
Olvasóddal köszöntünk, Mária.*

Az „ébresztő”: „Mikor látom, hogy sokan szunnyodnak, akkor szoktuk elénekelni. Vannak olyanok, hogy nem figyelnek, hanem elszunnyadnak az olvasó mondásakor.”

*Keljetek fel, akik aludtatok,
Tiszta szívből nem imádkoztatok,
Szent olvasót szívből nem mondtátok,
Nem lesz mennyben ékes koronátok.*

*Szentolvasót, aki szívből mondta,
Mennyben várja ékes koronája,
Tárt karokkal várja Szűz Mária,
S Vele együtt Szentséges Szent Fia.*

*Tehát soha el ne szunnyadozzunk,
Ha nem mindig szívből imádkozunk,
Mert a rózsza halvány színűvé lesz
Az érdemünk restség miatt elvesz.*

*Szívünkben, ha szent buzgóság nincsen,
Nem hallgassa azt meg a jó Isten!*

A titokcserélés éneke:

*Megszólal Mária, megszólal Mennysország gyönyörű harangja,
Új hold vasárnapra csendül kedves hangja,
Ünnep ez minékünk, mert új titkot nyerünk,
A szentolvasóból, mely erős fegyverünk.*

*Jertek hű társaim ötözüink fehérbe,
Égő gyertyát tartson mindenki kezébe,
Mert ma jó közünkbe mennynek nagyasszonya,
Ki gyermekeinek ím ezeket mondja:*

*Jöjjetek mindnyájan szép élő rózsáim,
Gyönyörű mezőbe fiaim s leányim,
Hojzátok vissza a múlt hónapi titkot,
A szép rószabimbót, melyet megújítottok.*

*A szép zöld koszorú megújul mai nap,
Mert minden élő tag gyönyörű titkot kap,
Ragyogó a titok, mint a nap sugára,
Mint majd fényleni fog égi koronája.*

*Zöld mező közepin van egy trón rubintos,
Azon van egy rózsza, amely tiszta piros,
Az a piros rózsza a szép Szűz Mária,
Szentolvasónk áldott Égi Királynéja.*

*Szent angyalok jőnek kertet keríteni,
Tizenöt rózsával ezt körülültetni,
Hull e kertre égből szent malaszt harmatja,
Az égi kegyelmet a Szentlélek adja.*

*Mennysorszámban ma a szentek vigadoznak,
Ez ének hajléki örömtől hangzanak,
Ha a buzgó tagok itt mind megjelennek,
És Szűz Máriával új titkot cserélnek.*

*Ma a mennyei kar nekünk megnyitott,
Szűz Mária nekünk kihallgatást adott,
Szentséges kezében szent titkait tartja,
Drága csengő hangját ím így hangoztatja:*

*Jertek ti minnyájan, mert örömmel várlak,
Soha el nem hagylok és szívembe zárlak,
Olvasótok minden gyöngye bizonyítja,
Vigasztal titeket az új hónap titka.*

Befejező ének:

*Szentolvasót elvégeztük, Jézus arcát megtiszteltük,
Ki értünk sokat szenvedett, Mennyebe helyet készített.*

*Megköttük a szép koszorút, lelkünkben az öröm újult,
Mert Mária, a szép rózsza, Jézus pedig a bimbója.*

*Vedd kedvesen, óh Jézusnak, amit tiszta szívből nyújtunk,
Kis kertet élő rózsája, ne hervadjon el virága.*

*Áldd meg e kis társulatot, kik most üdvözlétet mondunk,
Te vagy a Menny és Föld Ura, Ki a szívük titkát tudja.*

*Engedd, óh kegyes Jézusunk, szaporodjék társulatunk,
Szentséges Arcád imádjuk, bűneinket megsirassuk.*

*Neked ajánljuk magunkot, az elvégzett olvasónkot,
Édes Jézus, vedd kezedbe, vidd fel Szent Atyánknak Mennybe!*

*Dicsértessék Atya Isten, dicsértessék Fiú Isten,
Te is Szentlélek Úristen, három személyben egy Isten!*

Az Olvasó elvégzése után több társulatban énekelik:

*Szentolvasót imádkoztunk,
Máriához fohászkodtunk,
Kérve kérjük Szűzanyánkat,
Fogadja el hő imánkat.*

*Szentolvasót mikor mondtuk,
Máriának füzért fontunk,
Fonogatjuk koszorúnkat,
Rózsafüzért Asszonyunknak.*

*Imádságunk koszorúzza,
Őt, aki a legszebb rózsza,
Égi bimbót hajtott nekünk,
Rajta nyílt ki üdvösségünk.*

*Szűz Mária, szívéünkben vagy,
Soha bennünk el ne hervadj,
Nyílj ki bennünk ég virága,
Tégy méltóvá Mennyországgra.*

A *Szenvedő Jézushoz* szóló imákat pénteken mondják, mivel ez a nap Jézus szenvedésének emléknapja. A Selyem utcabeli társulat ezen a napon tartotta a gyűlést, így elmondták ezeket az imákat. Annál is inkább, mivel az egyik társulati tag elhunyt hozzátartozójának évfordulója volt, ezért nála tartották az összejövetelt és imádkoztak a halottaiért. Így ezek az imák a halottakra való emlékezésnek is elmondhatók, mivel az emberi szenvedés, fájdalom, halál – a keresztény hit szerint – része Jézus szenvedésének és halálának.

*Szenvedő Jézusom, Te erős, Te bátor,
Aki nem féltél sem a kínhaláltól,
sem a fájdalomtól, amelyek a testedet érték,
pedig a tövisek a homlokodat tépték;
Akit az ostorral véresre sebeztek,*

s Akit a végén a keresztre szegezek.
Könyörögve kérek, bánat könnye fakad,
irgalomért esdek szent kereszted alatt.
Írántam a lelked kegyelemmel teljék,
óh, vedd el tőlem a keserűség kelyhét.
Nem bírom el Uram töviskoronádat,
az ostorcsapások olyan nagyon fájnak.
Gyöngye, gyáva testem hogy vigye kereszted,
hiszen olyan nehéz, hogy a vállam reszket.
Téged elkísért az Édesanyád könnye,
nekem senkim sincsen, aki velem jönne;
nekem senkim sincsen, aki mellém állna,
olyan árva vagyok, olyan nagyon árva.
Egyedül csak Te vagy, Akiben remélek!
Ne hagyd, hogy gyötörjön, hogy az élet fájjon,
váltsd meg az életem, váltsd meg a halálom!
Bocsásd meg bűnömet, Te tudod, Te látod...;
az ellenségeimnek én is megbocsátok.
Múljk el a bánat, ne gondoljunk másra,
csak az eljövendő szent feltámadásra. Ámen.

Bűnbánó szívemnek fájó keservében
Borulok le Jézusom kereszted tövébe.
Könny hull a szememből, imát rebeg ajkam,
Könyörülő Jézusom, könyörülj meg rajtam!
Véres keresztfádot szívemre szorítom,
Sebzett lábaidot könnyekkel áztatom.
Átalvert szívedre csókokat hint ajkam.
Könyörülő Jézusom, könyörülj meg rajtam.
Nézd az árva szívet, mennyi könny van benne.
Gyógyítsd meg Jézusom fájó sebeimet.
Enyhítsd szerelmeddel zokogó fájdalmam,
Könyörülő Jézus, könyörülj meg rajtam!

Nehéz a keresztem, Megváltó Jézusom,
De amit rám mértél szívesen hordozom.
Szívemből szeretlek, ha meg is látogatsz,
Elődbe térdelek, bármilyen csapást adsz.
Te Krisztus vagy, mégis összerogytál,
Én ezerszer kisebb a porszem a pornál.
Viszem a keresztem, csak erőt adj hozzá,
Ha Neked úgy tetszik, váljk áldozattá.
Minden bűneimet bocsásd meg e földön,
Hogy a másvilágon engem ne gyötörjön.
Légyirgalmas hozzám, mennynek s földnek Ura,
Könyörögj érteünk Jézusnak Szent Anyja! Ámen

Minden társulatban ismert esti ének, de a halottakért való imádságkor is énekelik:

*A fénes nap immár lenyugodott,
A föld színe sötétben maradt,
Nappali fény éjjelre változott,
Fárodaknak nyugodalmat hozott.*

*Minden állat megy nyugodalomra,
Az Istentől kirendelt álmra,
De én Uram úgy megyek ágyamba,
Mintha mennék gyászos koporsómba.*

*Mert noha most erős és friss vagyok,
De több napot magamnak nem hagyok,
Azt gondolom, minden nap utolsó,
Ez éjszaka kellhet a koporsó.*

*Midőn ágynak adom a testemet,
Deszka közé zárhatom éltemet,
Hosszas álom érheti szememet,
A kakasszó hozhassa végemet.*

*Vessünk számot, hát édes Istenem,
Hogy lelkemet ne kelljen féltennem,
Hogy lehessen bátrabban szólanom,
Midőn meg kell előtted állanom.
Színed előtt minden nap elesem,
De Te lettél Atyámnál kezesem,
Ha megölsz is, mindig benned bízom,
Szent véredhez futok, ha szomjazom.*

*Napkelettől egész napnyugatig
Benned bízom én egész fáradtig,
De megbocsáss, mert szívemből szánom,
Könnyek miatt szememben nincs álom.*

*Az ágyomba zokogva költözöm,
Vánkosomat könnyekkel öntözöm,
Ha megtartasz hónapi napodra,
Nem fordítom azt megbántásodra.*

*Ne szólíts ki Uram készületlen,
Hanem vezesd Tehozzád én lelkem,
Úgy bocsáss el engem a nagy útra,
Hogy jussak el a mennyei jussra.*

(Köllő Vencelné füzetéből)

THE CONFRATERNITY OF ROSARY IN THE TOWN
OF GYERGYÓSZENTMIKLÓS

KATALIN GERGELY

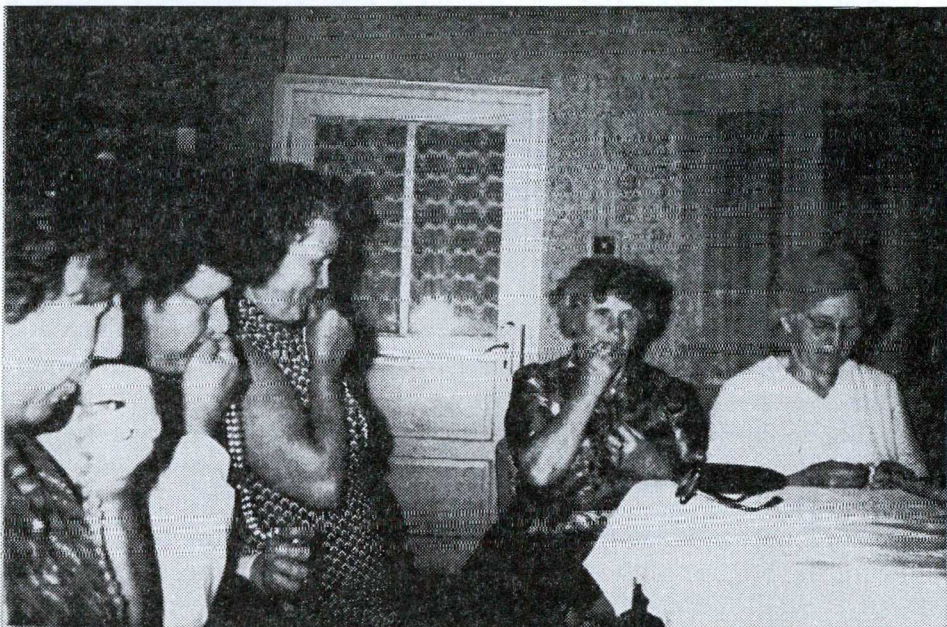
The oldest data in connection with the confraternity of the Rosary originated from 1728 in the Transylvanian town of Gyergyószentmiklós. Another source revealed that in 1796 the confraternity of the Rosary was founded in the Armenian Catholic church as well.

Nowadays more than ten groups of the confraternity is active in Gyergyószentmiklós. Around the most important feasts they gather more regularly than the usual monthly meeting. The members actively participate in the life of the local community: they lead prayers and songs, help to clean and decorate the church, they organise common prayers in case of illness or death.

Every group has its own song and prayer repertoire among which the songs for the honour of the Blessed Virgin Mary are the most important.

1. KÉP ANTAL PÉTERNÉ MÁRIA-TÁRSULATA. AZ IMÁDSÁG KEZDETÉN ÉS VÉGÉN
MEGCSÓKOLJÁK AZ OLVASÓ KERESZTJÉT. GERGELY KATALIN FELV. 1992. AUGUSZTUS

2. KÉP PONGRÁCZ DÉNESNÉ MÁRIA-TÁRSULATA.
GERGELY KATALIN FELV. 1992. AUGUSZTUS

3. KÉP A TITKOK, IMAJEGYEK KICSERÉLÉSE. PONGRÁCZ DÉNESNÉ MÁRIA-TÁRSULATA.
GERGELY KATALIN FELV. 1992. AUGUSZTUS

4. KÉP ANGI SÁNDORNÉ MÁRIA-TÁRSULATA. GERGELY KATALIN FELV. 1992. AUGUSZTUS

A RÓZSAFÜZÉR TÁRSULAT SZEREPE GYERGYÓALFALU VALLÁSOS NÉPÉLETÉBEN

A *rózsafiúzer* szó a gyergyóalfalvi vallásos népeletben három fogalmat jelöl. Jelent elsősorban egy társulatot, másodsorban egy imádságsort, harmadszor egy tárgyat, amely lánc formában rendszerint díszes szemekből tevődik össze, imádkozás közben morzsolgatják, mindenik szemhez fűzve a megfelelő imát. Tehát segédeszköz, amely segít az imasor rendben történő elmondásában. Az eszközök sorában azonban megkülönböztetett szerepet tulajdonítanak neki, mert a vele elmondott teljes imasornak egész búcsú értéke volt, csodák fűződnek hozzá, tehát mágikus erővel ruházzák fel. (A búcsú szó itt a tisztítótűzben lévő, bűneiért szenvedő ember szabadulási lehetőségét jelenti.) Azt tartják, hogy a felszenteletlen rózsafüzérnek nincs teljes értéke, aki részére felszentelték az a jogos tulajdonosa, nem szabad elajándékozni vagy kölcsön adni, az illető tagok összekulcsolt kezét a koporsóban ezzel fonják össze, s koporsó tetejére is a temetőbe való kivonulás alkalmával egy nagyméretű (2-3 m) rózsafüzért helyeznek.

Gyergyóalfalu község három faluból tevődik össze; Alfalu, Borzont és Bucsín. A községben az Élő Rózsafüzérnek 21 társulata működik, melyből Borzonton 4, Alfaluban 17. Nemek szerinti megoszlásuk; 2 férfi, 2 vegyes, 17 női. Az Örökös Rózsafüzér Társulatban előírt áhítatot is végzik minden december 1-től 31-ig. Rendszerint a 21 társulatvezető irányításával, a kiadott imajegyek alapján, amely egyben tagsági szimbólum is.

Az egyház pontos nyilvántartást vezet a társulatokról, melyek egész tevékenységének a megszervezését a társulatvezetőkre bízta. A társulatvezetők is a saját társulatukról pontos nyilvántartást vezetnek, ima és ének gyűjteményeiket állandóan bővítgetik, egyik vezető a másiknak ilyen irányú ismeretanyagát, tudását átadja. A társulaton belül minden 15 tag alkot egy bokrot. A bokor létszámát a 15 titokszám határozza meg. Így az olvasó közös elimádkozásakor minden tag, amikor rákerül a sor, elmondja az ő titkát.

„A titkokat a század elején még sorsolták. Volt olyan idő, amikor én a társulatvezető vittem el minden taghoz, később küldtem el családom apróbb tagjaitól. Régebb minden hónapban cseréltünk, ma ki ahogy akarja. Olyan is van, aki egész évben ugyanazt a titkot imádkozza. Most mikor cserélünk, a tagok jönnek el hozzám, adományt is adnak, ki mennyi pénzt akar, nincs meghatározva. Erről is pontos nyilvántartást vezetünk. Az így összegyűlt pénznek egy részét beadjuk az egyházi költségek fedezésére,

más részükkel pedig miséket mondtunk” – mondja Csata Ferencné társulatvezető.

„Én az 1992-es évre pl. 11 misét mondatok; a bűnösök megtéréseért, az élőkéért kettőt, a holtakért kettőt, Jézus szívéért, Mária szívéért, a békéért, a termésért, az ifjúságért, a Szt. Atya szándékáért” – állítja Kozma Lajosné társulatvezető.

A rózsafüzérnek (szentolvasónak) évszázadok során helyi változatai is kialakultak (lásd Melléklet). Az egyiket azok alkalmazzák, akik énekelni tudnak, a szóbeli imádságost pedig akik nem tudnak énekelni. A társulatokba nemcsak felnőttek, a tagok vesznek részt, hanem sokszor gyermekek is elmennek.

„Az én társulatomba a börtben 26 gyermek látogatott el rendszeresen, hogy odaédesgessem őket akadt 2-3 nagyon ügyes és rájuk bízom, hogy kezdjék ők meg az imádkozást” – mondja Borsos Ferencné, aki gondol a társulatvezető utánpótlásának kinevelésére is, hisz az elődök őt is hasonlóképpen vezették be ebbe a magasztos munkába.

Más imaórák, amelyeket szintén a társulatvezetők irányítanak: – „Minden hónap első vasárnapján egész nap (a reggeli és esti mise közötti időben), a templomban szentségimádást tartunk. Egy-egy órát társulatvezetőikül felváltva imádkoztatunk. A társulattagoknak lenne a feladat a részvétel, de bárki bejöhet és részt vehet rajta. A templom főhajójának első padjaiban, a fő oltár közelében helyezkedünk el.”

„Több társulatvezető siet, hogy a haldoklók végóráját megkönnyítse, az imán keresztül a haldokló lelkét megnyugtassa, az isteni akarat beteljesülésébe beletörődtesse. Figyelemmel kísérjük a körzetünkben lévő betegek, árvák, elhagyatottak életmódját. Alkalomadtán a plébános úrnak elmondjuk, amit észleltünk” – mondja Kozma Lajosné.

„Ne feledkezzünk meg a Rózsafüzér Királynéja napjairól október 6-ról se. Hisz ekkor is egész nap a templomban szentségimádást tartunk felváltva” – figyelmeztet Gál Pálné társulatvezető.

„Virrasztáskor a halottas háznál teljes rózsafüzért, a szomszédban, ahol szintén végzik a halottról való megemlékezést egy tizedet mondtunk el. Azért tartanak a szomszédokban is virrasztást, mert olyan sokan szoktak részt venni, hogy nem férnek be egy házba” – közli Sajgó Balázs.

„A közeli halottas háznál, a távolabbiak a szomszédoknál rendezett virrasztásokon vesznek részt” – veszi át a szót Borsos Ferencné.

„Ha öngyilkost kellett eltemetni, nálunk nélkül meg sem történhetett, mert régebb pap nem temette el őket, s így az élet áldozataiért nekünk kellett imádkoznunk. Ilyenkor hosszabb imasorokat mondtunk el. Ma már eltemeti a pap is, de nem öltözik be, nem viszi az oltáriszentséget, csak imádkozik a meghót lelkéért, s a temetőben külön helyre, a nekik kijelöltre temetik” – mondja Csíki Dezső borzonti társulatvezető.

„Ha társulati tagnak volt a temetése, az utcán temetőbe való kivitelkor, s a sírnál, mikor már a plebános befejezte a szertartást, a társulatvezető elimádkoztassa a rózsafüzér 1/10 részét” – közli Simon Istvánné.

„A nagybőjti társulatok alkalmával hamvazó szerdától húsvét napjáig minden kedden és pénteken, s ha sok a meghívás, akkor a hét más napjaira is beoszva két órát tartó imasorokat mondunk el közösen, s közben szent énekeket is éneklünk a társulat tagjainak lakásán. A befejezés a társulatvezető lakásán van. Kedden rózsafüzért tartunk, pénteken meg keresztútját. A kettő között a különbség, hogy az utóbbi alkalmával nem a szentolvasót mondjuk el, hanem a Krisztus életének, szenvedésének 14 állomását idézzük” – tudósít Borsos Ferencné.

Ki kell emelnem a társulat azon helyi szokását, amelyet még a Gyergyói medence más községeiben sem lehet megtalálni. A Mária gyászának a szimbolizálása. A társulattagok temetésekor a koporsó előtt viszik a társulat koszorúját és zászlaját. Ha nő a halott, akkor a Mária zászlót, s ha férfi, akkor a Szent Józsefét viszik. *Egyedi* a felvonulásban, hogy mind az egy zászlóvivő, mint a két koszorúvivő, valamint a koporsó vivők mellett haladó gyertyafogó is a fekete ruhán fehér derékkötényt, a fejen pedig fehér fejkendőt visel ez alkalommal. A század elején még fehér kesztyűt is húztak. Ha a társulatvezető a halott, akkor 15 társulatvezető megy a zászló után, ugyancsak fehér kötényesen és fejkendősen, kezükben égő gyertyával, szimbolizálva a rózsafüzért, a teljes koszorút kötött az Ég Királyéjának, halálakor neki is kijár ebből a megtiszteltetésből.

„Mi készítjük el Úrnap i kikerüléskor a világ négy tája felé felállított ol-tárokát. A templom nagytakarításában is keményen kivesszük a részünket” – közli Sajgó Balázs.

„Tudok olyan esetről is, amikor a társulatvezető lelki vigaszt vitt a huzamosabb ideig ágyhoz kötött betegnek. Így Borsos Annuska magnóra felvette a karácsonyi misét és elvitte a szegény szenvedőhöz az örömhírt; megszületett a Messiás, a világ megváltója” – újságotla Csata Ferencné.

A társulat tevékenysége mélyen benne él a köztudatban, mással felcserélni nem szándékoznak. Bizonyíték, hogy a szárhegyi ferencesek a Harmadrend bevezetését szorgalmazták már két ízben is, de sikertelenül. Vagy volt olyan idő, amikor az egyház a társadalmi nyomás következtében teljesen magára hagyta a társulatot. Ekkor sem szüntette be tevékenységét, mert szükségeltetett. A több évszázados folyamatos fennmaradás azt is igazolja, hogy nem rögzött szokások rabjaiként fogják fel a tevékenységüket, hanem teljes tudatossággal vállalják a társulat által kijelölt feladatokat.

A Gyergyóalfalvi élő Rózsafüzér társulatok adataiból

Sorsz.	Jelen helyzet 1992.					Múlt helyzet	
	A társulatvezető neve	Házszám	Szül. éve	Hány éve vezeti?	Tagok sz.	Kitől vette át?	Hány évet vezetett?
1.	Páll Dénesné sz. Madarász Krisztina	45	1941	3	78	Vargyas Elekné sz. Páll Erzsébet	25
2.	Bege Dávidné sz. Csiki Ilona	972	1931	6	120	Csiki Balázsné sz. Tóth Anna	50
3.	Vargyas Árpádné sz. Baricz Mária	181	1962	1	100	Kiss Józsefné sz. Benedek Mári	45
4.	Kozma Lajosné sz. Vargyas Juliánna	1166	1905	62	150	Vargyas Máténé sz. Madarász Juliánna	15
5.	Madarász Albertné sz. Biró Erzsébet	381	1920	35	135	Gáti Antal	27
6.	Borsos Ferencné sz. Dobai Mária	36	1922	38	107	Baróti Lajosné	30
7.	Székely Dénesné sz. Bege Amália	477	1923	45	53	Baricz Jánosné	22
8.	Székely Andrásné sz. Laczkó Margit	165	1919	55	15	Székely Istvánné sz. Biró Anna	55
9.	Sajgó Balázs	1229	1921	5	50	Szakács Ignácné sz. Simon Erzsébet	40
10.	Kiss József	269	1911	12	75	Tribér plébános megbízása	
11.	Vargyas Lászlóné	226	1928	15	45	Baricz Albertné sz. Benedek Juliánna	20
12.	Csata Ferencné sz. Gál Amália	266	1928	32	330	Gál Elekné	52
13.	Bartis Lukács	407	1932	20	30	Barti András	25
14.	Simon Istvánné sz. Horváth Amália	1050	1924	18	60	György Andrásné és Simon Józsefné	17 25
15.	Baricz Mártonné sz. Páll Teréz	1019	1943	3	90	Sövér Andrásné sz. Páll Juliánna	60
16.	Sövér Jánosné sz. Gál Erzsébet	973	1912	41	30	Gál Albertné sz. Gál Viktória	60
17.	Baricz Gergelyné	meghalt	1927	30	30	az édesanyjától	36
18.	Gál Pálné Borzont	13	1930	6	90	György Ferencné sz. Dobai Erzsébet	25

Sorsz.	Jelen helyzet 1992.					Múlt helyzet	
	A társulatvezető neve	Ház-szám	Szül. éve	Hány éve vezeti?	Tagok sz.	Kitől vette át?	Hány évet vezetett?
19.	Gál Jánosné sz. György Veronika	67	1939	2	34	György Ferencné sz. Dobai Erzsébet	25
20.	Baricz András	53/b	1944	2	36	György Ferencné sz. Dobai Erzsébet	25
21.	Csiki Dezső	20	1930	2	45	György Ferencné sz. Dobai Erzsébet	25

IRODALOM

BÁRDOS Lajos– WERNER Alajos (szerk.)

1981 Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv. Budapest

JÁKY Ferencz

1909 A Szent Rózsafüzérek könyve. Győr

PALLANIK János

1904 Az Élő Rózsafüzér-Társulat imakönyve. Arad

VARGA Mihály

1936 Örökimádás. A legméltóságosabb Oltáriszentség imakönyve.

Walser Izsó után. Budapest

Melléklet

NAGYBÖJT BEN A RÓZSAFÜZÉR TÁRSASÁGBAN ELMONDOTT
RÓZSAFÜZÉR GYERGYÓALFALVI VÁLTOZATAI

Csata Ferencné szül: Gál Amália, 1928-ban 266 hsz. alatti társulatvezető füzetéből. 1965-ben lett társulatvezető. Édesanyjától Gál Eleknétől vette át, aki 52 évet tevékenykedett ebben a tisztségben, haláláig. A füzet még az ő gyűjteménye. Ebből végezte az imádkoztatást, s Gál Amália is ezt használja még ma is.

Beköszöntő a házhoz, ahol tartják a társulatot

Engedelmet kérek a házi gazdától,
Hogy ne sajnálja házát a Jézus anyjától.
Hogy ne sajnálja házát ezen társaságtól,
Mert jutalmát nyeri érte a mennyei Atyától.
Óh mennyei Atyám, áldd meg ezt a házat,
Kik imádkozunk a te szent anyádnak.
Koszorús társaim, engedelmet kérek,
Hogy én is ide jöttem szívesen vegyétek,
Mert én is tisztelem a Szűz Máriát veletek.
Áldd meg óh Szűz Anyám rebegő nyelvemet,
Hogy én elmondhassam szép köszöntésemet.
De régen nem voltunk ezen társaságban
Nem volt pedig előttünk ajtaja bezárva.
Engedje a Jézus, hogy a mennyország se legyen
Társulatunk előtt bezárva.
Eljöttünk most tehát Máriát tisztelni,
Mert mi is szeretnénk mennyországba jutni
Ott az angyalokkal együtt örvendezni,
Ott a Szűz Máriát azokkal tisztelni.
Lehet ebben a házban Máriát tisztelni?
Aki nem restelli nyelvét felemelni,
Édes Szűz Mária őrizd ezt a házat,
Mert ebben adtak helyet a te koszorúdnak.
Kegyes koszorú édes Szűz Mária!
Csak te vagy egyedül bűnösök oltalma.
Kérünk szent nevedért, uram Jézus Krisztus
Légy irgalmas, kegyelmes az egész világnak,
Ki az Atyával és Szentlélekkel egyetemben
Él és uralkodik most és mindörökké.
Adjon az édes Jézuskám az egész társaságnak
Erőt, egészséget, békességet, egyességet,
Hogy keressük mindnyájan az örök üdvösséget,
Hogy a mennyei világosság fényeskedjen mindnyájunk felett
Hogy a Jézus Krisztust láthassuk, dicsérhessük, áldhassuk.
Óh Szűz Anya, Mária, esedezz érettünk, bűnösökért,
Most és halálunk óráján. Ámen.

Egy Máriáról szóló ének eléneklése

(Nem mindig ugyanazt éneklük, hanem az alábbi változatok közül választanak egyet)

a, – Gyönyörködjék, örvendezzél
A magas Mennysországból!
Mírólunk se feledkezzél
Szent trónusnál Mária!
Máris, Mária bűnösök pártfogója.

Örülj, mert néked örülnek
Néked szentek zengenek
Szent, szent énekléssel
Angyalok kedveskednek.
Mária, Mária angyalok királynéja,

Téged egek, mély tengerek
Nagy asszonynak ösmernek,
Minden népek, igaz hívek
Isten anyját tisztelnek,
Mária, Mária, tisztasága lilioma.

Óh szentségnek, ékességnek
Bőven folyó szent kútja
Jóság ága, szép virága
Epedt szívnek orvosa.
Mária, Mária, tenger fényes csillaga.
Óh szépséges, ékességes
Rózsaszínű virágszál
Tisztaságban, igazságban
Ki soha nem hervadtál.
Mária, Mária mindenkor szűz maradtál.

Esedezzél miérettünk
Mária szent fiadnál.
Halálunkkor, kimúltunkkor
Imádkozzál Jézusnál,
Hogy őt a mennyekben
Színről-színre láthassuk.

b, – Kössünk szép koszorút kedves Szűz Anyánknak
Olvasó szemekből rózsabimbók válnak.
Minden olvasószem bimbócskává válik,
Ha az ember buzgón, szívből imádkozik.

Mondjuk szívből tisztán minden vers titkait
Ezerszer megáldja szíve tisztelőit,
Minden vers végére reá vagyón írva
Ezerszer, ezerszer áldozzék Mária.

Óh kegyelmes Szent Szűz hallgasd meg népedet
Aki szívből mondja áldott szent nevedet.
A legnagyobb szemre az vagyon írva
Miatyánk Úristen mindeneknek ura.

Mert az Atyától függ minden a legjobban
Áldassék szent neve földön s mennyországban
Olvasó társaim mondjuk az olvasót
Szűz Anyánk fejére kössünk szép koszorút!

Az első olvasó örvendetes rózsza,
Mert az Szűz Máriát örömmre gyullasztja.
A második utána fájdalmas olvasó
Az Úr Jézus sok kínjáról való.

Harmadik utána a dicsőséges rózsza,
Mert Szűz Anyánk mennyben meg van koszorúzva.
Szűz Anyánk Mária fogadd a szent füzért
Ajánld föl Jézusnak hú tisztelőidért!

c, – Jézus és Mária szentséges szíve
A nagy alkotónak két remek szíve.
Óh Jézus szent szíve a menny tüköre,
Máriának szíve a föld öröme.

Szerelmünknek napja Jézus láng szíve,
A reményünk holdja Mária szíve.
A két szív lelkünk fényvilága lett,
Életünk útjait világítsa meg.

Jézus szent szíve, tündöklő napom
Te hozzád röptök ima szárnyakon.
A bűnös szívemet neked áldozom,
És mint áldozatot elődbe hozom.

Óh szép Szűz Mária mennyei Anyám,
A kegyes szívednek legyen gondja rám,
Csatold a szívemet és édes szívedet
Szívemet fiadnak szívsebébe tedd!

Megváltó Jézusom, szívem öröme
A szent malasztoknak gazdag özöne,
Tekints Szűz Anyádnak szent emléire,
Adj áldást a szíve tisztelőire.

Óh Jézusom szíve, szívem mindene
Máriának szíve lelkem édene
Vigyetek mennyekbe szellem szárnyakon,
Ha lehanyatlik majd egykoron a napom.

Imádjuk Jézus drága szívedet,
Amely minket egykor oly forrón szeretett
Mely alatt ez szent szív itt nyert életet
Áldjuk óh Mária édes szívedet.

d, – E siralom völgyében az élet tengerén
Sokszor fájdalom és gyász közelget felém
Van egy égi Anyám nékem, ki el nem hagy soha, neve Mária,
Aki az én életemnek vezér csillaga.

A rágalmazó nyelvek, ha reám történek
Éles nyelvvel ellenem nyilat röpítenek
Refrén: Van egy égi anyám stb.

Gonosz beszéd lelkemet sokszor megsebzí,
Fájó szívvel de én azt el tudom tűrni.
Refrén: Van egy stb.

Akiről azt hiszem, hogy a legjobb akaróm
Az sérteget legjobban az a megrontóm.
Refrén: Van egy stb.

Ha mély bánat borul rám, hamar eloszlik,
Helyette a keblemben szent öröm nyílik.
Refrén: Van egy stb.

Ínséget és szenvedést békével tűröm,
Mert tudom, hogy a földön semmi sem öröm.
Refrén: Van egy stb.

Ha barátim megcsalnak, kikkel jót tettem
Jézusért a megbántást én elfelejtem.
Refrén: Van egy stb.

Jézust követem én a szenvedő királyt,
Vele üresítem ki a keserű pohárt.
Refrén: Van egy stb.

Szép szívérvány ragyog a bánat könnyeken,
Öröm rózsza nyílik a kín töviséken.
Refrén: Van egy stb.

Ha békével futom meg a földi pályát,
Tudom, hogy elnyerem az égi koronát.
Refrén: Van egy stb.

e, – Jertek Jézus hívei,
Mária tisztelői
Szívünkben imádkozzunk,
Zengő éneket mondjunk

Jaj de boldogok vagytok,
Kik Jézusnak szolgáltok
Fáradágtok jutalma,
Bőséges Mennyszámban,

Elmének gondolatja,
Nyelvünk is azt kiáltja,
Jézus könyörülj rajtunk,
Akkor hozzád sóhajtottunk.

Akármerre fordulok,
Szébbet nem gondolhatok,
Mint ha Jézust szeretem,
Szent nevét emlegetem.

f, – Szólnak a harangok zúgó nyelvei
Jönnék Máriának buzgó népei.
Szomorú szívvel kiáltják;
Hol vagy Mária édesanyánk?

Szomorú szívvel és nagy panasszal
Hangzik az egész völgy és minden oldal
Szomorú szívvel kiáltják;
Hol vagy Mária édesanyánk?

Lobognak a zászlók tiszteletedre,
Fénylik a tetején a Krisztus keresztje
Magasztaljuk szent nevedet,
Áraszd reánk kegyelmedet!

Úti vezérünk volt Krisztus keresztje,
Ezen szent egyháznak torony címere
Ebben lakik édesanyánk,
Anyai szívvel vár reánk.

Mária édesanyánk
Jöjj el ide mihozzánk
Karold át e sereget,
Mely tiszteli nevedet.

Majd, ha innen kimúlunk
És a sírba leszállunk
Fogadj palástod alá
Mária édesanyánk.

Dicsőség az Istennek,
Fiúnak, Szentléleknek,
Tisztelet és hatalom
Adassék a szent Szűznek.

Ha a bűnt kedveled, ne nézd arcképét!
Szentséges szívében mozgatod törét.
Ki bűneidet szaporítja,
Szűz Máriát szomorítja.

Tégy hát e szent helyen szívből fogadást
Terhes bűneidből lelki tisztulást,
Mert a tisztaságnak anyja
Híveit Jézusnak adja.

Kik az ártatlanság szűz liliomát
Alázatosságnak szelíd rózsáját
Tisztán bírják bemutatni
Jézust fogják vigasztalni.

Tej és méz a szánkból anyai neved,
Tiszta szívet szeret szerető szíved
Fogadd magadnak szívünköt,
Neked ajánljuk lelkünköt.

Aki szívből megtér hulljon térdre,
Porig megaláztatva nézzen a földre!
Sírva zokogva panaszát,
Úgy tisztelje Szűz Máriát!

Gábrriel angyal kezd Őt üdvözleni,
Szent Erzsébettel meg köszönteni!
Térden kerüljed oltárát
Könnyeddel öntözd számolyát!

Üdvözlégy Mária, mi édesanyák
Halálunk óráján légy kegyes dajkánk!
Gyönyörűséges nevedért,
Esedezzek szent nevedért!

Ha eljön a halál, lelkünköt hívja,
Légy vigasztalója szép Szűz Mária!
Téged kérünk e szent helyen,
Végső óránkon légy jelen!

(Megjegyzés: Az f betűvel jelzett énekváltozatot a csíksomlyói búcsúra szerezték, de a társulatokban is éneklük.)

g, – Isten hozta, Isten hozta Mária tisztelőit,
Dicsőséges szent nevének buzgó magasztalót.
Kérjük a szép Szűz Máriát,
Adja reánk szent áldását!
Isten hozta, Isten hozta Mária tisztelőit!

Jertek kössünk Máriának szűz fejére koszorút,
Öröme édesanyánknak mondjunk el egy olvasót!
Ékesítsük szép rózsákkal,
Tiszta szívünk illatával.
Isten hozta, Isten hozta Mária tisztelőit.

Óh van-e most olyan lélek, aki nem örvendezne,
Szűz Anyánknak, Máriának szép koszorút ne kötné?
Vigadjatok szomorúak,
Örvendjete bánatosak!
Isten hozta, Isten hozta Mária tisztelőit.

Édesanyánk Szűz Mária itt vannak te híveid
Kérjed Jézust szent fiadat, gyullassza fel szíveik,
Hogy itt buzgón dicsérhessünk,
Egykor mennyben szemlélhessünk.
Isten hozta, Isten hozta Mária tisztelőit.

h, – Krisztusban szeretett kedves testvéreim
A Szűz Máriának szép élő rózsám
Akik velem együtt e szép társulatban
Szűz Mária előtt vagytok egy bokorban.

Ide hozott minket Mária szerelme,
Hol sokszor öntődött özvegy árvák könnye.
Sok számtalan könnyek előtted ontattak,
Sok özvegyek, árvák, sok bűnösök sírtak.

Jertek hittársaim, kik velem zokogtok
Szűz Mária elé egy sorba álljatok
Itten zengjünk néki szép üdvözléseket
Mondjunk örömmre rózsafüzéreket.

Nézzétek jobbról ül a szentséges fia,
Mellette kertésze Szent Domokos atya
Sokszor int bennünket az égi munkára
Az élő zöld kertnek tisztaságára.

Óh, ha én lehetnék ily foglalkozásban
A Szent Domokossal égi mennyországban
Én mint szegény bűnös rózsákat ültetnék
Melyből az Úr anyjának koszorúkat kötnék.

Ha én kertész volnék a Szent Domokossal
Kertet kerítenék a szent olvasóval
Virágot ültetnék a szent angyalokkal
És ekképp zengenék az égi karokkal;

Óh te ékes virág, lelkünknek rózsája
El vagy már ültetve szívünk hajlékába.
Kinyílt rózsát terem melynek nincsen mása
Mennyei bimbódnak Jézus lett oltára.

Ki nem is mondhatjuk levele szépségét
Le sem rajzolhatjuk szép gyönyörűségét,
Mert mint gyémánt gyönggyel vagy az kirakva.
Ekképp olvashatjuk; Üdvözlégy Mária!

Szedjétek angyalok kis kertünk virágát,
A szűz Máriának kössetek koronát!
Mert mink ápolásul könnyekkel locsoljuk,
Úgy Szűz Máriának koszorúba fonjuk.

Özvegyek és árvák jöjjetek most ide!
Tekintsünk mindnyájan drága szent képire
Itt van Szűz Mária özvegy-árvák anyja
Ki még benne bízott nem hagyta el soha.

Bízzunk hát mindnyájan mi is Máriában
Özvegy, árva, gazdag, szegények anyjában
Bizony ki hozzátért ő mindig szerette,
Nincs oly nagy bűnös, akit Ő megvetne.

Óh hogy is vetné meg a bűnösök anyja,
Hisz a kereszt alatt Ő már elfogadta,
Hogy a végső percben kínlódott szent fia,
Már a bűnösököt akkor reá bízta.

Óh mely szép csoportban ma itt összegyűltünk
Szűz Anyánk maga is itt vagy közöttünk
De itt testi szemmel ötöt nem láthatjuk
Csak földi képénél itt panaszkodhatunk.

Mint lourdesi barlangnál, hogy jelen vala,
S nem látta a sok nép csak Bernadett maga
Mi sem láthatjuk meg égi szent képét
Égi másolatban itt tartja szülöttét.

Azért bátran jöhet ide minden bűnös
A mi szűz Anyánknak drága szent képihez
Mert a kegyelmeket itt úgy kinyerheti,
Mintha égi kapu nyílnék meg neki.

Jertek hittársaim nézzünk fel reája
A szép Szűz Anyánknak drága oltárára,
Itt tartja ölében meghalt szép szülöttét
Véres sebeire öntözgeti könnyét.

Nyújtja minekünk is az Ő olvasóját
Vegyük osztályrészül az Ő hét fájdalmát
Majd, ha visszaadjuk égi koszorúban,
Ez lesz bizonyságunk a végső nagy napnak.

Nem az arany, ezüst, nagyvilág pompája
Mert az mind itt marad mint az írás mondja
Csak egy szép olvasó hozza fizetésünk
Más minden itt marad bármennyit keresünk.

Dicsértessék Jézus Mária szíve,
Összehozott minket Mária szerelme
Legforróbb szívünkől itten zengedezünk
Térdeinkre esve könnyeket öntözünk.

Azok vezérelnek a mennyei útra,
Hogy számot tarthassunk a mennyei jussra.
Boldogságos Szent Szűz legyen a vezérünk
Az ítélet napján Ő álljon mellettünk.

Drága koszorú, legyen bizonyságunk,
Fehér, piros, sárga rózsákból kit fontunk
Engedd meg Szűz Anyánk, hogy téged láthssunk,
Ez szép olvasóval felkoszorúzhassunk.

i, – Óh Mária halld meg esdeklésem
Vigasz nélkül ne bocsájts el engem
Ha te megvetsz ki segít majd rajtam?
Ki lesz az én örömem s oltalmam?

Óh Mária Szentlélek arája,
Jóságodat ég és föld csodálja
Szánj meg engem, ha búbánat gyötör
S szívemből a fájdalom könnye kitör.

Óh Mária te adj enyhületet,
Ha sújt a bánat és veszély fenyeget
Ha a harcban kimerülne lelkem
Légy segítőm, védelmezz meg engem!

Óh Mária drága édesanyánk
Bús nemzedet teelötted sír, vár
Árvák vagyunk segítséged nélkül
Édes hazánkat óvd meg minékünk.

j, – Szűz Mária hívei ide figyeljete!
A szent olvasóról szól a csoda történet
Máriaczeltől nem messze lakott egy leányka,
Kinek minden öröme volt szent olvasója.

Már kisleány korában oly buzgalmat érzett,
Hogy szíve csak egyedül Máriáért égett.
A szent olvasó vala kincse és vagyona
Betegségében orvosa, bánatban vigasza.

Tisza szívhódolattal ezen leány naponta
A tizenöt tizedű olvasót elmondta.
Egykor a buzgó lány szent ájtatossággal
Máriaczelbe indult az olvasójával.

Sötét felhők, homály boríták az utat
Sűrű felhők boríták kék ég boltozatát.
Az Úr Angyalát végzi a jámbor leány;
Imádkozzál érettünk Istennek szent anyám!

De az ájtatos imát hangok szakítják meg
Az erdő sűrűjében fegyverek csörögnek
Csakhamar zordarcú rablók fogták körül a lányt,
Aki ég felé tartja szent olvasóját.

Megállj, szóltak a rablók, ha kedves az életed
Add ide mi nálad van; ruhád és pénzedet!
Meggyújtott lámpafénynél kés villog kezükben
A leány szeliden néz a rablók szemébe.

És így szólt: Jó emberek nekem pénzem nincsen
A drága szép olvasó egyetlen egy kincsem
Szűz Máriához megyek, hogy kegyelmet adjon
Szívemet viszem el, mert neki nem kell vagyon.

De hát hol van a szíved, szóltak a rablók
Nem látunk nálad mást, mint azt a fa olvasót.
És gúnyosan hajtották, hogyha pénzed nincsen.
Megnézzük, hogy a szíved kezvedben viszed el.

Tudjátok mit teszték szólt szeliden a leány,
Bocsásson meg az, aki meghalt a keresztfán.
Ekkor az egyik gonosz ember a lány ajkát szorítá be,
A másik pedig a karját kötözte össze.

Olvasóját a leány kezében szorítja,
Kebléről a rabló ruhát lehasítja,
S a leány keblébe a kést beledöfte,
Ártatlannak szívét azzal kimetszette.

De óh csodák csodája mit látott a szemük
A leány nem halt meg, hanem talpra állott
Bánatos fejével intett búcsút nekük
Mosolygó ajakkal üdvözlétet mondott.

És így szólt a gonoszhoz: Amint megígérted
Hogy kezemben viszem add ide a szívem!
Ott van már kezében saját maga szíve
Fájdalom nélkül viszi Ó Máriaczelbe.

És így szólítja meg a gonosz embereket;
Szűz Máriát dicsérni én velem jöjjetek!
Borzadnak a bűnösök, hogy a leányt látják,
A gyilkos fegyvereket maguktól elhányják.

És a leány nyomában térdeiken mentek,
És Máriaczelnek a határába értek.
A harangok maguktól mind megszólalának
Az angyalok kezei húzták meg azokat.

Így ment a leány szívével az oltár elébe,
És azt Mária elé ez szavakkal tevő le;
Ím fogadd el Szűz Anyám éntőlem szívemet,
Óh emelj fel magadhoz a mennybe engemet!

És az oltár előtt meggyónt, megáldozott
Tiszta lelke az égbe angyalnak felszállott.
A gonosztevők pedig bűnükből megtértek
És szigorú életű remetékké lettek.

A szívet máig látni nagy Máriaczelben
Története írva van a régi könyvekben
Szűz Máriának legyen dicsőítésére,
A mi lelkünknek pedig váljon szent üdvére.

k, – E fölfordult világban kegyelemnek Anyja
Ne utálj meg minket, hallgasd elzengeni panaszaink
Mária, Mária fájdalmas szűz Anya
Kinek a keresztfán meghalt kedves fia.

Igen kedves néped volt a magyar nemzet
Míg buzgón tisztelte szentséges nevedet.
Mária, Mária egek királynője,
Kedves magyar hazánk kegyes pártfogója.

De most ha tekintjük az egész országot
Mindenfelé látunk szilaj pogányságot
Mária, Mária hazánk védasszonya
Teljes Szentháromság ékes szent hozsánnája.

Szüntelen hangzik a hármass kiáltozás
Istent káromló ember rágalmozás,
De még ez sem elég cifrábban beszél más
Gúny tárgya a Jézus, tanítás.

Naponta építik a bábeli tornyokat,
Melyet szent templomok helyett látogatnak.
Mária, Mária szomorú Szűz Anya
Törverte szívednek sír szomorú hangja.

Pajkosság, kevélység, cifraság, bujaság
Tisztátalan élet, mindennemű véttség
Kártya, kugli, játék, vasárnapi munka
Szívedet Szűz Anyám mind elszomorítja.

A hajzatnak kigöndörítése,
Fogak díszítése, archőr szépítése
Szegény lenézése, gazdagság szomjuzása,
Ezért nincs hazánkon az Isten áldása.

Példakép előttünk Sodoma, Gomora
Szűz Anyám szívedet mindez szomorítja.
Mária, Mária óh jaj hová leszünk,
Ha te nem könyörögsz, mindnyájan elveszünk.

El vagyunk merülve a szörnyű vétkekben
Úgy úszunk a vétkekben, mint a hal a vízben.
Törvénység, irigység már annyira haladt,
A szegény koldusnak alig jut egy falat.

Látván a sok vétket a fölséges Isten
Nem tekint le mennyből mireánk kegyesen
Büntető ostorát mindnyájunkra méri
Csapás, csapás után szép hazánkat éri.

Tűzvész, nagy jégeső hazánkat pusztítja
Szőlő hegyeinket filokszéra rongálja,
Lábas jószágokat Isten mind elveszi
Nem imádjuk szívből, mindezt azért teszi.

A nagy átkozódást szüntelenül szórják
Oltári szentséget rútul káromolják...

1, – Ő, a szép szeretet kegyes anyja,
Szívemnek csak hozzá van bizalma
Nyugtát nem találja csak őnála
Ki azt szent fiának fölajánlja.

Akit oltalmába vesz Mária,
El nem hagy soha Ő szent Fia
Jer hát oltalmamra Jézusom, Szűz Anya
Szívem hú szerelme ezt óhajtja

Ezt kéri virágul öröméhez,
Kéri orvosságul keservéhez.
Anyai szerelmed hív oltalma mellett,
Istentől a hú szív mindent megnyerhet.

Szentelje meg minden érzésemet,
Az éretted égő hú szeretet.
Segíts megmaradnom, engedj élnem,
Halnom anyád szerelmében óh Jézusom!

n, – Szűz Anyám tied akarok lenni,
A te tiszta Mária gyermeked,
jaj de lelkem nem tud felrepülni,
Bűnök árja földhöz szegezett.
Jó Anyám hát nyerj nekem kegyet,
Hogy sirassam minden bűnömet.
Szűz Anyám tied akarok lenni.
Segíts meg, hogy a tied legyek.

Szűz Anyám hozzád akarok menni,
Hogy a Mennyben ott legyek Veled
Ám de tudom, hogy oda bejutni
Szenvedések nélkül nem lehet
Jó Anyám hát nyerj nekem kegyet,
Hogy szenvedjem Jézussal, s Veled
Szűz Anyám hozzád akarok menni
Vedd magadhoz Mennybe gyermeked.

o, – Ahol állok, ahol járok mindenütt csak Rád találok.
Ha viruló rózsát tépek, rajta látom égi képed
Te vagy árva szívem anyja, ki gyermekét az égbe vonja.
Neked élek, neked halok, mindörökre tied vagyok.

Ha madárka hangját hallom elmerengek szép dalán
Szívemnek az az érzése, mintha ez is neked zengne.
Refr: Te vagy árva szívem stb.

Ha csillagos égre nézek, azok is ott neked égnék,
Szellőcske és a falevél Rólad susog, Rólad beszél.
Refr: Te vagy árva szívem stb.

Keresztútja

A társulatvezetők állítása szerint „Nagybőjtben – Húsvét előtt hat héttel – minden szerdán rózsafüzért, minden pénteken pedig keresztútját szoktunk tartani. A rózsafüzértől a keresztútja abban különbözik, hogy az utóbbi imasorban olyan énekeket és imádságokat mondunk el a 14 állomás mellett, amelyek bemutatják Jézus Krisztus szenvedéseit, s így lelki szemünkkel újból és újból mi is átéljük azt a sok kínt, amelyet Megváltónk elszenvedett érettünk bűnösökért.”

Íme, egy pár ezekből:

- a) – Kiment Jézus éjszakára a getszemáni majorba,
Vérverejték jött arcára háromszor imádságára.
Érte mentek lámpásokkal, papok szolgáló botokkal
Rúgták, ütötték haragjokban, míg jutottak Annós házába.
Visszavitték a városba, ütték mindenütt az útbán,
Jaj nem szánták, sőt nevelték, földhöz verték örömeikben.
Annós házában kínjait elkezdtek nagy fájdalmait,
Kérdezték tudományáról, arcul verték jobbról, balról.
Onnan vitték Kaifáshoz, mint rossz tolvajt a bíróhoz,
És ott rajta mulatoztak, sok volt száma a kínzóknak.
Reggel adták Pilátusnak a császár tisztartójának
Ott hamis tanú vádolta, hogy magát királynak mondta.
Heródeshez visszaküldték, ott hallgatott, hogy kérdezték,
Merő bolondnak ítélték, csúf ruhába öltöztették.
Sok számtalan nép láttára, kik összejöttek csúfjára
Mindenfelől az utcákon, örültek a gyalázaton.
Egybehangzott a kiáltás, mindenfelől az ordítás
Megcsúfolás, szidalmazás, véghetetlen káromkodás.
Jobb egy embernek halála, mintsem sokaknak romlása!
Ezt Kaifás kiáltotta, jövendő prófétálása.
E szóra támadt indulás, a nép között nagy riadás
Minden felől a rikoltás; Öldd meg! Öldd meg! ily kiáltás.
Jézust, világ teremtményét, mindenneknek fedezőjét
Ruháitól megfosztották, merő mezítelen hagyták.
Szentlélektől fogantatott, Szűztől és szűzen adatott,
Szűz tejével tápláltatott, ily ártatlant föld nem látott.
Azt a gyenge drága testét, megkötözték áldott kezét
Hóhérok verték, szaggatták, szent vérit rútul tapodták.
Ostor vesszőkkel szaggatták, a hóhérok nem sajnálták
Ruháitól megfosztották, jaj milyen nagyon elkínnozták,
Ez sem elég, mit gondoltak, tövisből koronát fontak,
Azt fejébe addig verték, míg velejét el nem érték.
A keresztet lefektették, kezét lábát rászégezték
Szent oldalát átal verték, piros vérét kieresztették.
Égen a Nap nem állhatta, Jézus kínját úgy sajnálta
Magát gyászba borította, szent halálát úgy siratta.
Segíts Jézus, hogy ne féljek, ahol kínoznak ott legyenek
Minden kínodban részt vegyek, hogy a merényben üdvözljek.
Dicsőség legyen Atyának, kínszenvedő szent Fiának,
Vigasztaló Szentléleknek, tisztelet fájdalmas Szűznek.

b) – Jézusnak keresztje ezerszer üdvözlégylegy!
Minden nemzetek közt felmagasztalva légy!
Óh te égi kereszt, melyen oly rettentő
Kínokat szenvedett értünk a Teremtő.

Üdvözlégylegy szent kereszt amely szent gyümölcscsel
Halállal életet hoztál bölcsességgel.
Üdvözlégylegy áldott légy Jézus szent keresztje,
Amely örök üdvünk nekünk kiérdemelte.

Hol van az a gyümölcs kinek szára vas volt,
Az a gyümölcs kinek magja Szentlélek volt,
Hol vagy én Jézusom ki rajta függöttél,
E drága keresztben kínhalt szenvedtél.

Üdvözlégylegy szent kereszt életünknek fája
Boldogságos anyád megvérzett oltára.
Óh legszentebb oltár, élő áldozattal
Mely valál emelve szenvedő Jézussal.

Három álló órát ő rajta szenvedett
Végre az kiáltá, hogy beteljesedett
Reád szegeztetett az Istennek fiára,
Óh de megsiratta szűz anyja Mária.

Üdvözlégylegy szent kereszt megváltásunk fája,
Isteni szeretet gyönyörű mátkája,
Vérrel váltott népek örök bizonsága
Paradicsom kertnek élettermő fája.

Üdvözlégylegy szent kereszt gyökér nélkül termő
Mennyei gyümölcstől, üdvösséget szerző.
Áldott fa, mely által békesség köttetett
Isten az emberrel itt megbékéltetett.

Békesség zászlaja terajta lobogott,
Az ártatlan bárány szent vére lehullott,
A megvérzett földet szent anyja szemlélte
Azért hét hegyes tőr szent szívét sértette.

Üdvözlégylegy szent kereszt bölcsességnek fája,
Minden bűnösöknek hódoló oltára,
Vérpatakban úsztál, de meg is eredtél,
A Krisztus nyájának szent reménye lettél.

Az Úrnak nagy napján Te fogsz fellángolni,
Szívárványnál is fényesebben ragyogni,
Cedrus árnyékodat terjessze ki reánk,
Szerelmes Jézusunk, nézz mint Atya reánk!

c) – Köszönteni jöttünk szent keresztra,
Látjuk Jézus rajta meg van halva,
Alatta szűz anyja nagy zokogva,
Jézus piros vérit csókolgatja.

Az átkozott Judás hogy eladta,
Harminc ezüst pénzét odaadta,
A pogány zsidóknak, hogy vegyék meg,
A magas keresztre, hogy feszítsék meg.

Miért nem adták inkább Máriának
Vagy pedig Mária-Magdolnának?
Ezer annyi adott volna érte,
Csak ne vitték volna a keresztre.

Harminc ezüst pénzre miért szorultál?
Kedves mesteredtől elpártoltál.
Tán valaha Jézus vétett neked?
Szóval valaha megbántott tégedet?

Jézussal naponta vigadoztál,
A Márta házában vele vacsoráztál
Mégis dühvel ellene fordultál
Nagy Máriának hoztál bánatot.

A nagy fakeresztet lefektették,
Jézus kezét, lábát rászegezték.
Folyó piros vére szent testéből,
Áztatja a földet mindenfelől.

Hogy a keresztfát felállították
Az Úr Jézust rajta függni látták
Szenteseget oldalát megnyitották,
Mária fájdalmát újíttatták,

A magas keresztfán hogy kínlódott,
Szent atyjához hét szavat bocsájtott;
Óh Atyám bocsásd meg kik vétettek,
Kik engem keresztre feszítettek.

Ne feledkezzünk Jézus hét szaváról
Amelyet mondott magas keresztfáról
Hogy mi is Mennyebe feljuthassunk
Örök boldogságban vigadhassunk.

Midőn Jézus a keresztfán meghalt,
Az egész világon sötétség volt.
Mária szent fiát nem láthatta
Keserves nyögését csak hallgatta.

Jézust a keresztről hogy levették,
Mária ölébe helyeztették.
Elájult a szíve szűz anyjának,
Nem szólhatott nyelve Máriának.

Nagy keserőséggel felkiáltott
Mária Istenhez sóhajtozott;
Jaj már itt maradtam e világban,
Mint egy bús gerlice árvaságban.

Midőn a Jézus testét megmosták,
Fehér patyolatba takargatták
Mária-Magdolna szent Jánossal
Máriát ápolták bátorsággal.

Hogy a koporsóba helyeztették
A Jézus szent testét eltemették.
Mária elájult bánatában,
Jaj mert most jutott nagy árvaságra.

Keservesen tőle elbúcsúott,
Szent fia testétől eltávozott,
Ha Szent János ottan nem lett volna
Mária szíve megvasadt volna.

Mária-Magdolna, hogy azt látta,
Kezét a fejére kulcsolta
Nagy szóval kiáltá jaj én nekem,
Jaj odavan minden reménységem.

A fájdalmas anyát megölelte,
Zokogással haza kísértette
Visszanéz Mária szent fiára,
Leroskad a Magdolna karjába.

Gondold meg ember a Jézus fájdalmait
Eszedbe tartsd Mária siralmait
Mint siratta szerelmes magzatát
Az oszlopnál lévő ostromozást.

Az ártatlan Jézust megostorozták,
Vas láncokkal oszlophoz láncolták,
De sírását senki nem hallotta
Köntösével magát tisztogatta.

Kételkedj, hogy igaz nem volna,
Siránkozzál, mintha csak most lett volna,
Mert sírással Jézust vigasztalod,
Máriával Mennyben megláthatod.

El nem mondhatom a Jézus fájdalmát
Nem magyarázhatom Mária siralmát
Meg nem számlálhatom sok nagy kínját
Nem sirathatom könnyhullatását.

Akik bűnötökben megátalkodtatok,
A szenvedő Jézus kínjait szánjátok
Keserves kínjáért hálákat adjatok
Isten országába hogy bejuthassatok.

Dicséret, dicsőség az Atyának,
Az Ő szent fiának a Jézusnak,
És a vigasztaló Szentléleknek,
Tisztelet adassék a szent Szűznek.

d) – Mária csillaga ismét eltűnik,
A kegyetlen zsidók folyvást üldözik
Hiába keresi vala,
Nincs sehol az Ő csillaga.

Drága szép magzatát egyre kínozzák;
Szent arcát köpdösik, megostorozzák
Királyi pálcá helyébe,
Nádat adtak a kezébe.

Végre szent vállára keresztfát tesznek,
Pedig a tagjai már mind remegnek.
Az iszonyú kínok alatt,
Fájó szíve majd megszakad.

A nehéz kereszttel orcájára esik,
Szent teste egy seb, mely folyvást vérezik
Ott van az ég és föld ura,
Ott szenved értünk a porban.

Ekkor jött Mária nagy zokogással,
Egeket verdeső szörnyű sírással
Keresi Jézust, szent fiát,
Az Ő aranyos csillagát.

Mária, Mária, ne nézz az égre!
Inkább nézzél alá ide a földre;
Jézus a Te édes fiad,
Ím előttünk vért izzad.

Föld pora borítja véres sebeit,
Tekintsd édes anya nagy keserveit
Nem halsz-e meg eképp látva,
Nyögni keresztnek alatta.

A csillagok szinte mind lehullanak,
A szent angyalok is egyre jajgatnak,
Ég és föld mind megindulnak
Szent fiadon szomorkodnak.

Ahogy ezt meglátta szép Szűz Mária
Azt hitte, hogy tüstént meg kell halnia,
Oda akart vánszorogni,
Szent fiára ráborulni.

De a gonosz zsidók eltaszítottak
Drága Szűzanyát ők mind kicsúfolták,
Csak Jézusnak hullott vére,
Édesanyja keservére.

Ismét odajöttek a szent asszonyok,
Látván, hogy Mária oly búsan zokog,
Körülvették s úgy szerették,
A hegyre őt is felvitték.

Ott is azt kiáltá: Hol a csillagom?
Hol az én aranyos szép rozsmaringom,
Mit csináltok szent fiammal,
Szerelmetes magzatommal?

A kegyetlen zsidók rá sem hallgattak,
Bár a szent asszonyok egyre jajgattak,
Fölfeszíték keresztfára,
Így járt az ég s föld királya.

Máriát látni a kereszt tövénél
Hol jajgat, hol ájul hű gyermekénél,
Amint a kereszten látja,
Szent fiát hogy megpillantja.

Hétélű tör járja anyai szívét,
Megszólalni hallván édes gyermekét
Hét szavai Úr Jézusnak
Érző szívébe behatolnak.

Midőn az Úr Jézus lelkét kiadta,
Mária még egyszer eképpen kiálta;
Én szerelmem, én csillagom,
Ne hagyj el drága magzatom!

S ekkor összerogyott János ölében
Kinek nehéz könnye rezgett szemében,
Ki ápolás alá vette,
Jézus eztet így intézte.

Hol vagy én csillagom, szerelmes anyám,
Ne sírj, ne keseregj kedves jó dajkám
Az Úr Jézus keresztfája,
Lesz a mi bűneink ára.

Amint e drága fán lelkét kiadta,
Mídon szent oldalát átal fordította
A lándzsának hegyes éle,
Feltámad a nép üdvére.

Ne sírj, ne szomorkodj Jézus dajkája!
Minden irgalomnak gazdag tárháza
Isten fia el nem veszhet
Ő adja örök életünket.

Te csillagod legyen a mi csillagunk
Ki által mennyekbe egykor eljutunk.
Vezéreljen utainkban,
Minden földi munkáinkban.

Mi akkor kesergünk, ha Te elhagynál,
Ha fényességeddel nem világítanál.
Óh szép csillag, óh áldott jel
Halottunkor kérünk jöjj el!

Hogy eljussunk mi is hú magzatodhoz,
Szerelmes fiaidhoz, Úr Jézusunkhoz
Ő az ég és föld királya
A világ legszebb csillaga.

e) – Sírod szélén állok megváltó Istenem,
Ahol az üdvösség vérvirága terem.
A Golgotán történt iszonyú dolgokon,
Búsan gondolkodom.

Nem fogta be senki kialudt két szemét,
Nem volt könnyel hímzett ékes szemfödeled,
Anyád borítá be arcájával arcod,
Szíved majd meghasadt.

Kemény kőből vala koporsó nyoszolyád,
Nem hintettek reád rózsát sem violát
Csak a kék csapások, vérző piros sebek
Fedték be testedet.

Mily elhagyott voltál óh édes Alkotó
Nem szóltak harangok, nem volt búcsúztató,
Csak édes jó anyád, csak Ő búcsúztatott
S Magdolna zokogott.

Óh nem volt tenéked halotti köntösöd,
Függtel meztelen az Ég és Föld között,
Csak anyád gyászának borult Rád fátyola
Csak a Nap gyászola.

Halálos ágyadon nem volt vigasztalód,
Körül ülének a sok bűnös gúnyolók,
Hogy lelked kiszakadt nem indult meg vele,
Csak a Föld kebele.

Keresztfa ágyadon nem vala vánkoso,
Nagy kínt okozott a sok bűnös vádolód,
Tövis koronádra hajtottad fejedet,
Óh örök Szeretet!

Bűnös ki lelkedet bánatba foglalá,
Sirasd véges-végig Krisztus koporsóját!
Megtérő bűnöshöz nem volt Ő mostoha,
Nem is lesz Ő soha.

f) – Készül a mennyország gyász-mennyegezőre,
Mert az Isten fia megy esküvőre.
Vállán a keresztfa nászágya,
Kísérik a magas Golgotára.

Indul már utána a bűnös népség,
El is van készülve harminckét hóhér.
Vőlegénye Jézus, Isten fia,
Szomorú menyasszony Szűz Mária.

Mondják Úr Jézusnak Anno főpapnál
Meg lesz a kézfogás most Herodesnél,
Pilátus mondja rá majd az áldást,
Ő végzi el a gyász búcsúztatást.

Megvan az ékes vőlegény bokréta,
Kegyetlen tövisből kötött korona,
Szent kezén van a nász jeggyűrűje,
A hóhérok láncá és kötele.

Vőlegényi köntös, mennyegezős ruha,
Föl van öltöztetve csúfos bársonyba.
Fel van ékesítve piros vérrel
Bűnös ember meg kell halni érte.

Szent kezében van a királyi pálca
Három hóhér jobbról, balról csapdossa
Folyik szent testéből piros vére,
Gyász borul a szép csillagos égre.

Kiért a nagy hegyre a szép vőlegény,
Kesergő nyoszolyók őtet kísérvén,
Veronika fehér jegykendője,
Mi bűnös lelkünknek megtörlője.

Poharát készítik erős epével,
Hogy igya meg Jézus most készüljön el,
Mert már készen várja a nászágnya,
Le van fektetve a gyászos keresztfa.

Földig gyászban van az ég menyasszonya
Keservesen sír a szép Szűz Mária,
Hogy ilyen menyegzőt sohse hallott,
Ily kínos gyötrelmet mit most látott.

Áll a gyászkeresztfa a Kálvárián,
Rajta haldoklik az ártatlan bárány.
Szentséges karja ki van tárva,
Szent teste mind össze van roncsolva.

Most érkezett meg a mennyei Atya,
Az Ő szent fiának gyászlakodalmára
Atyám szent lelkemet vedd szent kezedbe,
Mert elfáradtam a menyegzőben.

Világ Megváltója, édes Jézusom
Lelkem, testemet most reád bízom,
Kik dicséretedre ide jöttünk,
Veled Mennyszámban örvendezzünk.

Fájdalmas szűz Anyám, szép Szűz Mária,
Kérlek édesanyám fájdalmaidra
Fogadj minket is el kegyelmedbe,
Veled éljünk örökkön örökre.

Rózsafüzér társasági tag búcsúzatója

- a) – Koszorús társaim ne sírjatok értem,
Mert már én éltemnek a végét elértem,
Bocsássatok meg, ha valamit vétettem,
Áldjon meg az Isten a földi életben.

Már nekem a halál életem elvette
Számomra a Jézus eztet így rendelte.
Szerelmes Jézusom tehozzád fordulok,
Mert ha Te akarsz mindjárt meggyógyulok.

Lehajtom fejemet gyászos koporsómban,
Szerelmes Jézusom hadd nyugodjam,
Bocsásd meg bűnömet drága szent véredért
Szerelmes Szűz Anyám értem esedezzel!

Óh élet, óh halál meg kell annak lenni
Meg kell óh emberek mindnyájunknak halni
Az ítélet napján újra feltámadni
Az Ítéző bíró előtt számot adni.

Az Ítéző bíró, akkor megítéli
Hogy ki lesz érdemes jobbról állíttatni,
Jézus országának sokkal megtölteni
A gonosz lelkeknek akkor el kell veszni.

- b) – Jertek hívek imádkozzunk kimúlt atyákiáért,
Aki itt most halva fekszik bevégezte életét.
Kérjük Jézust irgalmazzon, kegyelmezzen lelkének,
Örök nyugodalmat adjon földben az ő testének.

Társulat egylet rózsája halva fekszik előttünk
Kivel az Isten házában több órákat töltöttünk
Az oltáriszentség előtt szent olvasást végeztünk
Jézus szent teste, s vérenek szép koszorút kötöttünk.

Óh csodálatos nagy Szentség, elrejtőzött Istenség,
Aki Mennyből szállottál nagy angyali vendégség
Tekints a kimúlt hívedre, egyleted rózsájára
Vezesd őt fel Mennyszágba, állítsd a Te jobbra.

Hallgasd meg óh édes Jézus a mi könyörgésünket,
Ne hagyd el a Te szolgádat, ki imádott tégedet,
Legyen ott is egyletedben a koszorút köthesse,
Őt mélységes sebeidet vele ékesíthesse.

Mi pedig most meghalt társunk, végtiszteletet adunk
Elhamvadó poraidra még egyszer áldást mondunk.
Sírodig mi elkísérünk, leteszünk a sír fenékre
Jézushoz buzgó imánkat küldjük fel az égbe.

Imádkozzál te is értünk Jézusnál Mennyszágba
Kik a Rózsafüzér Társulatban voltunk egy társaságban.
Hogyha mi is bevégeztük itt a földi pályánkat,
Veled együtt találkozva imádjuk Jézusunkat.

Szentolvasó, Élet fája, szeplőtelen Szűz Anya
Imádd értünk, és érette Jézust óh áldott Szűz Mária
Hogy midőn újra ébredünk és a sírból felkelünk,
Anyai oltalmad alatt Mennyben egyesülhessünk.

THE ROLE OF THE CONFRATERNITY OF ROSARY IN THE
RELIGIOUS LIFE AT THE VILLAGE OF GYERGYÓALFALU

IRMA GÁL

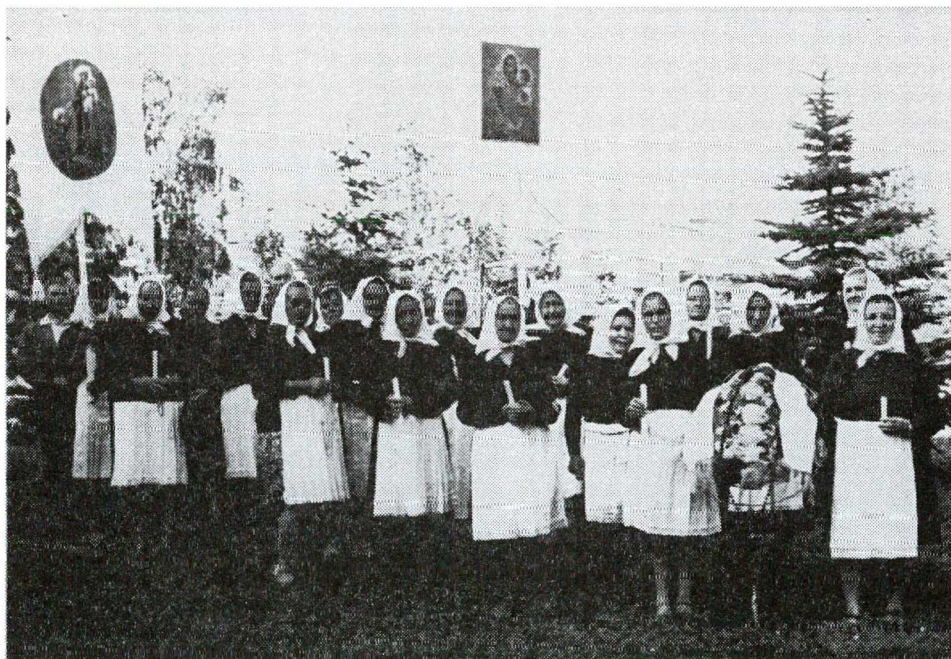
In her short paper the author describes the activity of a religious community in the Transylvanian Hungarian village of Gyergyóalfalu. Beside directing its own life the confraternity organises different religious ceremonies/rites in the settlement. Enclosed to the paper the author presents the songs of the confraternity.

1. KÉP CSOPORTKÉP A TÁRSULATOK VEZETŐIRŐL KÖZÉPEN
SÓFALVI JÁNOS PLÉBÁNOS ÉS KISS ISTVÁN KÁNTOR

2. KÉP TÁRSULATVEZETŐ TEMETÉSE ALKALMÁVAL AZ ÉLŐ RÓZSAKOSZORÚ,
SZIMBÓLUM A KÖTELESSÉG TELJESÍTÉSÉRŐL

3. KÉP CSOPORTKÉP A TÁRSULAT LEGIDŐSEBB VEZETŐIRŐL. 1992

4. KÉP SÓFALVI JÁNOS PLÉBÁNOS RÓZSAFÜZÉRT OSZTOGAT A TÁRSULAT VEZETŐINEK

5. KÉP A BORZONTI TÁRSULATOK VEZETŐI

6. KÉP CSATA FERENCNÉ A KOPORSÓRA VISZI A NAGY RÓZSAFÜZÉRT

A DOROSZLÓI RÓZSAFÜZÉR TÁRSULAT

Doroszlón van Vajdaság legnagyobb búcsújáró helye. Az egyházi ismerető adatai szerint 1732-től Bajkút néven említik. A hagyományok szerint azonban már a török előtti korban ismert volt. A falu egyházi krónikájában feljegyezték, hogy 1792-ben katasztrófa érte és megsemmisült. Ebben az esztendőben kezdődik meg újkori élete, mégpedig azáltal, hogy a gombosi Zablóczki János visszanyerte szeme világát a Szentkút vizétől. Ettől az időtől kezdve követhetjük nyomon történetét.

A kegyhely a falu szélén áll az egykori Mosztonga vízfolyás mentén. A múlt században már ismert zarándokhely volt. Herman Ottó is felfigyelt rá doroszlói tartózkodásakor, s arra figyelmeztetett, hogy a vallásos áhítat a trachomát terjesztette. Ez azonban nem gátolta meg a híveket: magyarokat, sokácokat, bunyevácokat, s korábban a környező sváb falvak lakóit abban, hogy évről évre itt összejöjjenek és Máriához fohászkodjanak.

Az utóbbifél évszázadban lényeges változások történtek a búcsújárás menetében. Korábban a szentkúti búcsút Pünkösöd hetében tartották, s más-más napokon jártak ide a különböző nemzetiségűek. A második világháború után megváltoztak a körülmények, s Pünkösöd helyett Kisasszony napján, szeptember 8-án járnak ide a zarándokok. Két nappal hamarabb megindul a processzió, előbb csak a férfiak, a férfi búcsúra, később már tömegesen jönnek az asszonyok is.

Doroszló 1967-től egyházmegyei búcsújáróhely, s ettől kezdve folyamatosan megújul a környezete. A néprajzkutató számára külön kihívás, hogy egy ilyen környezetben vizsgálja a laikus vallásosságot. Azt, hogy a falubeliek hogyan viszonyulnak kegyhelyükhöz, s hogyan élik meg nap mint nap hitüket, s kik azok, akik a mindennapok vallási életében a helyi plébános mellett hatnak a kis közösségben élőkre.

Laikus vallási összefüggések

1. *Lourdesi kilenced*

Lényeges változások történtek a II. világháborút követő évtizedekben. A korábbi közös vallási áhítatnak intim, családi hangulata volt, s emiatt jelentős volt az összetartó ereje. Ez napjainkra mindenkinek a magánügye

lett. A példa, melyet egy-egy koszorúfej, a Máriaanya jelentett a falu lakóinak, manapság már kizárólag néhány tucat öregasszony napi egyéni ájtatossága. Nehezen hihető, hogy e téren a mostani nehéz helyzetben a vallásos hagyományápolás visszanyeri korábbi formáját.

Hogy hogyan működtek korábban a falu rózsafüzér társulatai, s hogyan teszik ugyanezt napjainkban, azt a koszorúfejektől s a tagságtól kérdeztük meg az idei esztendő nyarán. Az adatgyűjtés alkalmával egyéb laikus vallásos összejövetelekről is megemlékeztek az adatközlők. Meggyőződésem, hogy a vallási áhítat mellett ezek is erkölcsi tartást, megnyugvást adhattak a résztvevőknek.

A télen, amikor kevesebb volt a munka, a doroszlóiak szívesen összejártak bandázni, ma viszont kizárólag a televíziót nézik. Február másodikától tizennegyedikéig vallási célból bandáztak. *Lurdesbe mentek*. Kilencedet tartottak a lourdesi jelenések emlékére. Több háznál is tartottak ilyen kilencedet. Ilyenkor esténként elénekelték és elimádkozták az erre az alkalomra szerkesztett imádságokat. Részt vettek ezen a rózsafüzér társulat tagjai és más érdeklődők is. A háziak, Cseke János bácsi, Róka Örzse néni külön készülődtek erre az eseményre: egy hosszú asztalra rákerült a Mária-szobor és a szentelt víz. Két órát is imádkoztak, s utána természetesen beszélgettek is a kilenced résztvevői. A lourdesi ájtatosságot napjainkban is megtartják, de már a templomban. Matija Zvekanovic, a korábbi szabadkai megyés püspök rendelkezett úgy, hogy ezt az összejövetelt a templom keretében kell végezni, mert híveit féltette az esetleges zaklatásoktól. Ezzel a rendeletével a lourdesi kilenced elveszítette korábbi közösségformáló erejét. Radics Teréz adatközlőnk megjegyezte: *a lourdesi litánia fél óráig tart és kész*.

2. Élő rózsafüzér lánc

Hasonló sorsa lett a rózsafüzér társulatoknak is. Míg korábban közös otthoni ájtatosságot is magába foglaltak, napjainkban leegyszerűsödtek a cédlák kicserélésére, s ahogy az egyik adatközlő mondta, az se különösebb baj, ha nem megy el a cédláért, mert mindenki tudja, melyik titoknál tart. A lényeg az, hogy *kilegyen* mind a három rózsafüzér. Ő a maga részéről mindent megtesz, két-három tizeddel többet is elmond – elmondja a lányai titkát is, hátha azok elfelejtik. A cédlákat a hónap első vasárnapjának délutánján a litánia után osztja szét a koszorú tagjainak. Azóta van ez így, mióta sietnek. A doroszlóiak pedig az utóbbi esztendőben mindig sietnek – amíg csak mozogni bírnak, dolgoznak látástól-vakulásig, *mert mindenki annyira dőgozik, mintha örökké élnénk*.

A hatvanas évekig a cédlákat újhold vasárnap délutánján, otthonában sorsolta ki a koszorúfej. Eddig az ideig az újhold vasárnap ünnepnek szá-

mított: szentséges misét tartottak, a Mária-lányok fölvonultak fehér népviseletükben, tavasztól őszig a nagymise után körbejárták a templomot. Húsvét után a kismisé a Szentkútnál tartották. Télen újhold vasárnapján csak a szentség volt kirakva. A délelőtti ünnepélyes istentisztelet után három óra felé jöttek össze a koszorú tagjai, mindig a koszorúfej házánál. A koszorúfej előkészült erre az összejövetelre: a legszebb abroszával terítette le az asztalt; arra került a feszület és a Mária-szobor. A koszorú tagjai, amikor megérkeztek, beköszöntek: *Dicsértessék a Jézus Krisztus! Mindörökké ámen!* Ezután háromszor elmondták: *Dicsérjük a Máriát, véle együtt szent Fiát, a világ megváltóját.* Ezt követően sorsolták ki a cédulákat. Szalai Rozália koszorújában kisebb ceremóniával bonyolították ezt le. Az előbb közölt ima után a következő imádságokat mondták el közösen, illetve a koszorúfej egyedül: *Jöjj el Szentlélek Úr Isten, töltsd el híveidnek szíveit és éleszd fel azokban a te szereteted tüzeit.* A koszorúfej imája: *Áraszd reánk Szentlelkedet és újjászületünk.* A koszorú tagjai: *És megújítod a föld színét. Könyörögjünk.* Valamennyien elmondták a Miatyánkot. Majd következett a koszorúfej imája: *Isten! Ki híveidnek szívét a Szentlélek fölvilágosítása által tanítottad, adjad nekünk, hogy ugyanazon Szentlélek kegyelmével a jót megvédjük, s az ő vigasztalásának örökké örvendhessünk.* A mi Urunk Jézus Krisztus által, ki veled és a Szentlélekkel egyetemben él és uralkodik, most és mindörökké. A tagok válasza: *Ámen.* A koszorúfej: *Legszentebb rózsafüzér Királynéja.* A tagok: *Könyörögj érettünk!* A koszorúfej: *Szent Domonkos Atyánk, Szent Filomena pártfogónk.* A tagok: *Könyörögj érettünk!* Ezt az imádságot követte azután a cédulák sorsolása. Végezetül a koszorúfej mondta el a következő imát: *A te oltalmad alá futunk Istennek szent anyja, meg ne vesd könyörgésünket szükségünkben, hanem minden veszedelemtől ments meg minket mindenkor, dicsőséges és áldott Szűz. Kérünk Úr Isten! Kinek egyszülött Szent Fia, élete, halála és feltámadás által nekünk az örök élet jutalmát megszerezted, engedd kegyelmesen, hogy ezen titkokról, s boldogságos Szűz Mária olvasója elmondásával emlékezzünk, amit azok magukba foglalnak, utánozzuk és amit ígérnek, elnyerhessük.* Ami Urunk Jézus Krisztus által. *Ámen.* A mindenható Atyának, Fiúnak és Szentlélek Istennek áldása szálljon reánk a legszentebb rózsafüzér Királynéja esedezése által és maradjon velünk mindörökkön, örökké. *Ámen.*

Szalai Rozália imádságát a többi koszorúfej nem ismerte a Doroszlón, ő maga Bezdánból kapta kántor sógorától. A tagságnak tetszett a szertartás. Addig, amíg otthon cserélték a cédulákat, eszerint sorsolta ki azokat. Napjainkban szívesebben fogadja, ha hozzámennek cserélni az asszonyok, de hogy ne hibázzon a koszorú, ő is elviszi a délutáni litániára azok céduláját, akik délután nem jutnak el hozzá. Rendkívül precízen vezeti, hogy a koszorú tagjai melyik titoknál tartanak. Kimutatását öt-hat évig visszamenőleg is megőrzi. Pontosan jegyzi, hogy ki mennyit adakozott a *Mária-pénz-*

be. Ebből az összegből vásárolja meg a gyertyát, fizeti ki a koszorú lelkiüdvéért az évi egy szentmisét. Ha meghal valaki a koszorúból, akkor elmegy annak virrasztására.

Ő vezeti az imádságot. Büszke arra, hogy nála mindig *kivan* a tagság, sikerül neki az elhunytak helyére új egyéneket beszervezni, s akkor érzi magát igazán jól, ha a koszorúban egy-két póttag is van. Szalai Rozália édesanyja, nagynénje is koszorúfej volt, ő az édesanyjától vette át a társulat vezetését. Doroszlón korábban az volt a szokás, hogy a vezető halálakor mindig a legidősebb tag folytatta a társulat vezetését. Ő már édesanyjának is segítkezett, amikor az korosodott, ő tartotta nyilván a cédulák forgását, s még arra is volt erejük, hogy haldokló anyjával megbeszéljék a társulat további sorsát. Amikor az anyja már nagyon beteg volt, föl kínálták a koszorú legidősebb tagjainak a vezetéset, de *egy se válna, mert hát ez egy nagy kötelezettség. Hát mi lesz, ha én nem vállalom e? Hát az Isten megbüntet bennünket, Akkor én szívesen fogdtam, akkor én rendezem.*

Szalai Rozália belenőtt a koszorúba. Úgy emlékezik vissza, hogy még elsőáldozó se volt, amikor be szeretett volna lépni a tagságba, de a nagynénje nem vette fel; csak póttag lehetett. A szabály az, hogy a legidősebb tag vezesse a koszorút, de ez nem minden tekintetben van így. Radics Terézia egészen fiatalon vette át a koszorú vezetését a nagynénjétől. Az adatközlők visszaemlékezései is azt bizonyítják, hogy egy-egy társulat vezetése szinte családi örökségnek számított.

Arra nem emlékezett a mai tagság, hogy mikor kezdődött el Doroszlón a társulatok szervezése. A szabadkai Szent Kereszt templom esperese, Ehmann Imre elmondta, hogy ezen a vidéken Lajco Budanovic püspöksége idején, a harmincas években ösztönözték e szervezetek létrehozását, ekkor készült a szabályzat, ekkor nyomtatták ki a cédulákat is, melyeket még mindig cserélgetnek a koszorú tagjai. Az eredeti szabályzat szerint a rózsafüzér társulat tagjai a cédula cserélésén kívül kötelesek voltak évente három szentmisét szolgáltatni: májusban Szűz Mária tiszteletére, októberben a társulat élő tagjaiért, novemberben pedig az elhunyt koszorútagokért. Októberben, a rózsafüzér hónapjában, korábban minden esztendőben összejöttek a falu társulatai, s itt a közös ájtatosság után beszámoltak a tagságban történt változásokról, megemlékeztek az elhunytakról, s ez jó alkalom volt arra is, hogy kiegészítsék a koszorút. Az utóbbi nehéz esztendőben Doroszlón ez az összejöveel elmaradt. 1989-ben a helyi plébános októberben a Szentkútra invitálta a nyugat-bácskai magyarság: Kupuszina, Bezdán, Szilágyi, Doroszló, Gombos, Nemesmilitics, Telecska és Zombor társulatait, ahol a közös ájtatosság mellett számbavették azokat a bajokat, melyek a társulatok lassú elhalálásához vezetnek.

Napjainkban hat *lánc* tevékenykedik a községben. A nyáron éppen az adatgyűjtés idején, Úrnapján húnyt el az egyik koszorúfej, Mezei Veronika, s nem tudni, hogy a tagság új koszorúfőt választ vagy a tagok kitöltik a megüresedett helyeket a többi koszorúban. Korábban, a háború után nyolc társulatról tudtak. A koszorúfejek Bartol Viktória, Mezei Veronika, Nagy Apollónia, Mezei Éva, Király Viktor, Szalai Teréz, Kolonics Katalin és Szalai Ilona voltak. A legtekintélyesebb koszorúfej Nagy Apollónia, Pola néni volt; ő szervezte a Mária-lányokat is, a lányok hozzá jártak cédulát cserélni. A hatvanas évekig a társulatoknak idősebb s fiatalabb tagjai is voltak, mert a Mária-lányok természetesen férjhezmenetelük után, ha *uruk megengette*, bekapcsolódtak a legközelebbi koszorúba, ahol éppen üresedés volt. Ebben az időben szünteti be a Mária-lányok tevékenységét a helyi plébános, s így megszűnt a fiatalítás lehetősége. Hogy ez így alakult, az nemcsak a plébános hibája, ugyanis ekkor kezd felbomlani Doroszló szigorúan zárt világa: a fiatalok megindulnak Zomborba és Szabadkára a középiskolába, s lassan elszakadnak szülőföldjüktől, iskoláztatásuk után kevesen térnek vissza falujukba: ki Szabadkán, ki Zomborban, ki pedig Németországban kereste boldogulásának lehetőségét. S a faluba csak Szent Imre-napi és a kisasszonyi búcsúra térnek vissza. Azok a fiatalok pedig, akik otthon maradtak, már nem élik át olyan mélyen vallásukat, mint az előző nemzedék.

A mai koszorúlánc tagjai idősek és azok az asszonyok, akik az ötvenes években még magukra vehették a Mária-lányok csodaszép fehér *slingűt* ruháját, ők is azonban már az ötvenedik évükön túl vannak. A koszorú gyorsan fogyatkozik, s egyre gyakrabban jár a tagság elhunyt társuk temetésére. A társulat a temetési szokásokban őrizte meg a korábbi hagyományokat. A végtisztesség alkalmával már nem sietnek, mint a cédulák kicserélésekor. Ha meghal valaki a koszorúból, akkor kivétel nélkül összejön a tagság, s közösen elmondja a fájdalmas rózsafüzért, s elénekli a következő népéneket.

*Mária Szűz anyám, hallgass reám!
Hogy akarna panaszra nyílni a szám,
Szeretném mondani, de nem merem,
Istenem, Istenem, mért hagytál el engem.*

A rózsafüzér társulat tagját ünnepélyesebben ravatalozták fel. A nyakába tették a koszorútagságot jelképező kb. hetven centis nagyszemű rózsafüzért. Meggyújtották a *dupléban* (nagy méretű nikkelezett gyertyatartó) a tagság gyertyáját, melyet a temetés végéig égettek. A virrasztáson is folyamatosan jelen van valaki a tagságból. A pap érkezése előtt ismét el-

mondják a fájdalmas rózsafüzért, majd a koporsó lezárása előtt leveszik a koszorúlánc olvasóját. A temetési menetben viszik a társulat lobogóját és gyertyáját. A lobogót a koszorúfejnek kell vinnie; mivel nehéz, leginkább ketten viszik a temetési menet élén. A szertartáson a pap megemlékezik arról is, hogy a halott melyik koszorúnak volt a tagja. Ha a koszorúfej hal meg, akkor is hasonló a szertartás. Emlékére többet imádkoznak, a pap is méltatja tevékenységét. A lobogót leginkább az viszi, aki majd átveszi a társulat vezetését. Ha ez megszűnik, mert hiányos a lánc, akkor a legidősebb asszonyokra hárul ez a feladat. A koszorúfej halála után többnyire a legidősebb lánya vagy a menyé adja át a cédulákat, az olvasót, amelyen a hit titkai állnak, a feszület helyén pedig Mária szíve található. A társulat vezetője újabban halála előtt már nem azon gondolkodik, hogy kinek adja át feladatát, hanem érdeklődnek a még jól működő társulatoknál, van-e üresedés, hogy a tagság folytathassa ájtatosságát. Így kerültek Radics Teréz koszorújába Zámbo Örzse néni és Oravecz Bori néni utódjai. A koszorúból kilépni más ok miatt nem volt szokás. Veszekedni és pletykálkodni tilos volt. Egy esetről nem tudtak, hogy valaki ilyen ok miatt lépett volna ki a közösségből.

Korábban, míg megvoltak a Mária-lányok, a Máriaanya volt a falu összes koszorújának a vezetője. Ez nem jelentett különösebb feladatot, csak a közös kellékeket őrizte, s illett részt vennie a tagok temetésén. Újabban Mezei Verka néni töltötte be ezt a szerepet, s nem tudni, hogy halála után ki tölti be helyét.

A tagoknak a cédulacserélésen és a végtisztességen való részvételen kívül nem volt egyéb kötelezettsége. Nem ültek együtt a templomban. A templom takarásában és az oltárok díszítésében illik ugyan részt venniük, de ezt mindig egyénileg teszik, s nem a tagság nevében. Kivételt képez az a szentmise, melyet egy-egy koszorú tiszteletére tartanak.

A doroszlóiak szívesen részt vesznek a különböző zárandokutakon: a hetvenes években sokan elutaztak Rómába, megjárták Lourdes-t is. S míg nem kezdődött meg a jugoszláv testvérháború, a medugorjei kegyhelyre is többször elzarándokoltak. Ezeket az utakat azonban már az egyház, a helyi és a bezdáni plébános szervezte. Az itthoni közelebbi kegyhelyekre: a Duna menti Almásra és Tekijára gyermekkorukban jártak. Búcsúba Szontára is mentek. A korábbi zárandokutakon is mindenki részt vehetett, akár tagja volt valamelyik koszorúnak, akár nem. Napjainkban is mindenkit befogadnak a koszorúba. Korábban ez nem volt így: az, aki vadházaságban élt vagy törvénytelen gyermeket szült, nem cserélhette a cédulát, nem mehetett el a lourdesi kilencedre, nem fogadták be maguk közé. Most már elnézőbbek, hiszen mindenkinek joga van az imára, a bűnbánatra, a megnyugvásra.

Doroszlón a közösségi ájtatosság az asszonyok dolga volt, de szívesen fogadták a férfiakat is. A mostani koszorúban is mindig akad egy-kettő, aki cseréli a cédulát. A negyvenes években működött a Jézus Szíve társulat, de nagyon gyorsan feloszlott.

A koszorú tagjai korábban naponta jártak szentmisére, napjainkban azonban, mióta csak a dologgal vannak elkeveredve, az itteniek meg is szólják azokat, akik túl sokat foglalkoznak vallásukkal, pedig a doroszlóiak, ahogy Szalai Rozália mondta, tartják a hitüket. Ezzel azonban ő nem törődik, hiszen ebbe nőtt bele, mert úgy gondolja, ha misére el tud menni, akkor magát is el tudja rendezni. Ha ezt nem teheti, akkor már befejezte. Jó érzés ezt tudnia, mert a templomban mindig megnyugszik, amikor imádkozik a családjaiért, sorsa viseléséért, gyermekeiért.

Doroszlón a népi vallásosság hagyománya is jelentősen átalakult az utóbbi negyven esztendőben. A szegényesedést, a leegyszerűsödést figyelhetjük meg ezekben, akárcsak az ünnepi szokásokban. Hogy sikerülne-e megszervezni a Mária társulatot, s ezzel együtt megerősíteni az élő rózsafüzér láncot, az hasonló próbálkozás lenne, mint a dramatikus téli szokások felújítása környezetünkben. A helybeliek nosztalgiával emlékeznek a Mária-lányokra, de nem akadt az asszonyok között egy se, aki vállalná az anya szerepét. Az újhold vasárnapi szentségimádás megszűnésével nem is lenne funkciója a szervezetnek. Hasonló sorsa lesz a koszorúláncoknak is. Kihal a tagság, a koszorúfőseget többnyire örökölték egymástól az asszonyok: azonos rokonságból kerülnek ki a társulat vezetői. A mai koszorúfejek lányai már elvándoroltak Doroszlóról, s akik otthon maradtak, azokban egyre inkább erősödik az a nézet, hogy mindenki egyénileg is imádkozhat. Ezt a meggyőződésüket még a helyi plébános sem változathatja meg, hiszen sem ő, sem elődje nem ellenőrizte a társulatok működését.

DIE ROSENKRANZBRUDERSCHAFT IN DOROSZLÓ (DOROSLOVO)

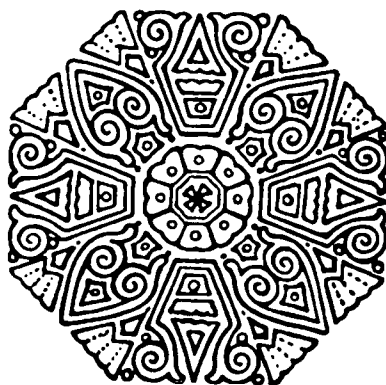
VALÉRIA BESZÉDES

In Doroszló befindet sich der größte Wallfahrtsort der Batschka (Woiwodina). Der Gnadenort war laut der Überlieferung schon im Mittelalter bekannt. In den vorigen Jahrhunderten war Doroszló ein anerkannter Wallfahrtsort und seit 1967 ist er die gewählte Gnadenstätte der Diözese Szabadka (Subotica). Die Verfasserin schreibt über die gemeinschaftlichen Formen der Volksfrömmigkeit in diesem Ort. Sie beschreibt besonders die

laischen Andachten der Rosenkranzbruderschaften. Der lokale Name einer Rosenkranzgruppe ist *Kette (lánc)*.

Die Bruderschaft hatte zwischen 2. und 14. Februar ein sog. *Neuntel* zur Erinnerung an die Marienerscheinung in Lourdes in Privath in Privathäusern, welches heute in der Pfarrkirche gehalten wird. Bis zu den 60er Jahren hatte die Bruderschaft Versammlungen am Nachmittag von Neumondsonntag. Man sammelte bzw. sammelt Geld für Kerzen und Blumen auf die Altäre. Die sog. Rosenkranzgeheimnisse oder *Zettel* werden monatlich von den Mitgliedern der Bruderschaft gewechselt. Die Mitglieder sind meistens Frauen, aber auch die jüngeren Mädchen nehmen an der Aktivität der Gruppe teil. Sie nehmen besonders an der Beerdigung eines Mitglieds teil. Fahnen und Kerzen werden im Leichenzug getragen.

Bitó Józsefné

RÉGI IMAHÁZAK SZEGED-FELSŐKÖZPONT KÖRNYÉKÉN

Szeged város vonzáskörébe tartozott a nagyterjedelmű szögedi puszta és a tanyavilág. Sok-sok egymástól közel, s távol álló, legtöbbjük nád, vagy zsupfödelű házzal. A cseréptetős tanyákat csak a gazdag családok engedhették meg maguknak. A felsőtanyai részen sokkal több sokgyermekes szegény család élt, mint tehetősebb gazdag.

Felsőtanya közigazgatási szerve, egyben a tanyavilág központja Szeged-felsőközpont vol már 1892-ben. (1950-től a Balástya nevet viseli.) Az én emlékezetem az 1928-29-es évekre vezethető vissza, akkor voltam 6-7 éves. Édesapáméktól hallottam, hogy a tanyaközpont csak néhány magánházból és középületből állt: községháza, orvoslakás, anyakönyvi hivatal, elemi iskola.

Templomunk 1902-ben épült. Szent Antal védőszentje nevét viseli. Előtte egy kápolna volt, ahol ideiglenesen az istentiszteletet tartották. A plébánia hivatal már 1894-ben működött.

Templomunk védőszentje tiszteletére, minden évben június 13-án Szent Antal napján búcsút tartunk.

Régebben, több helységről jöttek a keresztek a környező falvakból: Algyóról a Szent Anna asszony templomból, Tápéról a Szent Mihály, Dorozsmáról a Keresztelő Szent János, Szatymaz és Kistelekről a Szent István, Sándorfalváról a Mária templomából.

A felsőközponti tanyavilágban élő emberek szigorúan, igaz lelkükből jövő hittel követték katolikus vallásunk tanítását. Istenbe vetett hitük rendíthetetlen volt. Az ünnepeket, vasárnapokat mind tiszteletben tartották. A még olvasni nem tudó gyerekeket az idősebbek tanították imádságokra, ünnepek neveire, idejére. Ahol nem voltak nagyszülők, bármelyik idős rokon, vagy szomszéd tanítását szívesen vették.

A régi vallásos ünnepek minden kalendáriumban piros betűkkel voltak feltüntetve. Az olvasni tudó gyerekeknek minden ünnepet, dátum szerint ismerni kellett. Nemcsak azért, mert a hittan kötelező tantárgy volt, hanem a szülők is megkövetelték. Megszólták azt a szülőt, akinek gyermeke valamely ünnepről nem tudott. Például így: „Szégyőld magad, a lányod azt sé tuggya, mikó van Sarlós Boldogasszony, vagy Szeplőtelen fogantatás titka.”

Felsőtanyának egy nagy területe egyforma távolságra volt Felsőközpont-hoz és Sándorfalvához. Mindkét falu templomát 6 km gyalogolással lehe-

tett elérni. Így a vasárnapi misehallgatás bizony sokszor elmaradt. Gazdagabb emberek lovaskocsival mentek, a szegényebbek gyalogosan, vagy ahogy akkor mondták az apostolok szekerén tették meg a 12 km utat oda-vissza.

A férfiak általában a mise hallgatásáról könnyebben lemondtak, de a lányok, asszonyok jobban fájlalták, ha valami végett otthon kellett maradni.

A miséről való lemondást úgy pótolták, hogy ősztől-tavaszig imaházakhoz jártak. A mi környékünkön is volt három család, ahová összejártunk minden héten, előre megbeszélt napon, legtöbbször szombaton, de mindig este.

Az imaházak vezetője egy mindenkitől tisztelt mélyen vallásos, szinte már szentnek mondható asszony volt: özv. Széll Ferencné Tóth Etelka. Korán özvegyen maradt. Életét a család, Isten imádása és a munka töltötte be. Végtelenül jólelkű, mindenkin segíteni akaró, csodálatos asszony volt. Szerette az embereket, oktatta, vigasztalta, Istenbe való hitre bízta. Mindenki annyira Tóth Etelnek ismerte, hogy talán még a szomszédja is gondolkozott volna, hogy ki is az a Széll Ferencé.

Testvére Kiss Józsefné Tóth Rozália volt. Az ő házánál gyülekeztünk leggyakrabban imádkozni.

Télen holdvilágos estéken a tanyák között a szép fehér havas tájon messziről láttuk, hogy itt is, ott is egy fekete alak mozog, ballag az imaház felé. Szállingóztunk, gyülekeztünk, mint ősszel a fecskék.

Rozál nénién kívül még két tanyába jártunk imádkozni, énekelni. Sebestyén Imre és felesége Galambos Etelka, nyolcgyermekes igen szegény emberek voltak. Hálásan köszönték Etel néninek és mindnyájuknak, hogy szegényes hajlékukba is szívesen jártunk imádkozni.

A roskadozó ház egy szatymazi Zónai István nevű igen büszke gazdag emberé volt. Ő és családja sohasem vett részt a vityillónak csúfolt házban tartott imaestéken, sőt ki is gúnyolta az odajárókat: „ez az én lakóm addig imádkozik a többi hozzávaló jámborral együtt, míg a végén összeimádkozik magának egy saját odút, aztán onnan vonul a mennyországba családostul együtt”. Sebestyénék sírva panaszták Etel néninek a gazda gúnyolódását. Etel néni vigasztalta őket: „Né rijjatok, imádkozunk érte, ő szegényebb mint ti, akik a cselédei vagytok.”

Másik öt gyermekes család is kérte, hogy az ő házuknál is gyülekezzünk: Szél János és felesége Kónya Anna. Nekik volt ugyan saját házuk, de a kenyérnek valót a más tarlóján kaparták össze.

Ezek az esték felejthetetlen szépek voltak. A fehér abrosszal letakart asztalfőn Etel néni ült. A falra akasztott petróleumlámpa világította be a nagy szobát. Etel néninek volt egy négyszögletes talpon álló régi feszülete, azt az asztal közepére állította, mellé egy szál szentelt gyertyát tett.

Ezt a gyertyát csak akkor gyújtottuk meg, amikor elkezdtük az imádkozást. Minden alkalomkor annyian összegyűltünk, hogy ülő alkalmatosság

híján még a magasra vetett ágyon, a hímzett párnákon is kuporogtunk. Mentünk, ha esett a hó, ha nagyon hideg volt, mert olyan igazi lelki felüdülést jelentett ott részt venni.

Az imaházba járok szinte mindnyájan szegényemberek voltunk. A gazdagok télen is mehettek misére kocsival, szánkóval, volt subájuk, jó meleg bundájuk. A férfiak igen kevesen vettek részt az imaestéken. Ha néhányan összejöttek, suttogva beszélgettek. Etel néni a konyhába számúzta őket: „Ha nem imádkoztok, legalább hallgassatok, vagy kifelé a konyhába. De mög né tuggyam, hogy kártyáztok. Addig, amíg mi imádkozunk né forgassátok az ördög bibliáját. Majd tartok félórás szüneteket, mi beszélgetünk, ti addig kártyázhattok. Amikor möghalljátok az énekhangot, kártyát létönni.”

Etel néni maga elé rakta azokat a könyveket, füzeteket, amelyekből énekelni, vagy fölolvasni akart.

Az imádság kezdése előtt lett a gyertya meggyújtva.

Etel néni jelölte ki, hogy ki gyújthatta meg a gyertyát. Ez olyan kitüntetésféle volt, ami azt jelentette, hogy az illető személy magatartásával Etel néni meg volt elégedve. A fölolvására is ő jelölt ki olyan személyt, aki folyékonyan, szép hangsúllyal olvasott. Ketten voltunk fölolvások legtöbbször. Én lánykoromban, de később már mint családanya is, illetve Bozóki Etelka.

Ha a feszület mellett égő gyertya kialudt, Etel néni azonnal csöndet parancsolt és azt mondta: „gyerőkeim, sajnós, de lélekben nem mindnyájan vagytok itt. Sajnálom, de valakinek bűnös gondolatok járnak az agyába. Maradjunk csöndbe, szálljatok magatokba. valakinek mögszólal a lelke, gyűjjön ide gyújtsa mög a gyertyát. Ha Isten mögbocsátott, a gyertya tovább ég, ha nem igazhitű az illető, a gyertya újra elalszik.”

A hosszú évek alatt csak két alkalommal aludt ki a gyertya lángja. Először 1942-ben: ijedten néztünk egymásra, míg Etel néni szavára az egyik fiatal asszony pirulva, könnyes szemmel meggyújtotta. A gyertya égett, mi meg tovább imádkoztunk. Másodszor 1950 decemberében aludt ki. Ekkor hosszú csönd után egy negyven éven felüli asszony gyújtotta újra az elaludt gyertyát. De egy pár lobbanás után a gyertya újra elaludt. Szegény asszony sírva elrohant. Azután soha többé nem jött az imaházba. Etel néni hol szigorúan, hol sírva kérte a jelenlévőket, hogy aki ebből szóbeszédet csinál azért, hogy egy testvérünket megszégyenítsük a Jóisten örökké tartó szégyenletes dologgal bünteti. Dicséretünkre legyen mondva hallgatunk mint a sír. Az a szegény asszony élete végéig hordta magában szégyenletes titkát. 1979-ben halt meg.

Az imaházi összejöveteleket Lourdesi estéknek is hívtuk. Énekeink, imáink legnagyobb része Szűz Máriához szállt. De minden kezdő és végző kérelem az Úrjézushoz szólt: „Tűztől, víztől, égi és földi háborútól, hirtelen haláltól, a Te haragodtól, ments meg Uram mindenkor az örök haláltól.”

Könyörgés Szűz Máriához...

Boldogságos asszonyunk Szűz Mária,
Hozzád száll esdő szavunk Szűz Mária.
Te látod az életünk, látod mennyit szenvedünk.
Ój! segíts mert elveszünk. Mária.

Szívedben is volt tövis Szűz Mária,
Fájdalom élt benned is Szűz Mária.
Szánj meg minket, jó Anyánk, életünknek alkonyán.
Jóságos szent pátrónánk Szűz Mária.

Botlásunkban is szeress Szűz Mária,
Szent Fiad elé vezess Szűz Mária.
Tedd kezébe életünk, porba sújtott nemzetünk,
És szószólónk légy nekünk Szűz Mária.

Benned bíztak őseink Szűz Mária,
megenyhültek szíveik Szűz Mária.
Mi is Hozzád fordulunk, bánatunkban vigaszunk,
Bajainkban, gyámolunk Szűz Mária.

Béke királynéja vagy Szűz Mária,
Hazánknak is adj békét Szűz Mária.
Mert ezután sóvárgunk, tisztaságos asszonyunk,
Békéért imádkozunk Szűz Mária.

Az imaházban igen szép imádságokra tanított bennünket Etel néni:

Beteg gyermekért:

Szűz Mária, édesanyák, Te mindnyájunk anyja vagy,
Nézd a síró édesanyát, kinek fájdalma oly nagy.
Gyermekeinek gyenge testét nagy betegség emészti,
Reá talán a halál vár, nem fog már meggyógyulni.
Téged kérünk mindannyian, nézd e szomorú anyát,
Kérjed érte Szent Fiadat, legyen irgalmas hozzá.
Gyógyítsa meg a gyermeket, hisz lelke még ártatlan,
Mérhetetlen jószágodért magasztalunk mindnyájan.

Családunkért:

Áldd meg e hajlékot, hol hozzád fohászkodunk,
Hallgasd meg a könyörgésünk, szálljon hozzád óhajunk.
Add Uram, hogy családjunkban legyen béke, szeretet,
Egymás iránt jóakarat, megbocsátás, tisztelet.
Ha egymás ellen vétkezünk, tudjunk megbocsátani,
Segíts Uram, hogy parancsod mind meg tudjuk tartani.

Etel néni volt a felsőközponti rózsafüzér társulat vezetője. A társulat elnevezését, *koszorú*nak rövidítették. Etel néni volt a *koszorú feje*. Őt követte rang szerint Csúri Józsefné Baráth Roália, majd az én áldott emlékű édesanyám Gera Mártonné Tóth Anna.

Hamvazószerdától Nagypéntekig a Nagyböjt idején, minden pénteken délután háromtól öt óráig keresztúti ájtatosság volt a templomban, amit röviden *prédikációnak* nevezünk.

A templomban a falon tizennégy képen látható Krisztus szenvedése, kínszáza, keresztre feszítése és halála. Prédikációs napokon a pap rövid szentbeszédet tartott. A hívők sokasága, Etel néni vezetésével ment egyik képtől a másikig, minden kép jelentéséhez illő imádsággal, énekkel.

Ezen a prédikációkon a rózsakoszorú minden tagja, alkalmanként a családtagok is részt vettek.

A prédikáció három óraker kezdődött, de Etel néni gyönyörű énekehangja már egy órával előbb kihallatszott a templomból. Ő érkezett először és Ő távozott utoljára.

A koszorú tagjai látogatták a betegeket: ha idős ember volt beteg, gondoskodtak róla, hogy papot hívjanak hozzá.

Mindenszentek ünnepére rengeteg kalácsot sütöttek és a templom előtt imádkozó szegények között osztogatták. A temetőben lévő nagy keresztet friss virágokból font koszorúval díszítették. Bejárták a temetőt és a gondozatlan, elhagyott sírokra is virágokat vittek.

Nagypénteken az Úr koporsójánál a levették mellett a koszorú tagok is örködtek, óránként váltva egymást. Aki tehette reggeltől estig a templom volt és csak kevés kenyeret evett és néhány korty vizet ivott. Ha valami ok visszatartotta a templomból, akkor otthon tartotta meg a szigorú böjtöt.

Az úrnapi körmenet virágos sátraiak felállítása, díszítése is a koszorú tagok feladata volt. Segítettünk nekik, vittük a sok virágot, még versenyeztünk is, kinek a sátra szebb, virágosabb.

Körmenetek alkalmával, a Mária szobrot vállán tartva vivő négy Márialányt, vagy ahogy akkor mondták *fehér lányt* figyelték, hogy éneklés helyett nem beszélgetnek-e. Körmenet közben mikor az Oltáriszentséget vivő pap áldást osztott, figyelték, hogy mindenki letérdelve, vagy legalább mélyen lehaj-

tott fejfel fogadja-e az áldást. Ha valaki egyenesen állva maradt megkérdezték, nem beteg-e, vagy talán nem hajlik a térde.

A hatvanas évek közepéig jártunk imaházba. Az idősebbek gyengélkedtek, közülük többen meg is haltak. Helyettük már újabbak nem jöttek. A fiatalok életvitele megváltozott. A gyerekeket az iskolában másképp tanították. A rózsafüzér társulat tagjai is elfogytak.

Etel néni 1880-bn született, 1975-ben halt meg 95 éves korában. Igazi szent asszony volt. Több százan áldottuk jószágáért, erőt adó vigasztaló szavaiért. Igazi lelki támaszunk volt. Mikor már idős volt és gyengélkedett mind akik anyánként szerettük, vallásunk oszlopának tekintjük, olyanok lettünk mint a pásztor nélkül maradt nyáj. Elszéledtünk, nem volt aki összetartson bennünket. Ha misére mentünk, a templomban síri csend volt.

Nem hallottuk már a kapuhoz érve Etel néni hangját, aki a szentmise előtt már ott énekelt idős korában is, szépen csengő hangján.

Nem tudom, hogy más vidéken volt-e ilyen lélekemelő szép szokás, de nálunk Szeged-Felsőközpont környékén az egymástól messze szétszórt tanvavilágban így volt. Nem volt villany, televízió, videó, személygépkocsi, de volt tisztesség, egymás iránti szeretet, megbecsülés és sokkal több megelégedett boldog ember, mint ma.

PRAYING HOUSES AROUND SZEGED

ESZTER BITÓ

The paper deals with the religious life of the village Balástya. Earlier this farmstead territory was called as Szeged Uppercenter.

Because of the distance of the villages the inhabitants on the farmsteads did not attend the Roman Catholic masses regularly. As a compensation they took part in common prayers in the so-called praying houses.

Etelka Tóth was the leader of the praying houses. She not only led the prayers and was the organiser of the Rosary confraternity, but also educated the believers and strengthened their faith.

From the 1960s the number of the participants at these common prayers decreased. After the death of Etelka Tóth in 1975 common prayers have come to an end.

EGYHÁZZENEI ÁHÍTAT

Jáki Sándor Teodór

SZEMPONTOK AZ EGYHÁZZENEI ÁHITAT MŰSORÁNAK KIALAKÍTÁSÁBAN

Szeged-Alsóváros, ferences templom, 1992. szept. 11.

1992. júliusában kaptuk a meghívást, hogy egyházzenei áhítatot tartunk a „SZENTEMBEREK” című konferencia nyitónapjának estéjén a szeged-alsóvárosi ferences templomban.

(A konferencia teljes címe: A „SZENTEMBEREK”, a vallásos népelet szervező egyéniségei és jeles alakjai. Rendezi: a MTA Néprajzi Kutatóintézete, a Magyar Néprajzi Társaság és a József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke.)

Mint a Győri Bencés Templom Kamarakórusa a Győri Szűzanya kegytemplomának¹ közelében megismerhettük a búcsújárásnak mindkét részét: azt, amit ott láthattak, hallhattak és csodálhattak a zarándoktársaik körében a SZENTEMBEREK, melyet nevezhetnénk *magas liturgiának*, mert szoros értelemben az Egyház liturgiáját tartalmazza; és azt, amit odavittek a SZENTEMBEREK: saját imádságaikat, énekeiket, hogy azzal imádják Istent, és kimuassák tiszteletüket Jézus Anyja iránt.

Mint templomi Kamarakórus, másfél évtizeden keresztül vezettük a tétszentkúti zarándoklat évenként visszatérő virrasztását: az esti szentmisén a *magas liturgiát* végeztük, majd utána a vigiliás órák áldozatát egyszerű zarándokok módjára meghozva. SZENTEMBEREK stílusában imádkoztunk-énekelünk, a többi hívő sajátos lelki igényét is szívesen kiszolgálva. Felejtethetlen élménnyel távoztunk mindig Tétszentkútról, és a zarándokok így búcsúztak tőlünk: „A viszontlátásra jövőre, az Isten segédelmével!”

Hasonlóképpen szolgáltunk Ciglédén, a felvidéki Érsekújvár közelében fekvő búcsújáróhelyen is. Ott is csak a SZENTEMBEREK példáját követtük, mikor azt a hatszázas zarándoksereget az ő saját énekeikre-imádságaikra serkentettük.

Ugyanígy kedves kötelességünknek tekintjük, hogy a már csak egyetlen élő Krisztuskeresésen részt vegyünk: Kunszigeten, Győr mellett, Hús-

¹ A Győri Szűzanya kegytemplom egyben a győri püspöki székesegyház. Az egyetlen katedrális Magyarországon, mely ugyanakkor Mária-kegytemplom is, ha az esztergomi bazilikát a Bakócz-kápolna Mária-képe miatt nem számítanánk kegytemplomnak.

vétvasárnap, hajnali 3 órakor, mikor mindent úgy végzünk, ahogyan az ottani SZENTEMBERŐL, Virág Miska bácsitól tanultuk.²

Ilyen előzmények után terveztük ilyen SZENTEMBERESSÉ az egyházzenei áhítat műsorát.

1) Bemutatni akartuk a *magas liturgiának* azokat a részeit, melyek a SZENTEMBEREK számára is megismerhetőek, érthetőek és könnyen követhetőek voltak; és a sajátosan átértett lelkiesség közvetlenül vagy közvetve hathatott rájuk is. Az a „fölfelé nézés”, mely minden felülről kapott ihletést megcsodál, befogad és a saját képességeinek megfelelően az ő közössége számára közöl, a katolikus SZENTEMBER egyik legelső ismertetőjele.

2) Bemutatni akartuk a SZENTEMBEREK gyakorlatában meglevő értékeket: pontosan azokat, melyeket már csak ők tudnak és őriznek; amelyeket a *hivatalosak* (a *pap és a kántor*) már nem ismernek, vagy ha ismernék is, talán be sem vallanák, hogy ismerik (pl. saját édesanyjuk népénekeit és népi imádságait sem); sőt a *hivatalosak* voltaképpen sokszor még azt sem értik, hogy a hívek legbuzgóbbjai miért hallgatnak bizonyos esetekben jobban a SZENTEMBEREKRE, – asszonyokra, az előénekes bácsikra és nénikre, mit őrájuk; csaknem egész éjjel az ő ének- és imádságrendjüket követik, melyet talán nem is ismernek a *hivatalosak*; hiszen este 9-től reggel 6-ig örömet meghozzák az *idő áldozatát* az Istennek – a látszólag kevésbé művelt SZENTEMBEREK vezetésével. – Danczi Villebald jótanácsa megemlítené itt: Nem kell minden népi ájtatossági alkalmon jelen lennie a papnak; elég, ha biztatja rá híveit; mert tekintélye alapján olyankor is befolyásolná az előimádkozót, előénekest, mikor arra nincsen szükség.³

Igy háromrészessé terveztük az áhítatot.

I. Amit a SZENTEMBEREK a *magas liturgiában* megcsodálhattak, sajátosan a magukévá tehetek és gyakorolhattak is: a *liturgia gregorián énekei*.

II. Amit a SZENTEMBEREKTŐL tanulni lehet: az *ő népénekeik és népi éneklésmódjuk*.

III. Ha már *polifón* kórus is vagyunk: ami a gregorián egyszólamúságból sarjadt ki, Nyugat klasszikus többszólamúságból sarjadt ki, Nyugat klasszikus többszólamúságúvá fejlődött és a *magas liturgiában* létjogosultságot nyert, azt a *kórusmuzsikát* is beválasztottuk műsorunkba.

² A kunszigeti Krisztuskeresés megjelent a Kisalföldi Kalendárium 1986-os és a JEL folyóirat 1991/2. számában. – Virág Miska bácsi 1989-ben halt meg Kunszigeten.

³ Vö.: P. Jáki Sándor Teodóz OSB A vallási néprajz a katolikus pap szemével. (Előadás 1991. szeptember 15-én Veszprémben). Dr. Danczi József Villebald OSB (1910-1977)

I.

A magyar liturgia múltjának drága kincseit terveztük énekelni. Mind-egyik ismert a maga nemében. Ha mégis *újszerűnek* szántuk, azt azért tehettük, mert azokat az értékeket választottuk, melyek ismertségük mellett sajátos funkciójukban már szinte feledésbe mentek; vagy éppen a szövegek énekeltsége nem kapott kellő hangsúlyt.

a) AVE SPES NOSTRA

Ezt a magyar sajtáságnak vallható gregorián tételt két kódexben is megtalálhatjuk: Zágrábban van az egyik; Győrött őrzik (a valószínűleg a középkori Váradról származó) másikat.⁴

A Kárpát-medencén kívül nincsen rá más adat, csak az Esztergomhoz tartozó liturgia dicsekedhet vele. Jelentősége még azt is bizonyítja, hogy a szentistváni Mária-tisztelet mélyen benne élt a *magas liturgia* alkotóinak, művelőinek lelkületében, ha jónak látták a karácsonyi ünneplést Mária-köszöntővel kezdeni. Ártatlan gyermekekre bízta ezt a *formabontást*, hogy a Gyermeke születését, melyben Mária döntő szerepet kapott, gyermekhangok kezdjék ünnepelni. Az intonáló gyermekek a hármass templombelső minden egyes főoltára előtt álltak, térben széthelyezve; és csak az ő kezükben volt meggyújtva a gyertya, míg a többiek, a székesegyház papjai: mintegy hatvanan; a gyermek énekesek: talán százan is⁵ – várták az intonálást, hogy majd bekapcsolódhassanak ők is az énekbe; közben gyertyáikat mindannyian meggyújtva, ünnepi fénybe borították a liturgikus templomteret. Ez a sokszorosan gazdag, gyönyörű szokás hivatalosan is megszűnt az önálló római-magyar liturgia föladásával, 1628-ban.

Amikor pedig annak politikailag semmi, de semmi valószínűsége nem volt, az 1970-es évek elején, a Schola Hungarica énekegyüttes hangversenyei és hangfelvételei⁶ révén sokféle ismeretűvé vált, sőt még a liturgikus gyakorlatba is visszakerülhetett, bár e tétel illő és üdvös elterjedtsége országszerte még nagyon várat magára.

A szegedi koncerten Szabó Judit, zeneiskolai tanárnő, a kamarakórus tagja intonálja a tételt. Az égő gyertyák az énekesek kezében és a sötét templom fokozatos kivilágítása a középkori valóságot akarja némiképpen bemutatni.

Ha SZENTEMBER látta ezt, – és az ehhez hasonló liturgikus jeleneteket, – biztosan sose felejtette el, hogy a *magas liturgia* milyen kivételeket enged meg, melyek azonban mindig konvergálnak egy fontosabb cél irányába – kivétel-mivoltuk ellenére is.

⁴ Pálos Anfifonále, Zágráb, Egyet. Kvt. 15. század; Zalka-Antifonále, Győr, Székesegyházi Kvt., 15. század.

⁵ A számadatok Mezey László szóbeli közlése.

⁶ Hungaroton LPX 11477

b) ALLELUJA – PASCHA NOSTRUM

Az Alleluja a metodikus gregorián dallamok között a leggazdagabb díszítésű tételek közé tartozik. Ezeknek az a jellemzőjük, hogy bennük a *dallam* felnő a *szöveg* mellé. A IX. századi gregoriánum már dicsekedhet ezekkel. Ilyenek hallatán érezzük meg teljes igazát Szabolcsi Bence nagyszerű megállapításának: A gregorián ének⁷

- (1) *a világ leggazdagabb dallamkultúrája,*
- (2) *a Közép-tenger klasszikus zenéje,*
- (3) *minden dallamszövés forrása és mintaképe,*
- (4) *az egyszólamú zene legdiadalmasabb kivirágása.*

Ennél szebbet és igazabbat még nem mondtak a gregoriánról, hacsak nem az Egyház, mely – az egyházművészetről és annak stílusai közül egyikről sem mondja, csak az egyházzenéről, de ott is csak a gregorián énekről, hogy a római Egyház *sajátja!*

A SZENTEMBER kettőt megtanulhatott belőle, hogy a liturgia megengeti a szolisztikus szereplést is, bár csak ritkán a szentmise alatt; akkor azonban az Egyházanya akkora szeretettel díszítteti énekét, mint ahogyan a jó édesanya leányát készíti az *oltár eleibe*.

Szabó Judit éneklí az alleluját a jubilus-szal (az ujjongással) együtt.

c) ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM

Tanítványai mondják, hogy az id. Horváth János mindig könnyekig meghatódott, mikor egyetemi előadásai közben az óMS-ről beszélt. Domokos Pál Péter gyönyörű álma volt, hátha megtalálhatná a kapcsolatot, a közbülső lánszemet az óMS és a magyar népi Mária-siralmak között. Megértjük Horváth professzor könnyeit és szívesen támogatnánk Péter tanár urat, hogy még jobban hazánkhoz kössük *azt*, amely soha eddig (1982-ig) nem volt Magyarországon. Feltételezzük az óMS társait abból, hogy népünk ilyen szépen megtanulta tisztelni-szeretni a Fájdalmas Anyát. Erdélyi Zsuzsanna eléggé nem becsülhető munkássága rávilágít erre a szívből fakadó, mélységesen-mély kompasszióra, mely népünk asszonyait – maguk is sokat szenvedve – összekötötte a szenvedő Máriával. Mindkét könyvének legszebb lapjai az e témáról felejtetetlenül megírt sorok.⁸

Ezt a Planctust is, ha előadták, mindig énekelték, ahogyan a többi Planctust is. Gregorián dallama talán objektívebb előadásra indította énekesét. A népi siralomnál azonban a gyűjtések bizonyítják, hogy az előadó sokszor sírásba tör ki, Mária fájdalmát olyannyira átérzi. De az óMS éne-

---

⁷ Szabolcsi Bence: A zene története, Bp., Zeneműkiadó, 1984., 54. lap.

⁸ Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágék, lőtöt lépék. Bp., Magvető, 1976., 12-15. lap.

kének hallatán is elfog bennünket a csodálat, hogy tudja könnyek nélkül végigénekelni – akár a *mostani előadó* – is ezt a gyönyörű alkotást.

A Planctus-t is mindig énekelték a kor kötelező szokása szerint, ám mivel eredeti dallama nem maradt meg, akkor a Szabolcsi Bence által applikált módon⁹ mi is megtehetjük.

Éneklő: Balogh Eszter, középiskolai énektanár, karvezető, konzervatóriumi tanárnő

d) HALOTTI BESZÉD

A Pray-kódexbeli címe: *SERMO*, mely a liturgikus *éneklést* éppúgy jelezheti, mint a szónoki *elmondást*. A HB kódexbeli liturgikus helye is az éneklés mellett dönt. Mi is ezért választottuk, hogy énekeljük középkori, magyar gregorián lekcio-tónusban, és még azért is, mert a zenei általános iskolák énektankönyve mintapéldaként taníttatja minden ötödik osztályossal ezt az előadásmódot – Dobszay László megokolása szerint.

A SZENTEMBER nemcsak a székesegyházba járt új meg új ihletésért. Ott volt a helye a *végző útra* tért mellett a *virrasztáson*, és ott a *siratáson*, majd a *temetésen* is. A HB és sok más társa nem volt idegen tőle, még az ilyen előadásmód sem, melyet a szöveg diktálta lehetőség megengedni látszik.

Ifj. Wasztl János, a zeneművészeti főiskola hallgatója éneklő a HB-t.

e) VICTIMAE PASCHALI LAUDES

Az allelujából kisarjadt szekvencia első eredménye ez a húsvéti ének. Ami a SZENTEMBERT megragadhatta benne, az a hozzátoldás volt az utolsó versszakhoz: mert a templomi kórus záróstrófájához (Scimus...) harsányan csatlakozhatott a négy nyelvű hívőközösség éneke, minden valószínűség szerint mindegyik a magyar, a német, a szlovák és a lengyel – a saját anyanyelvén énekelte: Krisztus feltámadta... Erre enged következtetni az 1380-as nyelvi állapotú szöveg négy nyelvű odaírása az 1430-as években készült ún. *Lőcsei töredékben*.

Arról nem szól a Töredék, hogy a húsvéti nagymise végeztével volt-e vita a nemzetek között, hogy melyikük énekelte bátrabban a toldalék versszakot; de az lehetséges, hogy mindegyik nemzet a leghangosabb éneklésért a győztesnek kijáró pálmát csak egyszerűen a magáénak ítélte.¹⁰

⁹ Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve, Magyar Kórus, Bp. 1948.

¹⁰ Sajnálatos véletlen folytán a szegedi koncerten ez a műsorszám elmaradt.

II.

Ha pedig az hangzott el az egyházzenei áhitaton, mit láthatott-hallhatott, mire nézett föl, mit csodálhatott a SZENTEMBER a *magas liturgia* közben, most következzenek néhány adat, melyet a SZENTEMBERTŐL kell eltanulniuk azoknak, akikre tartozik a hívek lelkiségének szolgálata. Mégpedig a 24. órában, mivel az idő múlása meggyorsultan veszélyezteti ezeket az értékeket: a díszítve éneklést (mely közösségi éneklésben már csak a moldvai csángómagyarok szokása), a külső formák őrzését (a csattos imakönyv kéz-bentartásától kezdve az énekek funkciójának biztos ismeretéig), az énekelt szövegek tartalmi igazságát és szakrális jellegét, mely megóvjá a SZENTEMBERT az érzelgősség sok útvesztőjétől, stb. stb.

f) Ó SZENT ISTVÁN, DICSÉRTESSEL

Ahol a legszebben tudnak még mindig magyar népéneket énekelni, onnan jött Nyisztor Ilonka, hogy megismertessen bennünket szülőfalujának, a moldvai Pusztina búcsúénekeivel. Ők az utolsók, ők a leghűségesebbek, akiknél még mindig Szent István király képe van templomuk főoltárán, de ezt, a legszebb Szent István éneket templomukban már nem énekelhetik. Csak otthon élheti életét ez a himnusz, és variálódhat a variáló-szeretet íratlan törvényei szerint. Nyisztor Ilonka öreganyjától tanulta meg ezt a dallamvariánst.

Nem tudom másnak tulajdonítani, mint a Gonosz tettének, hogy bár a Szentatya látogatására ezt az éneket minden magyar megtanulhatta volna: így még jobban magunkhoz kötve általa és az ide zárandokló ezer csángómagyar által az otthon, Moldvában élő többi háromszázezer csángómagyar testvérünket, ... és kimaradt a kiadott énekeskönyv énekei közül.

Ez év elején Nyisztor Ilonka családi körben elénekelte ezt a Szent István-éneket. A 4. sz. után megkérdeztem kisfiát: Béluskám, ki tud a világon a legszebben magyarul énekelni? – A kisfiú büszkén felelte: Az én édesanyám!

g) A PÓCSI SZÉP TEMPLOMBAN

Több százra tehető a Mária-búcsúk énekeinek száma. Mivel mindegyiket – „*húsz*” *strófájával együtt* – ugyan ki tudná fejben tartani!? – ezért az előénekes SZENTEMBERRE tartozik azoknak biztos előéneklése. Nem egy közülük – a szó zenei értelmében – *abszolút hallású*. A legősibb közösségi éneklési mód nemcsak biztonságot ad az éneklésbe bekapcsolódóknak, hanem még lelki jualmat is azoknak, akik a virrasztásra (este 9-től reggel 6-ig) odaadják az *idő áldozatát* az Istennek a boldogságos Szűz Mária kegyhelyén.

Mert mi is történik ilyenkor a legősbibb közösségi éneklési stílusban éneklők lelkében?

Egynek van csak a kezében az énekszöveg. Az elolvassa az első sort, mely a szemén át bejut az agyába és ott megvilágosodik; ez a megvilágosodott szövegsor (nem tudom másképpen kifejezni magamat!) – leszáll a szívébe és ott felforrósodik, majd ezt a megvilágosodott és felforrósodott verssort kiéneкли – a hívek várakozására. Ők ezt fülükkel hallják, – nem szemükkel olvassák! – ők fülükkel hallják, és a hallást már Szent Pál is megdicséri: *Fides ex auditu!* (= a hit hallás által [alakul ki a lélekben]),¹¹ amit hallottak az előénekestől, az behatol az elméjükbe, és ott megvilágosodik, majd leszáll a szívébe, és ott felforrósodott verssort kiéneкли nagy buzgósággal. – Egyetlen sornál négy fázist lehet megkülönböztetni, és még hátravan három sor a versszakból, ugyanígy négy fázisban énekelve. És még húsz versszak! Csak az időt rá kell szánni! Az eredmény pedig az a szent boldogság, amely nemcsak röpi az időt, hanem már a mennyország előízét érezteti. Aki próbálta, az tudja! Matematikailag a húsz versszakos ének, így soronként ismételve negyven strófát tesz ki. Aki éneкли, az benne van egy szent sodrásban, és azt érzi, mintha az ének csak tíz versszakos lett volna.

Hát ezért nem lehet benne kifáradni! És mindjárt itt van a reggel! Persze a SZENTEMBERNEK bírnia kell buzgósággal, lendülettel, – de még levegővel is!

Itt most egy karvezető, énektanárnő lesz a SZENTASSZONY, aki mellesleg szerencsés magnójával folygűjtötte a leghosszabb magyar bethlemest, a hargitai, szentegyházassfalui ANGYAL BETHLEMEST¹²: Győző Miklósné, Molnár Johanna.

Szívesen veszi, hogy aki akar, kapcsolódjék be közös énekünkbe, a legősbibb közösségi éneklési módba!

h) *ÚRANGYALA, ahogyan a székelylek és a csángómagyarok éneкли.*

Csak a magam gyakorlatából is mondhatom: hallottam már ezt lésspedi asszonytól, lujzi-kalagoritól és klézseitől is. (A lujzi-kalagori Angelusát Gyulafehérvárott vettem magnóra, 1981-ben, a papszentelés napján, későeste.) Mindegyik éppen annyira különbözött egymástól, mint falvankint a csángós népviseletük. Nem tudjuk, hogy kinek és mikor jutott eszébe ez a remek gondolat: a gregorián *tonus peregrinus* dallamára énekelteni az Úrangyalát. Mindenesere szenzációsan sikerült! Éppen a két túbás zsoltdallamra, mely a gyakorlatban oly természetes hangzik, hogy nem csoda, hogy az Éneklő Egyház énekeskönyv országos elterjedtségre szánta ezt a kis műremeket.¹³ Már Kodály észrevette, hogy a recitáló népi dalla-

¹¹ Római levél 10. feje. 17.vers: A hit tehát hallásból ered, a hallás pedig Krisztus igéjéből.

¹² Az Angyal-bethlemes megjelent a Vigilia két számában:1987/12 és 1988/1.

¹³ Éneklő Egyház 351. ének.

maink és a gregorián zsoltáreneklés (a pszalmódia) között hasonlóságok vannak, és hozzáteszi: „úgy látszik, valami általánosabb, nemzetfeletti, ősi recitáló-formula él” mindkettőben.¹⁴ Hogyan ne éreznénk teljesen magától értetődőnek a zsoltárdallamos népéneket, az Angelust, ha már mindkettő – a népi dallamosság és a gregorián dallamkincs is – a zenei *ősforrásból* merített.

Aki most énekl, hallgatóit is arra szeretné indítani, hogy bekapcsolódjanak énekébe. Ő az irigylésre méltóan szépnevű Szelíd Veronika, az 1992-es dunántúli népdaléneklési verseny győzese. Szép ruháját a moldvai Pusztinából kapta. Hordja is szívesen és nem kis büszkeséggel!

i) *Moldvai csángó altató (ráadásképpen)*

Kukujj el, mamának kicsi legénykéje...

III.

j) VICTORIA MISSA QUARTI TONI

Polifón kamarakórusnak valljuk magunkat, bár a liturgiában minden héten gregorián dallamokat is énekelünk. Ismét Szabolcsi Bencét idézem: A gregorián dallamok túlárado bőségéből, szinte mellékes kísérletként ki-sarjadt a nyugati dallamosság első formája.¹⁵

Ha nem is a XIV. század műremekeiből, hanem a belőlük fakadt XVII. sz. eleji kincsek közül énekeljük a spanyol pap, Victoria, miséjét – Missa Quarti Toni: Kyrie – Gloria – Sanctus-Benedictus és Agnus Dei.

k) SCARLATTI: EXSULTATE DEO

BEETHOVEN: ISTEN DICSŐSÉGE

A műsoron ígértünk *orgonaszámokat* is. Sajnos a templom orgonája éppen átépítés alatt van. Így az orgona zengése most elmarad, pedig a kórus orgonistáját is elhoztuk magunkkal: ifj. Wasztl Jánost. Orgonaművek helyett két motettát éneklünk:

SCARLATTI: EXSULTATE DEO

és BEETHOVEN: ISTEN DICSŐSÉGE.

---

¹⁴ Kodály: A magyar népzene, Zeneműkiadó, Bp., 1969. 36. lap.

¹⁵ Szabolcsi Bence: A zene törtnete, Bp., 1984. 56. lap.

EGYHÁZZENEI ÁHÍTAT

a szeged-alsóvárosi

FERENCES TEMPLOMBAN

1992. szeptember 11-én este 1/2 8-kor

MŰSOR:

AVE SPES NOSTRA – karácsonyi. vesperásának kezdőéneke a Győri
Antifonáriumból (XV. sz.)

ALLELUJA – PASCHA NOSTRUM

ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM

HALOTTI BESZÉD – sermo a Pray-kódexből

SEQUENTIA – VICTIMAE PASCHALI

+ + +

Ó SZENT ISTVÁN, DICSÉRTESÉL – csángómagyar népének a moldvai
Pusztinából

A PÓCSI SZÉP TEMPLOMBAN – búcsúének

AZ ÚR ANGYALA – csángómagyar népének

+ + +

VICTORIA: MISSA QUARTI TONI

SCARLATTI: EXSULTATE DEO (Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei)

BEETHOVEN: ISTEN DICSÓSÉGE

+ + +

Közreműködik: Nyisztor Ilona (Pusztina)

Balogh Eszter

Molnár Johanna

Szabó Judit

Szelid Veronika

iff. Wasztl János

és a győri Bencés Templom Kamarakórusa

Orgonál: *iff. Wasztl János*

Bevezetőt mond: *P. Jáki Sándor Teodóz OSB*

ASPECTS OF THE FORMING OF THE CHURCH MUSICAL
DEVOTION

(Szeged-Alsóváros, Franciscan Church,
11 September 1992)

TEODÓZ JÁKI SÁNDOR

By principle it could fit the title of the conference and the style of a chamber choir. During the past decades our choir (Benedictine Church, Győr) gained sufficient practice in processions and pilgrimages (Győr Cathedral, Tétszentkút, Kunsziget and Cigléd, a Hungarian shrine in Slovakia, etc.) and also in the musical service of high liturgy. The „HOLY MAN” („holy woman”, choir-leaders) could see, hear and admire high liturgy with its Gregorian chants, and the „lesson” of the experience received from „above” was indirectly taken into their own practice. That is the first characteristic of the Hungarian Catholic „HOLY MAN”. What the „HOLY MAN” could learn from high liturgy is the first aspect of the concert. What the present Church practice could relearn from the HOLY MAN’s customs concerning singing and praying is the second aspect. The rich ornament of songs in community singing (in Hungarian) could only be found among the Hungarian Csángós in Moldavia. That is why a Moldavian Csángó woman sings her own church songs. (OH, SAINT STEPHEN...)

Choir-leading as the presentation of songs of many verses is the most ancient form in community singing. (IN THE BEAUTIFUL CHURCH of PÓCS...): The ANGELUS DOMINI in the Székely and Csángó tradition is a late evidence of the „primary source” supposed by Kodály.

VICTORIA: MISSA QUARTI TONI with the following two motets are to prove the chamber choir’s polyphonic style.

KÖTETÜNK SZERZŐI/VERFASSER/ CONTRIBUTORS

BARNA Gábor, JATE Néprajzi Tanszék, Szeged
H. BATHÓ Edit, Jász Múzeum, Jászberény
BESZÉDES Valéria, Szabadka (Subotica)
BITÓ Józsefné, Balástya
CSERBÁK András, Néprajzi Múzeum Könyvtára, Budapest
CSÓKÁS Ferenc, Bény (Szlovákia)
DOBÓ Márta, Budapest
FARAGÓ Jánosné, Jászárokszállás
GÁL Irma, Gyergyóalfalu (Románia)
GERGELY Katalin, JATE Néprajzi Tanszék, Szeged
†GUNDA Béla, KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen
L. IMRE Mária, JannusPannonius Múzeum, Pécs
JÁKI Sándor Teodóz, Bencés Rendház, Győr
JÁROLI József, Békés Megyei Levéltár, Gyula
JÓZSA László, Kunszentmárton
ifj. LELE József, Móra Ferenc Múzeum, Szeged
LENGYEL Ágnes, Palóc Múzeum, Balassagyarmat
LIMBACHER Gábor, Palóc Múzeum, Balassagyarmat
LUGOSSY Ilona, Budapest
†MOLNÁR Ágnes, Magyar Néprajzi Társaság, Budapest
MOLNÁR Ambrus, Református Theológiai Doktorok Kollégiuma, Egyhá-
zi Néprajzi Szekció Mátraháza
PETÁNOVICS Katalin, Balaton Múzeum, Keszthely
POLNER Zoltán, Szeged
PUSZTAI Bertalan, Nyíregyháza
SZACSVAY Éva, Néprajzi Múzeum, Budapest
VARRÓ Ágnes, Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár
VOIGT Vilmos, ELTE Folklore Tanszék, Budapest

HOLY MEN - ORGANIZERS IN THE FOLK RELIGIOSITY

CONTENTS

Lectori salutem (Gábor Barna)	7
Study of Individuals - Research History	
† Béla Gunda: Development in the Ethnological Research of Individuality and Personality	13
Gábor Barna: „A Holy Man. Autobiography of István Orosz” Published by Sándor Bálint. (Study of the Roles of Individuals in the Folk Religiosity)	26
András Cserbák: Folk Religion - Complementer Religion	37
Organizing Individuals and Figures in the Folk Religiosity	
<i>Essays</i>	
Ilona Lugossy: Lajos Varga (1855-1909), Author of „The Holy Scripturas in Verses”	51
Edit H. Bathó: Ein franziskaner Frater im religiösen Leben des Jászság	68
Katalin Petánovics: Wer durch Gebete überleben konnte	77
† Ágnes Molnár: Die Bettler in der Dorfmegeinschaft	90
Éva Szacsvey: Connections between Ecclesiastical and Secular Rules in the Calvinist Congregational Life at the Turn of the Century	105
Ambrus Molnár: A Calvinist Precentor in Nagydobrony (Sub-Carpathia, the District of Ungvár)	117
Bertalan Pusztai: A Painter of Sacral Pictures in Sub-Carpathia - István Smajda	125
Mária Lantos Imre: Die Amme der Jungfrau Maria	149
Gábor Limbacher: „A Particular Saint For Hungary” from Szurdokpüspöki	160
Ágnes Lengyel: Dead-Seer in Lőrinci - 1992	188
Márta Dobó: Anomalies in a Presbitarian Church	205
Vilmos Voigt: The Story-teller of Religious folktales	211
József Jároli: István Paulik, der Stifter des Marienmuseums in Gyula	217

Shorter Studies

Ágnes Varró: György Horváth (1908-1991), the Leader of Pilgrimage of Székesfehérvár-Felsőváros	227
László Józsa: Ein heiliger Mann des vorigen Jahrhunderts aus Kunszentmárton: József Ökrös	233
József Lele Jr.: Wallfahrtsführer und „heilige Männer“ in Tápé	245
Anna Faragó: Pilgrimages and Their Leaders in the Village of Jászárokszállás	264
Ferenc Csókás: Popular Religiosity and Its Organizers in the Village of Bény	275
Zoltán Polner: Apocryphal Prayers Around Szeged	281

Confraternities

Katalin Gergely: The Confraternity of Rosary in the Town of Gyergyószentmiklós	297
Irma Gál: The Role of the Confraternity of Rosary in the Religious Life of the Village of Gyergyóalfalu	334
Valéria Beszédes: Die Rosenkranzbruderschaft in Doroszló	366
Eszter Bitó: Praying Houses Around Szeged	374

Church Musical Devotion

Teodóz Jáki Sándor: Aspects of the Forming of the Church Musical Devotion	383
--	-----

B163278

A szegedi Néprajzi Tanszék egyéb kiadványai

Devotio Hungarorum forráskiadvány sorozat (Books in print of the Bilingual Series Devotio Hungarorum):

1. Sávai János - Grynaeus Tamás: *Tüdő Vince betegei (Die Kranken des Heilmannes Vince Tüdő)*. Szeged, 1994.
2. Szilárdfy Zoltán: *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből I. XVII-XVIII. század (Kleine Andachtsbilder des Barock aus der Sammlung des Verfassers 17.-18. Jahrhundert)*. Szeged, 1995.
3. Barna Gábor: *A tállyai Fáklyás Társulat dokumentumai (Documents of the Candle-bearers' Confraternity in Tállya)*. Szeged, 1996.
4. Szilárdfy Zoltán: *A magánáhitat szentképei a szerző gyűjteményéből II. XIX-XX. század (Kleine Andachtsbilder aus der Sammlung des Verfassers, 19.-20. Jahrhundert)*. Szeged, 1997.

**A könyvek megrendelhetők:
Books can be ordered from:**

**JATE Néprajzi Tanszék / JATE Department of Ethnology
H-6722 Szeged, Egyetem u. 2.
Tel./fax: +36-62/45 42 16
E-mail: barna@hung.u-szeged.hu**

E kötettel a szegedi egyetem Néprajzi Tanszéke új kiadványsorozatát, a Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár indítja útjára. A sorozat biztosítja az 1992 óta kétévenként nemzetközi keretben megrendezett tematikus tudományos (interdiszciplináris) vallási néprajzi konferenciák tanulmányra átdolgozott előadásainak és közléseinek, valamint más különböző tematikus feldolgozásoknak, monográfiáknak a megjelenését. Elsősorban az európai keresztény (katolikus és protestáns alapú) népi vallásosság múltbeli és jelenkori állapotának, társadalmi szerepének, megnyilvánulási formáinak sokszempontú elemzését és értelmezését tartja feladatának. A Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár sorozatban magyar és idegen nyelvű kiadványok egyaránt helyet kapnak

A Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár első kötete a „Szentemberek a vallásos népelet szervező egyéniségei és jeles alakjai” címmel 1992 októberében megrendezett 1. Szegedi Vallási Néprajzi Konferencia számos tudományágat (történettudomány, irodalomtörténet, egyháztörténet, szociológia, néprajz) érintő előadásait teszi közzé. Konferencia sorozatunk tematikusan felépített (1992: Szentemberek a vallásos élet szervező egyéniségei és jeles alakjai; 1994: Mária tisztelete a népi vallásosságban; 1996: A szenttisztelet történeti rétegei és formái Magyarországon és Európában) Egy-egy téma több tudományág oldaláról való megközelítése konferencia köteteinket hasznos kézikönyvvé teheti

A Szegedi Vallási Néprajzi Könyvtár előkészületben lévő kötetei:

**Old and New Religious Movements and Communities in the Folk
Religiosity in the 20th Century**

Mária tisztelete a népi vallásosságban

**A szenttisztelet történeti rétegei és formái Magyarországon és
Európában**

Grynaeus Tamás: Szent Antal tüze. Népi orvoslás és kultusztörténet

Hetény János: A győri Vérrel könnyező Szűzanya kultusztörténete

Antal József: A magyar nyelvű egyházi népének története

Hetény János: A Mária-ünnepek magyar népi megülésének teológiai vizsgálata